

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Wpływ projektów z zakresu turystyki i kultury na rozwój społeczno-gospodarczy regionu

tom II

Pozycja turystyki województwa
podlaskiego na tle kraju i Europy

WPŁYW PROJEKTÓW Z ZAKRESU TURYSTYKI I KULTURY NA ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY REGIONU

Pozycja turystyki województwa podlaskiego
na tle kraju i Europy

Redakcja naukowa: **Elżbieta Szymańska**

Recenzent: prof. dr hab. inż. Janusz Leszek Sokół

Zespół autorski:

dr hab. Elżbieta Szumańska – *kierownik zespołu badawczego*

dr hab. Ewa Dziedzic (prof. SGH)

dr Eugenia Panfiluk – *opracowanie metodyki badań*

dr Katarzyna Dębowska – *analiza statystyczna badań*

dr Andrzej Kamocki – *wykonanie map*

mgr Danuta Szpilko – *koordynacja badań ilościowych i jakościowych*

Autorstwo przypisano do każdego rozdziału

ISBN kompletu online: 987-83-62528-85-1

ISBN online: 987-83-62528-83-7

Białystok 2015

Copyright: Województwo Podlaskie
Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

Zamawiający / Wydawca:

Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego,
Departament Rozwoju Regionalnego
ul. Poleska 89, 15-874 Białystok

Wykonawca: Stowarzyszenie Upowszechniania Wiedzy i Innowacji
ul. Kwiatowa 6, 17-200 Hajnówka

Projekt badawczy został zrealizowany w ramach badania ewaluacyjnego:

„Wpływ projektów z zakresu turystyki i kultury na rozwój społeczno-gospodarczy regionu”, nr umowy: DDR/26/14

„Badanie ewaluacyjne finansowane przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007–2013”.

Projekt i skład: Agencja Wydawnicza Ekopress / 601 311 838 (*foto okładka:* Magdalena Nowicka)

Korekta językowa: Urszula Glińska

Spis treści

STRESZCZENIE.....	6
SUMMARY	10
WSTĘP	13
1. INSTRUMENTARIUM BADAWCZE.....	17
1.1. CELE I PROBLEMY BADAWCZE.....	17
1.2. PRZEGLĄD I ZAKRES BADAŃ.....	19
1.3. SZCZEGÓŁOWY OPIS KONCEPCJI BADANIA	21
1.3.1. Zastosowane metody i techniki badawcze.....	21
1.3.2. Struktura i zakres wykorzystanych danych.....	22
1.4. POJĘCIA I DEFINICJE	27
2. POTENCJAŁ TURYSTYCZNY WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA TLE KRAJU I REGIONÓW ZAGRANICZNYCH	30
2.1. METODYKA BADANIA.....	30
2.2. POTENCJAŁ TURYSTYCZNY WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA TLE KRAJU.....	34
2.2.1. Ogólna charakterystyka województwa podlaskiego.....	34
2.2.2. Ocena czynników przyrodniczych.....	36
2.2.3. Ocena czynników kulturowych historycznych i współczesnych.....	39
2.2.4. Ocena czynników infrastrukturalnych.....	42
2.2.5. Ocena czynników ekonomicznych.....	46
2.2.6. Ogólna ocena pozycji potencjału turystycznego regionu na tle kraju.....	49
Podsumowanie.....	55
2.3. OCENA POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA TLE REGIONÓW EUROPY	56
Podsumowanie.....	67
2.4. OCENA POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA TLE WYBRANYCH REGIONÓW ZAGRANICZNYCH	68
2.4.1. Charakterystyka wybranych regionów zagranicznych.....	68

2.4.2. Ocena potencjału turystycznego województwa podlaskiego w stosunku do wybranych regionów zagranicznych	70
Podsumowanie.....	74
3. ANALIZA ZMIAN W SEKTORZE TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W LATACH 2007 I 2013 NA TLE KRAJU I EUROPY	77
3.1. METODYKA BADAŃ.....	77
3.2. ANALIZA ZMIAN SEKTORA TURYSTYKI W GMINACH WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO	78
Podsumowanie.....	96
3.3. ANALIZA ZMIAN ZACHODZĄCYCH W SEKTORZE TURYSTYCZNYM W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM NA TLE KRAJU	97
3.3.1. Analiza zmian czynników kulturowych historycznych i współczesnych.....	101
3.3.2. Analiza zmian czynników infrastrukturalnych.....	108
3.3.3. Analiza zmian czynników ekonomicznych	114
Podsumowanie.....	117
3.4. OCENA ZMIAN ZACHODZĄCYCH W SEKTORZE TURYSTYCZNYM WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO NA TLE EUROPY	119
Podsumowanie.....	125
3.5. OCENA ZMIAN POTENCJAŁU WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO NA TLE WYBRANYCH REGIONÓW ZAGRANICZNYCH	126
Podsumowanie.....	135
4. RACHUNEK SATELITARNY TURYSTYKI WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO	137
4.1. TURYSTYKA JAKO CZYNNIK ROZWOJU GOSPODARCZEGO.....	137
4.2. RACHUNEK SATELITARNY JAKO NARZĘDZIE MIERZENIA WKŁADU TURYSTYKI W ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY REGIONU	140
4.3. UPROSZCZONY RACHUNEK SATELITARNY TURYSTYKI DLA WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO.....	145
4.4. WKŁAD TURYSTYKI W GOSPODARKĘ WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO	152
4.5. ANALIZA WYNAGRODZEŃ WEDŁUG RODZAJÓW DZIAŁALNOŚCI TURYSTYCZNEJ.....	159
4.5.1. Uwagi wprowadzające	159
4.5.2. Analiza poziomu wynagrodzeń	161
4.6. OCENA WPŁYWU SEKTORA TURYSTYKI NA ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO	165
4.6.1. Szacowanie bezpośrednich wydatków odwiedzających, według wybranych branż.....	166
4.6.2. Szacowanie wpływu sektora turystycznego na gospodarkę regionu.....	171
Podsumowanie.....	177
5. OCENA EFEKTÓW PROJEKTÓW Z ZAKRESU TURYSTYKI I KULTURY, REALIZOWANYCH Z REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWIA PODLASKIEGO W LATACH 2007-2013	180
5.1. ZNACZENIE INWESTYCJI W ROZWÓJU SEKTORA TURYSTYCZNEGO	180

5.2.	METODYKA BADANIA.....	184
5.3.	ZAKRES WSPARCIA RPOWP 2007-2013	189
5.3.1.	Analiza zgodności wsparcia z celami dokumentów strategicznych	189
5.3.2.	Formy prawne beneficjentów objętych wsparciem finansowym w ramach RPOWP	191
5.3.3.	Typy realizowanych inwestycji w układzie przestrzennym.....	196
5.3.4.	Rozkład finansowy interwencji w układzie przestrzennym	200
5.4.	BEZPOŚREDNIE EFEKTY INTERWENCJI RPOWP 2007-2013.....	204
5.4.1.	Bezpośrednie efekty interwencji RPOWP 2007-2013 – wyniki finansowe.....	204
5.4.2.	Efekty netto	205
5.4.3.	Efekty brutto.....	207
5.5.	POŚREDNIE EFEKTY ODDZIAŁYWANIA RPOWP 2007-2013 NA ROZWÓJ TURYSTYKI.....	212
5.5.1.	Efekty mnożnikowe	212
5.5.2.	Efekty synergii.....	216
5.6.	OCENA SPRAWNOŚCI POLITYKI REGIONALNEJ – EFEKT ZDARZENIA NIEZALEŻNEGO <i>DEADWEIGHT</i>	219
	Podsumowanie.....	222
6.	OCENA KONKURENCYJNOŚCI SEKTORA TURYSTYCZNEGO WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO.....	225
6.1.	CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI	225
6.1.1.	Konkurencyjność a przewagi komparatywne.....	225
6.1.2.	Czynniki konkurencyjności województwa podlaskiego.....	228
6.1.3.	Poszukiwanie czynników przewag komparatywnych województwa podlaskiego.....	232
6.2.	OCENA POZYCJI KONKURENCYJNEJ.....	235
6.2.1.	Identyfikacja regionów, z jakimi województwo podlaskie może podjąć realną konkurencję	235
6.2.2.	Ocena pozycji konkurencyjnej województwa podlaskiego na tle pozostałych województw i regionów zagranicznych	239
6.3.	IDENTYFIKACJA DZIAŁAŃ, JAKIE NALEŻY WDROŻYĆ BY WOJEWÓDZTWO PODLASKIE MOGŁO PODJĄĆ REALNĄ KONKURENCJĘ	241
	Podsumowanie.....	265
	ZAKOŃCZENIE	268
	ZALECENIA W KIERUNKU KSZTAŁTOWANIA POLITYKI ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM	272
	ZAŁOŻENIA DO REKOMENDACJI PRZYSZŁYCH PROJEKTÓW PODNOSZĄCYCH KONKURENCYJNOŚĆ TURYSTYKI FINANSOWANYCH Z RPOWP 2014 -2020	276
	LITERATURA.....	281
	SPIS RYSUNKÓW	285
	SPIS TABEL	288
	SPIS ZAŁĄCZNIKÓW	293

Streszczenie

Głównym celem analiz, których wyniki prezentowane są w tomie II, (Tom I: „Potencjał turystyczny województwa podlaskiego”) była ocena wpływu projektów z zakresu turystyki i kultury na rozwój społeczno-gospodarczy województwa podlaskiego. Uwaga autorów skupiona było wokół oceny efektów projektów wspartych w ramach Działań 3.1, 3.2 i 6.3 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego (RPOWP), realizowanego w latach 2007-2013. Urzeczywistnieniu tego zamierzenia towarzyszyły analizy służące ocenie przewagi komparatywnej województwa podlaskiego według kategorii i rodzajów turystyki, ocena znaczenia sektora turystycznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, analiza zmian zachodzących w sektorze turystyki w samym województwie podlaskim na przestrzeni lat 2007-2013, jak również w porównaniu do innych województw oraz regionów zagranicznych.

W wymiarze przestrzennym, badaniami objęto województwo podlaskie, powiaty i gminy województwa podlaskiego, trzy zagraniczne regiony turystyczne (wybrane w ocenie eksperckiej przez zespół ewaluacyjny) oraz wszystkie regiony UE na poziomie NUTS 2.

W wymiarze czasowym, badaniami zostały objęte lata 2007 i 2013, dane aktualnie (bieżące) pozyskiwane w trakcie badań (2014 rok), oraz tam, gdzie było to konieczne – brana była pod uwagę dynamika z lat poprzednich, oraz także – w przypadku Rachunku Satelitarnego Turystyki (RST) – dane dotyczące 2011 roku.

Zakres przedmiotowy badań obejmował wiedzę dotyczącą: rozwoju społeczno-gospodarczego i turystyki regionów oraz projektów finansowanych w ramach RPOWP 2007-2013. W trakcie badań zastosowano liczne metody i narzędzia badawcze, zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Niniejsze opracowanie składa się z sześciu części głównych, odpowiadających kolejnym rozdziałom.

Porównania potencjału turystycznego województwa podlaskiego do pozostałych województw za rok 2013, dokonano w oparciu o przyjęte wcześniej zmienne określające potencjał turystyczny analizowanych województw i regionów zagranicznych. Zestaw dobranych mierników posłużył do opracowania czterech rankingów województw pod względem poszczególnych czynników (naturalnych, infrastrukturalnych, ekonomicznych oraz historycznych i współczesnych czynników kulturowych), a także ukazania pozycji województwa podlaskiego na tle innych województw kraju. Badania porównawcze pokazały, że województwo podlaskie jest liderem w obszarze niskiej emisji zanieczyszczeń. Porównanie na poziomie NUTS 2, pozwoliło na prezentację regionu na tle pozostałych (niemal 300) regionów Unii Europejskiej. Województwo podlaskie plasuje się wśród regionów europejskich o najniższym poziomie wybranych zmiennych. Zarówno liczba

obiektów noclegowych, jak i liczba łóżek oraz liczba noclegów udzielonych rezydentom oraz nie-rezydentom wskazują, że region nie cieszy się ani dużym zainteresowaniem inwestorów bazy noclegowej, ani turystów.

Jedną z głównych części opracowania poświęcono porównaniu czynników związanych z turystyką województwa podlaskiego na tle innych województw i regionów Unii Europejskiej w ujęciu dynamicznym. Ocenie poddano lata 2007 i 2013. Porównania między województwami Polski dowodzą, że udział cudzoziemców korzystających z noclegów w liczbie korzystających z noclegów ogółem, wzrósł na przestrzeni analizowanego okresu o ponad 40%; zdarzyło się tak, pomimo, że w większości województw odnotowano tendencję spadkową. Znacząco wzrosły też w regionie wydatki ponoszone przez samorządy na inwestycje w kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę. W roku 2013 wydatki te były ponad 3-krotnie wyższe w porównaniu z rokiem 2008. Na przestrzeni lat 2007-2013 nastąpiła 50% redukcja emisji zanieczyszczeń, co daje województwu podlaskiemu pierwszą pozycję wśród pozostałych województw (awans z pozycji 3. na 1). Wzrosła w regionie liczba teatrów i instytucji muzycznych, zwiększyła się liczba zabytków nieruchomych (wzrost o prawie 3%) oraz obiektów sakralnych (wzrost o 9%), co spowodowało zmianę pozycji województwa w rankingu województw Polski – z 14 na 13. Na uwagę zasługuje także fakt, iż odnotowano prawie dwukrotny wzrost liczby hoteli 3*. Przy czym jednocześnie należy pamiętać, że struktura bazy noclegowej w województwie podlaskim generalnie nie jest korzystna: brakuje hoteli 5* (w badanym okresie noclegi oferowały niezmiennie cztery hotele 4*). Ponadto w pozostałych badanych obszarach, pozycja konkurencyjna województwa podlaskiego pogorszyła się.

W porównaniach międzynarodowych, przy analizie czynników, wykorzystano metodę skupień. Pomimo pozytywnych zmian (w latach 2007-2013) wskazanych uprzednio, województwo podlaskie na tle Europy, znajduje się wśród regionów o zdecydowanie najniższym potencjale turystycznym w zakresie badanych czynników. Wprawdzie turyści podejmowali podróże po województwie podlaskim w roku 2013 nieznacznie częściej niż 7 lat wcześniej, jednak nadal utrzymywały się one na niskim poziomie. W rezultacie, województwo podlaskie nadal znajduje się w grupie regionów o jednym z najniższych poziomów podróży (migracji) wewnętrznych. Podobnie sytuacja przedstawia się w analizach porównawczych: pomimo znacznej dynamiki wzrostu liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom, podlaskie nadal znajduje się wśród regionów o najniższych wynikach w porównaniu z innymi regionami UE. Należy zauważyć, że w większości obszarów, zarówno w roku 2007, jak i obecnie województwo znajduje się wśród regionów najuboższych i o najniższym poziomie zagospodarowania w zakresie kultury i turystyki. „Naturalnym” konkurentem województwa podlaskiego, wydaje się, iż jest region Olicki (Litwa), ze względu na bliskie sąsiedztwo oraz nieco zbliżone zagospodarowanie turystyczne (baza noclegowa i jej dynamika). Trzeba zgodzić się z tym, że w większości przypadków region ten charakteryzuje się większą dynamiką parametrów *stricte* turystycznych, jednak ogólne warunki ekonomiczne (stopa bezrobocia, PKB *per capita*) pozwalają dobrze rokować o przyszłości województwa podlaskiego – ale tylko pod warunkiem lepszego zaspokojenia potrzeb turystów nie-rezydentów (zagranicznych).

W zakresie porównań dynamiki usług turystycznych w poszczególnych gminach w latach 2007 i 2013 można zauważyć, że pod względem standardu bazy noclegowej oraz usług gastronomicznych, nastąpił wzrost zainteresowania wybranymi gminami województwa podlaskiego. Odnotowano duże zmiany w zakresie wielkości przyjazdów turystów. Odpowiedzią na ten trend był znaczący wzrost liczby miejsc noclegowych w wybranych gminach województwa podlaskiego.

Przedmiotem badań prezentowanych w opracowaniu był również wkład turystyki w rozwój społeczno-gospodarczy regionu, gdzie podstawowe znaczenie mają wydatki ponoszone przez odwiedzających dany obszar. Wykorzystano tu metodę rachunku satelitarnego turystyki (RST), która została opracowana jako narzędzie mierzenia wkładu turystyki w gospodarkę narodową. Dotychczas nie wykonywano w Polsce regionalnych rachunków satelitarnych turystyki, dlatego też niniejszy projekt ma charakter pionierski. Turystyczna wartość dodana brutto wyniosła 377 mln zł, co stanowiło 1,25% wartości dodanej wypracowanej w województwie w 2011 roku. Dla porównania, wielkość turystycznej wartości dodanej wytworzonej w Polsce w 2011 roku (bez uwzględniania drugich domów), wyniosła 19 544,93 mln zł, co stanowiło 1,46% krajowej wartości dodanej. Oszacowany turystyczny PKB w województwie w 2011 roku wyniósł 466 mln zł i stanowił 1,36% PKB województwa. Był zatem niższy niż poziom krajowy, który wyniósł 1,6%.

W opracowaniu poświęcono też miejsce na ocenę efektów realizowanych w regionie projektów, finansowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego. Oceny tej dokonano za pomocą badań ankietowych z zastosowaniem techniki CAWI i PAPI. Badaniami objęto podmioty, które uzyskały dotację oraz ukończyły inwestycje przed 1 maja 2014 r. oraz grupę kontrfaktyczną (podmioty nieskuteczne, które ubiegały się o środki na inwestycje, ale ich nie otrzymały) oraz inne podmioty publiczne i prywatne (sekcja I dział 55 Zakwaterowania Polskiej Klasyfikacji Działalności). W badanej grupie znalazło się 28 przedsiębiorstw turystycznych, 38 podmiotów publicznych (próbą całościową). Łącznie, w ramach 117 zakontraktowanych projektów z zakresu turystyki i kultury, wykonano 134 inwestycje, na które wydatkowano kwotę o wartości 1 204 436 205,15 zł. Największą skalą interwencji objęto powiat białostocki, wraz z miastem Białystok, suwalski – z miastem Suwałki oraz łomżyński – z miastem Łomża; analizami objęto także powiat hajnowski i augustowski. Największa skala środków finansowych została przeznaczona na infrastrukturę publiczną, ogólnodostępną, realizowaną przez podmioty publiczne. Ze względu na udział środków własnych oraz na koszt utworzenia jednego miejsca pracy, najbardziej efektywne okazały się inwestycje sektora prywatnego. Biorąc pod uwagę liczbę utworzonych miejsc pracy, najbardziej skuteczne okazały się inwestycje w budowę i rozbudowę obiektów noclegowych oraz budowę obiektów rekreacyjnych (parki wodne). Wzrost liczby podmiotów *stricto* turystycznych zaobserwowano we wszystkich badanych sekcjach, poza sekcją transportu. Ogólnie rzecz biorąc, wsparcie inwestycji ze środków RPOWP w stosunkowo niewielkim stopniu przyczyniło się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu, jednak znacznie wzrosła atrakcyjność uprawiania turystyki kwalifikowanej, rekreacji i turystyki poznawczej (zwiedzanie).

Konkurencyjność regionu poddano również ocenie w badaniach ankietowych i eksperckich, przeprowadzonych metodą *Delphi*, czemu zadedykowano ostatni rozdział opracowania. Badania prowadzono w oparciu o wypowiedzi turystów, przedsiębiorców oraz jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty) województwa podlaskiego, z wykorzystaniem metody ankietowej (CAWI i PAPI). W wyniku przeprowadzonego badania, wśród podmiotów publicznych i prywatnych zauważono, że na konkurencyjność regionu turystycznego mają wpływ w pierwszej kolejności – działania promocyjne w kierunku kreowania silnej marki oraz atrakcyjność walorów turystycznych, w drugiej grupie czynników znalazły się takie kategorie jak: polityka regionalna, mechanizmy finansowe oraz kapitał ludzki. Najmniej istotną kwestią w kreowaniu konkurencyjności turystycznej regionu okazała się innowacyjność.

W badaniu *Delphi* wzięło udział 13. ekspertów posiadających wiedzę i kompetencje w zakresie turystyki. Badanie, przeprowadzone w trzech etapach, opierało się na pięciu tezach dotyczących rozwoju turystyki w regionie. Tezy sformułowano na podstawie wyników analizy potencjału turystycznego województwa

podlaskiego, której rezultaty zaprezentowano w tomie I: „Potencjał turystyczny województwa podlaskiego”. Za najbardziej istotne eksperci uznali następujące czynniki: aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes–administracja–organizacje non-profit–nauka, wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz wsparcie merytoryczne dla sektora *stricto* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych. Wymienione czynniki posiadają relatywnie wysoką siłę oddziaływania na wszystkie pięć tez rozpatrywanych w procesie badawczym. Okazało się przy tym, że unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego, które mogłyby stanowić podstawę do tworzenia zróżnicowanych produktów turystycznych, warunkujących przewagę konkurencyjną regionu, nie są aż tak istotne jak wspomniana wcześniej relacja i aktywna współpraca społeczna.

Ogólnie należy uznać, że województwo podlaskie nie posiada wysokiej pozycji konkurencyjnej w porównaniu z innymi regionami Unii Europejskiej, czy nawet na tle pozostałych województw Polski. Należy jednak wskazać na istnienie kilku obiecujących obszarów rozwoju turystyki w regionie, które wyłaniają się z przeprowadzonych badań. Tymi czynnikami są: rosnące zainteresowanie nie-rezydentów przyjazdem do województwa podlaskiego, wiodąca pozycja w rankingu emisji zanieczyszczeń oraz ruch turystyczny wyraźnie ukierunkowany na dwie gminy: Augustów i miasto Białystok. Czynniki te pozwalają z bardzo dużym prawdopodobieństwem wskazać właśnie te obszary jako godne inwestowania. Natomiast rozpatrując bogate sąsiedztwo województwa podlaskiego (województwo mazowieckie), wydaje się, iż właśnie tam należałoby skoncentrować przyszłe działania promocyjne regionu w kontekście aktywności turystycznej.

Summary

The main aim of the analyzes presented in the second volume was to evaluate the impact that tourism and culture projects have on the socio-economic development of Podlaskie Voivodeship. That concerned the effects of projects backed within 3.1, 3.2 and 6.3 actions of the Regional Operational Programme (RPO) of Podlaskie Voivodeship 2007-2013. Realization of the main objective has been supported by analyzes which aim was to: evaluate the comparative advantages of Podlaskie Voivodeship in different types and categories of tourism, evaluate the importance of tourism sector for the socio-economic development of the Voivodeship, the analysis of changes that have occurred in the tourism sector of Podlaskie Voivodeship in the years 2007-2013 also in comparison with other Voivodeships and foreign regions.

In the territorial dimension the study covered Podlaskie Voivodeship its counties and communes, three foreign tourist regions chosen via expert method and all regions of EU at NUTS 2 level.

In the time dimension the study covered: years 2007 and 2013, current data obtained during the course of study – year 2014, and when necessary – previous year dynamics and also in the case of Tourism Satellite Account (TSA) data from the year 2011.

The scope of the study covered data concerning socio-economic development and development of tourism and data concerning projects financed within RPO 2007-2013. Many methods and research tools both qualitative and quantitative have been utilized during the course of study.

This report consists of six main parts corresponding to the consecutive chapters and the introduction which contains a general presentation of the methods used.

The comparison of tourism potential of Podlaskie Voivodeship with other voivodeships for the year 2013 have been carried out based on the variables selected for assessing the tourism potential of the analyzed voivodeships and foreign regions. A set of chosen indicators served as the basis for development of four rankings of voivodeships (concerning natural, infrastructural, economic and historical and cultural factors) and as the basis for determining the position of Podlaskie Voivodeship against other Polish Voivodeships. Comparative studies revealed that Podlaskie Voivodeship is leading in terms of low emissions. NUTS 2 level comparison, allowed to present Podlaskie Voivodeship against (close to 300) regions of EU. Podlaskie Voivodeship is among the regions with lowest values of selected variables. The number of accommodation facilities as well as the number of available beds and the amount of accommodation provided to residents and non-residents indicates that the region does not attract the interest of neither tourists nor investors.

Third chapter have been devoted to comparing factors related to tourism between Podlaskie Voivodeship, other Polish voivodeships, and regions of the European Union. Years 2007 and 2013 have been the subject of analyses. Comparisons between the voivodeships proved that the amount of foreigners using

the accommodation facilities has increased by 40% even though the majority of voivodeships experienced downward trends. Local government spending on investments in culture, protection of national heritage and tourism have also increased significantly. They were three to two times higher in 2013 than in 2008. During the course of years 2007-2013 emissions have been reduced by 50% which places Podlaskie Voivodeship in the first position among Polish voivodeships (a rise from the third position). The number of theatres and music institutions have increased in the region, also the amount of national heritage sites have increased by 3% and the number of religious buildings and sites have increased by 9% which resulted in an increase of Voivodeships position in the ranking from 14th to 13th rank. The number of 3-star hotels has almost doubled, however the structure of accommodation base in Podlaskie Voivodeship remains poor, there are no 5-star hotels and during the studied period the number of 4-star hotels remained unchanged with 4 hotels. In all other studied aspects the competitive position of Podlaskie Voivodeship has worsened.

Cluster analysis have been utilized for the comparison of international regions. Despite positive changes (between 2007 and 2013) described above in comparison with the rest of Europe, Podlaskie Voivodeship ranks among the regions with lowest tourism potential in respect to the studied factors.

Although tourists visited Podlaskie Voivodeship in 2013 a little bit more often than 7 years earlier, the overall number remained low compared with the least visited regions of Europe. Similarly the amount of accommodation provided to non-residents increased slightly but remained at a level of European regions with the lowest value of that indicator. It is worth noting that in 2007 as well as now Podlaskie Voivodeship was and remains one of the poorest and most underdeveloped in the areas of culture and tourism. Olicki Region due to close proximity and similar level of tourism development (accommodation base and its dynamics) appears to be a close competitor of Podlaskie Voivodeship. In most cases Olicki Region exhibits higher growth rate of tourism parameters, however overall economic conditions (unemployment rate, GDP per capita) allow to be optimistic about the future of Podlaskie Voivodeship as long as the non-resident (foreign) tourist's needs will be met.

When comparing the dynamics of tourist services between each commune of Podlaskie Voivodeship in years 2007 and 2013 one can notice that, when it comes to the standards of accommodation base and gastronomic services, an increase in the interest in certain communes has occurred. Big changes in the number of visiting tourists have been registered in those communes. An increase in the number of accommodation facilities in some counties followed as an answer to that interest.

Impact of tourism on socio-economic development of the region, where expenditure incurred by tourists is of essential importance, was also a subject of the study. TSA method, which was developed as a tool for measuring the input that tourism has in the development of national economy was utilized for that part of the study. There were no previous attempts to compute TSA at a regional level in Poland, in that way the project carried out in Poldaskie Voivodeship is a pioneering one. Gross value added by tourism was 377 million PLN, what constituted 1,25% of the entire gross value added in the Voivodeship in 2011. In comparison the gross value added by tourism in Poland in 2011 (without taking into account second homes) amounted to 19 544,93 million PLN what constituted 1,46% of national added value. Estimated GDP of tourism amounted to 466 million PLN in Podlaskie Voivodeship in 2011 and constituted 1,36% of Voievodeships GDP. Less than the corresponding figure for Poland of 1,6%.

The chapter 5, dedicated to the evaluation of effects of projects backed within the RPO of Podlaskie Voivodeship contains the analysis of the effects of 3.1, 3.2 and 6.3 activities. CAWI and PAPI surveys have been utilized in the study. Included in the study where the entities that received donations and finished their investments before the 1. May 2014 plus a control group comprising entities that applied but failed to obtain

backing from RPO and other public and private entities from the section I point 55 of the Polish Classification of Economic Activity (accommodation). The studied group comprised of 28 tourist enterprises, 38 public entities (full population). Jointly within 117 contracted projects in the areas of tourism and culture there were 134 realized investments with joint spending of 1 204 436 205,15 PLN. The biggest scope of intervention comprised Białostocki County and Białystok city, Suwalski County and Suwałki city and Łomżyński County and Łomża city, and to a lesser extent Hajnowski and Augustowski counties. The biggest amount of funding has been committed to public infrastructure developed by public entities. Considering the share of own funds and the cost of generating one workplace, private sector investments proved most effective. Considering the amount of new workplaces, building and expansion of accommodation facilities and building of recreational objects (waterparks) proved most effective. An increase in the number of entities active in tourism industry have been observed in all studied sections apart from transport. In general the investment support from RPO contributed only to little extent to the increase of tourist attractiveness of the region, however the attractiveness of qualified tourism, recreational tourism and sightseeing has increased significantly.

Competitiveness of the region have also been evaluated through expert studies with the use of questionnaire and *Delphi* methods this have been described in the last chapter of the report. The study have been carried out on the basis of statements from tourists, entrepreneurs and representatives of local governments (counties and communes) gathered through surveys. During the course of study conducted among public and private entities it was determined that tourism competitiveness of the region is affected by: firstly promotional activities and creating a strong brand and the quality of tourist attractions, and secondly by categories such as: regional policy, availability of financial mechanisms, and human capital. The least important factor that drives the competitiveness is innovativeness.

In the research conducted by using *Delphi* method took part 13 experts. Study has been carried out in three phases. It was based on 5 hypotheses concerning the development of tourism in the region formulated on the basis of the analysis of Voivodeships potential which has been described in volume one. The experts indicated the following factors as the most important ones: active citizen cooperation between: business, public administration, NGOs and scientists; availability of investment capital and professional support for the tourism industry in the field of extension and diversification of product range. Those factors relatively strongly influence the 5 hypotheses analyzed in the study. Unique natural and cultural values of Podlaskie should serve as the basis for creating diverse tourist products that would allow for a competitive advantage of the region. The factor that is the most important in realization of that concept is the active cooperation between: business, public administration, NGOs and scientists.

Generally one must conclude that Podlaskie Voivodeship does not exhibit a high level of competitiveness with regards to other regions of the EU or even in comparison to other Polish Voivodeships. One must highlight however the existence of a couple of promising areas for the development of tourism, which have been identified during the carried out research. Increased interest in visiting the Voivodeship by non-residents, the leading position in the ranking of emissions and clear concentration of tourist movement on two counties (Augustów and Białystok city) allow with a high level of probability to point these areas as worth investing in. While considering the wealthy neighbors (Mazowieckie Voivodeship) it would be advisable to focus the promotional activities there.

Wstęp

Turystyka jest jednym z najważniejszych zjawisk gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych¹, co potwierdza dynamiczny rozwój usług turystycznych w ostatnim półwieczu, znacznie wyprzedzający większość pozostałych branż².

Przeгляд literatury przedmiotu i obserwacja działań licznych instytucji pozwalają sformułować pogląd, że ocena międzynarodowej i regionalnej konkurencyjności sektora turystyki staje się kluczowym zagadnieniem polityki turystycznej. Sposoby rozumienia pojęcia konkurencyjności, a co za tym idzie, podejmowane próby jej mierzenia są bardzo zróżnicowane. Dotyczy to zarówno pojmowania terminu „konkurencyjność”, jak i czynników, które ją kształtują. Dyskusja toczy się zarówno wokół oceny konkurencyjności przedsiębiorstw, jak też konkurencyjności krajów i regionów. Ta ostatnia kwestia wzbudza jednak wątpliwości, ponieważ tylko przedsiębiorstwa wypracowują wartość dodaną i bezpośrednio uczestniczą w grze rynkowej.

Całość opracowania prezentuje wyniki szeroko zakrojonych badań z zakresu sektora turystycznego w województwie podlaskim oraz jego pozycji konkurencyjnej. Zgodnie z wymogami sformułowanymi przez Zamawiającego w Opisie Przedmiotu Zamówienia (OPZ) Wykonawcy dokonali wielokontekstowej, w wielu obszarach pionierskiej (w zakresie obszaru badawczego i zastosowanej lub opracowanej metodyki), analizy potencjału turystycznego województwa podlaskiego. Porównanie z innymi raportami pokazuje, że zakres przeprowadzonych badań, zgodnie z zamówieniem objętym OPZ, był znacznie szerszy, niż poszukiwanie odpowiedzi na sformułowany cel główny, dotyczący ewaluacji projektów z zakresu turystyki i kultury realizowanych w latach 2007-2013 z funduszy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego (RPOWP). Tak szeroko zakrojone badania pozwoliły na kompleksową ocenę sektora turystyki i jego uwarunkowań w omawianym regionie. Pozwoliły też na realizację wszystkich celów zamieszczonych w OPZ oraz dodatkowych zadań formułowanych przez Zamawiającego w trakcie realizacji projektu, a także inicjatyw zgłaszanych przez Wykonawcę. Przy czym należy podkreślić, że głównym motywem i rdzeniem prowadzonych badań była ocena efektów projektów finansowanych z RPOWP i możliwość sformułowania rekomendacji dla sektora turystyki na przyszły okres programowania.

¹ R. G. Healy, *The role of tourism in sustainable development*, Materiały konferencyjne „IV World Congress on National Parks and Protected Areas”, World Tourism Organisation, 10-21 lutego 1992, Caracass.

² UNWTO *Tourism Highlights 2011 Edition*, UNWTO, 2011, s. 2 oraz *Tourism 2020 Vision*, UNWTO *Tourism Highlights 2011 Edition*, UNWTO World Tourism Organization, dostępne na stronie: http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf, data wejścia 19.09.2014.

Realizacji głównego celu badań oceny wpływu projektów z zakresu turystyki i kultury na rozwój społeczno-gospodarczy województwa podlaskiego dokonano zarówno w ujęciu ogólnym jak i szczegółowym.

Poziom ogólny ewaluacji polegał na analizie zmian sektora turystycznego, jakie zachodziły na poziomie krajowym i europejskim w porównaniu do okresu sprzed realizacji projektów z RPOWP 2007–2013. W tym celu zidentyfikowano pozycję województwa podlaskiego na tle kraju jak i regionów UE na poziomie NUTS 2. W dalszej procedurze obserwowano zmiany, jakie nastąpiły pomiędzy 2007 i 2013 rokiem na poziomie 118 gmin (NUTS 5), na tle kraju jak i 283 regionów UE (NUTS 2). Starając się określić nie tylko zmiany, ale i przewagi konkurencyjne. Obliczono wartość PKB dla sektora turystyki. Dokonano oceny wpływu sektora turystycznego na tworzenie wartości dodanej regionu dla 2011 i 2013 roku.

Poziom szczegółowy ewaluacji, który stanowił najważniejszy element badania dotyczył identyfikacji efektów projektów na poziomie lokalnym (gminy i powiaty), oraz zmian odczuwanych przez inwestorów, lokalnie działające podmioty turystyczne (prywatne i publiczne), mieszkańców i odwiedzających (turystów).

Realizacja celu głównego, na który wskazuje tytuł publikacji, poprzedzona została oceną stanu sektora turystycznego w województwie podlaskim i została zaprezentowana w formie odrębnej publikacji: *Potencjał turystyczny województwa podlaskiego*. Publikacja prezentuje wyniki badań potencjału turystycznego w układzie przestrzennym na poziomie regionu, powiatu i gminy. Potencjał ten poddano ocenie ze względu na możliwość wykorzystania przy organizacji wybranych form turystyki, wyniki zaprezentowano na mapach. Zidentyfikowano i przedstawiono na mapie występujące na terenie województwa produkty turystyczne, pokazując te najczęściej wykorzystywane przez odwiedzających. Opracowano także ogólny profil odwiedzającego województwo podlaskie oraz profile odwiedzających dla każdej z wybranych form turystyki. Było to możliwe dzięki przeprowadzeniu rozległych badań terenowych, do których ankiety przygotowano w językach: polskim, angielskim, rosyjskim, niemieckim i francuskim. Dokonano też oceny strony podaźowej i popytowej turystyki w regionie na podstawie szeroko zakrojonych badań ankietowych. Przydatność potencjału turystycznego poszczególnych powiatów, ze względu na wybrane formy turystyki i jego wykorzystanie przez odwiedzających, pozwoliło zidentyfikować niszowe formy aktywności turystycznej, dla której powinna być opracowana oferta turystyczna. Budowa oferty turystycznej skierowanej do nowego segmentu turystycznego może stać się jednym z czynników wzrostu i dywersyfikacji ruchu turystycznego. Ocena wybranych czynników potencjału turystycznego województwa pozwoliła na zidentyfikowanie słabości i barier w rozwoju sektora turystycznego. Niwelowanie ich pozwoli na przyspieszenie rozwoju sektora turystycznego w regionie.

Poszczególne rozdziały przedstawiają wyniki badań, które są odpowiedzią na poszczególne problemy badawcze zdefiniowane w pracy. Nieodłącznym elementem opracowania jest załącznik w postaci płyty CD, zawierający szczegółowe zestawienia danych pochodzących z badań, zaprezentowane w formie rejestrów tabelarycznych, w specjalnie dedykowanych załącznikach w postaci plików elektronicznych.

Publikacja składa się z trzech zasadniczych części. Części metodycznej, ogólnej, części badawczej, gdzie prezentowane są wyniki badań oraz części podsumowującej.

W części metodycznej omówiono cele i problemy badawcze, przedmiot i zakres prezentowanych badań oraz zastosowane metody badawcze.

Część badawcza prezentuje wyniki ewaluacji ogólnej i szczegółowej. W ramach ewaluacji ogólnej dokonano porównania poszczególnych elementów potencjału województwa podlaskiego w stosunku do

innych województw, regionów Unii Europejskiej (na poziomie NUTS 2) w ujęciu statycznym (za rok 2013) i dynamicznym (lata 2007 i 2013). Ocena statyczna pozwoliła na wyznaczenie pozycji sektora turystycznego na tle kraju i regionów UE. Ocena dynamiczna na zmiany jakie zaszły w sektorze turystycznym na tle kraju i regionów UE. Na podstawie przeprowadzonych analiz, opracowano klasyczną analizę SWOT, w której zaprezentowano mocne i słabe strony potencjału turystycznego województwa podlaskiego. Wskazano też stojące przed nim szanse i zagrożenia. Ponadto w części tej dokonano obliczenia wpływu sektora turystycznego na rozwój społeczno-gospodarczy województwa z zastosowaniem rachunku satelitarnego turystyki. Szczegółowe wyniki ewaluacji, efekty projektów odnoszących się do turystyki i kultury (informacje na ten temat zgromadzono metodą ankietową – CAWI i PAPI), finansowanych z Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 prezentuje rozdział piąty.

Za znaczący wkład opracowania do teorii i praktyki badawczej, należy uznać pionierską próbę zastosowania metodyki rachunków satelitarnych do oceny poziomu konkurencyjności województwa podlaskiego oraz zastosowaną metodykę oceny efektów projektów według założeń teoretycznych metodyki *Nowe Zarządzanie Publiczne*.

Zwieńczenie prowadzonych badań stanowią wyniki panelu ekspertów, przeprowadzonego w dwóch rundach z zastosowaniem metody *Delphi*, gdzie ocenie poddano pięć tez badawczych. W ramach dyskusji, eksperci wyłonili najważniejsze czynniki mogące stanowić przewagi konkurencyjne regionu. Wskazali też główne bariery w realizacji zaproponowanych twierdzeń.

Każdy rozdział opracowania poświęcony jest odrębnemu obszarowi badawczemu, stąd za wskazane uznano dodanie do poszczególnych części pracy krótkiego wprowadzenia metodycznego, a także zamieszczenie wniosków, będących podsumowaniem danego rozdziału.

Procedura badawcza zaproponowana w pracy opiera się głównie na wynikach badań ankietowych, eksperckich i analizach wskaźnikowych danych statystycznych, dostępnych w zasobach GUS-u, Banku Danych Lokalnych, Eurostatu oraz urzędów statystycznych wybranych krajów. Należy jednak pamiętać, że dane statystyczne nie zawsze mogą odzwierciedlać stan rzeczywisty i być podstawą do formułowania jednoznacznych wniosków. Wykonawcy, napotkali nieścisłości pomiędzy danymi statystycznymi a stanem faktycznym, np. w liczbie obiektów noclegowych, ponadto dane rejestru REGON zawierają tylko numery zgłaszane (pomija się fakt ich wyrejestrowywania) wynika to z faktu braku obowiązku zgłaszania przez przedsiębiorców do GUS wyrejestrowania numerów REGON ich firm.

Efektom końcowym są zalecenia w kierunku kształtowania polityki rozwoju turystyki w województwie podlaskim. Rekomendacje powinny stanowić wskazówkę przy opracowywaniu kolejnych programów finansowanych z funduszy regionu i Unii Europejskiej.

Przeprowadzone badania, włącznie z tymi dotyczącymi ewaluacji projektów finansowanych z RPOWP (działania 3.1. i 3.2) wykazały, że sektor turystyczny przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego. W ujęciu ogólnym wpływa na wypracowanie w województwie 1,25% wartości dodanej oraz 1,36 % PKB województwa, i był niższy niż krajowy, który wyniósł 1,6%. W ujęciu szczegółowym w sektorze turystycznym zaobserwowano pozytywne zmiany, szczególnie w zakresie wzrostu liczby miejsc pracy oraz przychodów przedsiębiorstw branż *stricte* turystycznych jak również wzrostu atrakcyjności turystycznej obszarów.

Autorzy opracowania mają nadzieję, że zaprezentowana w niniejszej książce, bardzo szeroka analiza pozycji konkurencyjnej województwa podlaskiego z punktu widzenia turystyki, pozwoli na opracowanie skutecznych instrumentów zarządzania tym sektorem. Narzędzia te powinny, z jednej strony, niwelować słabe strony potencjału turystycznego w województwie podlaskim, z drugiej zaś – powinny umożliwiać kierowanie strumieni pomocy finansowej do podmiotów dających szansę na najbardziej efektywny wzrost pozycji konkurencyjnej województwa podlaskiego w sferze turystyki.

dr hab. Ewa Dziędzic, prof. SGH

dr hab. Elżbieta Szymańska

dr Eugenia Panfiluk

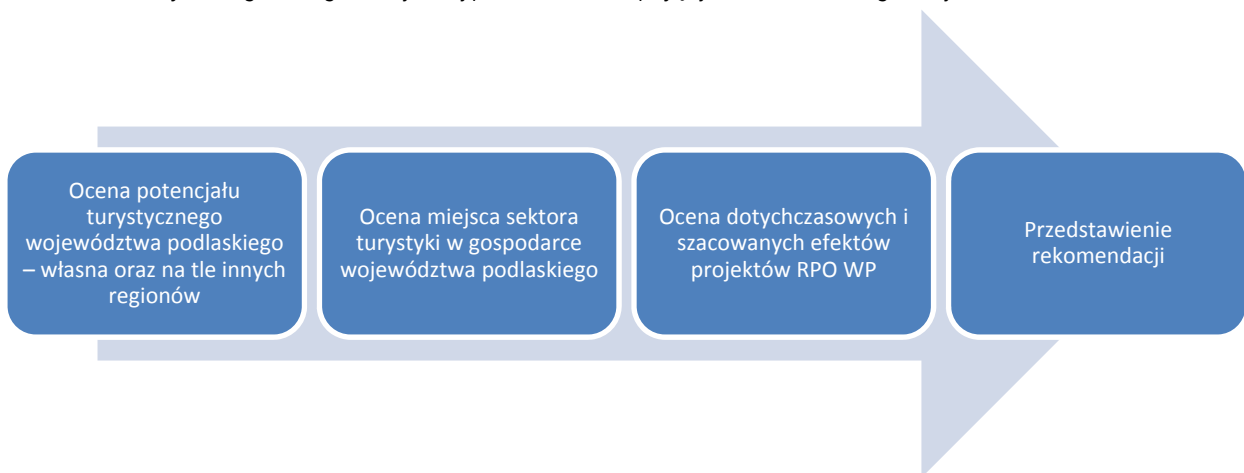
1. Instrumentarium badawcze

Eugenia Panfiluk, Elżbieta Szymańska

1.1. Cele i problemy badawcze

Głównym celem badania była ocena wpływu projektów z zakresu turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy województwa podlaskiego

Realizacji celu głównego służyło wypełnienie następujących celów szczegółowych:

Rys. 1. Procedura realizacji celów szczegółowych

Źródło: opracowanie na podstawie OPZ, UMWP 2014, s. 3.

Monografia prezentuje wyniki badań, które są ściśle związane i odpowiadają realizacji drugiego (ocena miejsca sektora turystyki w gospodarce województwa podlaskiego), trzeciego (ocena dotychczasowych i szacowanych efektów projektów RPOWP 2007 -2013) i czwartego (rekomendacje, tj: zalecenia w kierunku kształtowania polityki w zakresie rozwoju turystyki w województwie podlaskim) celu badawczego (rys.1). Procedura postępowania badawczego realizacji owych celów została przedstawiona w dalszej części rozdziału.

Punktem wyjścia do badań na temat oceny miejsca sektora turystyki w gospodarce województwa podlaskiego, było przeprowadzenie pięciu etapów badań analiz. Każdą z nich sformułowano w postaci odrębnego problemu badawczego. Na całość złożyły się:

- 1) porównanie potencjału turystycznego województwa podlaskiego do innych regionów Unii Europejskiej na poziomie NUTS 2,
- 2) ocena przewagi komparatywnej województwa podlaskiego według kategorii i rodzajów turystyki,
- 3) analiza czynników wsparcia w zakresie wzrostu przewagi komparatywnej województwa podlaskiego,
- 4) ocena znaczenia sektora turystycznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa,
- 5) analiza zmian zachodzących w sektorze turystyki w województwie podlaskim na przestrzeni lat 2007-2013, również w porównaniu do innych województw oraz regionów zagranicznych,
- 6) ocena efektów projektów wspartych w ramach Działań 3.1, 3.2 i 6.3 RPOWP.

W nawiązaniu do problemów badawczych, sformułowano szczegółowe pytania badawcze. Zestawienie problemów i pytań badawczych przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Szczegółowe pytania badawcze

Problem badawczy	Szczegółowe pytania badawcze
Analiza potencjału turystycznego województwa podlaskiego w porównaniu z innymi regionami Polski i wybranymi regionami zagranicznymi	Jaki jest potencjał turystyczny województwa podlaskiego, tj. jakie zasoby strukturalne i funkcjonalne posiada województwo (walory turystyczne, krajobrazowe, wypoczynkowe, infrastruktura turystyczna, dostępowa i inne) w porównaniu do innych regionów Polski i wybranych regionów zagranicznych?
Ocena przewagi komparatywnej województwa podlaskiego według kategorii i rodzajów turystyki	W jaki sposób województwo podlaskie może realnie konkurować z innymi regionami i krajami w zakresie turystyki?
Analiza czynników wsparcia w zakresie wzrostu przewagi komparatywnej województwa podlaskiego	Jakich działań wymaga podjęcie realnej konkurencji w turystyce? Z jakich źródeł finansowych należy realizować działania w kierunku wzrostu konkurencyjności turystyki w województwie podlaskim?
Ocena znaczenia sektora turystycznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa	Czy i jakie jest znaczenie turystyki dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu w ujęciu teoretycznym? Jaka jest wielkość spożycia turystycznego w województwie podlaskim? Jaki jest udział turystyki w PKB województwa podlaskiego? Jakie jest zatrudnienie w sektorze turystycznym w województwie podlaskim i w jego poszczególnych powiatach? Jaka jest wielkość dochodów generowanych przez poszczególne rodzaje turystyki, kategorie odwiedzających i produkty turystyczne w województwie i w poszczególnych powiatach? Jaka jest wielkość wkładu poszczególnych branż w wyniki sektora (województwo i powiaty)? Jaka struktura przestrzennej gospodarki turystycznej jest najbardziej efektywna ekonomicznie (zysk na działalności)? Jak kształtują się wyniki ekonomiczne turystyki w woj. podlaskim porównując je z wynikami RST dla Polski?

Problem badawczy	Szczegółowe pytania badawcze
Analiza zmian zachodzących w sektorze turystyki województwa podlaskiego	Czy zmiany zachodzące w sektorze turystyki w województwie podlaskim na przestrzeni lat 2007-2013 wpływają na podnoszenie przewagi komparatywnej regionu w kraju i zagranicą?
Analiza zmian zachodzących w sektorze turystyki w województwie podlaskim, w porównaniu do wybranych województw oraz wybranych regionów zagranicznych	Jakie formy turystyki województwa podlaskiego rozwijają się w oparciu o zasoby przewagi komparatywnej i czy mogą konkurować w kraju i za granicą?
Ocena efektów projektów wspartych w ramach Działań 3.1, 3.2 i 6.3 RPOWP	<p>Jakiego typu projekty były najbardziej efektywne?</p> <p>Czy interwencja została właściwie alokowana terytorialnie w kontekście analizy potencjału turystycznego?</p> <p>W jakim stopniu interwencje w sektorze turystyki zrealizowane w RPOWP mogą przyczynić się w sposób bezpośredni do rozwoju gospodarczego województwa?</p> <p>Czy i w jaki sposób projekty zrealizowane w ramach RPOWP mogą przyczynić się do podniesienia atrakcyjności turystycznej regionu?</p> <p>Jakie perspektywy rozwoju posiadałaby branża turystyczna w województwie podlaskim bez wsparcia projektów RPOWP?</p>

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Przegląd i zakres badań

W badaniach uwzględniono zakres przestrzenny, czasowy, przedmiotowy oraz podmiotowy zagadnienia, co przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Zakres badań

Zakres badań	Opis
Przestrzenny	<p>W ramach prowadzonych badań dokonano porównań na poziomach NUTS 2, NUTS 3 (wybrane elementy), NUTS 4 i NUTS 5 następujących jednostek obszarowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ województwa podlaskiego, ▪ powiatów województwa podlaskiego, w przypadku powiatów ziemskich oraz m. Białystok, m. Łomża i m. Suwałki – powiaty grodzkie i ziemskie łącznie, ▪ gmin województwa podlaskiego, ▪ obszaru Polski w podziale na województwa, ▪ trzy zagraniczne regiony turystyczne wybrane w ocenie eksperckiej zespołu ewaluacyjnego, na podstawie wyników porównań potencjału turystycznego i zajmowanej pozycji względem województwa podlaskiego oraz dostępności danych:

Zakres badań	Opis
	<ul style="list-style-type: none"> - region „lider” o optymalnych warunkach do rozwoju turystyki (np. hiszpański lub szwedzki); - niemiecki region „krótkich pobytów”, porównywalny krajobrazowo i klimatycznie z regionem podlaskim (Pojezierze Meklemburskie – Mecklenburgische Seenplatte lub Galicja w Hiszpanii), - region Olicki (Litwa), z którym województwo podlaskie najbliższej konkuruje na rynku turystycznym, <ul style="list-style-type: none"> ▪ regiony UE na poziomie NUTS 2.
Czasowy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ badaniami zostały objęte lata 2007 i 2013, dane aktualne (bieżące), pozyskiwane w trakcie analiz (2014 rok), oraz tam, gdzie było to uzasadnione – dynamika z lat poprzednich, a także w przypadku Rachunku Satelitarne Turystyki (RST) – dane dotyczące 2011 r.
Przedmiotowy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dane o rozwoju społeczno-gospodarczym regionów, ▪ dane dotyczące turystyki w poszczególnych regionach, ▪ dane dotyczące projektów (odnoszące się bezpośrednio do turystyki oraz mogących mieć na nią wpływ), finansowanych w ramach RPOWP 2007-2013.
Podmiotowy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ beneficjenci RPOWP z województwa podlaskiego (działania: 3.1, 3.2, 6.3): przedsiębiorstwa turystyczne oraz jednostki samorządu terytorialnego i inne podmioty (np. związki wyznaniowe, organizacje i stowarzyszenia, nadleśnictwa), skuteczni i nieskuteczni, ▪ eksperci w dziedzinie turystyki.

Źródło: opracowanie własne.

1.3. Szczegółowy opis koncepcji badania

Prezentowane w pracy badania były przeprowadzane z podziałem na etapy: etap wstępny, etap gromadzenia danych oraz etap analiz i wnioskowania (rys. 2).

Strukturalizacja badań

analiza desk research
opracowanie narzędzi badawczych
opracowanie metodyki badawczej

Gromadzenie danych

gromadzenie danych wtórnych
analiza dokumentów projektowych
badania pierwotne CAWI, PAPI

Analiza i ocena

analiza ilościowa i jakościowa, porównawcza, analiza przestrzenna
analiza efektów, analiza SWOT, metoda *delphi*
raport końcowy

Rys. 2. Przebieg badań

Źródło: opracowanie własne.

1.3.1. Zastosowane metody i techniki badawcze

Zróżnicowanie zagadnień badawczych oraz zakres prac niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze, wymagało zastosowania zróżnicowanych metod badawczych i zostało zrealizowane w kolejnych etapach:

- przeanalizowano dane zastane (dane statystyczne ze źródeł GUS, EUROSTAT, dokumenty programowe, jak również dane pierwotne pochodzące z badań terenowych przeprowadzonych różnorodnymi metodami),
- dokonano doboru metod badawczych, polegającym na połączeniu różnych metod w badaniu tych samych zagadnień, co pozwoliło na uchwycenie rozmaitych aspektów badanego zagadnienia (metody statystyczne, metoda kontrfaktyczna, analiza dokumentów, metoda *Delphi*),

- wskazano perspektywy badawcze, co polegało na włączeniu do zespołu badawczego niezależnych ekspertów (w liczbie przewyższającej liczbę członków zespołu). Pozwoliło to na stworzenie bogatszego i bardziej wiarygodnego obrazu turystyki w województwie podlaskim.

W trakcie badań zastosowano liczne metody i narzędzia badawcze, zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym:

- a) metody jakościowe:
  - metoda desk research,
  - metoda rangowania,
  - metoda analizy porównawczej,
  - analiza SWOT,
  - benchmarking,
  - metoda ekspercka *Delphi*;
- b) metody ilościowe:
  - ankietowa z wykorzystaniem kwestionariuszy CAWI i PAPI,
  - metoda analizy skupień,
  - parametryczna metoda Z. Hellwiga,
  - metoda taksonomii numerycznej,
  - metodyka rachunków satelitarnych,
  - metoda porządkowania liniowego,
  - metoda kontryfaktyczna,
  - analiza wskaźników.

1.3.2. Struktura i zakres wykorzystanych danych

Poszczególne metody badawcze wykorzystano na różnych etapach prowadzenia badań.

Dane statystyczne uszyto głównie do porównań i oceny potencjału turystycznego województwa podlaskiego. Określenie potencjału turystycznego powiatów i gmin województwa podlaskiego zostało zaczerpnięte z Banku Danych Lokalnych i jednostki te zostały przedstawione na poziomie NUTS 4 oraz NUTS 5.

Dane do porównań województwa podlaskiego na tle wybranych regionów zagranicznych, zostały zaczerpnięte ze statystyk międzynarodowych (Eurostat) i przedstawione na poziomie NUTS 2 oraz NUTS 3 (region litewski). Dostępne na poziomie europejskim statystyki pozwoliły na dobór wskaźników reprezentujących konkurencyjność turystyczną, jak również na zidentyfikowanie czynników na nią wpływających. Badania porównawcze zostały przeprowadzone w formie analizy porównawczej, analizy skupień z wykorzystaniem metody *Warda* oraz metody rangowania.

Metodologia rachunku satelitarnego turystyki (RST), opracowana przez międzynarodowy zespół naukowców pod egidą Eurostatu, służy jako narzędzie pozwalające mierzyć wkład turystyki w gospodarkę

narodową³. Potrzeba opracowania takiego narzędzia wynikała z faktu, że turystyka jest zjawiskiem określanym przez cechy nabywców – odwiedzających, których wydatki trafiają do rozmaitych branż. Po raz pierwszy zasady sporządzania RST zostały opublikowane w 2001 roku przez Światową Organizację Turystyki, OECD i Eurostat⁴, a następnie zaś zaktualizowane w roku 2008⁵. W metodologii niniejszego opracowania przyjęto rozwiązanie oparte na sile związku między danym produktem a jego znaczeniem dla konsumpcji turystycznej, będące wynikiem oceny strony popytowej i podażowej efektów turystycznych w kraju. W przeciwieństwie do metodologii rachunku satelitarnego turystyki dla krajów (RST), nie wypracowano jej dla jednostek terytorialnych niższego szczebla. W niniejszym opracowaniu podjęto wyzwanie adaptacji metodologii RST dla określenia efektów z turystyki na poziomie regionalnym. Zadanie to stanowiło znaczne wyzwanie naukowe. Wydaje się jednak, że założony cel został osiągnięty i udało się stworzyć autorską metodologię dla regionalnego RST.

W procesie badawczym wykorzystano także metody konstrukcji analizy SWOT i benchmarkingu.

Szczegółowy opis zastosowanych metod i technik badawczych został zaprezentowany na wstępie każdego z rozdziałów dedykowanych poszczególnym problemom badawczym.

Porównując potencjał turystyczny województwa podlaskiego z pozostałymi województwami kraju, wykorzystano 21 zmiennych, ujętych w 4 obszarach czynników, które przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zmienne diagnostyczne do oceny potencjału woj. podlaskiego na tle pozostałych województw kraju

Lp.	Czynnik	Miernik czynnika
I.	Czynniki przyrodnicze	N1 obszary prawnie chronione (w ha lub % powierzchni) N2 wskaźnik zanieczyszczenia powietrza (w tys. ton) na 100 km ² * N3 urozmaicenie rzeźby terenu ^{2*} N4 powierzchnia wód (w % powierzchni) ^{3*}
II.	Historyczne i współczesne czynniki kulturowe	K1 liczba muzeów i oddziałów muzealnych K2 liczba zabytków ^{4*} K3 liczba galerii i salonów sztuki K4 liczba teatrów i instytucji muzycznych K5 liczba zabytkowych obiektów sakralnych
III.	Czynniki infrastrukturalne	I1 liczba obiektów sanatoryjnych i uzdrowiskowych I2 liczba wellnes i spa I3 liczba obiektów noclegowych na 100 km ² (hotele i obiekty noclegowe) I4 hotele według kategorii

³ Opis metodologii RST dla Polski zawierają opracowania: *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2005*, Instytut Turystyki, Warszawa 2008 i *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badań, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014, [d1dmfej9n5lghm.cloudfront.net/msport/article_attachments/ attachments/9746/ original/RST_2005_pelny_02-ost.pdf?1334719022](http://d1dmfej9n5lghm.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/9746/original/RST_2005_pelny_02-ost.pdf?1334719022), data dostępu: 20.12.2014.

⁴ *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*. WTO, UE, OECD, UN 2001.

⁵ *2008 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008)*, Commission of the European Communities Eurostat Organisation for Economic World Tourism Organization Co-operation and Development United Nations, www.unwto.org, data dostępu: 11.09.2013.

Lp.	Czynnik	Miernik czynnika
		I5 stopień wykorzystania miejsc noclegowych (w %) I6 korzystający z noclegów ogółem I7 udział cudzoziemców korzystających z noclegów (w ogólnej liczbie korzystających z noclegów) I8 liczba placówek gastronomicznych (na 100 km ²) I9 szlaki turystyczne (w km)
IV.	Czynniki ekonomiczne	E1 PKB na 1mieszkańca (wg województw) E2 wydatki na kulturę i turystykę (na 1 mieszkańca w województwie) E3 inwestycje w kulturę i turystykę w województwie (na 1 mieszkańca)

* Wskaźnik ten w statystykach GUS oraz w dalszej treści opracowania (tabele), określany jest jako *emisja zanieczyszczeń pyłowych*.

²* Czynniki ten określany jest w tabelach jako *zróźnicowanie rzeźby terenu obliczony metodą bonitacji punktowej*.

³* wskaźnik uzyskany jako, suma zmiennych: grunty pod wodami stojącymi oraz grunty po wodami płynącymi.

⁴* z wyłączeniem zabytkowych obiektów sakralnych

Źródło: opracowanie własne.

Porównanie potencjału turystycznego województwa podlaskiego do 283 regionów UE przeprowadzono na poziomie NUTS 2 (jest to liczba wszystkich regionów Unii Europejskiej), jednak w odniesieniu do poszczególnych zmiennych wykorzystano maksymalną liczbę dostępnych danych). Dane z bazy Eurostatu na poziomie NUTS 2, uznane za kluczowe w analizach porównawczych turystyki w regionach europejskich, obejmują:

- liczbę obiektów noclegowych (*number of establishments*),
- liczbę miejsc noclegowych (*number of bed-places*),
- liczbę rezydentów korzystających z bazy noclegowej (*total nights spent by residents*),
- liczbę nie-rezydentów korzystających z bazy noclegowej (*total nights spent by non-residents*).

Należy uznać, że są to podstawowe dane niezbędne do porównania (rankingu) pozycji województwa podlaskiego na tle innych regionów Europy.

Na potrzeby Zamawiającego, w zakresie badania oceny wkładu sektora turystycznego w rozwój społeczno-gospodarczy regionu, wyodrębniono wybrane rodzaje działalności turystycznej w podziale na branże *stricte* turystyczne oraz branże powiązane. Branże te, zgodnie ze wspomnianym podziałem, przedstawiono w dwóch kolejnych tabelach.

Tabela 4. Wyodrębnione na potrzeby Zamawiającego branże *stricto* turystyczne

Lp.	Kod PKD	Rodzaj działalności, zgodnie z PKD	Metoda pomiaru wpływów z podatku PIT i CIT
1.	55	Zakwaterowanie	Pomiar całościowy.
2.	56 (56.1)	Działalność usługowa związana z żywnością, świadczona przez lokale gastronomiczne działające przy obiektach zakwaterowania	Wpływy z podatków PIT i CIT zostaną wyodrębnione w wyniku zastosowania wskaźnika liczby obiektów gastronomicznych działających przy obiektach noclegowych / liczby obiektów gastronomicznych ogółem. W dalszej kolejności wpływy netto (PIT i CIT) obliczone zostaną według wskaźnika liczby turystów korzystających z żywności w lokalach gastronomicznych (pyt. 16.7 w ankiecie skierowanej do turystów i pyt. 17.7 w ankiecie skierowanej do mieszkańców). Wskaźnik wielkości wpływów z działalności gastronomicznej = Liczba turystów ponosząca wydatki na żywność w lokalach gastronomicznych / liczby turystów ogółem.
3.	49.1	Transport kolejowy pasażerski międzymiastowy	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z kolei, jako środka transportu (pyt. 2.2 w ankiecie skierowanej do turystów i pyt. 10.2 w ankiecie skierowanej do mieszkańców).
4.	49.3	Pozostały transport lądowy pasażerski	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z linii autobusowych, busa, jako środka transportu (pyt. 2.3 w ankiecie skierowanej do turystów i pyt. 10.3 w ankiecie skierowanej do mieszkańców).
5.	50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski	Pomiar całościowy.
6.	79	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	Pomiar całościowy.

Źródło: opracowanie zespołu Wykonawców i Zamawiającego.

Tabela 5. Wyodrębnione na potrzeby Zamawiającego branże powiązane z turystyką

Lp.	Kod PKD	Rodzaj działalności, zgodnie z PKD	Metoda pomiaru
1.	91	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z oferty (pyt. 16.12 w ankiecie skierowanej do turystów i pyt. 17.12 w ankiecie skierowanej do mieszkańców).
2.	93	Działalność sportowa, rekreacyjna i rekreacyjna	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z oferty (pyt. 16.10, 16.11 w ankiecie skierowanej do turystów i pyt. 17.10, 17.11 w ankiecie skierowanej do mieszkańców).
3.	45, 46, 47	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (Seksja G)	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z zakupów (pyt. 16 w ankiecie skierowanej do turystów).

Źródło: opracowanie zespołu Wykonawców i Zamawiającego.

Ze względów praktycznych (dostępność danych) nie dokonywano dezagregacji działalności do poziomu bardziej szczegółowego niż dział.

Dane pierwotne zostały zebrane metodą ankietową z wykorzystaniem technik ankietowania PAPI oraz CAWI. Badaniu poddano samorządy, turystyczne organizacje pozarządowe, odwiedzających województwo podlaskie, mieszkańców województwa podlaskiego oraz beneficjentów programu RPOWP 2007-2013 (skutecznych i nieskutecznych).

W fazie wstępnej, wykonane zostały badania pilotażowe, następnie zaś, po dokonaniu weryfikacji kwestionariuszy ankiet, w uzgodnieniu z Zamawiającym, zostały przeprowadzone badania właściwe na próbach określonych w niniejszym rozdziale.

Załącznik: Kwestionariusz ankiety (płyta CD)

Dobór beneficjentów RPOWP został dokonany w sposób celowy. Badaniom poddani zostali wszyscy beneficjenci (100%), którzy ubiegali się o środki unijne z RPOWP z działań z zakresu turystyki i kultury. Łącznie, na konkursy ogłaszane w latach 2007-2013, w ramach działań z zakresu turystyki i kultury, wpłynęły wnioski od 375. podmiotów. W efekcie podpisano 123. umowy na realizację projektów, które otrzymały wsparcie z RPOWP z zakresu turystyki, oraz umowy z 14. podmiotami, które otrzymały wsparcie z RPOWP z zakresu kultury.

Ponadto, badaniom metodą ankietową, techniką CAWI, poddano podmioty publiczne i podmioty prywatne (z sekcji I dział 55. Zakwaterowania PKD), które nie ubiegały się o środki z RPOWP. Osiągniętą zwrotność zaprezentowano w tabeli 6.

Tabela 6. Wyniki badań ankietowych

Lp.	Nr działania	Badany podmiot	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie	Liczba podmiotów objętych badaniem	Liczba wypełnionych ankiet	Zwrotność
1.	3.1 oraz 6.3.	Podmioty publiczne skuteczne (które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie) – gminy, powiaty, województwo, jednostki podległe samorządom, jednostki państwowe, stowarzyszenia, kościoły i inne związki wyznaniowe	70	45	38	21	55,26%
2.		Podmioty prywatne skuteczne, które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie	3	3	0	-	-
3.	3.2.	Podmioty prywatne skuteczne, które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie	50	44	28	25	89,28%

Lp.	Nr działania	Badany podmiot	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie	Liczba podmiotów objętych badaniem	Liczba wypełnionych ankiet	Zwrotność
4.		Podmioty prywatne nieskuteczne, które ubiegały się i nie otrzymały dofinansowania	0	0	25	5	20,00%
5.	-	Podmioty prywatne nieubiegające się o dofinansowanie	-	-	38	4	10,52%
6.	-	Podmioty publiczne nieubiegające się o dofinansowanie	-	-	73	54	69,86%

Źródło: opracowanie własne.

Badania CAWI umożliwiły identyfikację następujących efektów:

- realizowanych inwestycji współfinansowanych z RPOWP w latach 2007-2013, odczuwanych bezpośrednio przez beneficjentów,
- realizowanych wszystkich inwestycji podejmowanych na obszarach ich działania w latach 2007-2013, wpływających na zmiany zagospodarowania turystycznego oraz atrakcyjności wybranych form wypoczynku,
- aktywności podmiotów w podejmowaniu współpracy i określenie obszarów podejmowanej współpracy,
- podejmowanych działań promocyjnych.

Ponadto, badania ankietowe przyczyniły się do identyfikacji czynników decydujących o konkurencyjności regionu.

Wykorzystanie w opracowaniu licznych metod ilościowych i jakościowych umożliwiło realizację wszystkich założonych celów prezentowanego badania.

1.4. Pojęcia i definicje

Podstawowe pojęcia przedstawione poniżej zostały zdefiniowane zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki (uchylające Dyrektywę Rady 95/57/WE), które ukazało się w Dzienniku Urzędowym UE nr 192 z 22 lipca 2011 r. Według tego dokument:

- **Turystyka** oznacza czynności osób podróżujących do głównego miejsca docelowego położonego poza ich „zwykłym otoczeniem”, na okres krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu (np. służbowym,

wypoczynkowym lub innym celu osobistym), innym niż zatrudnienie, przez podmiot miejscowy dla odwiedzanego miejsca.

- **Odwiedzający** – to uczestnik turystyki. Określenie owo odnosi się do każdej osoby podróżującej do miejsca znajdującego się poza jej zwykłym otoczeniem, na czas nie dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy, jeśli podstawowym celem podróży nie jest podjęcie działalności zarobkowej, wynagradzanej ze środków pochodzących z odwiedzanego miejsca. Kategoria „odwiedzający” (krajowi i międzynarodowi) dotyczy turystów (tzn. odwiedzających, którzy przynajmniej przez jedną noc korzystali z zakwaterowania w odwiedzanym miejscu) oraz odwiedzających jednodniowych (beznoclegowych).
- **Turystyka krajowa** oznacza podróże w granicach państwa członkowskiego (np. Polski), odbywane przez odwiedzających będących rezydentami tego państwa członkowskiego. W ramach podróży krajowych można wyróżnić podróże wewnątrzregionalne, które oznaczają podróże mieszkańców danego regionu (np. województwa) po jego terytorium.
- **Turystyka przyjazdowa** oznacza podróże do państwa członkowskiego (np. Polski czy Wielkiej Brytanii i innych) odbywane przez odwiedzających niebędących rezydentami tego państwa.
- **Turystyka wyjazdowa** oznacza podróże rezydentów państwa członkowskiego (np. Polski czy innego kraju zrzeszonego w UE) do miejsc poza granicami tego państwa członkowskiego.
- **Turystyczny obiekt noclegowy** oznacza lokalną jednostkę w ramach określonego rodzaju działalności, w rozumieniu załącznika do rozporządzenia Rady (EWG) nr 696/93 z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie jednostek statystycznych, do celów obserwacji i analizy systemu produkcyjnego we Wspólnocie. Podstawową funkcją takich jednostek jest świadczenie płatnych usług – chociaż ich cena może być częściowo lub całkowicie subsydiowana – w zakresie zakwaterowania krótkotrwałego. Jednostki te są opisane w klasyfikacji PKD z 2007 r. w następujących pozycjach 55.1 (hotele i podobne obiekty zakwaterowania), 55.2 (obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania) i 55.3 (pola kempingowe, włączając w ich zakres pola dla pojazdów kempingowych i pola namiotowe).
- **Pozostałe obiekty niesklasyfikowane** – są to obiekty, które w czasie niepełnego wykorzystania zgodnie z ich przeznaczeniem w całości lub w części, pełnią funkcję obiektu noclegowego dla turystów. Są to m.in.: internaty, domy studenckie, ośrodki rekreacyjno-sportowe itp.
- **Wydatek turystyczny** oznacza całkowite wydatki konsumpcyjne poniesione przez odwiedzającego lub na jego rzecz na podróż oraz pobyt w miejscu docelowym, pozostające w związku z tą podróżą⁶.
- **Potencjał turystyczny** to dynamiczny system złożony z elementów statycznych i procesów funkcjonalnych. Elementy statyczne stanowią fizyczne odzwierciedlenie organizacji przestrzennej, zaś procesy funkcjonalne to zjawiska i działania pełnione na rzecz popytu (ruchu turystycznego) i podaży (rozwoju gospodarczego miejscowej ludności, przedsiębiorstw i jednostek administracyjnych). Czynnikiem odzwierciedla zbiór jednorodnych cech zasobów potencjału turystycznego sklasyfikowanych według kryterium fizjograficznego, kulturowego, funkcjonalnego i strukturalnego.
- **Konkurencyjność regionów turystycznych** – to zdolność do osiągnięcia większych efektów ekonomicznych i społecznych w związku z rozwojem turystyki niż średnia na terytorium kraju, bądź na wybranym obszarze w skali kontynentu lub świata. Efektem poprawy konkurencyjności jest wzrost liczby turystów i udzielonych osobo-noclegów, wzrost liczby podmiotów świadczących usługi turystyczne, a przede wszystkim wzrost inwestycji bezpośrednio i pośrednio wpływających na rozwój

⁶ *Methodological Manual for Tourism Statistics*, Version 1,0, Eurostat 2011, s. 29.

turystyki. Do pierwszych zaliczana jest infrastruktura turystyczna, do drugich – ochrona środowiska, infrastruktura usługowa i techniczna, dostępność komunikacyjna. W konsekwencji, rozwój turystyki powoduje wzrost przychodów w regionie i bogacenie się ludności miejscowej.

- **Efektywność** – jeden ze wskaźników ekonomicznych, obliczany jako stosunek efektów do poniesionych nakładów. Efektywność w zakresie turystyki należy badać odrębnie dla przedsiębiorstw oraz dla samorządów. W przypadku samorządów, efektywność określana jest jako rezultat realizacji celu w obszarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym, która jest zagregowana wskaźnikiem skuteczności. Badania przedstawione w opracowaniu zostały przeprowadzone w odniesieniu do efektów uzyskanych w wyniku realizacji projektów współfinansowanych z RPOWP, tj. uzyskanych produktów i rezultatów. Produkty to: obiekty i usługi powstałe w wyniku wsparcia programu, rezultat to wynik odnotowany po zrealizowaniu inwestycji. Bezpośredni rezultat pomiaru został określony wskaźnikami dla programu RPO, zaś rezultat pośredni został zdefiniowany poprzez wymierne i niewymierne efekty powstałe w wyniku realizacji inwestycji.
- **Skuteczność** – to wynik efektów (rezultat bezpośredni) społecznych, gospodarczych i ekologicznych uzyskanych z produktu.
- **Użyteczność** – to wartość uzyskanych rezultatów pośrednich, odczuwanych przez otoczenie na skutek realizacji projektu. Użyteczność osiągnięta jest w wyniku efektów bezpośrednich (rezultat bezpośredni).
- **Sprawność** – to wskaźnik realizacji celu działania. W prezentowanych badaniach obliczony został w ujęciu wąskim – jako wynik realizacji celu (nakład do uzyskanych efektów bezpośrednich) oraz w ujęciu szerokim – jako wynik efektywności alokacji środków RPOWP 2007-2013.
- **Branża/sektor turystyczny** – to grupy branż, które odgrywają szczególną rolę w rozwoju turystyki, i/lub dla których odwiedzający stanowią ważną grupę nabywców. do kategorii tej zaliczane są charakterystyczne branże turystyczne, czyli takie, których podstawowa produkcja dostarcza odwiedzającym produkty umożliwiające realizację celu podróży. Oznacza to, że charakterystyczne branże/rodzaje działalności to branże *stricte* turystyczne i są one przedmiotem analizy niniejszych badań.

2. Potencjał turystyczny województwa podlaskiego na tle kraju i regionów zagranicznych

Katarzyna Dębkowska, Elżbieta Szymańska

2.1. Metodyka badania

Celem przeprowadzonego postępowania badawczego było porównanie potencjału turystycznego województwa podlaskiego w stosunku do pozostałych województw Polski oraz regionów zagranicznych. Potencjał turystyczny województwa podlaskiego, na tle innych regionów kraju, rozpatrywany był poprzez szczegółową analizę czterech grup czynników. Każda z analizowanych grup reprezentowana była przez zmienne je charakteryzujące. Dobór zmiennych oparto na analizie dostępnej literatury przedmiotu z zakresu potencjału turystycznego, jak i opiniach ekspertów oraz własnych obserwacjach i doświadczeniach członków zespołu badawczego (por. tab. 3). Założony cel został zrealizowany z wykorzystaniem metody benchmarkingu (porównywanie regionu kluczowego z innymi województwami i regionami, na podstawie przyjętych kryteriów porównań oraz ustalenie pozycji w rankingu). W podsumowaniu porównań wskazano słabe i mocne strony województwa podlaskiego na tle innych województw i regionów zagranicznych z wykorzystaniem metody analizy SWOT. Pokazano też szanse i zagrożenia pochodzące z otoczenia zewnętrznego regionu.

Głównym źródłem danych, niezbędnych do stworzenia mierników poszczególnych obszarów, był Bank Danych Lokalnych GUS, dane z opracowań opublikowanych przez GUS, a w przypadku porównań międzynarodowych – baza danych Eurostatu.

Zestaw mierników (tab. 3) posłużył do opracowania czterech rankingów województw pod względem analizowanych czynników: przyrodniczych, kulturowo-historycznych i współczesnych, infrastrukturalnych i ekonomicznych oraz ukazania pozycji województwa podlaskiego na tle innych województw.

Przyjęte w analizie mierniki mają charakter stymulanty, których wysoka wartość powinna informować o wyższej pozycji województwa w rankingu, oraz destymulanty, których niska wartość powinna informować

o wyższej pozycji województwa w rankingu⁷. We wskazanym zestawie zmiennych większość stanowią stymulanty. Destymulantą jest zmienna N2 – wskaźnik zanieczyszczenia powietrza oraz zmienna K3 – liczba galerii i salonów sztuki. Pierwsza z wymienionych zmiennych ma charakter destymulanty, bowiem wyższe zanieczyszczenie powietrza plasuje województwo podlaskie na niższej pozycji w rankingu. Natomiast druga zmienna, liczba galerii i salonów sztuki, została uznana za destymulantę z powodu sposobu prezentacji tej zmiennej w danych źródłowych. Były to lokaty (kolejne liczby naturalne od 1 do 16) nadane poszczególnym województwom, gdzie mniejsza liczba oznaczała wyższą pozycję województwa pod względem tej zmiennej.

Kolejnym etapem analizy porównawczej była budowa uogólnionej miary syntetycznej, opisującej potencjał turystyczny województwa podlaskiego na tle pozostałych województw Polski. W tym celu cały zbiór mierników, stanowiący zestaw potencjalnych zmiennych diagnostycznych, zweryfikowano ze względu na ich wartość informacyjną⁸.

Zestaw zmiennych potrzebnych do budowy uogólnionej miary potencjału województw, spełnia następujące kryteria statystyczne⁹:

- uniwersalność (wybrane cechy posiadają uznaną powszechnie wagę i znaczenie),
- porównywalność (cechy przedstawiono w postaci wskaźników natężenia),
- zmienność (cechy nie są do siebie podobne w sensie informacji o obiektach, czyli współczynnik zmienności jest wyższy od wartości krytycznej równej 10%),
- ważność (cechy stymulanty posiadają wyraźnie zaznaczoną asymetrię prawostronną).

Aby zbudować ranking pozwalający na klasyfikację województw pod względem potencjału turystycznego, posłużono się metodą porządkowania według wzorca Helwiga. Do budowy uogólnionej miary syntetycznej posłużyły, jako zmienne diagnostyczne, mierniki opisujące wszystkie obszary brane pod uwagę w ocenie potencjału województw. Omówione są one w poprzednich rozdziałach jako: zmienne reprezentujące czynniki naturalne, historyczne i współczesne czynniki kulturowe (historyczno-kulturowe i współczesne), infrastrukturalne i ekonomiczne.

Wartości liczbowe zmiennej syntetycznej ustawiono w kolejności malejącej. Kolejnym wartościom przyporządkowano kolejne liczby naturalne i w ten sposób otrzymano ranking jednostek terytorialnych, usystematyzowany pod względem potencjału turystycznego. Wyznaczając średnią i odchylenie standardowe zmiennej syntetycznej oraz biorąc pod uwagę minimalną i maksymalną wartość zmiennej syntetycznej, dokonano podziału jednostek na cztery klasy, czyli dokonano ratingu jednostek terytorialnych. W ten sposób otrzymano grupy jednostek charakteryzujące się:

- największym potencjałem turystycznym, który w tabelach i ankietach (dla uproszczenia) nazwano *bardzo korzystny*,
- dobrym potencjałem turystycznym, nazwanym *korzystnym*,
- słabym potencjałem turystycznym, nazwanym *niekorzystnym*,
- bardzo słabym potencjałem turystycznym, nazwanym *bardzo niekorzystnym*.

⁷ Stymulanty uznaje się za dodatnio skorelowane z rozpatrywanymi zjawiskami (ich wzrost świadczy o wzroście zmiennej objaśnianej), natomiast destymulanty są skorelowane ujemnie (ich wzrost świadczy o spadku zmiennej objaśnianej).

⁸ Sposób i zasady weryfikacji omówiono w części "Ocena potencjału turystycznego województwa podlaskiego według gmin i powiatów".

⁹ Tamże.

W wyniku analizy dostępnej literatury przedmiotu (zarówno polskiej, jak i zagranicznej), jak również oceny eksperckiej zespołu ewaluacyjnego, dokonano oceny regionów turystycznych o potencjale turystycznym porównywalnym z potencjałem regionów zagranicznych.

Dla lepszego zilustrowania wyniku rankingu województw, zobrazowano go również na mapie nr 1. Mapę wykonano za pomocą pakietu statystycznego STATISTICA 9.0, Mapy.

W opracowaniu dokonano również porównania potencjału turystycznego województwa podlaskiego ze wszystkimi regionami UE na poziomie NUTS 2.

Celem tej analizy było wyłonienie regionów podobnych do województwa podlaskiego pod względem potencjału turystycznego. W tym celu wykorzystano nieliniowe metody porządkowania: analizę skupień oraz metodę k-średnich. Analiza skupień (ang. *cluster analysis*¹⁰), jako metoda grupowania, pozwala na wyodrębnienie grup zawierających obiekty do siebie podobne. Omawiana metoda jest przedstawicielem tzw. metod analizy współzależności, co oznacza, że wszystkie zmienne w analizie traktowane są jako współzależne, bez wydzielenia spośród nich zmiennych zależnych (skutków) i niezależnych (przyczyn). Celem analizy jest w takim przypadku zazwyczaj sama identyfikacja struktury badanego zbioru zmiennych lub obiektów. Analiza skupień, jako metoda grupowania, pozwala na wyodrębnienie spójnych wewnętrznie grup obiektów. Stosowanie tej metody odbywa się w czterech podstawowych etapach, gdzie pierwszym jest wybór zmiennych oraz przyjęcie sposobu określania podobieństw między obiektami. Następnie dokonuje się wyboru sposobu przyporządkowania danych obiektów do homogenicznej grupy – stanowi to etap drugi. W etapie trzecim wybiera się liczbę identyfikowanych skupień, zaś w czwartym – dokonuje się interpretacji i profilowania uzyskanych skupień.

Wyróżnia się dwa podstawowe sposoby podejścia do problemu grupowania: hierarchiczne i niehierarchiczne. W podejściu hierarchicznym otrzymujemy strukturę hierarchiczną podobieństw między obiektami w postaci drzewa zwanego dendrogramem. Wypracowano wiele sposobów uzyskiwania drzew hierarchicznych odzwierciedlających relacje podobieństw między obiektami. Można je podzielić na trzy podstawowe grupy: metody powiązań, metody centroidalne i metodę *Warda*.

Wśród metod niehierarchicznych wyróżnić należy metodę k-średnich, pozwalającą na szybsze i bardziej efektywne grupowanie przypadków. Jest to metoda iteracyjna, która umożliwia grupowanie zbiorów obiektów liczących nawet kilka lub kilkanaście tysięcy obserwacji. W metodzie tej badacz musi jednak podać z góry liczbę skupień. Dlatego w badaniach powszechne jest podejście dwuetapowe. W pierwszym etapie stosowana jest analiza hierarchiczna – w celu określenia wstępnej liczby grup, a w drugim kroku – właściwa klasyfikacja obiektów przy pomocy metody k-średnich.

Metoda k-średnich dzieli cały zbiór przypadków na k różnych, możliwie odmiennych skupień. Algorytm tej metody polega na przenoszeniu obiektów między wskazaną liczbą skupień w celu zminimalizowania zmienności wewnątrz skupień i zmaksymalizowania zmienności między skupieniami¹¹. Analizując wyniki grupowania, bada się średnie dla każdego skupienia w każdym wymiarze, aby oszacować, na ile wyróżnione k

¹⁰ Termin wprowadzony w pracy R. C. Tryon, *Cluster Analysis*. Ann Arbor, MI: Edwards Brothers, 1939.

¹¹ T. Grabiński, S. Wydmus, A. Zeliaś, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1998, s. 78-80.

skupienia są od siebie różne¹². Metoda k-średnich opiera się na oszacowaniu odległości między skupieniami i obiektami.

Dane statystyczne do porównań województwa podlaskiego, na tle wybranych regionów zagranicznych, zostały zaczerpnięte ze statystyk międzynarodowych (baza Eurostatu) i przedstawione na poziomie NUTS 2 oraz NUTS 3 (region litewski – dane litewskiego urzędu statystycznego). Dostępne na poziomie europejskim statystyki pozwoliły na dobór wskaźników reprezentujących konkurencyjność turystyczną województwa/regionu oraz czynniki na nią wpływające.

Za zasadne do porównań potencjału województwa podlaskiego z wybranymi regionami zagranicznymi, uznano następujące zmienne:

- liczba turystycznych miejsc noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania),
- liczba gości hotelowych (rezydentów i nie-rezydentów danego kraju),
- liczba noclegów udzielonych w hotelach i w innych miejscach zakwaterowania (rezydentów i nie-rezydentów danego kraju),
- udział gości zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających,
- obłożenie miejsc noclegowych (w %),
- PKB na mieszkańca (według parytetu siły nabywczej),
- wskaźnik zatrudnienia,
- stopa bezrobocia,
- udział zatrudnienia w sektorze usług.

Biorąc pod uwagę dostępność danych dla regionów UE w bazie Eurostat, w opracowaniu dokonano grupowania regionów UE ze względu na cztery zmienne¹³:

- X1 – liczba obiektów noclegowych (*number of establishments*),
- X2 – liczba miejsc noclegowych (*number of bed-places*),
- X3 – liczba noclegów udzielonych rezydentom (*total nights spent by residents*),
- X4 – liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom (*total nights spent by non-residents*).

Załącznik 1. Tabela danych (*Number of establishments, Number of bed-places, Total nights spent by residents, Total nights spent by non-residents*) dla regionów UE na poziomie NUTS 2 (płyta CD)

Pozyskane dane dotyczyły 2013 roku. Za badany okres można było uzyskać bezpośrednio informacje dla wszystkich regionów europejskich (NUTS 2) w zakresie wymienionych czterech wskaźników.

Porównania województwa podlaskiego z wybranymi regionami europejskimi, które uznano za mogące konkurować z województwem podlaskim dokonano w zakresie porównania najważniejszych wskaźników ekonomicznych. Do analiz porównawczych przyjęto następujące zmienne:

- obszar (wielkość obszaru w km²),
- liczba ludności,

¹² Por. STATISICA, s. 3167.

¹³ Szczegółowe dane załączono na płycie CD (na wniosek Zamawiającego).

- gęstość zaludnienia,
- przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (rezydentów i nie-rezydentów),
- udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych,
- obłożenie miejsc noclegowych,
- noclegi udzielone w turystycznych miejscach noclegowych (rezydentom i nie-rezydentom),
- PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca,
- udział zatrudnienia w sektorze usług,
- wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia (w grupie wiekowej 15-64 lata).

Wszystkie wymienione powyżej zmienne przedstawiono w tabelach i dokonano ich analizy porównawczej w formie opisowej dla województwa podlaskiego oraz regionu Olickiego, Meklemburgii i Andaluzji. Charakterystyka i porównanie tych regionów znalazły się w ostatniej części rozdziału. Jego podsumowanie stanowi ocena pozycji województwa podlaskiego (jego potencjału turystycznego) na tle wybranych regionów zagranicznych. Wyboru regionów do analizy porównawczej dokonano na podstawie dostępnej literatury przedmiotu (zarówno polskiej, jak i zagranicznej), a także opierając się na obserwacjach i doświadczeniach członków zespołu badawczego, oraz w wyniku dyskusji z Zamawiającym. Na rynku zagranicznym, wśród regionów mogących konkurować z województwem podlaskim, wyróżniono trzy regiony o podobnej ofercie turystycznej, opartej głównie o bogate zasoby przyrodnicze, a także kulturowe. W grupie tej znalazły się: Pojezierze Środkowo-Szwedzkie (Szwecja), Pojezierze Meklemburskie (Niemcy), region Olicki (Druskienniki, Litwa)¹⁴. Regionem mogącym stanowić wzór do naśladowania (pozycja lidera), i wybranym do porównań – jest niewątpliwie hiszpańska Andaluzja.

W związku z obszernym materiałem badawczym, pod każdym z obszarów badawczych dokonano podsumowania, gdzie zaprezentowano najważniejsze wnioski. Klamrę spinającą główne wyniki stanowi analiza SWOT.

2.2. Potencjał turystyczny województwa podlaskiego na tle kraju

2.2.1. Ogólna charakterystyka województwa podlaskiego

Województwo podlaskie¹⁵ jest najbardziej wysuniętym na północny-wschód województwem Polski. Graniczy z dwoma państwami: z Białorusią na wschodzie (260 km) i z Litwą na północy (104 km).

¹⁴ Pojezierze Środkowo-Szwedzkie było już wcześniej sugerowane jako konkurencyjne wobec podlaskiego w dokumencie pt. Program *rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego woj. podlaskiego w latach 2010-2015*, listopad 2009.

¹⁵ Informacje o walorach i atrakcjach województwa podlaskiego dostępne są w opracowaniach książkowych, spośród których za najważniejsze należy uznać: A. Szczepanowski, *Walory i atrakcje turystyczne województwa podlaskiego*, Białystok, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, 2013 oraz na licznych portalach, między innymi: <https://regiony.poland.gov.pl/podlaskie/Walory,województwa,podlaskiego,101.html>, data dostępu: 22.02.2015, Województwo podlaskie, <http://region.e-podlasie.pl/>, data dostępu: 22.02.2015.

Od północnego zachodu sąsiaduje z województwem warmińsko-mazurskim, zaś od zachodu i południowego zachodu – z województwem mazowieckim. Na krótkim odcinku rzeki Bug, od strony południowej województwa, przebiega granica z województwem lubelskim. Podlaskie zostało podzielone na 17 powiatów, w tym 3 powiaty grodzkie: Białystok, Suwałki, Łomża, oraz 118 gmin. Stolicą województwa jest miasto Białystok, liczące prawie 300 tys. mieszkańców. Pozostałe większe miasta regionu to: Suwałki (ok. 70 tys. mieszkańców) i Łomża (ok. 64 tys. osób). Gospodarka województwa podlaskiego opiera się przede wszystkim na przemyśle spożywczym, lekkim, drzewnym, budowlanym i maszynowym. Gospodarka regionu w istotnym stopniu opiera się także na rolnictwie. Przez teren województwa przebiegają ważne szlaki komunikacyjne – ze wschodu na zachód i z północy na południe. Funkcjonuje tu dziewięć przejść granicznych, w tym pięć drogowych i cztery kolejowe.

Uwarunkowania geograficzne i historyczne sprawiają, że województwo podlaskie jest miejscem współistnienia wielu narodów i kultur. Pod względem etnicznym jest niewątpliwie najbardziej zróżnicowane spośród 16. województw Polski. Powstał tu specyficzny pejzaż kulturowy, charakteryzujący się nieznaną gdzie indziej wielością wyznaniową i bogactwem obrzędów. Od wieków żyją tu obok siebie Polacy, Białorusini, Tatarzy, Rosjanie, Romowie i Żydzi. Każda grup narodowościowych stworzyła bogate dziedzictwo, wpływy kulturowe poszczególnych wspólnot przenikają się wzajemnie.

Województwo podlaskie wyróżnia się na tle kraju swoimi ponadprzeciętnymi wartościami przyrodniczymi o dużym stopniu naturalności. Świadczyć o tym może wysoki stopień lesistości regionu – 29,2%, znaczny udział użytków zielonych – 19,8%, nieużytków (głównie bagiennych) – 3,0%. Spośród 2 0187 km² obszaru województwa, aż 33,1% objętych jest ochroną prawną ze względu na wysokie walory przyrodnicze.

Jako konkurencyjne w Europie, w stosunku do województwa podlaskiego, należałoby wyróżnić regiony o podobnej ofercie turystycznej, opartej na bogatych zasobach przyrodniczych i naturalnych, a także w pewnym zakresie o czynniki kulturowe. Za regiony o podobnych walorach, spośród których na plan pierwszy wysuwają się przyrodnicze i kulturowe czynniki, uznano trzy obszary: region Olicki (Litwa), Pojezierze Środkowo-Szwedzkie (Szwecja)¹⁶, Pojezierze Meklemburskie (Niemcy)¹⁷. Spośród nich wybrano dwa, mogące konkurować z województwem podlaskim. W Opisie Przedmiotu Zamówienia (OPZ) założono wybór jednego regionu konkurencyjnego, jednakże w niniejszym opracowaniu wskazano na dwa tego typu regiony. W rozdziale poświęconym porównaniom potencjału turystycznego regionów europejskich, wyłoniono dziesięciu liderów, wśród których znalazły się głównie regiony hiszpańskie (Katalonia, Andaluzja, wyspy Kanaryjskie, Baleary) oraz wybrane regiony francuskie i włoskie. W związku z tym, że Hiszpania jest najliczniej reprezentowana w przywołanym rankingu, jeden z jej regionów posłużył za wzorzec takiego lidera. Wybór padł na Andaluzję. Pominęto regiony wyspiarskie oraz inne, o zupełnie odmiennych uwarunkowaniach przyrodniczych. Regiony wybrane do porównań zostały opisane w dalszej części rozdziału.

¹⁶ Pojezierze Środkowo-Szwedzkie było już wcześniej sugerowane jako konkurencyjne wobec województwa podlaskiego w dokumencie pt. *Program rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego woj. podlaskiego w latach 2010-2015*, listopad 2009.

¹⁷ Pojezierze Meklemburskie (Niemcy) było analizowane jako potencjalna zagraniczna konkurencja dla województwa podlaskiego w opracowaniu: *Program rozwoju turystyki, ...*, op. cit.

2.2.2. Ocena czynników przyrodniczych

Do analizy porównawczej województwa podlaskiego na tle pozostałych województw, ze względu na czynniki przyrodnicze, przyjęto następujące zmienne:

- N1 – obszary prawnie chronione (w ha i % powierzchni),
- N2 – wskaźnik zanieczyszczenia powietrza (w tys. ton),
- N3 – urozmaicenie rzeźby terenu,
- N4 – powierzchnia wód (w %).

Zmienne: N1, N3, N4 stanowią stymulanty w obszarze *czynniki naturalne*, a zmienna N2 jest destymulantą. Dane liczbowe dla poszczególnych zmiennych dla wszystkich województw za rok 2013 zaprezentowano w tabeli 7.

Analizując zmienną *obszary prawnie chronione według powierzchni* zajmowanej na terenie województwa (w ha), należy stwierdzić, iż największą powierzchnię zajmują one w woj. warmińsko-mazurskim, w dalszej kolejności – w województwach mazowieckim i wielkopolskim. Podlaskie pod tym względem uplasowało się dopiero na 7 pozycji. Rozpatrując tę samą zmienną, ale w przeliczeniu na udział procentowy obszarów chronionych w powierzchni ogółem, sytuacja wygląda jeszcze bardziej niekorzystnie dla woj. podlaskiego – uplasowało się ono dopiero na 8 pozycji. W Polsce występują regiony, w których ponad 50% powierzchni to obszary chronione (świętokrzyskie, małopolskie). Najmniej zasobne obszarowo w chronione obszary są województwa dolnośląskie i łódzkie. Podlaskie znajduje się w połowie rankingu, co nie daje podstaw do stwierdzenia, że czynnik ten wpływa na podwyższenie rangi województwa w ogólnej ocenie jego potencjału turystycznego.

Kolejną analizowaną zmienną zaliczoną do kategorii czynników naturalnych jest *zanieczyszczenie powietrza*, liczone jako poziom zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych (w tys. ton). Jak wskazano w tabeli 3, najwyższe emisje odnotowuje się w województwach: śląskim, mazowieckim i wielkopolskim. Województwo podlaskie znalazło się w pierwszej trójce najmniej emisyjnych województw, podobnie jak warmińsko-mazurskie i lubuskie. Niewątpliwie czynnik ten podwyższa pozycję województwa i wpływa na wzmocnienie jego potencjału turystycznego.

Tabela 7. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze *czynniki naturalne* (dane za rok 2013)

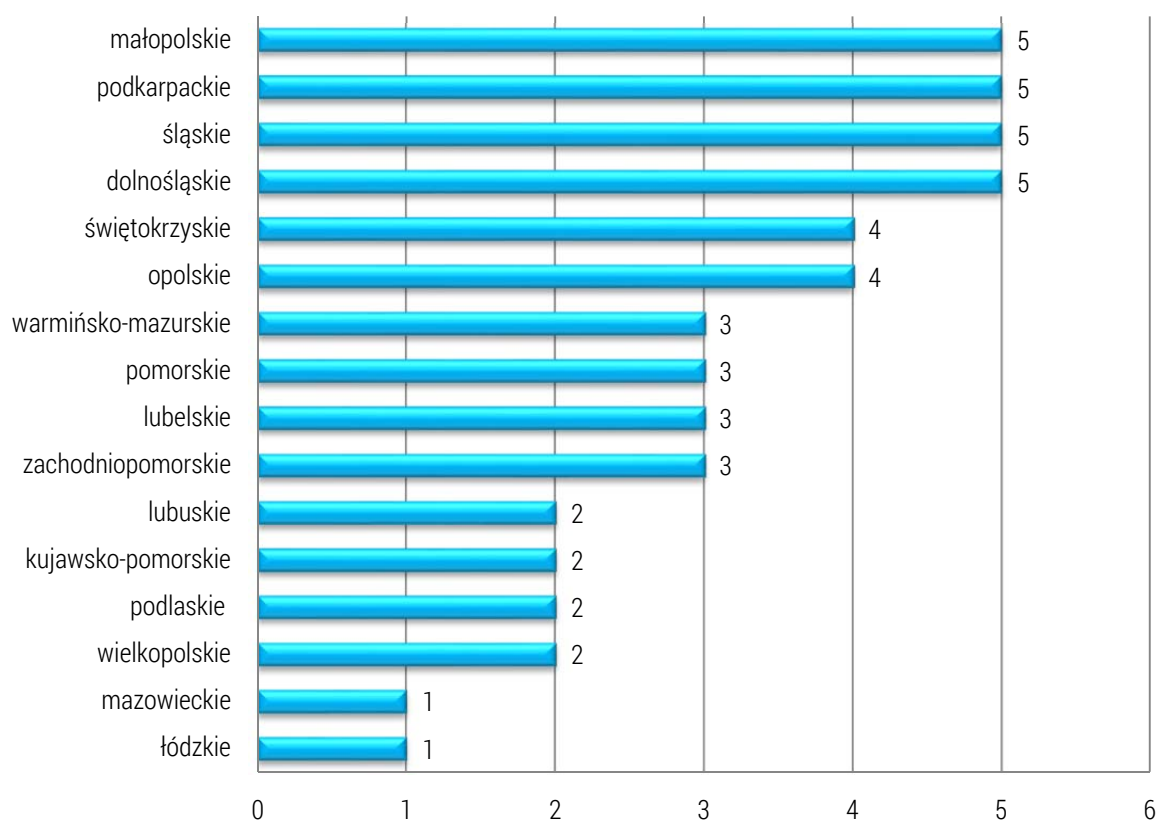
Województwo	N1 Obszary prawnie chronione (ha)	Pozycja w 2013 r.	N1 Obszary chronione (% powierzchni)	Pozycja w 2013 r.	N2 Emisja zanieczyszczeń pyłowych w tys. ton z zakładów szcze- gólnie uciążliwych	Pozycja w 2013 r. (1 oznacza najwyższą emisję, 16 – najniższą emisję)	N3 Zróżnicowanie rzeźby terenu (skala 1-5)	Pozycja w 2013 r. (1 oznacza najwyższą pozycję, 5 – najniższą)	N4 Powierzchnia wód w % województwa	Pozycja w 2013 r.
warmińsko-mazurskie	1 128 901	1	46,7	3	1,059	15	3	3	5,01	1
mazowieckie	1 056 087	2	29,7	10	4,518	2	1	5	1,16	10
wielkopolskie	942 517,4	3	31,6	9	4,478	3	2	4	1,46	7
podkarpackie	801 274,6	4	44,9	4	1,699	13	5	1	1,14	11
małopolskie	791 023,4	5	52,1	2	3,592	5	5	1	1,36	9
świętokrzyskie	760 011,5	6	64,9	1	2,423	9	4	2	0,75	13
podlaskie	645 984,6	7	32	8	0,874	16	2	4	1,36	9
pomorskie	598 748,1	8	32,7	6	2,375	10	3	3	3,23	2
kujawsko-pomorskie	571 488,6	9	31,8	7	3,384	6	2	4	2,67	4
lubelskie	570 279,8	10	22,7	12	2,053	11	3	3	0,75	13
lubuskie	542 730,1	11	38,8	5	1,11	14	2	4	1,78	5
zachodniopomorskie	496 766,8	12	21,7	14	2,578	8	3	3	3,21	3
dolnośląskie	371 009,4	13	18,6	16	3,712	4	5	1	0,9	12
łódzkie	357 091,4	14	19,6	15	3,161	7	1	5	0,62	14
śląskie	273 794,6	15	22,2	13	10,601	1	1	5	1,49	6
opolskie	256 002,9	16	27,2	11	1,9	12	2	4	1,37	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Następnym analizowanym miernikiem potencjału czynników naturalnych jest *urozmaicenie rzeźby terenu*. Do oceny atrakcyjności tej zmiennej w poszczególnych województwach uwzględniono następujące zmienne¹⁸:

- średnie deniwelacje terenu,
- występowanie obszarów wyżynnych i górskich,
- obecność form obniżonych – jezior, dużych dolin rzecznych,
- wiek rzeźby (starogłaciał versus młodogłaciał), a więc „obarczenia” procesami denudacyjno-stokowymi, erozyjnymi itp.

Do oceny tej zmiennej przyjęto 5-stopniową skalę, gdzie 1 – oznacza najmniejsze zróżnicowanie rzeźby terenu, a tym samym najmniejszą atrakcyjność tej zmiennej w województwie, a 5 – najwyższą. Na rysunku 3 ukazano ocenę czynnika *zróżnicowanie rzeźby terenu* według województw.

Rys. 3. Poziom zmiennej *zróżnicowanie rzeźby terenu* według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Najmniejszym zróżnicowaniem urzeźbienia terenu charakteryzują się województwa: łódzkie i mazowieckie. Województwo podlaskie także nie należy do zbyt zróżnicowanych pod tym względem, co nie daje mu

¹⁸ Ze względu na brak obiektywnych miar zmiennej *urozmaicenie rzeźby terenu*, możliwych do odnalezienia w statystykach krajowych, do oszacowania występowania zmiennej w poszczególnych województwach posłużono się opinią ekspercką.

mocnej pozycji w tym obszarze. Można zatem uznać, że zmienna ta obniża pozycję województwa podlaskiego w ogólnej ocenie jego potencjału turystycznego.

Ostatnią zmienną analizowaną w obszarze czynników naturalnych wpływających na potencjał turystyczny była *powierzchnia wód* (liczona jako procentowy udział w powierzchni województwa). Województwo podlaskie znajduje się na 9 pozycji spośród innych województw pod względem zasobności w wody powierzchniowe. Wody powierzchniowe zajmują 1,36% jego powierzchni. Największą wartością tego czynnika może poszczycić się województwo warmińsko-mazurskie (5%), najmniejszą zaś – łódzkie (0,62%). Taki sam poziom omawianej zmiennej posiada województwo małopolskie. Zważywszy, że podlaskie jest jednym z większych województw, należy uznać, iż dostępne zasoby wód powierzchniowych mogą stanowić jeden ze znaczących walorów turystycznych regionu.

2.2.3. Ocena czynników kulturowych historycznych i współczesnych

Kolejnym obszarem porównawczym są czynniki kulturowe, wśród których wyróżniono te o charakterze historycznym oraz współczesnym. Jako zmienne diagnostyczne charakteryzujące obszar *historycznych i współczesnych czynników kulturowych*, przyjęto:

- K1 – liczbę muzeów i oddziałów muzealnych,
- K2 – liczbę zabytków,
- K3 – liczbę galerii i salonów sztuki,
- K4 – liczbę teatrów i instytucji muzycznych,
- K5 – liczbę obiektów sakralnych.

Zmienne: K1, K2, K4, K5 stanowią stymulanty. Z kolei zmienna K3 stanowi destymulante, gdyż jej wartości wskazano jako inwestycje turystyczne na obszarach województw. Wartości liczbowe tych cech dla poszczególnych województw w roku 2013 pokazano w tabeli 8.

Tabela 8. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze *historyczne i współczesne czynniki kulturowe* w 2013 roku

Województwo	K1	Pozycja w 2013 r.	K2	Pozycja w 2013 r.	K3	Pozycja w 2013 r.	K4	Pozycja w 2013 r.	K5	Pozycja w 2013 r.
	Liczba muzeów i oddziałów muzealnych		Liczba zabytków nieruchomych		Liczba galerii i salonów sztuki		Liczba teatrów i instytucji muzycznych		Liczba obiektów sakralnych	
małopolskie	119	1	6730	5	66	1	18	2	1 025	5
mazowieckie	119	1	2413	3	54	2	32	1	1 050	4
śląskie	57	5	2708	8	40	3	18	2	600	10
łódzkie	47	6	3321	14	39	4	10	6	572	11
dolnośląskie	62	4	2041	1	22	5	16	3	1 443	1
pomorskie	65	3	4020	11	20	6	13	4	518	14
wielkopolskie	88	2	5437	2	19	7	12	5	1 129	2
kujawsko-pomorskie	29	8	2337	13	13	8	9	7	511	15
warmińsko-mazurskie	29	8	2851	4	12	9	5	10	900	6
świętokrzyskie	28	9	1748	16	11	10	4	11	449	16
zachodniopomorskie	28	9	2565	10	10	11	8	8	872	7
lubelskie	44	7	3213	9	9	12	7	9	823	8
podlaskie	27	10	1748	15	8	13	8	8	524	13
podkarpackie	47	6	4768	7	6	14	3	12	1 055	3
lubuskie	17	11	5892	6	5	15	4	11	549	12
opolskie	16	12	2536	12	3	16	3	12	661	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Największa liczba muzeów i oddziałów muzealnych znajduje się w województwach: małopolskim, mazowieckim, wielkopolskim. Najmniejsza zaś w opolskim, lubuskim, a także podlaskim. Województwo podlaskie znajduje się na 10 pozycji rankingu w kategorii *liczba muzeów i oddziałów muzealnych*, co jest słabą lokatą i pokazuje stosunkowo niski wpływ tego czynnika na potencjał turystyczny województwa. Gorzej plasują się jedynie województwa lubuskie i opolskie.

Kolejną miarą charakteryzującą omawiany obszar jest *liczba zabytków w formie nieruchomości* (nieruchomych). Tutaj województwo podlaskie plasuje się na niskiej, zaledwie 15 pozycji. Największa liczba tego typu obiektów znajduje się na terenie województw: dolnośląskiego, wielkopolskiego i mazowieckiego. Niestety, województwo podlaskie (obok świętokrzyskiego) jest jednym z dwóch najmniej zasobnych w zabytki regionów w Polsce. Zmienna ta obniża ogólną pozycję podlaskiego wśród innych województw w zakresie potencjału turystycznego.

Następnym analizowanym czynnikiem jest *liczba galerii i salonów sztuki*. Zmienną uszeregowano pod kątem lokaty województw (im niższa lokata, tym województwo bardziej zasobne w galerie i salony sztuki). Taka prezentacja danych była konieczna ze względu na dostępne źródła¹⁹. Największą liczbą galerii i salonów sztuki może poszczycić się województwo małopolskie. Na drugim miejscu znajduje się województwo mazowieckie, natomiast podlaskie w roku 2013 zajęło słabą, 13 pozycję. Niżej plasują się jedynie województwa: podkarpackie, lubuskie, opolskie. Zmienna ta także obniża miejsce podlaskiego w rankingu potencjału turystycznego.

Kolejną zmienną różnicującą Polskę w zakresie omawianej grupy czynników jest *liczba teatrów i instytucji muzycznych*. Największą liczbę tego typu instytucji zidentyfikowano w województwach: mazowieckim, małopolskim, śląskim. W województwie mazowieckim, w 2013 roku ich liczba tych obiektów była prawie dwukrotnie wyższa od, plasujących się na drugim miejscu, województw: śląskiego i małopolskiego. Najmniejsza liczba tego typu instytucji znajdowała się w województwach: lubuskim, opolskim, podkarpackim. W województwie podlaskim funkcjonuje obecnie 8 takich placówek, co stawia region wśród mniej zamożnych. Pozycja podlaskiego nie jest zbyt korzystna w tej kategorii na tle innych regionów i nie wpływa dodatnio na podwyższenie jego potencjału turystycznego.

Ważną zmienną charakteryzującą poziom potencjału turystycznego województw w omawianej kategorii jest *liczba obiektów sakralnych*. Im więcej tych obiektów w województwie, tym lepiej oceniana jest pozycja regionu, z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej. Liczba obiektów w roku 2013, przy uwzględnieniu podziału na poszczególne województwa, wynosiła od 511 – w województwie kujawsko-pomorskim, do 1443 – w województwie dolnośląskim. Województwo podlaskie znalazło się wśród mniej zasobnych (dysponowało 524 obiektami w roku 2013), co zapewniło mu 13 lokatę w Polsce. Mniejsza liczba świątyń znajduje się jedynie w województwie świętokrzyskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim. Zmienna ta sytuuje województwo podlaskie na niskiej pozycji w rankingu potencjału turystycznego.

Reasumując, należy podkreślić, że w całym omawianym obszarze zdiagnozowanych pięciu czynników (od K1 do K5), pozycja województwa podlaskiego jest słaba lub bardzo słaba.

¹⁹ Dane pozyskano z informatora GUS – *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2007 r. i 2013 r.*, gdzie zawarto informacje o zmiennej właśnie pod względem lokat województw.

2.2.4. Ocena czynników infrastrukturalnych

W analizie czynników infrastrukturalnych, przyjęto następujące wskaźniki:

- I1 – liczba obiektów sanatoryjnych i uzdrowiskowych,
- I2 – liczba *wellness* i *spa*,
- I3 – liczba obiektów noclegowych na 100 km² (hotele i obiekty noclegowe),
- I4 – hotele według kategorii,
- I5 – stopień wykorzystania miejsc noclegowych (w %),
- I6 – liczba korzystających z noclegów ogółem,
- I7 – udział cudzoziemców korzystających z noclegów (w ogólnej liczbie korzystających z noclegów),
- I8 – liczba placówek gastronomicznych (na 100 km²).
- I9 – szlaki turystyczne (w km).

Jest to najbardziej rozbudowany – w zakresie liczby zmiennych, obszar oceny potencjału turystycznego województw. Wartości liczbowe powyższych wskaźników dla poszczególnych województw za rok 2013 zaprezentowano w tabeli 9. Pozycja województwa podlaskiego jest w przypadku każdej z omawianych zmiennych bardzo słaba. Stosunkowo najkorzystniej przedstawia się liczba *wellness* i *spa*, w rankingu których województwo zajmuje 10 lokatę (*exaequo* z lubelskim). Wszystkie pozostałe wyniki są słabsze, przy czym ostatnią pozycję zajmuje województwo pod względem liczby hoteli.

W roku 2013 największą liczbę obiektów uzdrowiskowych i sanatoryjnych posiadały województwa: dolnośląskie, zachodniopomorskie i małopolskie. W trzech województwach w Polsce (lubuskie, opolskie, wielkopolskie) nie ma żadnych tego typu obiektów. W tej kategorii województwo podlaskie znajduje się wśród naj słabszych, gdyż w regionie zlokalizowany jest za ledwie jeden szpital sanatoryjny, co w rezultacie, plasuje region na 11. pozycji.

Analizując i oceniając potencjał infrastrukturalny województw, wzięto pod uwagę liczbę obiektów *wellness* i *spa*. Najwięcej tego typu obiektów w roku 2013 znalazło się w woj. zachodniopomorskim (97). Na dalszych miejscach znalazły się województwa: dolnośląskie i śląskie. Najmniejsza z kolei liczba obiektów *wellness* i *spa* dostępna jest w opolskim, świętokrzyskim i lubuskim. Z kolei woj. podlaskie znajduje się na 10 miejscu pod względem badanego waloru – z 14 obiektami. Nie jest to sprzyjająca pozycja do oceny ogólnego potencjału turystycznego województwa w tym zakresie.

Kolejną ważną zmienną dla oceny potencjału infrastrukturalnego dla rozwoju turystyki była liczba turystycznych obiektów noclegowych przypadająca na 100 km² (hotele i obiekty noclegowe). Najwyższy wskaźnik analizowanej zmiennej znajduje się w województwach: małopolskim, pomorskim i zachodniopomorskim. Najmniej korzystnie wygląda sytuacja w woj. podlaskim (pozycja 15). Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku ogólnej liczby hoteli, w tym o najwyższym standardzie; tu także podlaskie nie wygląda najlepiej, zajmuje pozycja 16 – ostatnią. Pomimo to, obłożenie obiektów noclegowych plasuje województwo na 11 pozycji ze wskaźnikiem 29%, co przy znacznym wzroście liczby obiektów noclegowych w ostatnich latach, jest elementem pozytywnym (porównanie zmiennych za lata 2007 i 2013 znajduje się w rozdziale 3 niniejszego opracowania: „Analiza zmian zachodzących w sektorze turystyki w województwie podlaskim na przestrzeni lat 2007-2013, również w porównaniu do innych województw oraz zagranicznych regionów”).

Tabela 9. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze *turystyczne czynniki infrastrukturalne* w 2013 roku (dane dla wellness i spa dotyczą 2014 roku)

Województwo	I1 Liczba szpitali uzdrowiskowych i sanatoriów uzdrowiskowych	Pozycja w 2013 r.	I2 Liczba wellnes i spa	Pozycja w 2013 r.	I3 Liczba turystycznych obiektów noclegowych (na 100 km ²)	Pozycja w 2013 r.	I4 Liczba hotelu ogółem	Pozycja w 2013 r.	I5 Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (w %)	Pozycja w 2013 r.
dolnośląskie	54	1	79	2	4,56	5	207	3	29,5	10
małopolskie	44	3	29	5	9,2	1	279	1	35,2	5
zachodniopomorskie	48	2	97	1	5,67	3	99	9	44,4	1
kujawsko-pomorskie	33	4	18	9	1,84	11	91	11	42,5	2
podkarpackie	25	5	22	6	2,79	6	111	7	30,2	9
świętokrzyskie	16	7	7	13	1,84	11	78	12	30,8	6
śląskie	17	6	66	4	5,04	4	171	5	30,7	7
lubelskie	10	8	14	10	1,37	13	71	13	30,3	8
mazowieckie	2	10	18	9	1,36	14	185	4	39,8	3
pomorskie	6	9	51	3	7,85	2	167	6	35,6	4
warmińsko-mazurskie	2	10	20	7	2,02	9	98	10	28	12
podlaskie	1	11	14	10	1,26	15	30	16	29	11
lubuskie	0	12	11	12	2,16	8	58	14	25,2	15
łódzkie	1	11	12	11	1,96	10	106	8	26,8	13
opolskie	0	12	3	14	1,44	12	39	15	25,9	14
wielkopolskie	0	12	19	8	2,38	7	218	2	23,9	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Podsumowując, zmienne zaprezentowane w grupie czynników infrastrukturalnych stawiają województwo podlaskie wśród regionów o najsłabszym potencjale turystycznym.

Inną ważną zmienną dla analizy i oceny potencjału turystycznego w kategorii czynników infrastrukturalnych jest *liczba hoteli według kategorii* w poszczególnych województwach. Liczbę hoteli w poszczególnych kategoriach (od 1* do 5*) we wszystkich województwach, wraz z pozycją tych województw w rankingu przedstawiono w tabeli 10.

Tabela 10. **Hotele według kategorii w poszczególnych województwach w 2013 roku**

Województwo	Liczba hoteli wg kategorii *****		Liczba hoteli wg kategorii ****		Liczba hoteli wg kategorii ***		Liczba hoteli wg kategorii **		Liczba hoteli wg kategorii *	
	Liczba	Pozycja	Liczba	Pozycja	Liczba	Pozycja	Liczba	Pozycja	Liczba	Pozycja
dolnośląskie	5	4	30	2	106	2	40	6	26	?
kujawsko-pomorskie	1	7	13	6	41	10	33	7	3	9
lubelskie	0	X	7	10	41	10	16	12	7	7
lubuskie	0	X	4	11	22	13	18	11	14	2
łódzkie	0	X	9	7	56	7	30	9	11	5
małopolskie	14	1	47	1	159	1	46	4	13	3
mazowieckie	9	2	28	3	80	5	54	3	14	2
opolskie	0	X	0		24	12	11	14	4	8
podkarpackie	1	7	8	8	53	8	40	6	9	6
podlaskie	0	X	3	12	14	14	12	13	1	10
pomorskie	7	3	15	5	71	6	62	2	12	4
śląskie	3	5	30	2	82	4	44	5	12	4
świętokrzyskie	1	7	7	9	31	11	32	8	7	7
warmińsko-mazurskie	2	6	18	4	41	10	33	7	4	8
wielkopolskie	2	6	21	3	101	3	73	1	21	1
zachodniopomorskie	2	6	21	3	42	9	21	10	13	3

X – oznacza brak pozycji w rankingu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Najwięcej hoteli o najwyższym standardzie (5*) znajduje się w województwie małopolskim (14). W dalszej kolejności zasobne w hotele wysokiej kategorii były regiony: mazowiecki i dolnośląski. Niestety, w woj. podlaskim, nie ma ani jednego tego typu obiektu, podobnie jak w czterech innych województwach. Najwięcej hoteli w województwie podlaskim posiada kategorię 3*. Zdecydowanie mniej jest hoteli 4* – taki

standard usług oferują jedynie trzy obiekty. Zatem pozycja podlaskiego pod analizowanym względem jest stosunkowo słaba, gdyż zajmuje ono 6. pozycję od końca (dotyczy to jednak hoteli o najniższym standardzie).

Poziom *wykorzystania miejsc noclegowych* jest stosunkowo niski w całej Polsce. W żadnym z województw analizowany wskaźnik nie przekroczył 50%. W województwie podlaskim obłożenie miejsc noclegowych kształtowało się na poziomie 29% w roku 2013 i było jednym z najniższych w kraju.

Kolejną miarą charakteryzującą obszar infrastrukturalny potencjału turystycznego w województwach Polski, jest *liczba korzystających z noclegów ogółem*. Wyniki analizy porównawczej przedstawiono w tabeli 11.

Tabela 11. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze *wykorzystanie bazy i czynniki infrastrukturalne* w 2013 roku

Województwo	Korzystający z noclegów ogółem (korzystający z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania)	Pozycja w rankingu	Udział cudzoziemców wśród korzystających z noclegów ogółem	Pozycja w rankingu	Liczba placówek gastronomicznych na 100 km ²	Pozycja w 2013 r.	Szlaki turystyczne (w km)	Pozycja w 2013 r.
małopolskie	2 195 284	3	33,1	1	11,38	3	9 332,1	1
mazowieckie	3 567 494	2	31,6	2	13,88	1	4 219,1	10
lubuskie	2 090 104	4	27,7	3	1,69	14	6 180,8	5
dolnośląskie	866 687	10	21,2	6	6,72	4	6 206,3	3
zachodniopomorskie	782 127	11	24	5	3,01	10	7 033,2	2
warmińsko-mazurskie	448 675	15	16,5	8	1,64	15	3 011,8	12
podlaskie	1 861 147	6	27,6	4	1,49	16	4398	8
pomorskie	727 263	12	19,5	7	4,75	5	3 171,1	11
wielkopolskie	3 648 184	1	15,1	11	3,31	6	5 584,3	7
śląskie	1 966 831	5	16,3	9	13,09	2	6 186,6	4
opolskie	1 052 358	9	12,2	13	2,5	11	1 497,6	16
lubelskie	594 454	14	15,8	10	1,72	13	4 447,6	9
łódzkie	612 270	13	13,2	12	3,43	7	2 540,4	14
podkarpackie	1 126 141	8	12,2	14	3,15	8	2 246,1	15
kujawsko-pomorskie	266 917	16	10	15	3,02	9	5 731,9	6
świętokrzyskie	1 595 202	7	6,1	16	2,64	12	2 699,1	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 29.12.2014 r.

Wśród zmiennych zaprezentowanych w tabeli 11, pozycja województwa podlaskiego, na tle wcześniejszych porównań, wydaje się znacznie lepsza. Na uwagę zasługuje tu szczególnie *liczba przyjeżdżających cudzoziemców*, która daje województwu pozycję 4. Największą liczbę korzystających z noclegów ogółem

zanotowano w województwach: mazowieckim i małopolskim, gdyż liczba ta przekroczyła 3,5 mln i była znacznie wyższa niż w pozostałych regionach. Najmniejszą liczbą korzystających z noclegów charakteryzowały się województwa: świętokrzyskie i opolskie. Podlaskie plasuje się na 6 pozycji, co daje mu stosunkowo mocną lokatę.

Następnym analizowanym wskaźnikiem był *udział cudzoziemców korzystających z noclegów, w liczbie korzystających z noclegów ogółem*. Największą liczbą cudzoziemców korzystających z noclegów cieszyły się województwa: małopolskie i mazowieckie – w województwach tych ponad 30% wszystkich korzystających z noclegów stanowili cudzoziemcy. Województwo podlaskie zajęło w tym rankingu mocną 4 pozycję, co niewątpliwie wpływa pozytywnie na podwyższenie lokaty w rankingu potencjału turystycznego. Najmniej cudzoziemców w ogólnej liczbie korzystających z noclegów było w województwach: świętokrzyskim i kujawsko-pomorskim.

Kolejną zmienną różnicującą Polskę w obszarze potencjału turystycznego jest *liczba placówek gastronomicznych ogółem* (barów, stołówek, restauracji, punktów gastronomicznych) w poszczególnych regionach. Dla lepszego zobrazowania zmiennej, sprecyzowano wskaźnik w tym zakresie, a dane pozyskano analizując ją w przeliczeniu na 100 km² powierzchni województwa.

Największą liczbę placówek gastronomicznych na 100 km² w 2013 roku odnotowano w województwach: mazowieckim (13,88), małopolskim (11,38), śląskim (13,09). Najmniejszą zaś w podlaskim (1,49) i warmińsko-mazurskim (1,64). Województwo podlaskie, niestety, zajmuje tu ostatnie miejsce, co wpływa na obniżenie jego potencjału turystycznego. Daje też asumpt do rozważań nad przeszłościowym wypełnieniem tej luki w usługach turystycznych.

Ostatnią zmienną braną pod uwagę w poczynionych analizach była *długość szlaków turystycznych* (w km). Największą długość szlaków turystycznych się znaleźć można w województwach: małopolskim oraz zachodniopomorskim, najkrótszą zaś – w opolskim, podkarpackim oraz łódzkim. Podlaskie, z 8 lokatą, uplasowało się w połowie rankingu. Zmienna na ta nie wpływa na podwyższenie pozycji województwa podlaskiego w rankingu potencjału turystycznego.

Podsumowując, należy zwrócić szczególną uwagę na dwa obszary analiz: przede wszystkim widoczny jest na Podlasiu duży udział cudzoziemców w liczbie udzielonych noclegów ogółem, co świadczy o zainteresowaniu regionem przez gości zagranicznych. Z drugiej strony, ostatnia pozycja w rankingu placówek gastronomicznych pokazuje, że jest to niewątpliwie obszar do efektywnego zagospodarowania w przyszłości.

2.2.5. Ocena czynników ekonomicznych

Czynniki ekonomiczne odgrywają istotne znaczenie w rozwoju turystyki. Jako zmienne diagnostyczne przyjęto:

- E1 – PKB na 1 mieszkańca (wg województw),
- E2 – wydatki na kulturę i turystykę (na 1 mieszkańca w woj.),
- E3 – inwestycje w kulturę i turystykę w województwie (na 1 mieszkańca w woj.).

Wszystkie zmienne stanowią stymulanty w analizowanym obszarze. Poziomy liczbowe poszczególnych zmiennych dla wszystkich województw w roku 2013 zamieszczono w tabeli 12. W przypadku PKB *per capita*, porównania oparto na danych za 2012 rok – ostatnich dostępnych dla przedmiotowej zmiennej.

Tabela 12. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze *czynniki ekonomiczne* w latach 2012 i 2013

Województwo	E1	Pozycja w 2012 r.	E2	Pozycja w 2013 r.	Inwestycje samorządów w kulturę, ochronę dziedzictw narodowego i turystykę w 2013 r. (wydatki na 1 mieszkańca, w zł)	E3 Pozycja w 2013 r.
	PKB na 1 mieszkańca (ceny bieżące) – w 2012 r.*		Wydatki samorządów na kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę w przeliczeniu na mieszkańca w 2013 r.			
	(w zł)		(w zł)			
dolnośląskie	47440	2	163,75	1	100,57	1
kujawsko-pomorskie	34095	10	125,26	11	30,09	16
lubelskie	29479	15	111,19	14	68,14	5
lubuskie	34862	9	130,96	6	47,22	9
łódzkie	39080	6	115,72	13	88,48	2
małopolskie	36961	7	129,46	8	54,32	7
mazowieckie	66755	1	140,14	3	36,65	14
opolskie	33888	11	130,16	7	46,21	10
podkarpackie	29333	16	110,35	15	49,42	8
podlaskie	30055	14	134,24	5	43,3	12
pomorskie	41045	5	152,78	2	74,95	4
śląskie	44372	4	126,26	10	43,47	11
świętokrzyskie	31459	12	102,49	16	38,45	13
warmińsko-mazurskie	30065	13	116,21	12	34,07	15
wielkopolskie	44567	3	126,33	9	60,66	6
zachodniopomorskie	35334	8	139,76	4	80,32	3

* W okresie gromadzenia danych (grudzień 2014 roku), najnowsze dane dotyczące PKB, znajdujące się w zasobach Głównego Urzędu Statystycznego dotyczyły roku 2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 28.12.2014 r.

Poziom PKB na 1 mieszkańca przyjmuje dość zróżnicowane wartości w poszczególnych województwach. Najwyższą wartość tego wskaźnika obserwuje się w województwie mazowieckim, które znacznie odbiega pod względem tej zmiennej od innych regionów kraju. W dalszej kolejności z najwyższym PKB znajdują się województwa: dolnośląskie i wielkopolskie. Najniższe wartości PKB obserwuje się z kolei w województwach Polski Wschodniej (podkarpackie, lubelskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie). W rezultacie, zmienna ta obniża pozycję województwa podlaskiego w ogólnym rankingu potencjału turystycznego obszaru pod względem czynników ekonomicznych.

Z kolei, biorąc pod uwagę *inwestycje samorządów (gmin i powiatów) w kulturę i turystykę*, sytuacja wygląda gorzej: podlaskie uplasowało się na 12 pozycji pod tym względem. Najwyższe wydatki na 1 mieszkańca w tym obszarze ponoszą samorzady województw: dolnośląskiego, zachodniopomorskiego, łódzkiego i pomorskiego (od 100 zł do 74 zł na mieszkańca).

Ostatnia z analizowanych zmiennych dotyczy *wydatków samorządów na kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę*. Jak wynika z pozyskanych danych, największe inwestycje w analizowanym obszarze poczyniły województwa: dolnośląskie, pomorskie, mazowieckie (ponad 140 zł na mieszkańca). Najniższe wydatki poniesione zostały w województwach: podkarpackim i świętokrzyskim. Pozycja województwa podlaskiego, znajdującego się na 5. miejscu w rankingu, jest stosunkowo korzystna.

2.2.6. Ogólna ocena pozycji potencjału turystycznego regionu na tle kraju

Pozycję potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle pozostałych województw Polski określono za pomocą rankingów województw w odniesieniu do wszystkich czterech analizowanych czynników (Tab. 13-15) oraz uogólnionego rankingu potencjału turystycznego wszystkich województw (tab. 16). Wyniki zbiorcze przedstawiono na mapie.

Uwarunkowania do rozwoju turystyki w danym regionie (województwie), w zakresie poszczególnych czynników, podzielono na:

- bardzo korzystne – dla wartości wskaźnika powyżej 0,450,
- korzystne – dla wartości wskaźnika od 0,300 do 0,449,
- niekorzystne – dla wartości wskaźnika od 0,150 do 0,299,
- bardzo niekorzystne – dla wartości wskaźnika poniżej 0,150.

Jedynie w zbiorczej ocenie potencjału turystycznego poszczególnych województw, zestawionej w tabeli 13, zastosowano następujące określenia dla poszczególnych potencjałów:

- największy (w domyśle: potencjał),
- dobry,
- słaby,
- najslabszy.

W obszarze *czynników naturalnych*, wśród województw Polski, dominują województwa: warmińsko-mazurskie i pomorskie. Najslabiej wypada tu łódzkie, mazowieckie i dolnośląskie. Województwo podlaskie znajduje się w „lepszej” połowie regionów w tej kategorii, i w zasadzie ten czynnik w największym stopniu

wpływa na podwyższenie rankingu województwa podlaskiego w ogólnej ocenie potencjału turystycznego. Największy wpływ na lokatę w rankingu miał czynnik *emisja zanieczyszczeń pyłowych*, co klasyfikuje województwo wśród najczystszych regionów w kraju i podwyższa jego wizerunek jako najmniej skażonego zanieczyszczeniami przemysłowymi obszaru w Polsce. Jest to dobry atut do eksponowania w projektowaniu nowych produktów turystycznych, bazujących na rekreacji i turystyce aktywnej (kwalifikowanej).

Słabo kształtuje się pozycja woj. podlaskiego w obszarze *historycznych i współczesnych czynników kulturowych (czynników kulturowo-historycznych i współczesnych)* – lokata 14. Zmienna ta znacznie zaniża pozycję województwa podlaskiego w obszarze potencjału turystycznego. W tej kwestii przodują województwa: mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie. Słabiej od podlaskiego wypadają tylko: opolskie i świętokrzyskie. Naj słabiej podlaskie wypada w kategoriach: *liczba zabytków* (pozycja 15) oraz *liczba galerii i salonów sztuki* (pozycja 13) i *liczba obiektów sakralnych* (pozycja 13). Braki w tym zakresie rzutują na niską atrakcyjność regionu z punktu widzenia zabytków historycznych, ale także obiektów współczesnych, tj. muzea, galerie, teatry, które mogłyby przyciągnąć turystów „weekendowych”.

Tabela 13. Ranking województw w obszarze czynniki *naturalne* oraz *historyczne i współczesne czynniki kulturowe* (kulturowo-historyczne i współczesne)

Województwo	Zmienna syntetyczna – czynniki naturalne	Ranking 2013	Rating	Województwo	Zmienna syntetyczna – historyczne i współczesne czynniki kulturowe	Ranking 2013	Rating
			2013				2013
warmińsko-mazurskie	0,691	1	bardzo korzystne	mazowieckie	0,812	1	bardzo korzystne
pomorskie	0,404	2	korzystne	małopolskie	0,667	2	bardzo korzystne
podkarpackie	0,403	3	korzystne	dolnośląskie	0,582	3	bardzo korzystne
lubuskie	0,401	4	korzystne	wielkopolskie	0,554	4	korzystne
małopolskie	0,358	5	korzystne	śląskie	0,464	5	korzystne
świętokrzyskie	0,351	6	korzystne	warmińsko-mazurskie	0,344	7	korzystne
podlaskie	0,337	7	korzystne	pomorskie	0,35	6	korzystne
zachodniopomorskie	0,311	8	korzystne	podkarpackie	0,286	10	niekorzystne
opolskie	0,3	9	korzystne	lubelskie	0,213	9	niekorzystne
kujawsko-pomorskie	0,292	10	niekorzystne	zachodniopomorskie	0,278	11	niekorzystne
wielkopolskie	0,198	11	niekorzystne	łódzkie	0,337	8	niekorzystne
lubelskie	0,19	12	niekorzystne	kujawsko-pomorskie	0,249	12	niekorzystne
śląskie	0,165	13	niekorzystne	podlaskie	0,196	14	niekorzystne
dolnośląskie	0,15	14	niekorzystne	lubuskie	0,213	13	niekorzystne
mazowieckie	0,122	15	bardzo niekorzystne	opolskie	0,174	15	bardzo niekorzystne
łódzkie	0,051	16	bardzo niekorzystne	świętokrzyskie	0,146	16	bardzo niekorzystne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 05.01.2015 r.

Tabela 14. Ranking województw w obszarze czynniki *infrastrukturalne* oraz *czynniki ekonomiczne*

Województwo	Zmienna syntetyczna – czynniki infrastrukturalne 2013	Ranking 2013	Rating 2013	Województwo	Zmienna syntetyczna – czynniki ekonomiczne 2013	Ranking 2013	Rating 2013
małopolskie	0,585	1	bardzo korzystne	dolnośląskie	0,696	1	bardzo korzystne
dolnośląskie	0,613	2	bardzo korzystne	pomorskie	0,543	2	bardzo korzystne
mazowieckie	0,473	5	korzystne	zachodniopomorskie	0,436	4	korzystne
śląskie	0,491	4	korzystne	łódzkie	0,363	6	korzystne
zachodniopomorskie	0,491	3	korzystne	śląskie	0,351	7	korzystne
pomorskie	0,465	6	korzystne	mazowieckie	0,487	3	bardzo korzystne
wielkopolskie	0,384	7	korzystne	wielkopolskie	0,424	5	korzystne
kujawsko-pomorskie	0,274	9	niekorzystne	małopolskie	0,339	8	korzystne
podkarpackie	0,283	8	niekorzystne	lubuskie	0,295	9	niekorzystne
łódzkie	0,227	11	niekorzystne	lubelskie	0,195	12	niekorzystne
warmińsko-mazurskie	0,253	10	niekorzystne	podlaskie	0,236	11	niekorzystne
świętokrzyskie	0,189	14	niekorzystne	opolskie	0,276	10	niekorzystne
lubelskie	0,214	12	niekorzystne	podkarpackie	0,139	14	niekorzystne
lubuskie	0,206	13	niekorzystne	świętokrzyskie	0,079	16	bardzo niekorzystne
podlaskie	0,152	15	bardzo niekorzystne	kujawsko-pomorskie	0,189	13	bardzo niekorzystne
opolskie	0,099	16	bardzo niekorzystne	warmińsko-mazurskie	0,124	15	bardzo niekorzystne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 05.01.2015 r.

Najgorzej jednak potencjał turystyczny podlaskiego kształtuje się w obszarze *czynników infrastrukturalnych* – tu podlaskie zajmuje przedostatnie miejsce w kraju (por. tabela 14). Niżej plasuje się tylko województwo opolskie. Natomiast liderem od lat w tej kategorii jest województwo małopolskie.

Wydaje się, że uzyskane wyniki nie są jednoznaczne²⁰. Aby wyciągnąć optymalne wnioski, co do opłacalności inwestowania w obiekty noclegowe, należałoby porównać „obłożenie” oraz dochody poszczególnych grup obiektów według kategorii. Pozycję podlaskiego najbardziej obniżają następujące czynniki: liczba hoteli (pozycja 16), turystycznych miejsc noclegowych na 100 km² (pozycja 15) czy niski poziom podaży placówek gastronomicznych na 100 km² (pozycja 16). W ostatniej kategorii czynników ekonomicznych, podlaskie również znajduje się grupie najslabszych województw.

Na podstawie zebranych danych, zaprezentowanych w tym rozdziale, dokonano syntezy posiadanych danych, co pozwoliło na wskazanie pozycji województwa podlaskiego pod względem uogólnionego potencjału turystycznego wśród pozostałych województw (w 2013 roku). Zestaw 21. zmiennych posłużył do budowy uogólnionej miary syntetycznej, której poziomu w roku 2013 przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15. Ranking województw Polski ze względu na potencjał turystyczny w 2013 r.

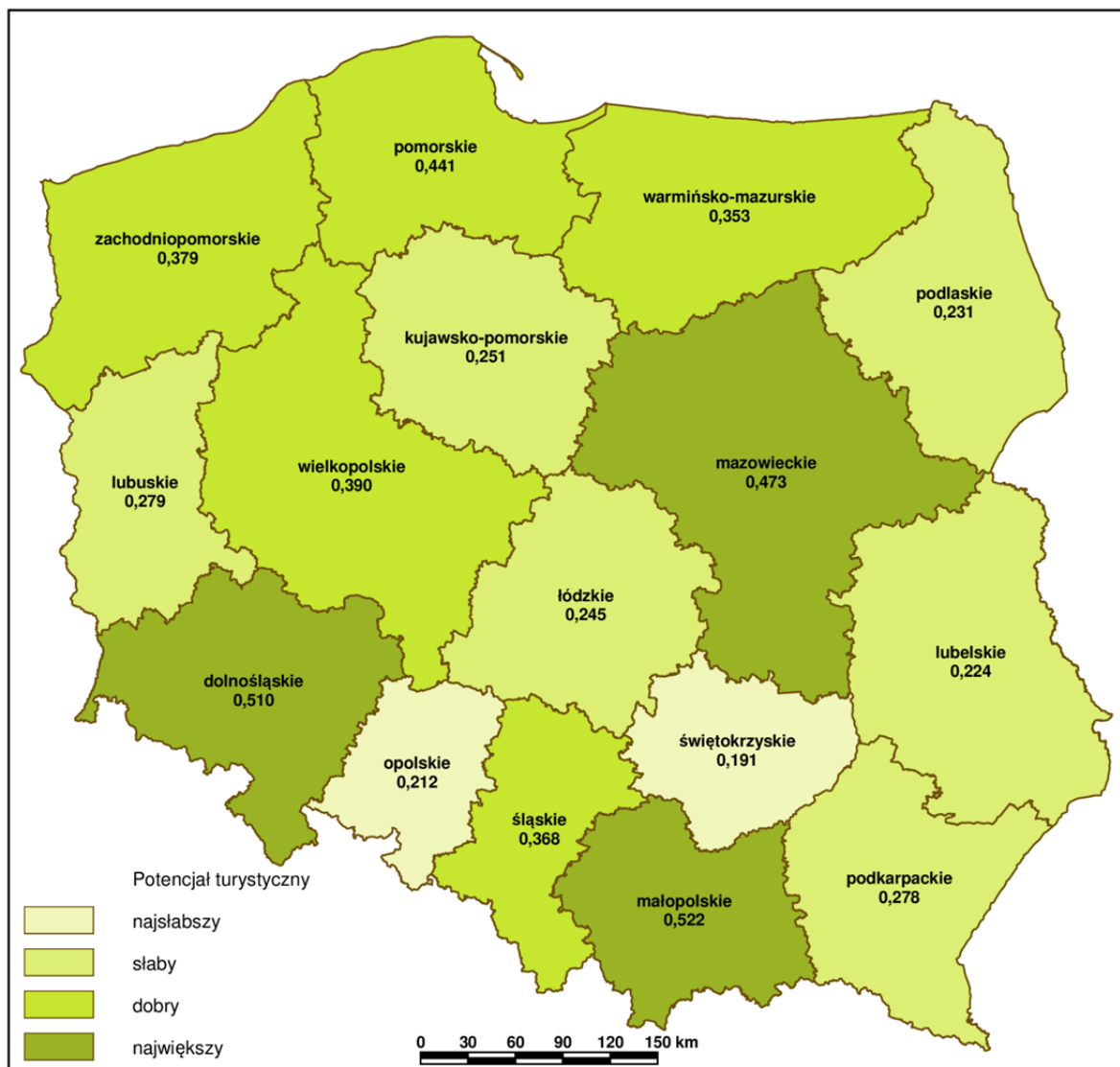
Województwo	Zmienna syntetyczna 2013	Ranking 2013	Rating 2013
małopolskie	0,522	1	największy
dolnośląskie	0,51	2	największy
mazowieckie	0,473	3	największy
pomorskie	0,441	4	dobry
wielkopolskie	0,39	5	dobry
zachodniopomorskie	0,379	6	dobry
śląskie	0,368	7	dobry
warmińsko-mazurskie	0,353	8	dobry
lubuskie	0,279	9	slaby
podkarpackie	0,278	10	slaby
kujawsko-pomorskie	0,251	11	slaby
łódzkie	0,245	12	slaby
podlaskie	0,231	13	slaby
lubelskie	0,224	14	slaby
opolskie	0,212	15	najslabszy
świętokrzyskie	0,191	16	najslabszy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015 r.

²⁰ W ostatecznej wersji *Raportu Końcowego*, wyniki przedstawione powyżej, zostaną zestawione z wynikami uzyskanymi w trakcie badań ankietowych oraz badań delfickich (eksperyckich). Dopiero łączne zestawienie rezultatów tych analiz pozwoli na wyciągnięcie obiektywnych wniosków i sformułowanie rekomendacji.

Najwyższe miejsca w rankingu zajęły województwa: małopolskie, dolnośląskie, mazowieckie. Najslabiej oceniono potencjał turystyczny w opolskim i świętokrzyskim. Województwo podlaskie zajmuje w rankingu 13 lokatę, co plasuje je w grupie województw o trzeciej klasy (słabym) potencjale turystycznym i pokazuje jak liczne są obszary niedoinwestowania w zakresie obsługi ruchu turystycznego (szczególnie dotyczy bazy gastronomicznej). Wydaje się, że istnieje pewna nadwyżka popytu nad podażą, głównie w obszarze obsługi turystów zagranicznych.

Powyzsze dociekania pozwolily na graficzna prezentacje wojewodztw w formie mapy.

Mapa 1. Potencjał turystyczny Polski z uwzględnieniem podziału na województwa

Źródło: opracowanie: Andrzej Kamocki (wskaźnik syntetyczny, dane za rok 2013).

Na pokazanej mapie obszary o największym potencjale zaznaczono najbardziej intensywnym kolorem zielonym (ciemnozielonym). Im jaśniejszy odcień, tym wskaźnik syntetyczny przybiera niższe wartości, a tym samym potencjał turystyczny danego regionu jest niższy (pod względem dobranych zmiennych).

Województwo podlaskie, wraz z województwami: lubuskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, lubelskim i podkarpackim znalazło się w grupie regionów o słabym potencjale turystycznym, z 13 pozycją i wartością syntetycznego wskaźnika na poziomie: 0,231. Na czele rankingu znajduje się województwo małopolskie (wskaźnik 0,522). Należy przy tym wskazać, że województwa sąsiadujące z podlaskim dysponują nieco wyższym (warmińsko-mazurskie, wskaźnik 0,353) lub znacznie wyższym (mazowieckie – 0,473) potencjałem turystycznym.

Podsumowanie

Reasumując rozważania podjęte w powyższej ocenie potencjału turystycznego województw Polski, należy stwierdzić, iż:

1. Podlaskie nie posiada „wiodących” zasobów, które w szczególny sposób wyróżniają je na tle kraju. Jedynie zmienna: *emisja zanieczyszczeń pyłowych* (w tys. ton, z zakładów szczególnie uciążliwych), należąca do czynników naturalnych, znajdująca się w województwie podlaskim na najniższym poziomie w kraju, korzystnie lokuje województwo wśród najczystszych regionów i może stanowić bazę do rozwoju turystyki opartej na walorach naturalnych (np. ekoturystyka).
2. Najlepiej ocenione w rankingu czynniki naturalne plasują województwo dopiero na 7 lokacie, co nie wpływa korzystnie na poszukiwanie przewag w tym obszarze.
3. Historyczne i współczesne czynniki kulturowe (czynniki historyczno-kulturowe i współczesne) nie prezentują wysokich lokat w przypadku województwa podlaskiego. Mała liczba instytucji kulturalnych oraz zabytków może utrudnić poszukiwanie i przyciągnięcie do regionu coraz bardziej wymagającego turysty.
4. Czynniki infrastrukturalne w największym stopniu wpływają na obniżenie pozycji województwa podlaskiego w rankingu potencjału turystycznego. Mała liczba hoteli i innych obiektów zakwaterowania, a szczególnie infrastruktury gastronomicznej, w odniesieniu do pozostałych województw sprawia, iż podlaskie jest mało atrakcyjne do wypoczynku i rekreacji.
5. Niewątpliwie czynniki naturalne w przyszłości mogą stać się jeszcze bardziej znaczące dla rozwoju, szczególnie turystyki aktywnej. Przy czym należy pamiętać, że bez odpowiedniej „obudowy” infrastrukturalnej, nie będą one „magnesem” przyciągającym turystów.
6. Na turystycznym rynku krajowym naturalnymi regionami konkurującymi z ofertą turystyczną województwa podlaskiego są województwa: warmińsko-mazurskie, lubelskie, podkarpackie²¹. Przewagą podlaskiego nad konkurującym z nim woj. warmińsko-mazurskim jest przede wszystkim znacznie bogatsza oferta turystyki przyrodniczej i poznawczej oraz turystyka kulturowa i religijna, a także przygraniczna, w tym liczne szlaki o charakterze transgranicznym.

²¹ Regiony te, jako potencjalnie konkurencyjne dla podlaskiego analizowane były w dokumencie: *Program rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego woj. podlaskiego w latach 2010-2015*, listopad 2009, op. cit.

7. Województwo warmińsko-mazurskie zdecydowanie dominuje nad pozostałymi województwami, w tym także nad województwem podlaskim, pod względem liczby obszarów chronionych i obszaru wód powierzchniowych. W związku z tym, oraz bliskim sąsiedztwem, jest to główny konkurent podlaskiego przy organizacji turystyki opartej na walorach przyrodniczych. Warmińsko-mazurskie posiada też znaczną przewagę w zakresie liczebności i jakości infrastruktury noclegowej, a także liczby placówek gastronomicznych. Jedynie liczba hoteli jednogwiazdkowych, czyli tych o najniższym standardzie, jest większa w województwie podlaskim.
8. Ze względu na bliskość, jako potencjalnego konkurenta, należy brać pod uwagę województwo lubelskie. Region ten przewyższa podlaskie głównie pod względem współczesnych i historycznych czynników kulturowych. Za wyjątkiem nieznacznej różnicy w zakresie liczby teatrów i instytucji muzycznych. W pozostałych obszarach poddanych badaniom, województwo podlaskie posiada (zwykle niewielką) przewagę nad województwem lubelskim, poza znacznie większą liczbą turystów przyjeżdżających na teren województwa. Szczególnie istotny jest tu udział cudzoziemców w ruchu turystycznym. Województwo lubelskie posiada też przewagę nad podlaskim pod względem nieco lepszego zagospodarowania turystycznego.
9. Województwo podkarpackie dominuje nad podlaskim w kilku obszarach. Przede wszystkim w zakresie urozmaicenia rzeźby terenu i w zakresie innych czynników naturalnych. Posiada też przewagę pod względem infrastruktury turystycznej. Województwo to posiada ogromny potencjał do uprawiania turystyki zdrowotnej, ze względu na dużą liczbę szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych. Także potencjał rozwoju turystyki religijnej jest tu większy niż w podlaskim, ze względu na liczbę obiektów sakralnych. Podobnie, przewaga po stronie lubelskiego leży w ilości muzeów (współczesne i historyczne czynniki kulturowe). W pozostałych obszarach województwo podlaskie posiada nieznaczną przewagę lub niewiele odstaje od województwa lubelskiego.

2.3. Ocena potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle regionów Europy

Analiza pozycji województwa podlaskiego na tle regionów Unii Europejskiej została sporządzona za pomocą metody analizy skupień, metodą *Warda* oraz *k*-średnich.

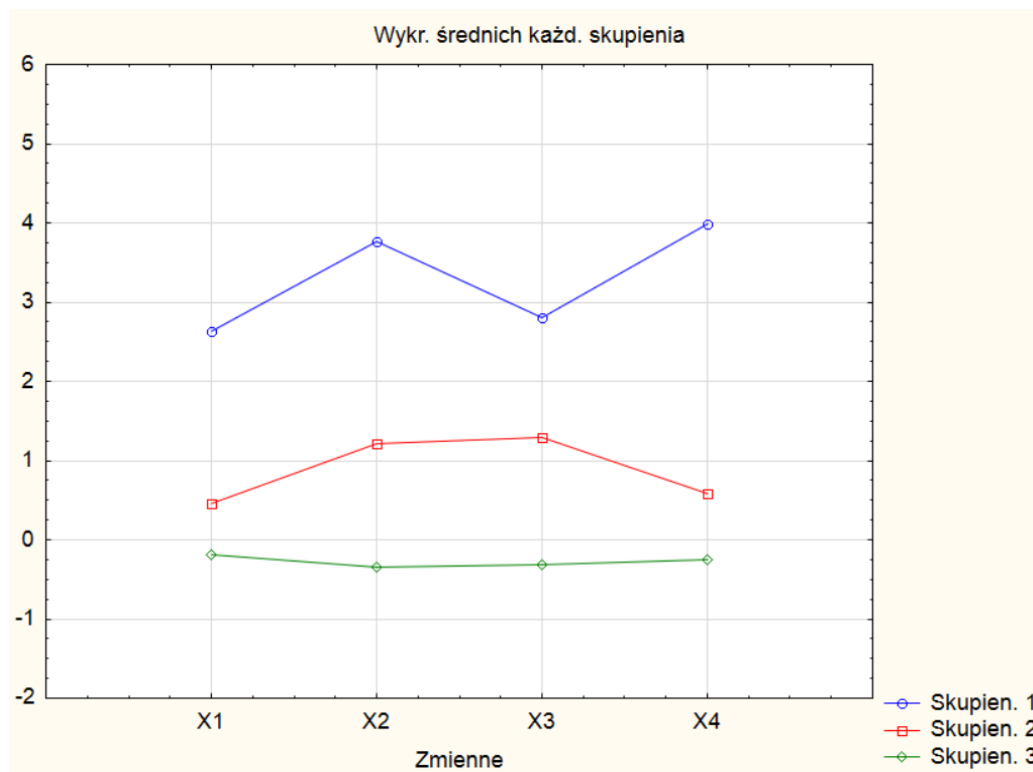
Analizie poddano 283. regiony europejskie na poziomie NUTS 2, dla których były dostępne w bazie Eurostat dane, dotyczące następujących zmiennych:

- X1 – liczba obiektów noclegowych (*number of establishments*),
- X2 – liczba miejsc noclegowych (*number of bed-places*),
- X3 – liczba noclegów udzielonych rezydentom (*total nights spent by residents*),
- X4 – liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom (*total nights spent by non-residents*).

Dane dotyczyły 2013 roku.

Załącznik 2. Zestawienie wyników analiz dla wszystkich 283. regionów w podziale na skupienia (płyta CD)

Analizę przeprowadzono w dwóch etapach (krokach). W pierwszym, zbadano łącznie wszystkie regiony wymienione w bazach Eurostatu na poziomie NUTS 2. W wyniku zastosowania analizy skupień za pomocą metody *Warda*, wyróżniono trzy grupy regionów europejskich, co przedstawiono na rysunku 4. Natomiast identyfikacji składu poszczególnych skupień oraz wyznaczenie średnich wartości poszczególnych zmiennych w skupieniach dokonano przy wykorzystaniu metody k-średnich.

Rys. 4. Wartości średnich diagnostycznych w poszczególnych skupieniach regionów

Źródło: opracowanie własne.

Do pierwszego skupienia zakwalifikowało się 10 regionów. Są to regiony o bardzo rozwiniętej gospodarce turystycznej. Jak pokazuje wykres średnich, wszystkie zmienne diagnostyczne wykazują w tym skupieniu najwyższe wartości. W zestawieniu poniżej (tab. 16) zaprezentowano skład skupienia nr 1 (najbardziej atrakcyjne regiony turystyczne).

Tabela 16. Skład skupienia nr 1 –najbardziejatrakcyjnych regionów turystycznych UE

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	ES51/ Cataluña	Hiszpania
2.	ES53/Illes Balears	Hiszpania
3.	ES61/Andalucía	Hiszpania
4.	ES70/Canarias (ES)	Hiszpania
5.	FR10/Île de France	Francja
6.	FR71/Rhône-Alpes	Francja.
7.	FR82/Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francja
8.	HR03/Jadranska Hrvatska	Chorwacja
9.	ITH3/Veneto	Włochy
10.	ITI1/Toscana	Włochy

Źródło: opracowanie własne.

W grupie liderów w zakresie potencjału turystycznego, najliczniej reprezentowane są Hiszpania i Francja. Hiszpania z czterema regionami, ale z Katalonią na czele, posiada najmocniejszą pozycję wśród liderów. Następna w kolejności – Francja, może się poszczycić trzema czołowymi regionami. Wśród liderów znajdują się też Włochy, reprezentowane przez dwa regiony. Do tej grupy można zaliczyć również jeden region Chorwacji.

W drugim skupieniu znalazło się 35 regionów, które charakteryzują się przeciętnymi wartościami poszczególnych zmiennych diagnostycznych. Poniżej (tab. 17) przedstawiono skład skupienia 2.

Tabela 17. Skład skupienia 2 Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2)

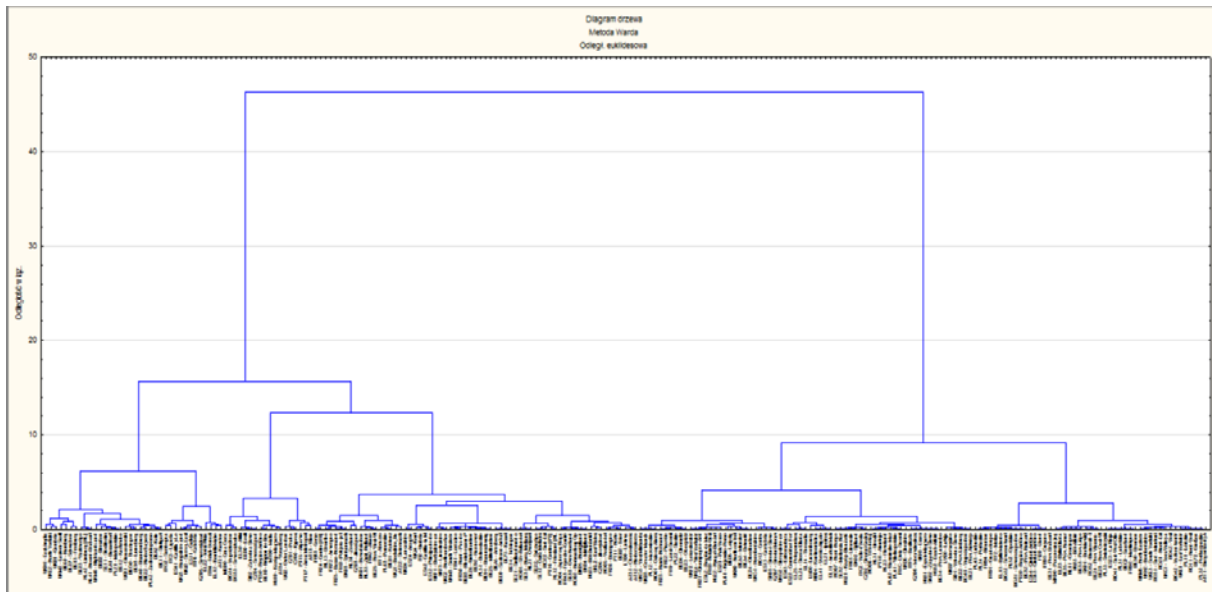
Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	AT32/Salzburg	Austria
2.	AT33/Tirol	Austria
3.	DE21/Oberbayern	Niemcy
4.	DE30/Berlin	Niemcy
5.	DE71/Darmstadt	Niemcy
6.	DE80/Mecklenburg-Vorpommern	Niemcy
7.	DE94/Weser-Ems	Niemcy
8.	DEF0/Schleswig-Holstein	Niemcy
9.	EL42 /Notio Aigaio	Grecja
10.	EL43/Kriti	Grecja
11.	ES30/Comunidad de Madrid	Hiszpania

12.	ES52/Comunidad Valenciana	Hiszpania
13.	FR51/Pays de la Loire	Francja
14.	FR52/Bretagne	Francja
15.	FR53/Poitou-Charentes	Francja
16.	FR61/Aquitaine	Francja
17.	FR62/Midi-Pyrénées	Francja
18.	FR81/Languedoc-Roussillon	Francja
19.	ITC1/Piemonte	Włochy
20.	ITC4/Lombardia	Włochy
21.	ITF3/Campania	Włochy
22.	ITF4/Puglia	Włochy
23.	ITG1/Sicilia	Włochy
24.	ITH1/Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	Włochy
25.	ITH2/Provincia Autonoma di Trento	Włochy
26.	ITH5/Emilia-Romagna	Włochy
27.	ITI3/Marche	Włochy
28.	ITI4/Lazio	Włochy
29.	NL22/Gelderland	Holandia
30.	NL32/Noord-Holland	Holandia
31.	UKI1/Inner London	Wielka Brytania
32.	UKK2/Dorset and Somerset	Wielka Brytania
33.	UKK3/Cornwall and Isles of Scilly	Wielka Brytania
34.	UKK4/Devon	Wielka Brytania
35.	UKL1/West Wales and The Valleys	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast najliczniejsze skupienie – 3 charakteryzuje się najniższymi poziomami zmiennych związanych z rozwojem turystyki. W skupieniu tym znalazły się wszystkie województwa Polski.

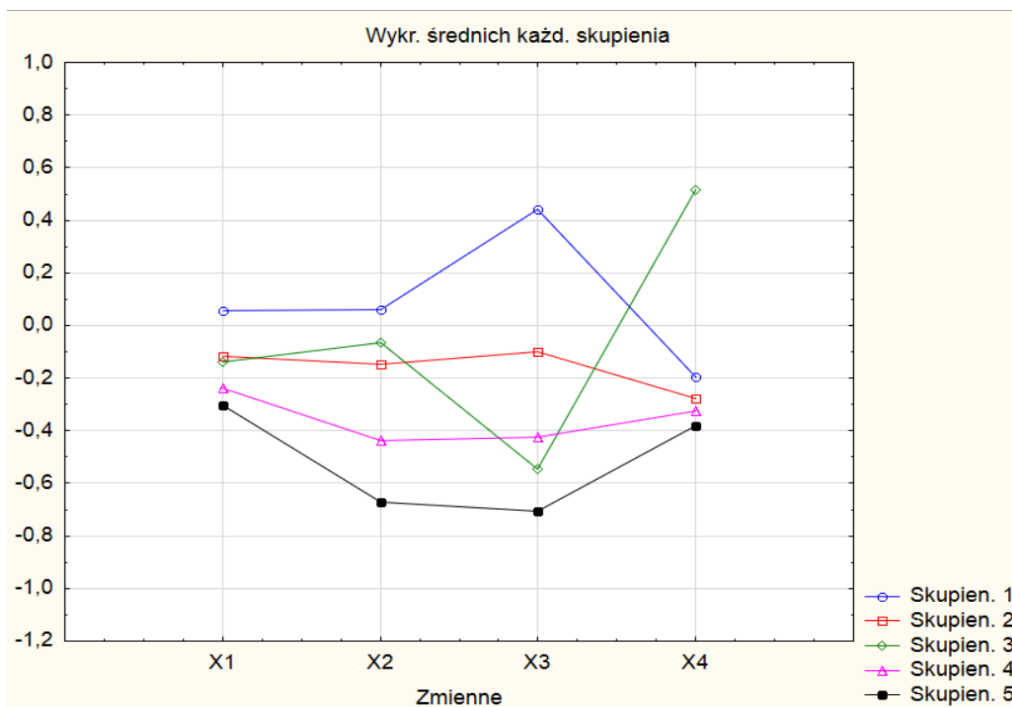
W związku z tym, że skupienie trzecie było bardzo liczne (233 jednostki), w ramach badań przeprowadzono ponownie analizę skupień, ale tylko dla regionów wyłonionych w kroku pierwszym w skupieniu trzecim. Dla tej grupy regionów, za pomocą metody *Warda*, uzyskano dendrogram (rys. 5), na podstawie którego wyłoniono pięć skupień.

Rys. 5. Podział na skupienia za pomocą dendrogramu regionów o najniższych poziomach zmiennej diagnostycznej

Źródło: opracowanie własne.

Średnie poziomy zmiennych diagnostycznych w tych skupieniach przedstawiono na wykresie (rys. 6).

Rys. 6. Wartości średnich diagnostycznych w skupieniach regionów o najniższych poziomach zmiennych diagnostycznych

Źródło: opracowanie własne.

Skupienie 1 (w drugim kroku) tworzą 34 regiony z Niemiec, Hiszpanii, Francji, Włoch, Holandii, Szwecji i Anglii. Znalazły się też tutaj dwa województwa reprezentujące Polskę: małopolskie i zachodniopomorskie. Regiony z tego skupienia charakteryzują się najwyższymi poziomami zmiennych X1, X2, X3 (*Number of establishments* – liczba obiektów noclegowych, *Number of bed-places* – liczba miejsc noclegowych, *Total nights spent by residents* – liczba noclegów udzielonych rezydentom), w grupie trzeciej – znalazły się najmniej atrakcyjne regiony Europy. Poniżej zestawiono skład skupienia 1 (tab. 18).

Tabela 18. Skład Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 1

Lp..	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	DE11/Stuttgart	Niemcy
2.	DE12/Karlsruhe	Niemcy
3.	DE13/Freiburg	Niemcy
4.	DE22/Niederbayern	Niemcy
5.	DE27/Schwaben	Niemcy
6.	DE40/Brandenburg	Niemcy
7.	DE60/Hamburg	Niemcy
8.	DE93/Lüneburg	Niemcy
9.	DEA1/Düsseldorf	Niemcy
10.	DEA2/Köln	Niemcy
11.	DEG0/Thüringen	Niemcy
12.	ES11/Galicia	Hiszpania
13.	ES41/Castilla y León	Hiszpania
14.	FR24/Centre (FR)	Francja
15.	FR83/Corse	Francja
16.	ITC3/Liguria	Włochy
17.	ITF6/Calabria	Włochy
18.	ITG2/Sardegna	Włochy
19.	NL41/Noord-Brabant	Holandia
20.	NL42/Limburg (NL)	Holandia
21.	PL21/Malopolskie	Polska
22.	PL42/Zachodniopomorskie	Polska
23.	SE11/Stockholm	Szwecja
24.	SE23/Västverige	Szwecja
25.	UKD1/Cumbria	Wielka Brytania
26.	UKE2/North Yorkshire	Wielka Brytania
27.	UKH1/East Anglia	Wielka Brytania
28.	UKJ2/Surrey, East and West Sussex	Wielka Brytania
29.	UKJ3/Hampshire and Isle of Wight	Wielka Brytania
30.	UKK1/Gloucestershire, Wiltshire and Br	Wielka Brytania
31.	UKM2/Eastern Scotland	Wielka Brytania
32.	UKM6/Highlands and Islands	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

Drugie skupienie składa się z 52. regionów. Charakteryzuje się ono przeciętnymi poziomami zmiennych diagnostycznych, w szczególności dość niskim poziomem zmiennej X4 – ogólną liczbą noclegów rezydentów (*total nights spent by residents*). Skupienie o najniższym poziomie zmiennych, przedstawiono poniżej w tabeli 19).

Tabela 19. Skład Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 2

Lp..	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	AT12/Niederösterreich	Austria
2.	AT31/Oberösterreich	Austria
3.	BE25/Prov. West-Vlaanderen	Belgia
4.	CZ03/Jihozápad	Czechy
5.	CZ06/Jihovýchod	Czechy
6.	DE14/Tübingen	Niemcy
7.	DE25/Mittelfranken	Niemcy
8.	DE73/Kassel	Niemcy
9.	DE91/Braunschweig	Niemcy
10.	DE92/Hannover	Niemcy
11.	DEA5/Arnsberg	Niemcy
12.	DEB1/Koblenz	Niemcy
13.	DED2/Dresden	Niemcy
14.	DEE0/Sachsen-Anhalt	Niemcy
15.	DK01/Hovedstaden	Dania
16.	DK03/Syddanmark	Dania
17.	ES12/Principado de Asturias	Hiszpania
18.	ES24/Aragón	Hiszpania
19.	ES42/Castilla-la Mancha	Hiszpania
20.	FI1D/Pohjois- ja Itä-Suomi	Finlandia
21.	FR25/Basse-Normandie	Francja
22.	FR26/Bourgogne	Francja
23.	FR30/Nord – Pas-de-Calais	Francja
24.	FR41/Lorraine	Francja
25.	FR42/Alsace	Francja
26.	FR72/Auvergne	Francja
27.	ITF1/Abruzzo	Włochy
28.	ITH4/Friuli-Venezia Giulia	Włochy
29.	ITI2/Umbria	Włochy
30.	NL12/Friesland (NL)	Holandia
31.	NL13/Drenthe	Holandia
32.	NL21/Overijssel	Holandia
33.	NL33/Zuid-Holland	Holandia
34.	NL34/Zeeland	Holandia
35.	N003/Sør-Rstlandet	Norwegia
36.	N005/Vestlandet	Norwegia
37.	PL51/Dolnoslaskie	Polska

Lp..	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
38.	PL63/Pomorskie	Polska
39.	PT16/Centro (PT)	Portugalia
40.	R022/Sud-Est	Rumunia
41.	SE12/Östra Mellansverige	Szwecja
42.	SE21/Småland med öarna	Szwecja
43.	SE22/Sydsverige	Szwecja
44.	SE31/Norra Mellansverige	Szwecja
45.	UKC2/Northumberland and Tyne and Wear	Wielka Brytania
46.	UKD4/Lancashire	Wielka Brytania
47.	UKF1/Derbyshire and Nottinghamshire	Wielka Brytania
48.	UKF3/Lincolnshire	Wielka Brytania
49.	UKJ1/Berkshire, Buckinghamshire and Ox	Wielka Brytania
50.	UKJ4/Kent	Wielka Brytania
51.	UKL2/East Wales	Wielka Brytania
52.	UKM3/South Western Scotland	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnym, skupieniu 3, znalazło się tylko 15 regionów. Charakterystyczną cechą regionów tego skupienia jest bardzo wysoki, w porównaniu do skupień innych regionów, poziom zmiennej X4 – ogólnej liczby noclegów rezydentów (*total nights spent by residents*) (tab. 20).

Tabela 20. Skład Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 3

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	AT13/Wien	Austria
2.	AT21/Kärnten	Austria
3.	AT34/Vorarlberg	Austria
4.	BG33/Severoztochen	Belgia
5.	BG34/Yugoiztochen	Belgia
6.	CY00/Kypros	Cypr
7.	CZ01/Praha	Czechy
8.	EL12/Kentriki Makedonia	Grecja
9.	EL22/Ionia Nisia	Grecja
10.	HU10/Közép-Magyarország	Węgry
11.	ME00/Crna Gora	Macedonia
12.	MT00/Malta	Malta
13.	PT15/Algarve	Portugalia
14.	PT17/Área Metropolitana de Lisboa	Portugalia
15.	UKI2/Outer London	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

Skupienie czwarte składa się z 64 regionów. Charakteryzują się one dość niskimi poziomami średnich wszystkich zmiennych diagnostycznych (tab. 21).

Tabela 21. Skład Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 4

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	BE21/Prov. Antwerpen	Belgia
2.	BE22/Prov. Limburg (BE)	Belgia
3.	CZ02/Střední Čechy	Czechy
4.	CZ04/Severozápad	Czechy
5.	CZ07/Střední Morava	Czechy
6.	DE23/Oberpfalz	Niemcy
7.	DE24/Oberfranken	Niemcy
8.	DE26/Unterfranken	Niemcy
9.	DEA3/Münster	Niemcy
10.	DEA4/Detmold	Niemcy
11.	DEB2/Trier	Niemcy
12.	DEB3/Rhein Hessen-Pfalz	Niemcy
13.	DED4/Chemnitz	Niemcy
14.	DED5/Leipzig	Niemcy
15.	DK02/Sjælland	Dania
16.	DK04/Midtjylland	Dania
17.	DK05/Nordjylland	Dania
18.	EE00/Eesti	Estonia
19.	EL14/Thessalia	Grecja
20.	EL24/Sterea Ellada	Grecja
21.	EL25/Peloponnisos	Grecja
22.	EL30/Attiki	Grecja
23.	ES13/Cantabria	Hiszpania
24.	ES21/País Vasco	Hiszpania
25.	ES43/Extremadura	Hiszpania
26.	ES62/Región de Murcia	Hiszpania
27.	FI19/Länsi-Suomi	Finlandia
28.	FI1B/Helsinki-Uusimaa	Finlandia
29.	FI1C/Etelä-Suomi	Finlandia
30.	FR21/Champagne-Ardenne	Francja
31.	FR22/Picardie	Francja
32.	FR23/Haute-Normandie	Francja
33.	FR43/Franche-Comté	Francja
34.	FR63/Limousin	Francja
35.	HU21/Közép-Dunántúl	Węgry
36.	HU22/Nyugat-Dunántúl	Węgry
37.	HU23/Dél-Dunántúl	Węgry
38.	HU31/Észak-Magyarország	Węgry
39.	ITC2/Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	Włochy

40.	LT00/Lietuva	Litwa
41.	N001/Oslo og Akershus	Norwegia
42.	N002/Hedmark og Oppland	Norwegia
43.	N004/Agder og Rogaland	Norwegia
44.	N007/Nord-Norge	Norwegia
45.	PL12/Mazowieckie	Polska
46.	PL22/Śląskie	Polska
47.	PL41/Wielkopolskie	Polska
48.	PL61/Kujawsko-Pomorskie	Polska
49.	PL62/Warminsko-Mazurskie	Polska
50.	PT11/Norte	Portugalia
51.	RO12/Centru	Rumunia
52.	SE32/Mellersta Norrland	Szwecja
53.	SE33/Övre Norrland	Szwecja
54.	SI01/Vzhodna Slovenija	Słowenia
55.	SI02/Zahodna Slovenija	Słowenia
56.	SK03/Stredné Slovensko	Słowacja
57.	UKD3/Greater Manchester	Wielka Brytania
58.	UKE4/West Yorkshire	Wielka Brytania
59.	UKF2/Leicestershire, Rutland and North	Wielka Brytania
60.	UKG1/Herefordshire, Worcestershire and	Wielka Brytania
61.	UKG2/Shropshire and Staffordshire	Wielka Brytania
62.	UKG3/West Midlands	Wielka Brytania
63.	UKH3/Essex	Wielka Brytania
64.	UKN0/Northern Ireland (UK)	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnie skupienie – piąte składa się z 68 regionów o najniższych poziomach zmiennych diagnostycznych. Do tego skupienia zakwalifikowało się województwo podlaskie (tab. 22).

Tabela 22. Skład Regionów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 5

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
1.	AT11/Burgenland (AT)	Austria
2.	BE10/Région de Bruxelles-Capitale	Belgia
3.	BE23/Prov. Oost-Vlaanderen	Belgia
4.	BE24/Prov. Vlaams-Brabant	Belgia
5.	BE31/Prov. Brabant Wallon	Belgia
6.	BE32/Prov. Hainaut	Belgia
7.	BE33/Prov. Liège	Belgia
8.	BE34/Prov. Luxembourg (BE)	Belgia
9.	BE35/Prov. Namur	Belgia
10.	BG31/Severozapaden	Bułgaria
11.	BG32/Severen tsentralen	Bułgaria

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
12.	BG41/Yugozapaden	Bułgaria
13.	BG42/Yuzhen tsentralen	Bułgaria
14.	CZ08/Moravskoslezsko	Czechy
15.	DE50/Bremen	Niemcy
16.	DE72/Gießen	Niemcy
17.	DEC0/Saarland	Niemcy
18.	EL11/Anatoliki Makedonia, Thraki	Grecja
19.	EL13/Dytiki Makedonia	Grecja
20.	EL21/Ipeiros	Grecja
21.	EL23/Dytiki Ellada	Grecja
22.	EL41/Voreio Aigaio	Grecja
23.	ES22/Comunidad Foral de Navarra	Hiszpania
24.	ES23/La Rioja	Hiszpania
25.	ES63/Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	Hiszpania
26.	ES64/Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	Hiszpania
27.	FI20/Łland	Finlandia
28.	FR91/Guadeloupe	Francja
29.	FR92/Martinique	Francja
30.	FR93/Guyane	Francja
31.	FR94/Réunion	Francja
32.	HR04/Kontinentalna Hrvatska	Chorwacja
33.	HU32/Észak-Alföld	Węgry
34.	HU33/Dél-Alföld	Węgry
35.	ITF2/Molise	Włochy
36.	ITF5/Basilicata	Włochy
37.	LU00/Luxembourg	Luksemburg
38.	LV00/Latwija	Łotwa
39.	MK00/Poranesna jugoslovenska Republika	Macedonia
40.	NL11/Groningen	Holandia
41.	NL23/Flevoland	Holandia
42.	NL31/Utrecht	Holandia
43.	NO06/Trøndelag	Norwegia
44.	PL11/Łódzkie	Polska
45.	PL31/Lubelskie	Polska
46.	PL32/Podkarpackie	Polska
47.	PL33/Świętokrzyskie	Polska
48.	PL34/Podlaskie	Polska
49.	PL43/Lubuskie	Polska
50.	PL52/Opolskie	Polska
51.	PT18/Alentejo	Portugalia
52.	PT20/Região Autónoma dos Açores (PT)	Portugalia
53.	PT30/Região Autónoma da Madeira (PT)	Portugalia
54.	RO11/Nord-Vest	Rumunia
55.	RO21/Nord-Est	Rumunia

Lp.	Kod regionu zgodnie z EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj
56.	RO31/Sud – Muntenia	Rumunia
57.	RO32/Bucuresti – Ilfov	Rumunia
58.	RO41/Sud-Vest Oltenia	Rumunia
59.	RO42/Vest	Rumunia
60.	SK01/Bratislavský kraj	Słowacja
61.	SK02/Západné Slovensko	Słowacja
62.	UKC1/Tees Valley and Durham	Wielka Brytania
63.	UKD6/Cheshire	Wielka Brytania
64.	UKD7/Merseyside	Wielka Brytania
65.	UKE1/East Yorkshire and Northern Linco	Wielka Brytania
66.	UKE3/South Yorkshire	Wielka Brytania
67.	UKH2/Bedfordshire and Hertfordshire	Wielka Brytania
68.	UKM5/North Eastern Scotland	Wielka Brytania

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe porównania dokonane metodą analizy skupień, pokazały stosunkowo niską pozycję województwa podlaskiego na tle innych regionów (NUTS 2) Europy. Wprawdzie sytuacja regionu poprawiła się we wszystkich omawianych obszarach, najbardziej zaś w zakresie wzrostu liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom, jednak nadal jest to region znajdujący się wśród najrzadziej odwiedzanych przez turystów, oraz jest to obszar o najmniejszej liczbie obiektów noclegowych.

Podsumowanie

Analiza potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle regionów UE wykazała, że na 283. regiony UE na poziomie NUTS 2, województwo podlaskie plasuje się w grupie 68 regionów o najniższym potencjale turystycznym. Analiza badawcza przebiegała w następujący sposób:

1. Ze względu na analizowane zmienne, wyodrębniono trzy skupienia regionów o zbliżonym potencjale turystycznym. Pierwsze skupienie tworzy 10 regionów. Są to regiony o doskonale rozwiniętej gospodarce turystycznej, gdzie wszystkie zmienne diagnostyczne wykazują w tym skupieniu najwyższe wartości. Regiony wchodzące w skład skupienia pierwszego położone są w Hiszpanii, Francji i we Włoszech. W skupieniu tym znalazł się również jeden region z Chorwacji.
2. W drugim skupieniu znalazło się 35 regionów, które charakteryzują się przeciętnymi wartościami poszczególnych zmiennych diagnostycznych.
3. Trzecie skupienie tworzą 233 regiony. W obrębie tego skupienia wyodrębniono pięć podskupień. W piątym z nich, wśród 68 regionów UE o najniższych poziomach zmiennych diagnostycznych, znalazło się województwo podlaskie.
4. Województwo podlaskie w każdym z czterech badanych obszarów posiada bardzo słaby potencjał turystyczny. Zarówno liczba obiektów noclegowych oraz liczba łóżek, jak i liczba noclegów udzielonych

rezydentom i nie-rezydentom odwiedzającym województwo wskazują, że region nie cieszy się dużym zainteresowaniem turystów.

Na podstawie przedstawionych danych, można wyciągnąć wniosek, że tak szeroko zakrojone badania porównawcze (ponad 270 regionów) nie były konieczne, gdyż już wstępne analizy pokazują niską pozycję województwa podlaskiego na tle innych regionów europejskich. Szczególnie zaś duży dystans (właściwie nie do pokonania) dzieli badany region od liderów w zakresie turystyki, co można zauważyć już wówczas, gdy po uwagę brane są cztery zaprezentowane w opracowaniu zmienne. Przy czym należy podkreślić, że same porównawcze analizy statystyczne, bez dostrzeżenia szerszego spektrum uwarunkowań i specyfiki badanego regionu, nie upoważniają do wyciągania jednoznacznych wniosków. Dlatego też rodzi się konieczność przeprowadzenia analiz o charakterze jakościowym, które zaprezentowano w dalszych rozdziałach. Lepszej ocenie zjawiska turystyki w regionie sprzyja także możliwość analizy w ujęciu dynamicznym (przedstawiona w rozdziale 3).

2.4. Ocena potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle wybranych regionów zagranicznych

Ostatnim krokiem badawczym podczas oceny pozycji województwa podlaskiego na tle kraju i regionów UE, była szczegółowa, porównawcza analiza jakościowa pozycji potencjału turystycznego województwa podlaskiego w stosunku do wybranych regionów zagranicznych. Wyboru regionów do porównawczej analizy dokonano na podstawie oceny podobieństw walorów turystycznych tych obszarów oraz stanu rozwoju sektora turystycznego.

W wyniku analizy dostępnej literatury przedmiotu (zarówno polskiej, jak i zagranicznej), a także na podstawie własnych obserwacji i doświadczeń członków zespołu badawczego, dokonano oceny regionów turystycznych za granicą. Na rynku zagranicznym, wśród regionów mogących konkurować z województwem podlaskim, wyróżniono cztery regiony o podobnej ofercie turystycznej. opartej na bogatych zasobach przyrodniczych i kulturowych. Regiony te są na podobnym etapie rozwoju sektora turystycznego i obecnie konkurują z województwem podlaskim. Są to, m.in.: Pojezierze Środkowo-Szwedzkie (Szwecja), Pojezierze Meklemburskie (Niemcy), region Olicki (Druskienniki, Litwa) oraz Galicja (Hiszpania)²². Jako region – lidera wybranego do porównań, przyjęto hiszpańską Andaluzję.

2.4.1. Charakterystyka wybranych regionów zagranicznych

Region Olicki (lit. *Alytaus apskritis*) to jeden z dziesięciu okręgów Litwy, położony w południowej części kraju przy granicy z Polską i Białorusią. Stolicą okręgu jest miasto Olita (Alytus). Jego najbardziej popularnym

²² Pojezierze Środkowo-Szwedzkie było już wcześniej sugerowane jako konkurencyjne wobec województwa podlaskiego w dokumencie pt. *Program rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego woj. podlaskiego w latach 2010-2015*, listopad 2009.

kurortem są Druskienniki. Uzdrawisko znajduje się na południu Litwy, 60 km od granicy Polski, w środku największego kompleksu leśnego na Litwie. Miasto Druskienniki otoczone jest przyrodą, miejscami jeszcze dziewiczą. Czyste jonizujące powietrze przepełnione aromatem sosnowych lasów, źródła wód mineralnych oraz lecznicze borowiny czynią z Druskiennik dobre miejsce do profilaktyki, rehabilitacji i wypoczynku nie tylko dla osób dorosłych, lecz także dzieci i młodzieży. Najwięcej turystów odwiedzających Druskienniki pochodzi z Polski, Rosji, Niemiec i Białorusi. Opierając się na danych statystycznych należy stwierdzić, iż region Olicki jest trzecim najchętniej odwiedzanym regionem Litwy (po Wilnie i Kłajpedzie)²³.

Kolejny region, potencjalnie konkurencyjny wobec podlaskiego pod względem warunków naturalnych, to Pojezierze Środkowo-Szwedzkie, położone w Szwecji, w regionie Norra Mellansverige. To nizinne obszary Szwecji Środkowej, nazywane „krajną jezior”, które zajmują 8,5% ogólnej powierzchni obszaru. Jeziora Wenner (5546 km²), Wetter (1819 km²), Skagern, Głafsforden, wraz z łączącymi je rzekami i kanałami, tworzą rozległy system dróg wodnych sprzyjających uprawianiu żeglarstwa. Dwa największe akweny słodkowodne: jezioro Wenner i Wetter są dobrym miejscem do połowu ryb. Wenner usytuowane jest na wysokości 44 m n.p.m. i jest największym w Skandynawii i trzecim pod względem wielkości w Europie, jeziorem. Okolice jeziora porastają brzoźowe i iglaste lasy²⁴. Osobliwością jeziora Wetter, drugiego co do wielkości w Szwecji, jest występowanie relikтового gatunku epoki lodowcowej – pstrąga arktycznego, dochodzącego do imponujących rozmiarów. Ośrodkami wędkarstwa słodkowodnego są: Kinda, Utdala, Lemunda. Nad jeziorem Wetter leży najstarsze uzdrawisko kraju, Medewi – ze źródłami leczniczymi wydobywanymi stamtąd już od roku 1670 r. Szwecja Środkowa to obszar występowania licznych znalezisk historycznych takich jak ryty skalne z epoki brązu w rejonie Tanum, groby kamienne z ok. 2000 r. p.n.e. nieopodal Bohus. Z walorów historycznych słynie Vadstena nad jeziorem Wetter – z gotyckim klasztorem i kościołem z XIV w., ufundowanym z inicjatywy Św. Brygidy, patronki Szwecji²⁵.

Kolejny region brany pod uwagę do porównań międzynarodowych, głównie ze względu na warunki naturalne, to Pojezierze Meklemburskie (Mecklenburgische Seenplatte). Jest to największy w Niemczech zwarty kompleks jezior. Rzeki i kanały łączą ponad tysiąc większych i mniejszych zbiorników wodnych. Jezioro Müritz, o powierzchni 117 km² jest największym w Niemczech jeziorem śródlądowym. Koordynacją oferty turystycznej w obrębie kraju związkowego oraz wspieraniem współpracy pomiędzy związkami turystycznymi w regionie zajmuje się Związek Turystyczny Meklemburgii-Pomorza Przedniego. Zadaniem tej organizacji jest pozyskiwanie nowych turystów i podnoszenie jakości oferty turystycznej. Związek przyznaje odznaczenia jakości, stosowane obecnie w takich dziedzinach jak: organizacja wycieczek młodzieżowych, turystyka wodna czy sektor wellness²⁶. Należy przy tym wspomnieć, że ogólnie niemiecki rynek usług turystycznych jest doskonale przygotowany²⁷.

Ostatni, uwzględniony w porównaniach region, będący liderem (region posiadający optymalne warunki do rozwoju turystyki) i mogący służyć za wzór, jest hiszpańska Andaluzja. Poza pięknem przyrody i licznymi zabytkami, atutem tego zakątka Hiszpanii jest bogata i zróżnicowana baza hotelarska i gastronomiczna. Andaluzja położona jest w południowej części Półwyspu Iberyjskiego, składa się z ośmiu prowincji.

²³ L. Jones, M. Woods, *Alytus County, Case study, Contextual report* 9.

²⁴ *Trasy marzeń. Europa*, Wyd. Hachette, 2007.

²⁵ *Program rozwoju turystyki...*, op. cit.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

Na południu graniczy z brytyjskim Gibraltarem, Costa de la Luz i Costa del Sol, na zachodzie – z Portugalią, na północy – z Estremadurą i regionem Castilla-La Mancha. Północno-wschodnią granicę wyznacza wypoczynkowy region, jakim jest Costa Almeria. Andaluzja ma zróżnicowany krajobraz, dzięki górzystemu charakterowi Sierra Nevada i Sierra Morena. Region charakteryzuje się również przyjaznym dla turystów klimatem śródziemnomorskim, z łagodnymi zimami na wybrzeżu i chłodniejszymi w głębi lądu, gdzie temperatura spada do 0°C. Słoneczna pogoda utrzymuje się tu przez blisko 300 dni w roku, niemniej pod koniec okresu wakacyjnego można spodziewać się ulewnych opadów.

W tabeli 23 przedstawiono podstawowe dane statystyczne charakteryzujące analizowane regiony pod względem powierzchni (w km²), liczby ludności i gęstości zaludnienia.

Tabela 23. Podstawowe informacje o zagranicznych regionach konkurencyjnych względem woj. podlaskiego (2013 r.)

Lp.	Region/Symbol kraju	Poziom NUTS	Wielkość obszaru (w km ²)	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia
1.	Podlaskie (PL)	NUTS 2	20 180 km ²	1 198 690	59 os./km ²
2.	Andaluzja (ES)	NUTS 2	87 268 km ²	8 285 692	95 os./km ²
3.	Norra Mellansverige (North Middle Sweden) (SE)	NUTS 2	69 148 km ²	826 272	12 os./km ²
4.	Meckleburg-Vorpommern (DE)	NUTS 2	23 174 km ²	1 627 901	70 os./km ²
5.	Alytus County (LT)	NUTS 3	5 425 km ²	151 000	28 os./km ²

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów elektronicznych Eurostatu oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego, tryb dostępu: www.stat.gov.lt. data wejścia: 28.12.2014 r.

Największym spośród porównywanych regionów jest Andaluzja, której powierzchnia jest ponad 4-krotnie większa od województwa podlaskiego, zaś Alytus prawie czterokrotnie mniejszy od podlaskiego. Andaluzja posiada też największe zagęszczenie mieszkańców (95 osób na km²), z czym kontrastuje Norra Mellansverige, z jedynie 12. mieszkańcami na km². Porównywania wskazanych uprzednio regionów, choć są dokonywane, mogą sprawiać nieco trudności, gdyż na przykład Alytus, w przeciwieństwie do pozostałych regionów NUTS 2 znajduje się w statystykach Eurostatu na poziomie NUTS 3. Należy jednak uznać, że wielkość nie musi odgrywać znaczenia w ocenie przewag komparatywnych regionów.

2.4.2. Ocena potencjału turystycznego województwa podlaskiego w stosunku do wybranych regionów zagranicznych

Zestawienia dokonano w oparciu o dane statystyczne dostępne w bazach Eurostatu oraz w bazach Litewskiego Urzędu Statystycznego. Analizowane dane obrazują sytuację z roku 2013. Do rozważań przyjęto dwie populacje regionów ujmowanych z perspektywy statystyki UE: na poziomie NUTS 2 (4 regiony) i na poziomie NUTS 3 (1 region).

Analizując dane przedstawione w tabeli 24, sytuacja województwa podlaskiego w obszarze przyjazdów do turystycznych obiektów noclegowych wygląda niekorzystnie na tle innych regionów. Nawet region Olicki, o dużo mniejszym potencjale w zakresie infrastruktury, odnotowuje zbliżoną liczbę przyjazdów turystycznych, a sytuacja w obszarze *obłożenia miejsc noclegowych* (w %) przedstawia się najkorzystniej w regionie litewskim (49,2%). Podlaskie, na tle innych porównywanych regionów, ma wyższy wskaźnik udziału turystów zagranicznych przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych (38%). Region Olicki jest liderem w tym obszarze (ponad 70% turystów zagranicznych). Podobnie zajmuje najwyższą pozycję z uwagi na wysoki wskaźnik obłożenia obiektów noclegowych (49,2%). Liderem pod względem liczby odwiedzających turystów i udzielonych w regionie noclegów jest Andaluzja, którą w roku 2013 odwiedziło ponad 17 mln turystów. Liczba to imponująca, chociażby ze względu na fakt, że region obszarowo zbliżony jest do podlaskiego, w którym zawitało w 2013 r. niespełna 600 tys. turystów.

Porównanie regionów pod względem zmiennych potencjalnie wpływających na ich konkurencyjność, przedstawiono w tabeli 24. Uwzględniono tu następujące zmienne: liczba turystycznych obiektów noclegowych, PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca, udział zatrudnienia w sektorze usług, wskaźnik zatrudnienia ogółem, stopa bezrobocia.

Pod względem potencjału infrastrukturalnego pośród badanych regionów, dominuje hiszpańska Andaluzja z ponad 6. tysiącami obiektów noclegowych. Następne w kolejności jest niemieckie pojezierze – z dwukrotnie mniejszą liczbą obiektów. Podlaskie bardzo odstaje od lidera, gdyż posiada 24-krotnie mniejszą liczbę obiektów noclegowych. Podobnie sytuuje się województwo podlaskie pod względem PKB *per capita*, gdyż tak jak w regionie Olickim, wartość PKB nie przekracza 7000 euro na 1 mieszkańca, co w zestawieniu ze statystykami szwedzkimi i niemieckimi razi olbrzymią dysproporcją²⁸. Podlasie w 2013 r. odnotowało najniższy wskaźnik zatrudnienia w sektorze usługowym (niespełna 52%), ale już wyższy wskaźnik zatrudnienia w przedziale wiekowym 15-64 lat. Spośród analizowanych regionów, podlaskie najwyżej uplasowało się w kategorii wskaźnika bezrobocia (za 2013 r.) – było drugie, po szwedzkim, z 9,9% bezrobociem.

²⁸ Dane dot. PKB *per capita* w omawianych regionach dotyczą roku 2011, gdyż jedynie dane z tego okresu dostępne były w bazie Eurostat, data dostępu 24.01.2015 r.

Tabela 24. Wybrane wskaźniki konkurencyjności turystycznej województwa podlaskiego na tle innych regionów zagranicznych w 2013 roku oraz ich pozycja w rankingu (zaznaczona w nawiasach)

Lp.	Region/Symbol kraju	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hoteli i innych miejsc zakwaterowania) – rezydenci w 2013 r. (w tys.)	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hoteli i innych miejsc zakwaterowania) nie-rezydentów 2013 r. (w tys.)	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych łącznie (rezydentów i nie-rezydentów) w 2013 r. (w tys.)	Udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych w 2013 r. (w %)	Obłożenie miejsc noclegowych w 2013 r. (w %)	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla nie-rezydentów w 2013 r. (w tys.)	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla rezydentów w 2013 r. (w tys.)
1.	Podlaskie (PL)	430 561 (4)*	163 893 (4)	594 454 (4)	38 (3)	31,3 (3)	209 579 (5)	809 035 (4)
2.	Andaluzja(ES)	9 939 105(1)	7 334 377(1)	17 273 482 (1)	42,4 (2)	47,7 (2)	1 612 291 (1)	6 436 841 (2)
3.	Norra Mellansverige (North Middle Sweden) (SE)	2 052 015 (3)	466 579 (2)	2 518 585 (3)	22,7 (4)	30,2 (4)	1 179 709 (2)	4 725 331 (3)
4.	Mecklenburg-Vorpommern (DE)	6 575 612 (2)	340 405 (3)	6 916 017 (2)	5,17 (5)	42,3 (2)	944 960 (3)	24 005 013 (1)
5.	Alytus County (LT)	169 293 (5)	119 189 (5)	288 482 (5)	70,4 (1)	49,2 (1)	642 857 (4)	508 343 (5)

* W nawiasach oznaczono pozycję regionu w rankingu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu i danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego, tryb dostępu: www.stat.gov.lt, data dostępu: 29.01.2015 r.

Tabela 25. Wybrane elementy konkurencyjności turystycznej regionów zagranicznych oraz pozycja w rankingu
(dane za rok 2013, a w przypadku PKB *per capita* – za rok 2011)

Lp.	Region/symbol kraju	Liczba turystycznych obiektów noclegowych (hotelu i innych miejsc noclegowych)	PKB na 1 mieszkańca (w euro). Dane za 2011 r.	Udział zatrudnienia w sektorze usług	Wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 (w %)	Stopa bezrobocia pracujących wieku od 15-64 (w %)
1.	Podlaskie (PL)	254 (4)*	6 900 (4)	51,9 (5)	61,4 (3)	9,9 (4)
2.	Andaluzja (ES)	6 137 (1)	17 100 (3)	70,1 (3)	71,1 (4)	36,2 (1)
3.	Norra Mellansverige (North Middle Sweden) (SE)	612 (3)	34 400 (1)	70,9 (2)	73,3 (1)	8,8 (5)
4.	Meckleburg-Vorpommern (DE)	3010 (1)	21 800 (2)	72,8 (1)	70,5 (2)	10,1 (3)
5.	Alytus County (LT)	95 (5)	6 650 (5)	65,3 (4)	57,1 (5)	19 (2)

* W nawiasach oznaczono pozycję regionu w rankingu.

Źródło: baza danych Eurostatu i Litewskiego Urzędu Statystycznego, tryb dostępu: www.stat.gov.lt, data dostępu: 29.01.2015 r.

Podsumowanie

Podsumowując powyższą analizę czynników otoczenia makroekonomicznego oraz infrastruktury turystycznej porównywanych regionów, nasuwają się dość niepokojące wnioski odnośnie do dysproporcji województwa podlaskiego wobec rozwiniętych gospodarczo i infrastrukturalnie regionów Europy Zachodniej i Skandynawii:

1. Regiony zagraniczne atrakcyjne turystycznie, z dużo bardziej rozwiniętą infrastrukturą noclegową, podobnie jak podlaskie – bazują na naturalnych czynnikach potencjału turystycznego.
2. Nie można wskazać „wiodących” zasobów potencjału turystycznego województwa podlaskiego, ze względu na fakt, iż w przypadku większości zmiennych podlaskie plasuje się na ostatnim miejscu w rankingu.
3. Województwo podlaskie plasuje się na końcu rankingu, biorąc pod uwagę liczbę turystów przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych oraz liczbę noclegów udzielonych turystom w poszczególnych regionach. Dobrym symptomem jest wyższy, na tle innych regionów zagranicznych, wskaźnik udziału turystów zagranicznych w regionalnym rynku turystycznym Podlasia.
4. Województwo podlaskie notuje słabsze wyniki na międzynarodowym rynku turystycznym, biorąc pod uwagę liczbowy udział turystów zagranicznych.
5. Pojezierze Meklemburskie zdecydowanie dominuje nad województwem podlaskim poziomem zagospodarowania turystycznego²⁹. Przewagą podlaskiego w stosunku do tego regionu może być jedynie bogatsza oferta turystyki przyrodniczej oraz ewentualnie niższa cena usług turystycznych o podobnym charakterze.
6. Hiszpańska Andaluzja jest liderem dla wszystkich wymienionych regionów zagranicznych, w tym także dla województwa podlaskiego i stanowi benchmark w większości kryteriów porównań. Przewyższa je przede wszystkim pod względem rozbudowanej infrastruktury hotelowej i gastronomicznej. Stanowi też obszar odpowiedni do uprawiania turystyki pieszej, zarówno górskiej i nizinnej.
7. Przewagą województwa podlaskiego w stosunku do wskazanych regionów zagranicznych może być bogatsza oferta turystyki przyrodniczej i poznawczej.
8. Pojezierze Środkowo-Szwedzkie może być naturalnym, potencjalnym konkurentem województwa podlaskiego w odniesieniu do sektora turystyki. Pojezierze dominuje nad regionem podlaskim poziomem zagospodarowania turystycznego, jednakże na globalnym rynku turystycznym Szwecja nie ma znaczącej pozycji. W liczbie przyjazdów turystów zagranicznych znajduje się w czwartej dziesiątce. Wśród słabych stron regionu szwedzkiego, jako potencjalnego konkurenta dla województwa podlaskiego, można wskazać elementy, które nie podlegały ocenie w trakcie niniejszych badań, ale wynikają z analizy literaturowej. Należą do nich: niekorzystny klimat, stosunkowo wysokie ceny, kosztowna komunikacja i stereotyp Szwedów, jako narodu mało otwartego³⁰.
9. Pojezierze Meklemburskie jest jednym z potencjalnych konkurentów województwa podlaskiego w zakresie turystyki. Warunkiem jest przyjęcie w rodzimej polityce gospodarczej, na poziomie

²⁹ Tamże.

³⁰ K. Brzozowska, *Analiza rynku turystycznego Szwecji* – dokument elektroniczny, tryb dostępu: www.wtir.awf.krakow.pl/.../szwecja/2012_brzozowska_karolina_szwecja.pdf.

regionalnym i poszczególnych samorządów lokalnych, wyzwania polegającego na zdobyciu klientów z krajów europejskich dla oferowanych „podobnych” usług turystycznych. Porównanie dotyczyć może głównie walorów przyrodniczych.

10. Pojezierze Meklemburskie dominuje nad województwem podlaskim poziomem zagospodarowania turystycznego.

11. Przewagą turystyki w województwie podlaskim, w stosunku do Meklemburgii, może być jedynie wyższy potencjał w zakresie organizacji turystyki przyrodniczej.

Uzupełnieniem podsumowania analizy porównawczej regionu (za rok 2013) jest analiza SWOT dla województwa podlaskiego (tab. 26).

Tabela 26. Analiza SWOT dla turystyki w województwie podlaskim

Mocne strony	Słabe strony
<p>a) walory naturalne województwa:</p> <ul style="list-style-type: none"> – duże obszary leśne, – obszary chronione; <p>b) potencjał w zakresie uprawiania</p> <ul style="list-style-type: none"> – turystyki aktywnej, przede wszystkim: – rowerowej, – wodnej (kajakowej, żeglarskiej), – konnej; <p>c) potencjał w zakresie turystyki kulturowej (historycznej i współczesnej):</p> <ul style="list-style-type: none"> – największa różnorodność kulturowa i religijna pośród wszystkich województw w kraju, – bliskość Białorusi i Litwy; <p>d) infrastruktura turystyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna w dużych miastach (Białystok, Suwałki, Łomża, Augustów); <p>e) organizacje turystyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> – aktywność Lokalnych Organizacji Turystycznych, – kilka bardzo aktywnych organizacji turystycznych; <p>f) przyjazdy turystów:</p> <ul style="list-style-type: none"> – duże zainteresowanie przyjazdami turystów zagranicznych (co czwarty przyjeżdżający nie-rezydent to cudzoziemiec), – duże szanse rozwoju turystyki tranzytowej i przygranicznej. 	<p>a) działania samorządów:</p> <ul style="list-style-type: none"> – niespójność i niewystarczająca koordynacja działań w zakresie turystyki na obszarze województwa; <p>b) infrastruktura turystyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> – bardzo słabo rozwinięta infrastruktura gastronomiczna, z której w większości korzystają turyście (nie mieszkańcy); – niewystarczająca liczba obiektów noclegowych o wyższym standardzie, – niewystarczająca infrastruktura transportowa (połączenia drogowe i kolejowe, a przede wszystkim – lotniska); <p>c) turystyczne organizacje pozarządowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nieliczne aktywne organizacje turystyczne; <p>d) produkty turystyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> – poza Białowieżą, brak miejsc unikatowych, wyróżniających województwo spośród innych regionów, – mała liczba lokalnych i regionalnych, produktów tradycyjnych (w tym kulinarnych), – istniejące produkty są stosunkowo słabo wypromowane, – brak renomowanego wydarzenia – rozpoznawalnego w całej Polsce i zagranicą; <p>e) współpraca:</p> <ul style="list-style-type: none"> – brak współpracy i koordynacji działań w systemie instytucjonalnym, – brak współpracy przedsiębiorstw turystycznych z uczelniami wyższymi, – brak uznanego instytucjonalnego lidera w zakresie polityki i gospodarki turystycznej; <p>f) działalność gospodarcza:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zbyt duża biurokracja, – niski poziom współpracy przedsiębiorstw ze szkołami i uczelniami.

Szanse	Zagrożenia
<p>a) produkty turystyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> – stworzenie spójnych i interesujących produktów turystycznych na bazie istniejących atrakcji, – wykorzystanie potencjału pasa obszarów przyrodniczo cennych przez rozwój produktów turystycznych i infrastruktury, – wykreowanie i wypromowanie lokalnych produktów kulinarnych, – realizacja wydarzeń i imprez powiązanych z tradycjami regionu; <p>b) JST i turystyczne organizacje pozarządowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wykorzystanie potencjału systemu Turystycznych NGO, w tym zwłaszcza lokalnych organizacji turystycznych we współpracy z Podlaską Regionalną Organizacją Turystyczną i kierunkiem gospodarka turystyczna na Wydziale Zarządzania Politechniki Białostockiej, – stworzenie jednolitej polityki promocji, – turystycznej opartej na badaniach (PROT, Urząd Marszałkowski, katedra gospodarki turystycznej WZPB), – koordynacja działań między różnymi JST (np. budowa ciągłych ścieżek rowerowych przez Puszcę Augustowską i Puszcę Białowieską); <p>c) infrastruktura i przedsiębiorstwa:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwój gastronomii, – rozwój bazy noclegowej o wysokim standardzie. 	<p>a) przedsiębiorstwa i turystyczne NGO:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pogarszanie się sytuacji finansowej przedsiębiorstw, – działalność turystycznych organizacji tylko pod warunkiem uzyskania dofinansowania z UE; <p>b) turyści:</p> <ul style="list-style-type: none"> – spadek liczby turystów z Białorusi, – konkurencja ze strony tanich wycieczek do krajów południowych (np. Egipt), – dalszy wzrost konkurencji ze strony województwa warmińsko-mazurskiego, zwłaszcza w dziedzinie turystyki wodnej, – odpływ na Zachód wykwalifikowanej kadry wyposażonej w umiejętności językowe i zawodowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań oraz opinii ekspertów.

3. Analiza zmian w sektorze turystyki w województwie podlaskim w latach 2007 i 2013 na tle kraju i Europy

Katarzyna Dębowska, Elżbieta Szymańska

3.1. Metodyka badań

Analiza zmian w sektorze turystyki w województwie podlaskim w latach 2007 i 2013 objęła porównania na następujących poziomach:

- województwo podlaskie jako całość (NUTS 2) oraz na poziomie gmin (NUTS 5),
- pozostałe województwa Polski (na poziomie NUTS 2),
- wszystkie regiony europejskie (dostępne w statystykach Eurostatu na poziomie NUTS 2).

Zakres przedmiotowy prezentowanych wyników badań zawiera³¹:

- dane o rozwoju społeczno-gospodarczym regionów,
- dane dotyczące turystyki regionów.

Dane statystyczne potrzebne do analizy zmian zachodzących w poszczególnych gminach województwa podlaskiego, zmian na tle wybranych regionów zagranicznych, oraz do porównań województwa podlaskiego do pozostałych regionów Unii Europejskiej, zostały zaczerpnięte ze źródeł polskiej statystyki publicznej oraz statystyk międzynarodowych (Eurostat) i przedstawione na poziomie NUTS 2 oraz NUTS 3 (region litewski).

Dostępne na poziomie europejskiej statystyki pozwoliły na dobór wskaźników reprezentujących konkurencyjność turystyczną oraz czynniki na nią wpływające. Zmiennebrane pod uwagę do porównań międzynarodowych szczegółowo przedstawiono w rozdziale 2. Zmienne do porównań gmin województwa podlaskiego, zostały scharakteryzowane w podrozdziale 3.2. niniejszego opracowania.

³¹ Prezentacja wyników badań dokonana dla branż *stricte* turystycznych i powiązanych, w oparciu o metodykę rachunków satelitarnych turystyki oraz odrębnie według wykazu tych branż ustalonych przez Zamawiającego na potrzeby niniejszego badania, znajduje się w odrębnej części opracowania.

Do porównań wykorzystano metodę analizy porównawczej oraz rangowania. Średnie tempo zmian wyznaczono na podstawie średniej geometrycznej indeksów łańcuchowych, co pozwoliło na dokonanie oceny na temat tego, jak dane zjawisko zmienia się średnio z roku na rok. Średnie tempo poniżej 1 – oznacza spadek danego zjawiska, większe od 1 – wzrost, a równe 1 – brak zmian w badanym okresie.

Uzyskane dane przedstawiono w formie tabelarycznej, a następnie dokonano ich analizy opisowej.

3.2. Analiza zmian sektora turystyki w gminach województwa podlaskiego

Porównania zmian potencjału turystycznego dokonano w obszarze kluczowych zmiennych, w odniesieniu do poszczególnych – 118 gmin województwa podlaskiego. Porównaniu poddano następujące czynniki:

- zmiany liczby obiektów noclegowych,
- zmiany liczby miejsc noclegowych,
- zmiany w zakresie liczby noclegów udzielonych rezydentom,
- zmiany w zakresie liczby noclegów udzielonych turystom zagranicznym.

Ponadto dokonano porównania zmian na poziomie województwa za lata 2007 i 2013 w odniesieniu do:

- muzeów (łącznie z oddziałami) oraz zwiedzających muzea i ich oddziały,
- wydatków budżetów gmin na turystykę (według sekcji i działów),
- wydatków budżetów gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (według sekcji i działów).

Wyniki analiz zmian przedstawiono w poniższych tabelach.

Tabela 27. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013)

Zmienna	Średnia	Mediana	Dominanta	Liczność dominanty	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Obiekty noclegowe w 2007 r.	1,46	0	0	65	0	28	3,53	241,16
Obiekty noclegowe w 2013 r.	2,15	1	0	50	0	27	3,91	181,77

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Analiza zmian w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego w 2007 r. wykazała, iż średnia liczba obiektów noclegowych wynosiła 1,46, zaś w 2013 r. wzrosła do poziomu 2,15 (tab. 27). Należy zauważyć, że w 2007 r. 65 gmin nie posiadało obiektów noclegowych, natomiast w 2013 r. brak obiektów noclegowych odnotowano w przypadku 50. gmin. Występuje bardzo silne zróżnicowanie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, o czym świadczą wysokie poziomy odchyłeń standardowych oraz współczynników zmienności, a także duże różnice pomiędzy największą a najmniejszą liczbą obiektów noclegowych w gminach.

Zmiany, które zaszły w gminach w liczbie obiektów noclegowych w 2007 r. oraz w 2013 r., pokazano w tabelach 28 i 29. W tabeli 30 nie zamieszczono gmin, w których stan dla obu okresów był zerowy. Ukazano zmiany w gminach, gdzie w 2007 r. nie odnotowano obiektów noclegowych, zaś w 2013 r. odnotowano obiekty noclegowe.

Tabela 28. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, które nie posiadały tej infrastruktury w roku 2007 (w latach 2007 i 2013)

Lp.	Gmina	Obiekty noclegowe ogółem w 2007 r.	Obiekty noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost (2013/2007)
1.	Gródek	0	3	3
2.	Narewka	0	3	3
3.	Wizna	0	3	3
4.	Drohiczyn	0	3	3
5.	Filipów	0	3	3
6.	Juchnowiec Kościelny	0	2	2
7.	Turośl Kościelna	0	2	2
8.	Suchowola	0	2	2
9.	Jaświły	0	2	2
10.	Puńsk	0	2	2
11.	Bakałarzewo	0	2	2
12.	Rutka-Tartak	0	2	2
13.	Hajnówka	0	1	1
14.	Kolno miasto	0	1	1
15.	Turośl	0	1	1
16.	Miastkowo	0	1	1
17.	Sztabin	0	1	1
18.	Szczuczyn	0	1	1
19.	Raczki	0	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Załącznik 3. Zmiany liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w latach 2007 i 2013 (płyta CD)

W wielu pozostałych gminach województwa podlaskiego, w których baza noclegowa była identyfikowana już w 2007 r., zaszły istotne zmiany w liczbie obiektów noclegowych w roku 2013, w porównaniu do roku 2007. W 19 gminach, w których nie było żadnych obiektów noclegowych w 2007 r., obiekty takie pojawiły się w roku 2013. Wśród badanych gmin znalazły się takie, gdzie liczba obiektów noclegowych w 2013 roku w porównaniu do roku 2007 zdecydowanie wzrosła. Na uwagę zasługuje gmina Nowinka, w której liczba obiektów wzrosła aż o 800% (z jednego do dziewięciu). Wykaz gmin o największej liczbie inwestycji w zakresie bazy noclegowej, powstałej po roku 2007, pokazano w tabeli 29.

Tabela 29. Wykaz gmin województwa podlaskiego, w których zaszły największe zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych (lata 2007 i 2013)

Lp.	Gmina	Obiekty noclegowe ogółem w 2007 r.	Obiekty noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Nowinka	1	9	8	900,00%
2.	Tykocin	2	7	5	350,00%
3.	Narew	1	3	2	300,00%
4.	Mielnik	1	3	2	300,00%
5.	Ciechanowiec	1	3	2	300,00%
6.	Zambrów miasto	1	3	2	300,00%
7.	Trzcianne	1	3	2	300,00%
8.	Wiżajny	1	3	2	300,00%
9.	Dubicze Cerkiewne	2	6	4	300,00%
10.	Białowieża	7	18	11	257,14%
11.	Sokółka	2	5	3	250,00%
12.	Kolno	1	2	1	200,00%
13.	Sejny	3	6	3	200,00%
14.	Rajgród	4	8	4	200,00%
15.	Siemiatycze miasto	3	5	2	166,67%
16.	Białystok miasto	17	27	10	158,82%
17.	Nowogród	2	3	1	150,00%
18.	Piątnica	2	3	1	150,00%
19.	Choroszcz	3	4	1	133,33%
20.	Bielsk Podlaski miasto	3	4	1	133,33%
21.	Suwałki miasto	6	8	2	133,33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Następną pozycję, po wspomnianej Nowince, zajmuje Tykocin, gdzie nastąpił wzrost liczby tych obiektów o 350%. Jednakże największym przyrostem liczby obiektów noclegowych (w badanych latach, w liczbach bezwzględnych), może poszczycić się Białowieża (wzrost o 11 obiektów). W dalszej kolejności jest: Białystok z 10 obiektami, który zwiększył swój „stan posiadania” z 17 do 27. obiektów noclegowych, czyli odnotował wzrost o prawie 59%.

Nie wszystkie gminy odnotowały wzrost liczby obiektów noclegowych. W niektórych gminach, liczba takich miejsc zmniejszyła się. Wykaz tych gmin zamieszczono w tabeli 30.

Tabela 30. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których odnotowano zmniejszenie liczby obiektów noclegowych (lata 2007 i 2013)

Lp.	Gmina	Obiekty noclegowe ogółem w 2007 r.	Obiekty noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Suwałki	13	12	-1	92,31%
2.	Płaska	6	5	-1	83,33%
3.	Łomża miasto	4	3	-1	75,00%
4.	Goniądz	8	6	-2	75,00%
5.	Augustów miasto	28	20	-8	71,43%
6.	Łomża miasto	3	2	-1	66,67%
7.	Szypliszki	5	3	-2	60,00%
8.	Łapy	2	1	-1	50,00%
9.	Hajnówka miasto	3	1	-2	33,33%
10.	Supraśl	1	0	-1	0,00%
11.	Korycin	1	0	-1	0,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Zmniejszenie liczby obiektów noclegowych odnotowano w 11 podlaskich gminach. Największy spadek (w liczbach bezwzględnych) dotyczy Augustowa, w którym zamknięto 8 obiektów. Problem ten zanotowano także w tak znanych miejscowościach jak: Płaska, Goniądz, Suwałki czy Supraśl. Przy czym należy podkreślić znaczne rozbieżności występujące między stanem faktycznym (obserwacje z natury) liczby oferowanych noclegów, a informacjami dotyczącymi liczby obiektów noclegowych z Banku Danych Lokalnych (BDL). Wykonawcy, kierując się ustaleniami z Opisu Przedmiotu Zamówienia (OPZ), dokonali niniejszych rankingów w oparciu o dane znajdujące się w BDL. Należy jednak podkreślić, że dane te, jak każde obliczenia oficjalnych statystyk, opierają się na przyjętych przez GUS definicjach, w świetle których nie wszystkie obiekty świadczące usługi noclegowe są obiektami noclegowymi kwalifikującymi się do obliczeń zawartych w BDL, w tej kategorii.

Kolejnym obszarem poddanym badaniom, dotyczącym usług noclegowych, była dynamika zmiany liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego w latach 2007-2013. Poniżej zamieszczono tabelę 31, przedstawiającą zbiorcze wyniki opracowań statystycznych.

Tabela 31. **Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013)**

Zmienna	Średnia	Mediana	Dominanta	Liczność dominanty	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Miejsca noclegowe w 2007 r.	98,59	0	0	66	0	2702	312,62	317,08
Miejsca noclegowe w 2013 r.	109,29	19,5	0	50	0	2225	292,20	267,36

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Liczba miejsc noclegowych jest związana z poprzednio analizowaną zmienną, czyli liczbą obiektów noclegowych. Nie jest to jednak zależność liniowa, gdyż kilka (lub jeden) dużych obiektów może posiadać znacznie większą liczbę miejsc noclegowych, niż wiele małych. W województwie podlaskim obserwujemy wyraźny wzrost liczby miejsc noclegowych w 2013 r. w porównaniu do roku 2007, o czym świadczy poziom średniej arytmetycznej – w 2007 r., wynosił on 98,6, zaś w 2013 r. – 109,3. Przy czym sytuacja w poszczególnych gminach jest zróżnicowana, na co wskazuje bardzo wysoki poziom współczynnika zmienności.

W tabeli 32 przedstawiono liczbę miejsc noclegowych znajdujących się w gminach, w których w 2007 r. nie odnotowano żadnych tego typu obiektów, natomiast w roku 2013 jednostki te już dysponowały bazą noclegową.

Załącznik 4. Zmiany liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD)

Tabela 32. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, które w roku 2007 nie dysponowały żadnymi miejscami noclegowymi (lata 2007 i 2013)

Lp.	Gmina	Miejsca noclegowe ogółem w 2007 r.	Miejsca noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost 2013/2007
1.	Gródek	0	112	112
2.	Narewka	0	32	32
3.	Wizna	0	75	75
4.	Drohiczyn	0	61	61
5.	Filipów	0	30	30
6.	Juchnowiec Kościelny	0	142	142
7.	Turośl Kościelna	0	35	35
8.	Suchowola	0	24	24
9.	Jaświły	0	19	19
10.	Puńsk	0	63	63
11.	Bakałarzewo	0	22	22
12.	Rutka-Tartak	0	25	25
13.	Hajnówka	0	15	15
14.	Kolno miasto	0	19	19
15.	Turośl	0	14	14
16.	Miastkowo	0	10	10
17.	Sztabin	0	10	10
18.	Szczuczyn	0	115	115
19.	Raczki	0	20	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Największym przyrostem miejsc noclegowych może się poszczycić gmina Juchnowiec Kościelny, gdzie w roku 2013 odnotowano 142 miejsca, a 6 lat wcześniej – nie było ani jednego. Na drugim miejscu znalazł się Szczuczyn ze 115 miejscami, tuż przed Gródkiem (112 miejsc). W pozostałych gminach nie zanotowano tak spektakularnych zmian. Należy jednak podkreślić, że podobne zmiany (stan w roku 2007 równy „zero”, zaś w roku 2013 są już takie inwestycje) nastąpiły w 19 gminach podlaskich.

W wielu gminach województwa podlaskiego, które dysponowały miejscami noclegowymi już w 2007 r., odnotowano wzrost liczby miejsc noclegowych w 2013 r., a w przypadku 8 gmin zauważono wzrost większy niż 100%. Gminy te, wraz z bezwzględnymi danymi liczbowymi i wskaźnikami dynamiki, przedstawiono poniżej w tabeli 33.

Największą dynamiką wykazała się w badanym okresie gmina Choroszcz, która osiągnęła 318,52% wzrostu. Następną w kolejności jest Nowinka, ze wskaźnikiem dynamiki wynoszącym 279,62%. Jednak

w liczbach bezwzględnych największy przyrost odnotowano w Białymstoku, bo w analizowany okresie powstały tam aż 693 nowe miejsca noclegowe. Na uwagę zasługuje także Białowieża, w której przybyło 565 miejsc noclegowych.

Tabela 33. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których wzrosła liczba tych miejsc w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007

Lp.	Gmina	Miejsca noclegowe ogółem w 2007 r.	Miejsca noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Choroszcz	81	258	177	318,52%
2.	Nowinka	157	439	282	279,62%
3.	Dubicze Cerkiewne	52	132	80	253,85%
4.	Białowieża	413	978	565	236,80%
5.	Trzcianne	26	59	33	226,92%
6.	Zambrów miasto	20	44	24	220,00%
7.	Ciechanowiec	28	57	29	203,57%
8.	Piątnica	90	181	91	201,11%
9.	Sokółka	80	160	80	200,00%
10.	Tykocin	105	204	99	194,29%
11.	Nowogród	131	231	100	176,34%
12.	Siemiatycze miasto	84	145	61	172,62%
13.	Sejny	73	120	47	164,38%
14.	Narew	43	63	20	146,51%
15.	Białystok miasto	1532	2225	693	145,23%
16.	Augustów	14	20	6	142,86%
17.	Bielsk Podlaski	88	123	35	139,77%
18.	Rajgród	397	550	153	138,54%
19.	Suwałki miasto	507	670	163	132,15%
20.	Krasnopol	35	46	11	131,43%
21.	Bielsk Podlaski miasto	122	154	32	126,23%
22.	Siemiatycze	24	30	6	125,00%
23.	Kolno	58	72	14	124,14%
24.	Łomża	168	202	34	120,24%
25.	Łomża miasto	35	41	6	117,14%
26.	Dąbrowa Białostocka	18	20	2	111,11%
27.	Wasilków	310	342	32	110,32%
28.	Goniądz	329	345	16	104,86%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

W niniejszym opracowaniu odnotowano również gminy, w których liczba miejsc noclegowych zmniejszyła się, i zostały one wymienione w tabeli 34.

Tabela 34. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których odnotowano spadek liczby tych miejsc w roku 2013 w stosunku do roku 2007

Lp.	Gmina	Miejsca noclegowe ogółem w 2007 r.	Miejsca noclegowe ogółem w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Mońki	115	114	-1	99,13%
2.	Dobrzyniewo Duże	21	20	-1	95,24%
3.	Płaska	584	547	-37	93,66%
4.	Giby	520	433	-87	83,27%
5.	Sejny miasto	70	57	-13	81,43%
6.	Kuźnica	27	20	-7	74,07%
7.	Grajewo	15	11	-4	73,33%
8.	Brańsk	30	22	-8	73,33%
9.	Wiżajny	50	35	-15	70,00%
10.	Suwałki	1070	679	-391	63,46%
11.	Augustów miasto	2702	1691	-1011	62,58%
12.	Szypliszki	255	144	-111	56,47%
13.	Sokoły	27	15	-12	55,56%
14.	Jeleniewo	68	26	-42	38,24%
15.	Łapy	60	20	-40	33,33%
16.	Hajnówka miasto	144	36	-108	25,00%
17.	Suraż	100	12	-88	12,00%
18.	Korycin	60	0	-60	0,00%
19.	Supraśl	252	0	-252	0,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Problem zmniejszenia liczby miejsc noclegowych w badanym okresie dotknął 19 gmin województwa podlaskiego. Największy spadek miał miejsce w gminie Supraśl, gdzie, według danych BDL, liczba miejsc noclegowych spadła do zera (z 252). Wynik ten wydaje się niezgodny z realiami znanymi z obserwacji (co dotyczy również liczby obiektów noclegowych, o czym wspomniano wcześniej). Stąd w części ostatniej niniejszego tomu (rozdział szósty), dokonano porównań z wynikami badań ankietowych oraz wynikami badań eksperckich przeprowadzonych metodą *Delphi*. Dopiero takie omówienie pozwala na wyciągnięcie obiektywnych wniosków i ocenę sytuacji.

Odrębnym obszarem poddanym badaniom statystycznym była liczba turystów przyjeżdżających do poszczególnych gmin województwa podlaskiego. Spośród danych uzyskanych z BDL, wyodrębniono dwie grupy zmiennych, a mianowicie: liczbę rezydentów (Polaków) i turystów zagranicznych korzystających z noclegów w latach 2007 i 2013. Zbiorcze wyniki statystyczne dla obu zmiennych przedstawiono w tabeli 35.

Tabela 35. Zmiany w zakresie liczby rezydentów i turystów zagranicznych korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013)

Zmienna	Średnia	Mediana	Dominanta	Liczność dominy	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Liczba rezydentów korzystających z noclegów w 2007 r.	3 257,56	0	0	63	0	118 471	13 113,79	402,56
Liczba rezydentów korzystających z noclegów w 2013 r.	3 648,82	81,5	0	48	0	149 291	14 838,36	406,66
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w 2007 r.	797,27	0	0	78	0	3 9567	4 148,06	520,28
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w 2013 r.	1 388,92	0	0	80	0	98 245	9 169,77	660,21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Załącznik 5. Zmiany w zakresie liczby korzystających z noclegów turystów zagranicznych w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD)

Załącznik 6. Zmiany w zakresie liczby korzystających z noclegów rezydentów w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD)

Analizując dane przedstawione w tabeli 35 należy zauważyć znaczne rozbieżności występujące między poszczególnymi gminami, o czym świadczy odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności. Średnia liczba rezydentów korzystających z noclegów (średnia dla gminy w województwie podlaskim), wzrosła z 3 257,56 w roku 2007 do 3 648,82 w roku 2013. Przy czym w niektórych gminach nie odnotowano żadnego rezydenta korzystającego z noclegu, w innych zaś było ich aż niemal 150 tys. w roku 2013, przy niespełna 120 tys. w roku 2007. Sytuacja, w przypadku turystów zagranicznych korzystających z noclegów, znacznie się poprawiła. O ile największa liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów wynosiła w roku 2007 niespełna 40 tys., o tyle w roku 2013 znacznie wzrosła. W gminie Ciechanowiec odnotowano przyrost z 56 do 1 128 korzystających z noclegów (wzrost o ponad tysiąc rezydentów korzystających z noclegów). Średnia liczba korzystających z noclegów (turystów zagranicznych) wzrosła z 797,27 do 1 388. Widoczny jest znaczny wzrost liczby turystów korzystających z noclegów w roku 2013 w stosunku do roku 2007. Dotyczy to w szczególności turystów zagranicznych korzystających z noclegów. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabelach 36 i 37 znajdujących się poniżej w tekście.

Tabela 36. Zmiany w zakresie liczby rezydentów korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego, w których nastąpił wzrost tej liczby w roku 2013 w porównaniu do roku 2007

Lp.	Gmina	Rezydenci korzystający z noclegów w 2007 r.	Rezydenci korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Ciechanowiec	56	1 128	1 072	2 014,29%
2.	Trzcianne	734	5 795	5 061	789,51%
3.	Mielnik	218	1 460	1 242	669,72%
4.	Turośl	25	109	84	436,00%
5.	Narewka	148	576	428	389,19%
6.	Dubicze Cerkiewne	609	1 671	1 062	274,38%
7.	Sokółka	2 032	5 013	2 981	246,70%
8.	Brańsk	336	828	492	246,43%
9.	Szypłiszki	1 962	4 384	2 422	223,45%
10.	Goniądz	2 658	5 300	2 642	199,40%
11.	Bielsk Podlaski	609	1 214	605	199,34%
12.	Siemiatycze miasto	3 259	6 245	2 986	191,62%
13.	Łomża miasto	6 099	11 220	5 121	183,96%
14.	Nowinka	1 406	2 540	1 134	180,65%
15.	Dobrzyniewo Duże	741	1 280	539	172,74%
16.	Choroszcz	9 308	15 361	6 053	165,03%
17.	Białowieża	26 012	39 797	13 785	152,99%
18.	Mońki	1 112	1 652	540	148,56%
19.	Bielsk Podlaski miasto	5 371	7 745	2 374	144,20%

Lp.	Gmina	Rezydenci korzystający z noclegów w 2007 r.	Rezydenci korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
20.	Narew	476	674	198	141,60%
21.	Płaska	4 292	6 050	1 758	140,96%
22.	Sejny miasto	3 039	4 038	999	132,87%
23.	Tykocin	5 211	6 894	1 683	132,30%
24.	Białystok miasto	118 471	149 291	30 820	126,01%
25.	Nowogród	5 958	7 437	1 479	124,82%
26.	Kuźnica	401	488	87	121,70%
27.	Dąbrowa Białostocka	1 171	1 403	232	119,81%
28.	Sejny	487	540	53	110,88%
29.	Wiżajny	160	174	14	108,75%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Tabela 37. Zmiany w zakresie liczby rezydentów korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego, w których nastąpił spadek w roku 2013 w stosunku do roku 2007

Lp.	Gmina	Rezydenci korzystający z noclegów w 2007 r.	Rezydenci korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Piątница	8 876	8 613	-263	97,04%
2.	Suwałki miasto	27 564	25 784	-1780	93,54%
3.	Wasilków	16 901	15 247	-1654	90,21%
4.	Rajgród	10 383	9 037	-1346	87,04%
5.	Łomża	1 674	1 447	-227	86,44%
6.	Giby	5 668	4 859	-809	85,73%
7.	Suwałki	11 772	8 740	-3032	74,24%
8.	Augustów miasto	64 431	37 917	-26514	58,85%
9.	Zambrów miasto	574	335	-239	58,36%
10.	Krasnopol	277	149	-128	53,79%
11.	Łapy	785	407	-378	51,85%
12.	Czarna Białostocka	2 961	1 511	-1450	51,03%
13.	Sokoły	88	30	-58	34,09%
14.	Kolno	3 930	1 216	-2714	30,94%
15.	Hajnówka miasto	7 448	1 641	-5807	22,03%
16.	Jeleniewo	667	140	-527	20,99%
17.	Suraż	67	5	-62	7,46%

Lp.	Gmina	Rezydenci korzystający z noclegów w 2007 r.	Rezydenci korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
18.	Grajewo	400	11	-389	2,75%
19.	Wysokie Mazowieckie miasto	50	0	-50	0,00%
20.	Korycin	424	0	-424	0,00%
21.	Supraśl	4 028	0	-4028	0,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

W wielu gminach nastąpił znaczący wzrost liczby rezydentów korzystających z noclegów. Dynamika wzrostu powyżej 100% dotyczy 29 gmin. Największą dynamikę zanotowano w przypadku gminy Ciechanowiec – ponad 2000%. Następną w kolejności gmina Trzcianne, zanotowała prawie 800% wzrost, nieco mniejszy, ale prawie 670% wzrost rezydentów korzystających z noclegów, dotyczy gminy Mielnik.

Badania pokazały, że nie wszystkie gminy odnotowały wzrost liczby turystów (tu: rezydentów). Poniżej w tabeli 37 przedstawiono te, w których nastąpił spadek liczby rezydentów korzystających z noclegów w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007.

Spadek liczby rezydentów korzystających z noclegów dotyczy 21 gmin województwa podlaskiego. Zgodnie z danymi zamieszczonymi w BDL, największy spadek przyjazdów rezydentów nastąpił w gminie Supraśl. Wyniki takie nie wydają się jednak wiarygodne, a ich pojawianie się ma najprawdopodobniej związek z przekwalifikowaniem obiektów noclegowych działających w tej gminie na obiekty nie znajdujące się w klasyfikacji obiektów noclegowych BDL. Również w gminie Korycin nie odnotowano przyjazdów rezydentów w roku 2013. Łącznie w 9 gminach województwa podlaskiego nastąpił ponad 50-procentowy spadek przyjazdów rezydentów w badanym okresie.

Następnym czynnikiem, bardzo istotnym dla rozwoju turystyki w województwie podlaskim, jest liczba cudzoziemców korzystających z noclegów w poszczególnych gminach. Zmiany te dla lat 2007 i 2013 przedstawiono w tabeli 38.

Tabela 38. Zmiany w zakresie turystów zagranicznych korzystających z noclegów w gminach województwa podlaskiego (lata 2007 i 2013)

Lp.	Gmina	Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w 2007 r.	Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
1.	Bielsk Podlaski	1	48	47	4800,00%
2.	Goniądz	110	601	491	546,36%
3.	Sokółka	137	728	591	531,39%
4.	Dobrzyniewo Duże	37	175	138	472,97%
5.	Czarna Białostocka	826	3664	2 838	443,58%

Lp.	Gmina	Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w 2007 r.	Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
6.	Siemiatycze miasto	512	1 792	1 280	350,00%
7.	Kuźnica	679	1814	1 135	267,16%
8.	Choroszcz	965	2 435	1 470	252,33%
9.	Białystok	39 567	98 245	58 678	248,30%
10.	Piątnica	2 979	7 065	4 086	237,16%
11.	Szypliszki	421	748	327	177,67%
12.	Bielsk Podlaski miasto	825	1 424	599	172,61%
13.	Białowieża	3 254	5 227	1 973	160,63%
14.	Łomża miasto	4 455	7 089	2 634	159,12%
15.	Augustów miasto	10 269	12 844	2 575	125,08%
16.	Sejny miasto	105	123	18	117,14%
17.	Suwałki miasto	5 238	5 528	290	105,54%
18.	Suwałki	1 219	1 202	-17	98,61%
19.	Giby	514	357	-157	69,46%
20.	Rajgród	109	59	-50	54,13%
21.	Płaska	263	105	-158	39,92%
22.	Hajnówka miasto	187	65	-122	34,76%
23.	Sejny	75	26	-49	34,67%
24.	Wasilków	16 523	5 295	-11 228	32,05%
25.	Dąbrowa Białostocka	60	13	-47	21,67%
26.	Narew	46	8	-38	17,39%
27.	Nowogród	833	45	-788	5,40%
28.	Łapy	22	1	-21	4,55%
29.	Mońki	113	0	-113	0,00%
30.	Tykocin	451	0	-451	0,00%
31.	Wiżajny	2	0	-2	0,00%
32.	Augustów	44	0	-44	0,00%
33.	Zambrów miasto	5	0	-5	0,00%
34.	Sokoły	9	0	-9	0,00%
35.	Kolno	32	0	-32	0,00%
36.	Grajewo	2	0	-2	0,00%

* Dane dotyczą roku 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015 oraz wykazu gmin znajdującego się w OPZ.

Spośród gmin, które w województwie podlaskim odnotowały przyjazdy turystów zagranicznych (nie-rezydentów), wzrost w tym zakresie nastąpił w 17 gminach. Najwyższy wskaźnik dynamiki odnotowano w gminie Bielsk Podlaski, co wynika z faktu, że w roku 2007 odnotowano tam wizytę jednego turysty zagranicznego, natomiast w roku 2013 – 48 turystów, co daje wskaźnik dynamiki na poziomie 4800%. Biorąc jednak pod uwagę wartości bezwzględne tej zmiany (wzrost liczby turystów zagranicznych o 47 osób), nie należy jej oceniać jako znaczącej. Rzeczywiście, znaczące zmiany odnotowano w gminach: Goniądz, Sokółka, Dobrzyniewo Duże i Czarna Białostocka.

Jednym z czynników świadczących o ukierunkowaniu na przyjazd turystów do określonego miejsca destynacji turystycznej jest liczba obiektów muzealnych oraz zainteresowanie turystów tymi placówkami. Wyniki dla tych zmiennych przedstawiono w tabeli 39, z uwzględnieniem liczby muzeów łącznie z oddziałami oraz liczbę zwiedzających w podziale na poszczególne gminy dla lat 2007 oraz 2013.

Tabela 39. Zmiany w zakresie liczby muzeów z oddziałami oraz zwiedzających muzea i ich oddziały w gminach województwa podlaskiego, w których znajdują się te obiekty (lata 2007 i 2013)

Gmina	Muzea, łącznie z oddziałami w 2007 r.	Muzea, łącznie z oddziałami w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007	Zwiedzający muzea i ich oddziały w 2007 r.	Zwiedzający muzea i ich oddziały w 2013 r.	Zmiana 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
Białystok miasto	7	6	-1	85,71%	74 503	62 113	-12 390	83,37%
Suwałki miasto	3	3	0	100,00%	34 409	16 229	-18 180	47,16%
Hajnówka miasto	1	2	1	200,00%	2 640	6 140	3 500	232,58%
Bielsk Podlaski miasto	2	2	0	100,00%	18 392	9 579	-8 813	52,08%
Sejny miasto	0	1	1	-	0	6 270	6 270	-
Drohiczyn	1	1	0	100,00%	272	2 792	2 520	1 026,47%
Puńsk	1	1	0	100,00%	925	600	-325	64,86%
Ciechanowiec	1	1	0	100,00%	55 892	67 583	11 691	120,92%
Supraśl	1	1	0	100,00%	34 518	33 531	-987	97,14%
Sokółka	1	1	0	100,00%	2 137	3 325	1 188	155,59%
Siemiatycze miasto	1	1	0	100,00%	5 360	5 000	-360	93,28%
Choroszcz	1	1	0	100,00%	7 376	6 127	-12 49	83,07%
Piątnica	1	1	0	100,00%	10 594	20 000	9 406	188,79%
Łomża miasto	1	1	0	100,00%	8 420	28 797	20 377	342,01%

Gmina	Muzea, łącznie z oddziałami w 2007 r.	Muzea, łącznie z oddziałami w 2013 r.	Przyrost 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007	Zwiedzający muzea i ich oddziały w 2007 r.	Zwiedzający muzea i ich oddziały w 2013 r.	Zmiana 2013/2007	Wskaźnik dynamiki 2013/2007
Wasilków	1	1	0	100,00%	19 623	58 078	38 455	295,97%
Nowogród	1	1	0	100,00%	26 973	22 150	-4 823	82,12%
Tykocin	1	1	0	100,00%	89 025	65 097	-23 928	73,12%
Augustów miasto	2	1	-1	50,00%	6 941	5 362	-1 579	77,25%
Lipsk	1	0	-1	0,00%	1 600	0	-1 600	0,00%
Zabłudów	1	0	-1	0,00%	465	0	-465	0,00%
Białowieża	1	1	0	0,00%	89 476	89 476	0	0,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Załącznik 7. Zmiany w zakresie liczby muzeów z oddziałami oraz zwiedzających muzea i ich oddziały w gminach województwa podlaskiego, w których znajdują się te obiekty (lata 2007 i 2013) (płyta CD)

Wyniki badań pokazują, że w ciągu badanego okresu w województwie podlaskim ubyło placówek muzealnych. Natomiast ich „odwiedzalność” była bardzo zróżnicowana. Najwięcej muzeów znajduje się w Białymstoku (6), gdzie w badanym okresie zlikwidowano jedno z nich. Decyzja ta była prawdopodobnie konsekwencją braku zainteresowania odwiedzających, które spadło o prawie 17% w roku 2013 w stosunku do roku 2007. Największą dynamikę wzrostu w zakresie odwiedzin w muzeach odnotowano w gminie Drohiczyn (wskaźnik dynamiki 1 026,47%), następnie zaś w gminie Łomża (wskaźnik dynamiki 342,01%), potem w gminie Wasilków (wskaźnik dynamiki 295,97%) i w gminie Hajnówka (wskaźnik dynamiki 232,58%). Największy spadek w tym zakresie zanotowały Suwałki, gdzie liczba odwiedzających muzea spadła o 52,84% (wskaźnik dynamiki 47,16%), następnie Bielsk Podlaski (wskaźnik dynamiki 52,08%). Natomiast wzrost w zakresie liczby osób zwiedzających muzea i ich oddziały w gminach województwa podlaskiego odnotowano jedynie w siedmiu jednostkach terytorialnych. Do grupy gmin, w których wzrosła liczba osób odwiedzających muzea należą: Drohiczyn (lider, z 10-krotnym wzrostem), Łomża, Hajnówka, Piątnica, Wasilków, Sokółka i Ciechanowiec.

Przedostatnim badanym tu obszarem były wydatki budżetów gmin na turystykę oraz na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. Porównań za lata 2007 i 2013 dokonano dla wybranych sekcji i działań, i przedstawiono je w tabeli 40.

Tabela 40. Zmiany w zakresie wydatków budżetów gmin na turystykę oraz kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013)

Zmienna	Średnia	Mediana	Domnanta	Liczność domnanta	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Wydatki budżetów gmin w dziale 630 – turystyka w 2007 r.	84 292	0	0	84	0	3 151 488	420 569	498,94
Wydatki budżetów gmin w dziale 630 – turystyka 2013 r.	225 684	0	0	75	0	1 095 459	1 174 392	520,37
Wydatki budżetów gmin w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w 2007 r.	689 502	277 585,5	0	2	0	1 338 016	1 586 309	230,07
Wydatki budżetów gmin – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w 2013 r.	1 153 869	486 131	brak	brak	18	27 552 669	3 103 231	268,94

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Załącznik 8. Wydatki budżetów gmin województwa podlaskiego na turystykę oraz kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego (płyta CD)

Średnie wydatki na turystykę w gminach województwa podlaskiego wzrosły ponad dwukrotnie (z poziomu 84 293 zł do 225 684 zł), co pokazują dane zamieszczone w tabeli 40. Obserwujemy jednak znaczne różnice między poszczególnymi gminami (odchylenie standardowe) i dane wskazują, że różnice te zwiększyły się w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007. Wśród podlaskich gmin znalazło się wiele jednostek samorządowych o zerowym poziomie wydatków na turystykę: w 2007 było takich gmin 84, zaś w 2013 r. – 75. Podobna sytuacja miała miejsce w wydatkach budżetów gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa kultury. Średnie wydatki wzrosły z poziomu 689 502 zł w roku 2007 do 1 153 869 zł w 2013 r. Jednak zróżnicowanie gmin ze względu na tą zmienną jest bardzo wysokie.

W dalszej kolejności, analizie poddano statystyki dla sekcji PKD 2007 związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw, uwzględniając następujące sekcje i działy:

- Sekcja I dział 55 (zakwaterowanie) 2009 i 2013;
- Sekcja I dział 56 (działalność usługowa związana z wyżywieniem) 2009 i 2013;
- Sekcja N dział 79 (działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane) 2009 i 2013.

W tabeli 41 przedstawiono wyniki w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną przedsiębiorstw, w podziale na poszczególne gminy i na lata 2009 i 2013. Dane obejmują rok 2009, zamiast wskazanego w OPZ roku 2007, ze względu na nieporównywalność wcześniejszych danych, które naliczono według innej metody klasyfikacji PKD (2004).

Tabela 41. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w poszczególnych gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2009 i 2013)

Zmienna	Średnia	Mediana	Dominanta	Liczność dominanty	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Sekcja I dział 55 – 2009 r.	3,22	1	0	44	0	80	9,09	281,96
Sekcja I dział 55 – 2013 r.	3,79	1	1	35	0	85	9,75	257,28
Sekcja I dział 56 – 2009 r.	14,11	4	1	20	0	488	49,72	352,29
Sekcja I dział 56 – 2013 r.	14,55	4	3	16	0	550	53,85	370,08
Sekcja N dział 79 – 2009 r.	1,95	0	0	79	0	101	9,78	502,03
Sekcja N dział 79 – 2013 r.	2,36	0	0	73	0	116	11,21	475,79

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Tabela 42. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego (lata 2009 i 2013)

Zmienna	Średnia	Mediana	Dominanta	Liczność dominanty	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Sekcja H dział 49 – 2009 r.	57,47	13	Brak	Brak	1	2 516	245,42	427,01
Sekcja H dział 49 – 2013 r.	54,19	13	Brak	Brak	1	2 334	224,00	413,33
Sekcja H dział 50 – 2009 r.	0,08	0	0	111	0	6	0,58	676,72
Sekcja H dział 50 – 2013 r.	0,20	0	0	110	0	14	1,33	654,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 20.02.2015.

Załącznik 9. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego, lata 2009 i 2013 (płyta CD)

Uzyskane dane pokazują, że w województwie podlaskim liczba przedsiębiorstw wzrosła we wszystkich działach i sekcjach w badanym okresie. Znaczące zmiany wyrażają się wysoką wartością współczynnika zmienności. Zaznaczają się jednak znaczące różnice w ich liczbie w poszczególnych gminach, na co wskazuje odchylenie standardowe oraz współczynnik zmian, którego największy wzrost odnotowano w sekcji N, dział 79 („Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane”). Największą rozbieżność między poszczególnymi gminami odnotowano w zakresie liczby placówek gastronomicznych. Wprawdzie na jedną gminę w roku 2007 przypadało średnio około 14 tego typu podmiotów, a w 2013 roku – 14,5, to różnice z czasem pogłębiły się, gdyż w niektórych gminach nie ma żadnego lokalu gastronomicznego, a z drugiej strony, jedna z gmin zarejestrowała 550 takich jednostek (wzrost z 488 w roku 2007).

W odniesieniu do sekcji związanej z działalnością okołoturystyczną, porównaniom poddano jedynie dwie sekcje, a mianowicie:

- Sekcja H dział 49 (transport lądowy oraz transport rurociągowy) 2009 i 2013,
- Sekcja H dział 50 (transport wodny) 2009 i 2013.

Podstawowe statystyki dla sekcji związanych z działalnością okołoturystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw, przedstawiono w tabeli 42.

Zróznicowanie w zakresie Sekcji H, działów 49 i 50, które przedstawiono powyżej w tabeli, jest bardzo znaczne. Przedsiębiorstwa reprezentujące te sekcje w większości gmin nie występują w ogóle, w innych zaś są stosunkowo liczne, co pokazuje średnia. Liczba podmiotów świadczących usługi transportu śródlądowego w województwie podlaskim generalnie wzrosła od roku 2009 (dane dostępne były za ten okres): wcześniej przypadało średnio 0,09 podmiotu na jedną gminę, zaś w roku 2013 ich liczba wzrosła do 0,2 podmiotu średnio w przeliczeniu na jedną gminę. Obecnie najwięcej, bo 14 tego typu podmiotów znajduje się w jednej gminie (Augustów). Wynik ten oznacza duży przyrost, co obrazuje współczynnik zmienności. Także znaczące zmiany zaszły w sekcji H. Tu jednak zróznicowanie występowania w poszczególnych gminach jest nieco mniejsze, choć również znaczne.

Załącznik 10. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością okołoturystyczną dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego, lata 2009 i 2013 (płyta CD)

Podsumowanie

Podsumowując przeprowadzone analizy dotyczące porównań zmian zachodzących w województwie podlaskim oraz zmian zachodzących na poziomie gmin za lata 2007 i 2013, można przedstawić następujące wnioski:

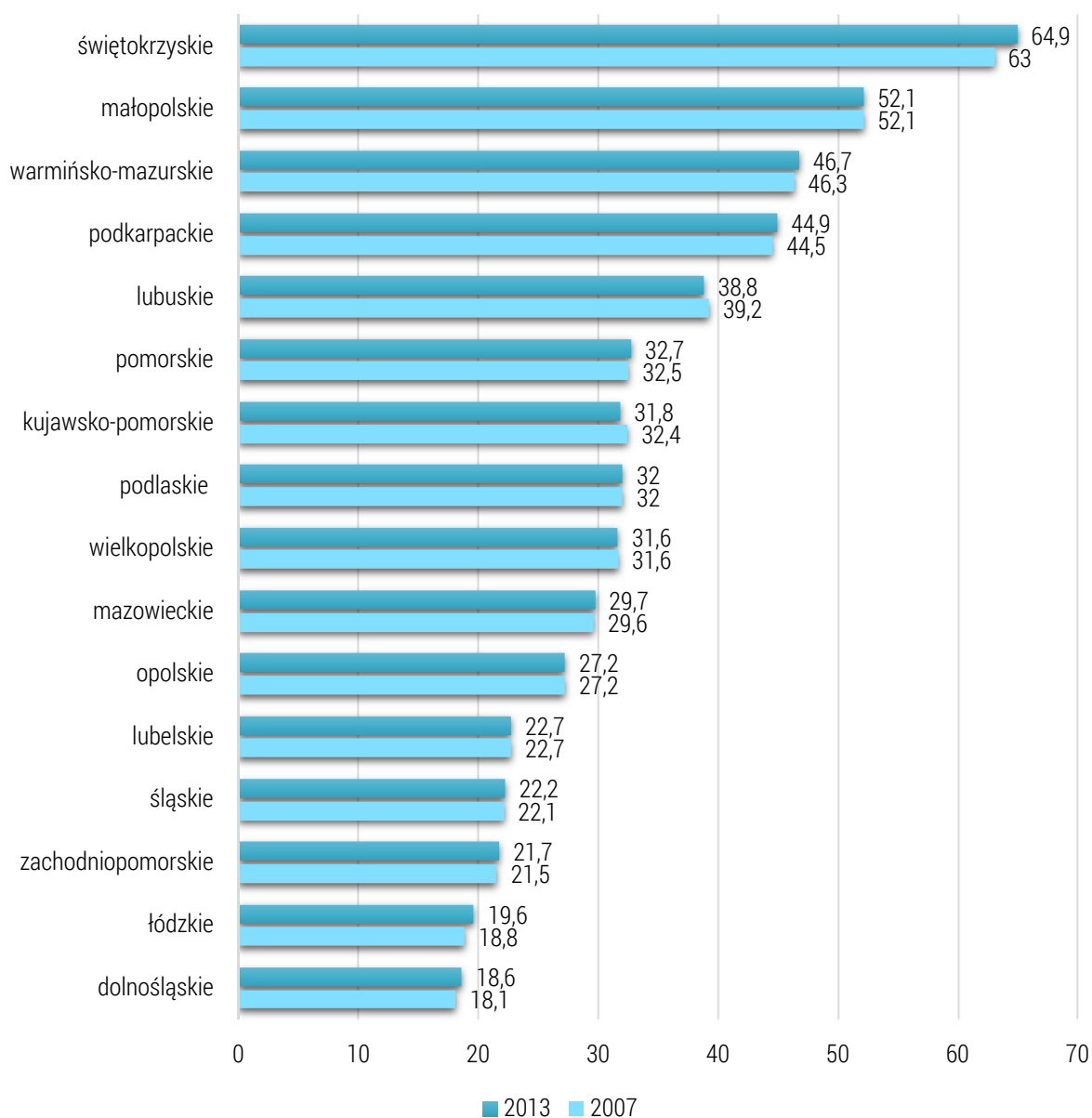
1. W województwie podlaskim nastąpił wzrost liczby obiektów noclegowych. Biorąc pod uwagę rozkład przestrzenny notowanych zmian, należy zwrócić uwagę na fakt, iż tendencja ta była nierównomierna. Największy wzrost odnotowano w gminach Nowinka: z 1 obiektu do 9, oraz w gminie Tykocin: z 2 do 7 obiektów noclegowych. Najwięcej obiektów przybyło w gminie Białowieża, w której zanotowano wzrost z 7 do 18 obiektów tego typu oraz w mieście Białystok: wzrost z 17 do 27 obiektów noclegowych.
2. W województwie podlaskim nastąpił też wzrost liczby miejsc noclegowych. Ale podobnie jak przy analizie poprzedniej wartości, wzrost liczby miejsc noclegowych również był nierównomierny. Najwyższy wzrost zanotowano m.in. w gminach: Gródek, Juchnowiec Kościelny oraz gminie Szczuczyn. Najwięcej miejsc noclegowych przybyło w gminie Białowieża (wzrost o 565 miejsc), Białystok miasto (wzrost o 693 miejsca), Rajgród (wzrost o 153 miejsca) oraz Suwałki miasto, Nowinka i Choroszcz (wzrost liczby miejsc noclegowych, odpowiednio o 163, 282 i 177 miejsc).
3. Analiza liczby rezydentów korzystających z noclegów wskazuje na wzrost tej wartości w stosunku do 2007 roku. Największy wzrost odnotowano m.in. w gminach: Ciechanowiec, Trzcianne, Mielnik, Turośl Kościelna i Narewka, zaś najwięcej korzystających, w porównaniu do 2007 roku, było m.in. w gminach: Białowieża, Białystok miasto, Trzcianne oraz Choroszcz.
4. Analiza liczby nie-rezydentów korzystających z noclegów w województwie podlaskim wskazuje na najwyższy wzrost tej wartości w gminach: Bielsk Podlaski miasto, Goniądz, Sokółka, Białystok miasto, Augustów oraz Białowieża.
5. Analiza liczby podmiotów według sekcji i działań prowadzących działalność w obszarze zakwaterowania, gastronomii, biur podróży oraz transportu wykazała wzrost we wszystkich sekcjach poddanych analizie. Najwyższy wzrost zaobserwowano w dziale transport lądowy. Wzrost przedsiębiorstw był nierównomierny przestrzennie. Najwyższe rozbieżności zanotowano w działalności gastronomicznej i transporcie wodnym.
6. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek liczby obiektów noclegowych, zanotowanym.in. w gminach: miasto Augustów: z 28 do 20 obiektów, Suwałki miasto: z 13 do 12 obiektów, w gminie Goniądz: z 8 do 6 obiektów, oraz z w Hajnówka miasto: z 3 do 1 obiektu. Analiza liczby miejsc noclegowych wykazała, że w gminie Augustów miasto, Suwałki wieś, Sejny, Giby, Płaska, Szypliszki Hajnówka miasto nastąpił też spadek liczby miejsc noclegowych. Porównanie liczby nie-rezydentów korzystających z noclegów oraz rezydentów wskazuje, że w gminach tych odnotowano również spadek liczby turystów. Uznaje się, że zjawisko to jest niepokojące ze względu na występowanie w tych gminach potencjału turystycznego o znaczeniu międzynarodowym oraz ze względu na posiadanie przez wymienione jednostki samorządowe bardzo dobrych warunków do rozwoju większości analizowanych form turystyki.

Mimo wskazanych tendencji spadkowych, generalnie w województwie podlaskim zauważa się widoczny wzrost zainteresowania niektórymi gminami województwa, w których odnotowano duże zmiany w liczbie przyjazdów turystów. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie był znaczący wzrost liczby miejsc noclegowych.

3.3. Analiza zmian zachodzących w sektorze turystycznym w województwie podlaskim na tle kraju

W świetle dotychczasowych dociekań (rozdział 2 niniejszego opracowania) wydaje się, że głównymi konkurentami w zakresie turystyki dla województwa podlaskiego mogą być inne województwa Polski. Dlatego też zasadne jest dokonanie porównań w zakresie zmian zachodzących w najważniejszych obszarach potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle pozostałych województw kraju. Wyniki takich porównań za lata 2007-2013, przedstawiono poniżej, z uwzględnieniem poszczególnych grup czynników (przyrodniczych, ekonomicznych, infrastrukturalnych i kulturowych). Do analizy porównawczej województwa podlaskiego na tle pozostałych województw, ze względu na czynniki przyrodnicze, przyjęto następujące zmienne:

- N1 – obszary prawnie chronione (w ha i % powierzchni),
- N2 – wskaźnik zanieczyszczenia powietrza (w tys. ton),
- N3 – urozmaicenie rzeźby terenu,
- N4 – powierzchnia wód (w %).

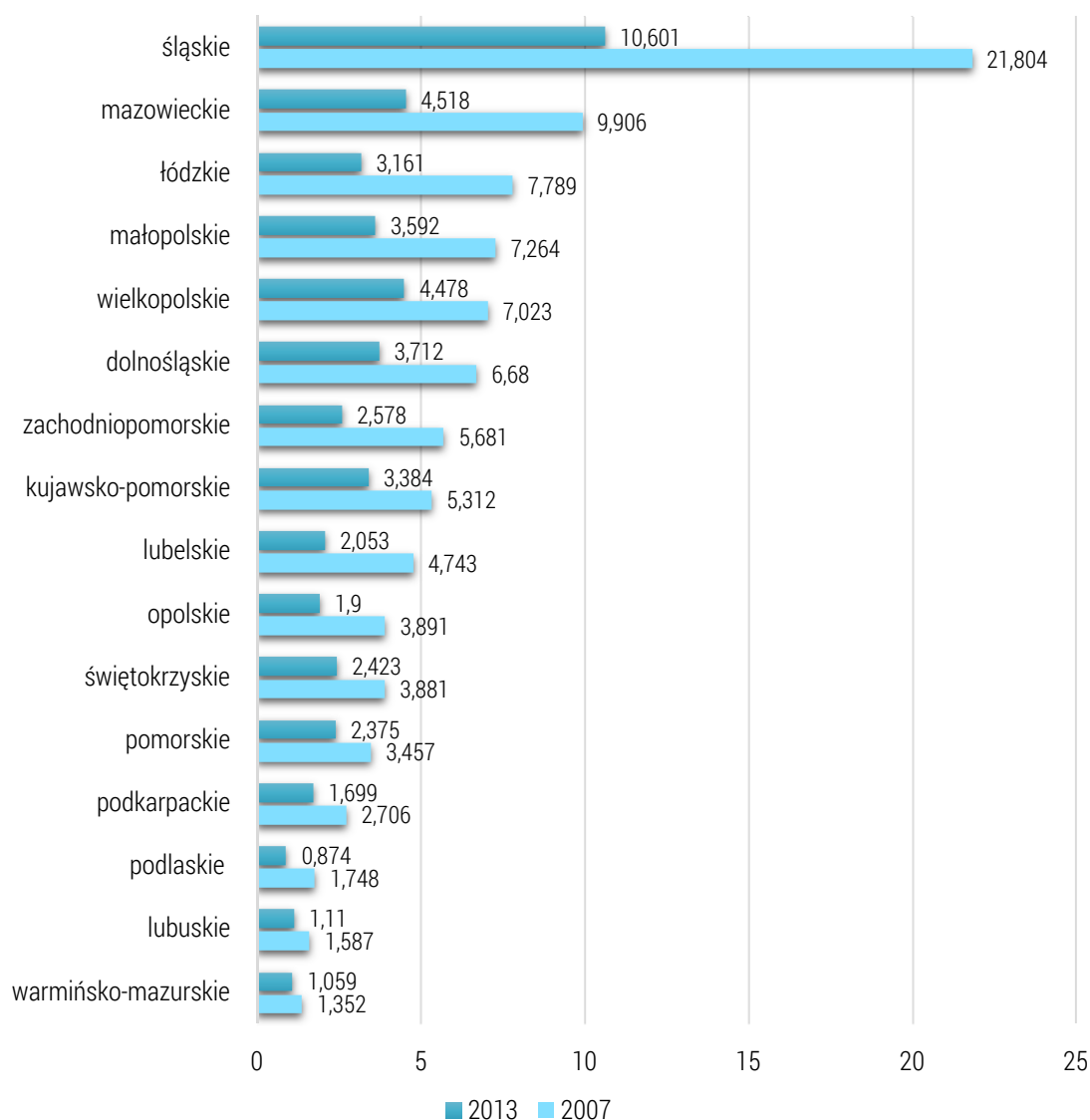

Rys. 7. Obszary prawnie chronione w latach 2007-2013 w województwach (jako % powierzchni)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015

Wyniki analizy (rys. od 7 do 9) wskazują, że w Polsce od 2007 roku udział procentowy powierzchni obszarów chronionych w powierzchni obszarów ogółem, nie uległ zmianie (rys. 7). Z kolei w większości województw kraju, obszar prawnie chroniony powiększył się nieznacznie (najbardziej w woj. łódzkim), ale w dwóch województwach uległ zmniejszeniu (lubuskie i kujawsko-pomorskie). Niewielka dynamika zmian wystąpiła w nielicznych województwach w analizowanym okresie. Województwo podlaskie nie odnotowało zmian pod względem analizowanego kryterium. Obszar prawnie chroniony to 32% powierzchni regionu. Województwo podlaskie znajduje się na 8. pozycji pod względem wielkości obszarów chronionych wśród 16 województw Polski.

Kolejną analizowaną zmienną zaliczoną do kategorii czynników przyrodniczych było zanieczyszczenie powietrza, oceniane jako *poziom zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych*, określany tys. ton.

Rys. 8. Emisja zanieczyszczeń w województwach w latach 2007 i 2013 (w tys. ton)

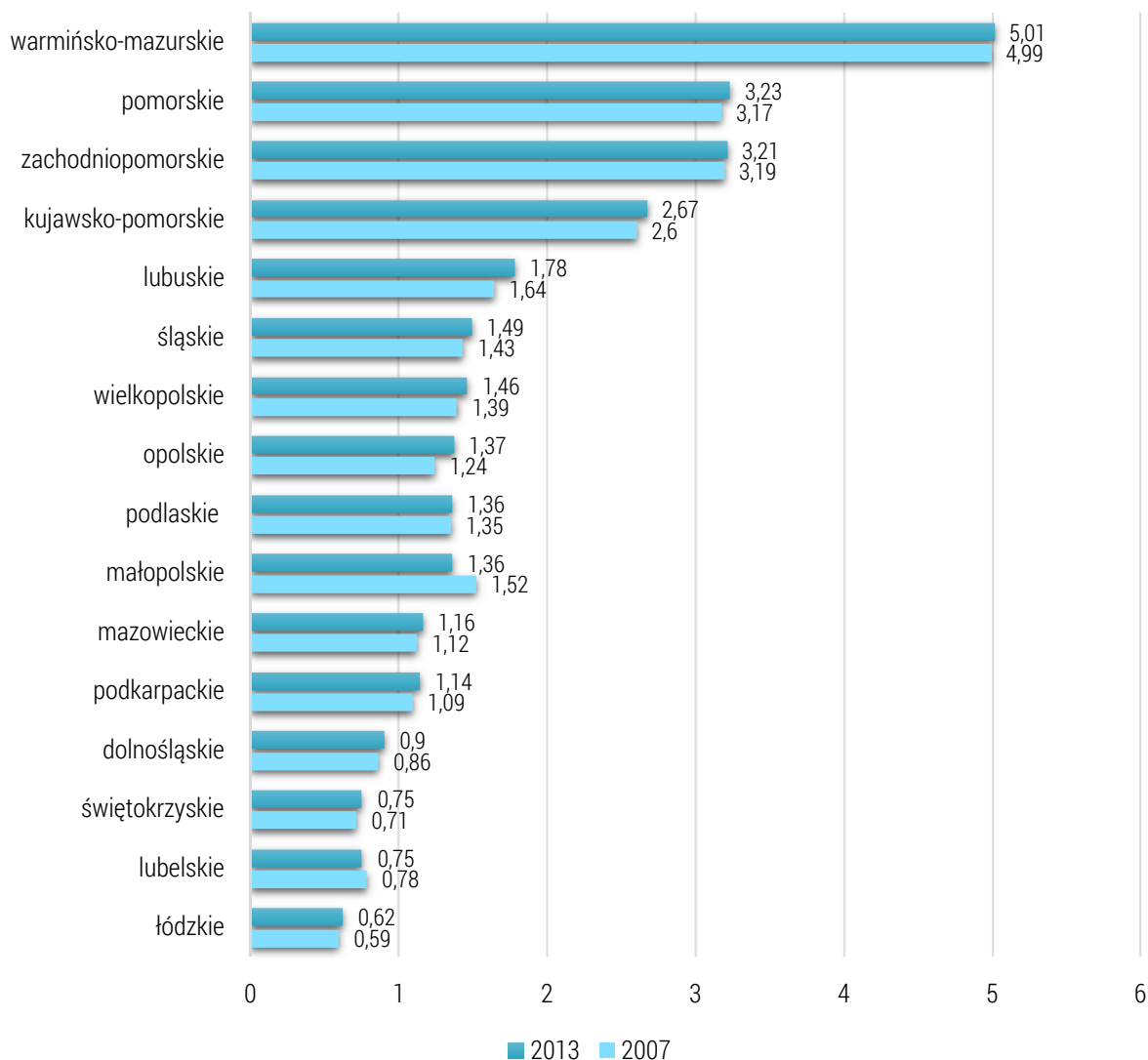
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015

Analizy porównawcze przeprowadzone za lata 2007 i 2013 pokazują, że we wszystkich regionach Polski nastąpiła znaczna redukcja emisji zanieczyszczeń. Najwyższy poziom emisji w obu okresach odnotowano w województwach: śląskim i mazowieckim. Wśród pozostałych województw, lubelskie, zachodniopomorskie, mazowieckie i łódzkie w największym stopniu ograniczyły emisję zanieczyszczeń. W województwie łódzkim dynamika spadku emisji zanieczyszczeń była najwyższa, gdyż ograniczono ją tutaj o ok. 60%. W województwie podlaskim nastąpiła w tym samym okresie 50-procentowa redukcja emisji

zanieczyszczeń, co daje regionowi niepodważalną wysoką pozycję wśród wszystkich województw i pozwoliło na przesunięcie z pozycji trzeciej na pierwszą.

W przypadku kolejnej zmiennej – *urozmaicenie rzeźby terenu* (jak pokazano w rozdziale dotyczącym potencjału województwa i poszczególnych gmin), województwo podlaskie plasuje się na przedostatnim miejscu w kraju. W badanym okresie nie zanotowano tu zmian, ze względu na specyfikę zmiennej.

Ostatnią badaną zmienną były *wody powierzchniowe* (w % powierzchni województwa), wyniki pokazano na rysunku 9.

Rys. 9. Wody powierzchniowe w województwach w latach 2007 i 2013 (jako % powierzchni)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

W kategorii – *wody powierzchniowe w województwach (jako w % powierzchni)* dane ukazują, iż w zdecydowanej większości obszarów nastąpił dodatni przyrost wód powierzchniowych na przełomie lat 2007-2013. Największy przyrost miał miejsce w lubuskim, świętokrzyskim i wielkopolskim. Województwo podlaskie w roku 2007 posiadało zasoby wód powierzchniowych na poziomie 1,35% i w porównaniu do roku 2013, odnotowało nieznaczny przyrost w tym zakresie (o 0,01%). Nadal jednak przedmiotowy dla pracy obszar znajduje się daleko za wiodącym województwem warmińsko-mazurskim, w którym wody powierzchniowe zajmują ponad 5% obszaru.

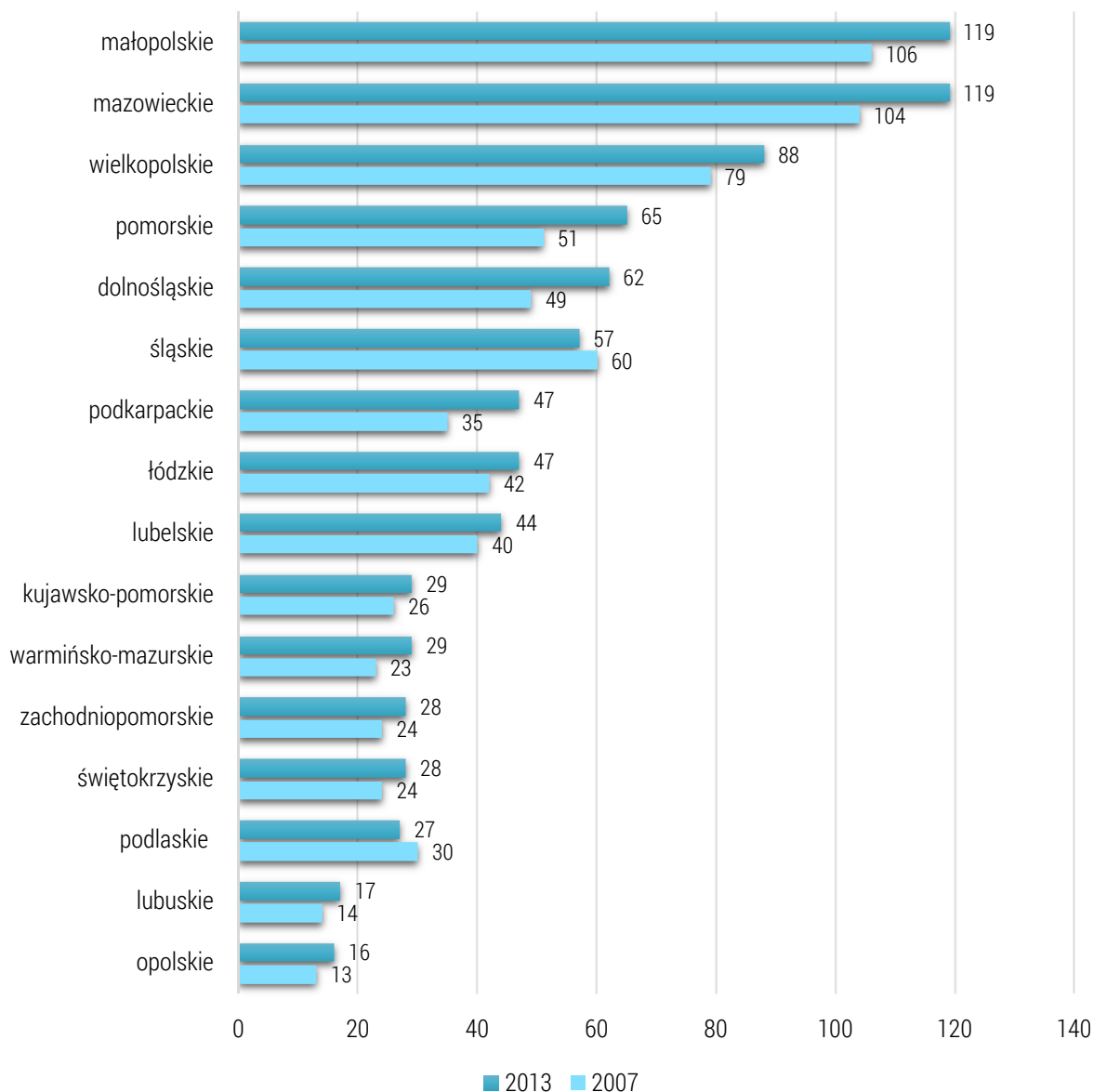
Załącznik 11. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych w analizie czynników przyrodniczych w latach 2007-2013 (płyta CD)

3.3.1. Analiza zmian czynników kulturowych historycznych i współczesnych

---

Zmienne zaliczone do historycznych i współczesnych czynników kulturowych (tab. 3) poddano szczegółowej analizie.

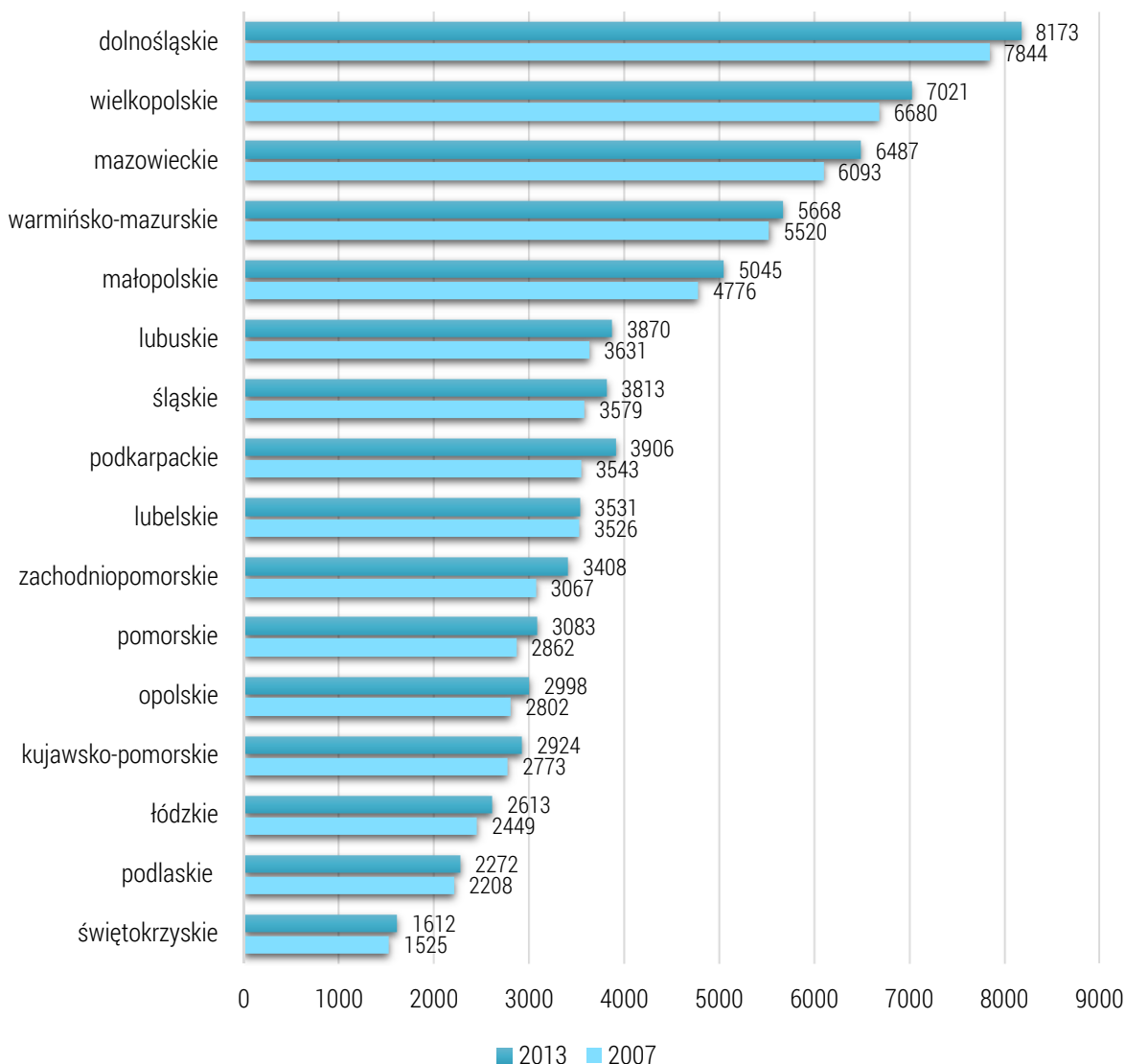
W większości analizowanych województw (14) w roku 2013, w porównaniu do roku 2007, znacznie wzrosła liczba muzeów i oddziałów muzealnych. Największa ich liczba w analizowanych latach została zarejestrowana w województwach: małopolskim, mazowieckim i wielkopolskim. Najmniejsza zaś – w województwach: opolskim, lubuskim i podlaskim. Tylko w województwach podlaskim i śląskim, liczba tego typu obiektów spadła w badanym okresie. W przypadku województwa podlaskiego, zanotowany spadek z 30 podmiotów do 27 spowodował, że podlaskie pogorszyło swoją lokatę – spadło z pozycji 9 na pozycję 14.

Rys. 10. Liczba muzeów i oddziałów muzealnych w latach 2007 i 2013 w województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

Kolejną miarą charakteryzującą obszar historycznych i współczesnych czynników kulturowych jest *liczba zabytków nieruchomych*.

Rys. 11. Liczba zabytków nieruchomych według województw w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Krajowego Ośrodka Badań i dokumentacji zabytków (w tym zabytkowe obiekty sakralne), tryb dostępu: ww.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015 oraz z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, tryb dostępu: www.nid.pl/pl, data wejścia: 16.01.2015.

Badania pokazują, że wszystkie województwa w Polsce odnotowały wzrost liczby zabytków na przestrzeni 7 lat. Na pierwszym miejscu niezmiennie znajduje się województwo dolnośląskie, w którym nastąpił wzrost liczby zabytków w badanym okresie o 329, osiągając imponującą liczbę 8 173 zabytków ogółem. Największy przyrost analizowanego wskaźnika miał miejsce w woj. zachodniopomorskim (dynamika na poziomie 111,12%) i podkarpackim (110,25%). Podczas gdy w województwie podlaskim przybyły 64 zabytki (wzrost o niespełna 3%) i ich stan w roku 2013 wynosił 2 272 obiekty. Niestety, województwo podlaskie jest jednym z dwóch, najmniej zasobnych w zabytki regionów w Polsce (obok świętokrzyskiego), także pod względem dynamiki wzrostu tych obiektów w analizowanym okresie.

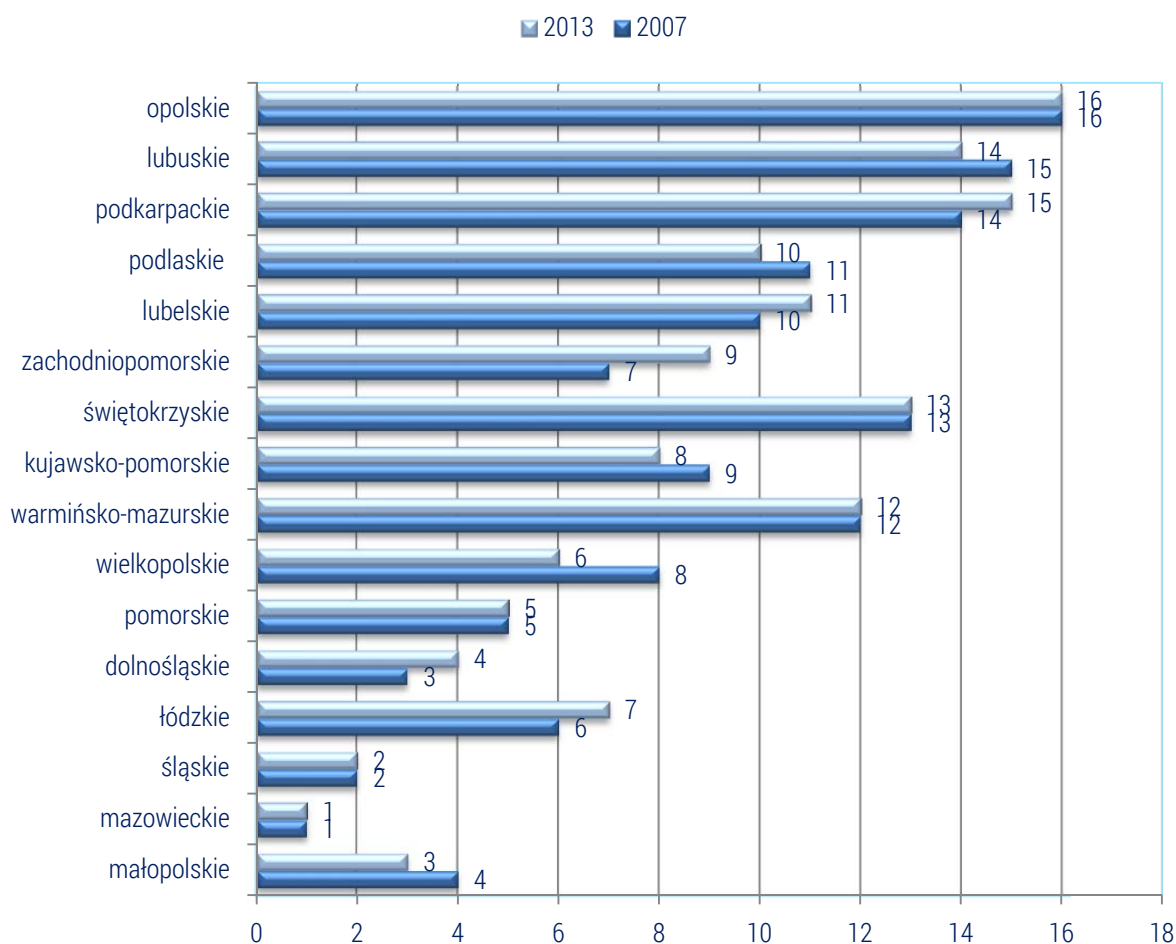

Tabela 43. Liczba i rodzaje zabytków nieruchomych w poszczególnych województwach Polski

Województwo	Urbanistyczne	Sakralne	Obiekty	Publiczne	Zamki	Pałace	Dwory	Parki	Folklor	Gospody	Mieszkańciewe	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	RAZEM
dolnośląskie	132	1 363	105	568	100	485	189	830	786	193	2 110	304	326	353	7 844
kujawsko-pomorskie	23	469	72	156	25	89	235	407	404	92	445	98	142	116	2 773
lubelskie	52	786	54	170	10	107	157	399	316	93	565	65	459	293	3 526
lubuskie	32	498	38	131	22	129	77	190	282	83	1 935	82	50	82	3 631
łódzkie	33	546	15	135	19	62	207	387	113	69	545	86	138	94	2 449
małopolskie	54	935	54	301	32	67	213	402	282	232	1 429	64	328	383	4 776
mazowieckie	116	980	54	516	14	154	344	912	373	111	1 645	238	318	318	6 093
opolskie	36	602	58	121	29	72	80	213	190	81	981	81	125	133	2 802
podkarpackie	47	913	55	224	19	52	152	289	275	100	813	53	334	217	3 543
podlaskie	67	488	9	181	4	14	56	111	89	104	545	72	326	142	2 208
pomorskie	59	489	100	198	13	73	160	262	220	166	803	94	115	110	2 862
śląskie	69	542	16	293	37	86	85	194	169	214	1 502	158	98	116	3 579
świętokrzyskie	42	431	15	51	18	31	69	224	98	15	201	50	166	114	1 525
warmińsko-mazurskie	65	887	128	258	28	99	189	418	517	195	1 892	202	512	130	5 520
wielkopolskie	120	1063	37	434	23	335	447	953	942	175	1 397	236	286	232	6 680
zachodniopomorskie	57	768	67	235	23	159	95	702	134	102	332	110	186	97	3 067
OGÓŁEM	1 004	11 760	877	3 972	416	2 014	2 755	6 893	5 190	2 025	17 140	1 993	3 909	2 930	62 878

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku kolejnej zmiennej – *liczby galerii i salonów sztuki* wyniki dla poszczególnych województw pokazano na rysunku poniżej. Oznaczenia liczbowe pokazują miejsce (lokata) wśród pozostałych województw (od 16 do 1) w latach 2007 i 2013, gdzie numerem 1 oznaczono województwo o największej liczbie galerii i salonów sztuk, natomiast liczbą 16 – o najmniejszej ich liczbie.

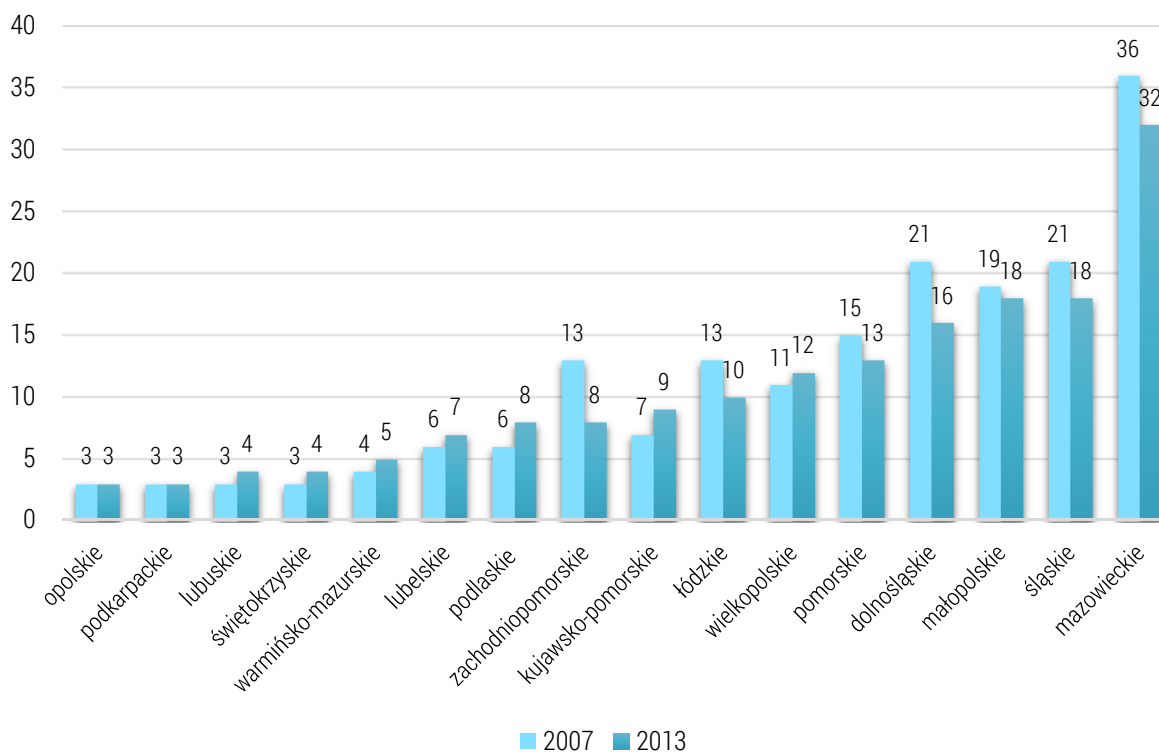

Rys. 12. Lokaty poszczególnych województw ze względu na liczbę galerii i salonów sztuki w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych i opracowań GUS: *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2007 r.*, GUS Warszawa 2008; oraz *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2013 r.*, GUS Warszawa 2014.

Niezmiennie od 2007 roku, największą liczbą galerii i salonów sztuki może poszczycić się województwo mazowieckie i w następnej kolejności śląskie. Województwo małopolskie awansowało o jedną pozycję na przestrzeni analizowanych lat i obecnie znajduje się na 3. miejscu w kraju pod względem zasobności w tego typu instytucje. Województwo podlaskie z kolei poprawiło w rankingu, na przełomie analizowanych lat, o 1.miejsce, swoją pozycję – z 11. na 10. miejsce (rys. 12).

Do grupy historycznych i współczesnych czynników kulturowych zaliczono także *teatry i instytucje muzyczne*. Ich liczebność w poszczególnych województwach pokazano na rysunku 13.

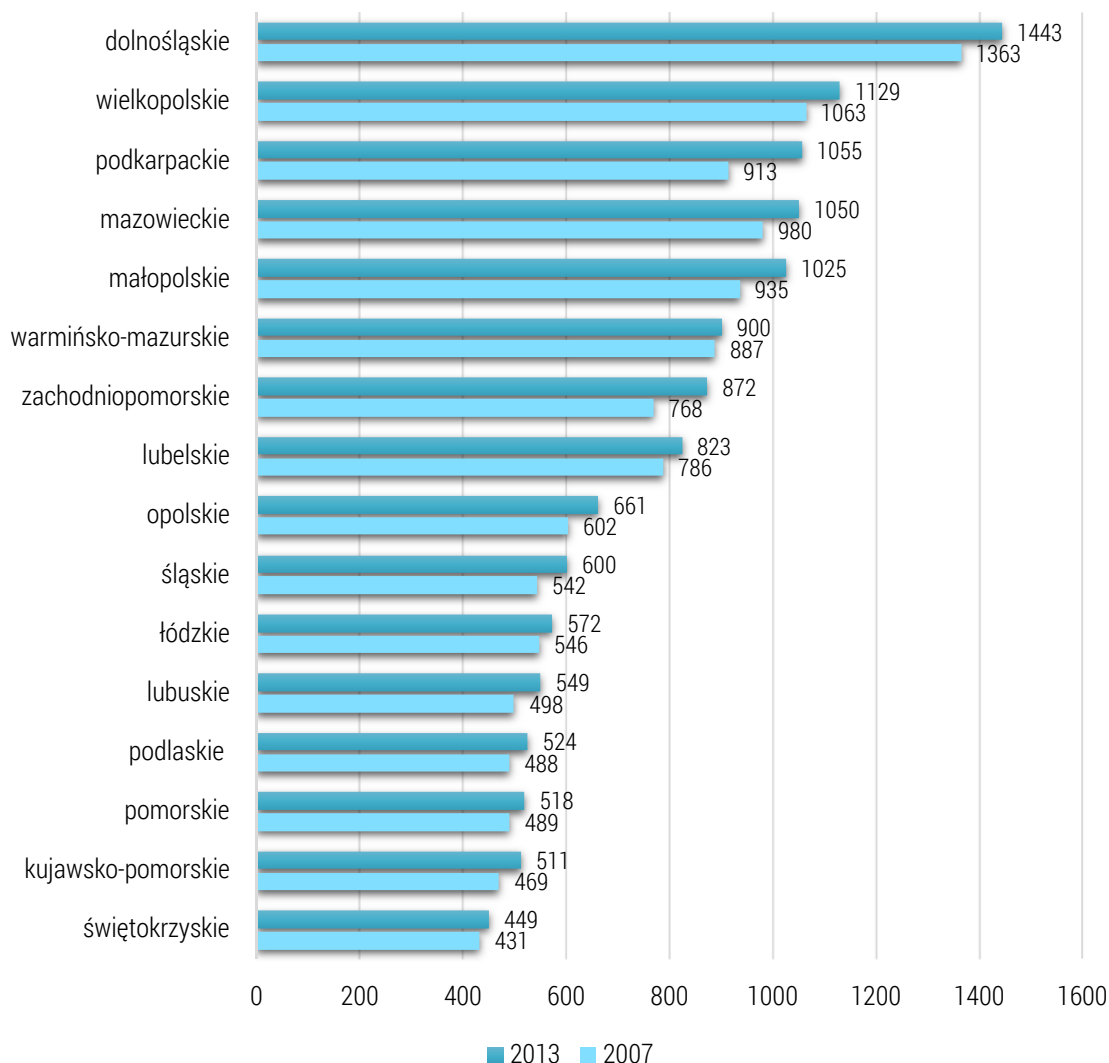

Rys. 13. Liczba teatrów i instytucji muzycznych w latach 2007 i 2013 według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych i opracowań GUS: *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2007 r.*, GUS Warszawa 2008; oraz *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2013 r.*, GUS Warszawa 2014.

W wielu regionach odnotowano spadki liczby teatrów i instytucji muzycznych na przestrzeni lat 2007-2013. Dotyczy to głównie województw, które posiadały najwięcej tego typu placówek. Pomimo spadku, nadal najwięcej teatrów i instytucji muzycznych występuje w województwach: mazowieckim, małopolskim i śląskim. Województwo mazowieckie, co prawda, odnotowało spadek liczby teatrów i instytucji muzycznych, jednak mimo to ich liczba w 2013 roku była niemal dwukrotnie większa (44%), niż plasujących się na drugim miejscu (*ex aequo*) województw: śląskiego i małopolskiego. Najmniejsza liczba tego typu instytucji występowała w województwach: lubuskim, opolskim i podkarpackim. W 7. województwach nastąpił spadek liczby teatrów i instytucji muzycznych. W województwie podlaskim, liczba tego typu instytucji zwiększyła się o dwie placówki, z 6. do 8., co sprawia, że województwo wykazało największą dynamikę wzrostu na tle pozostałych województw w badanym okresie.

Obiekty sakralne mogą stanowić atrakcję turystyczną, przyciągając znaczne rzesze turystów, dlatego stanowią kolejny obszar badań w ramach *historycznych i współczesnych czynników kulturowych*; wyniki dla tego obszaru zaprezentowano na rysunku 14.

Rys. 14. Liczba obiektów sakralnych w latach 2007 i 2013 w poszczególnych województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych i opracowań: Narodowego Centrum Kultury, tryb dostępu: www.kongreskultury.pl/title,pid,480.html, data wejścia: 16.01.2015 ; Narodowego Instytutu Dziedzictwa, tryb dostępu: www.nid.pl/pl, data wejścia: 16.01.2015

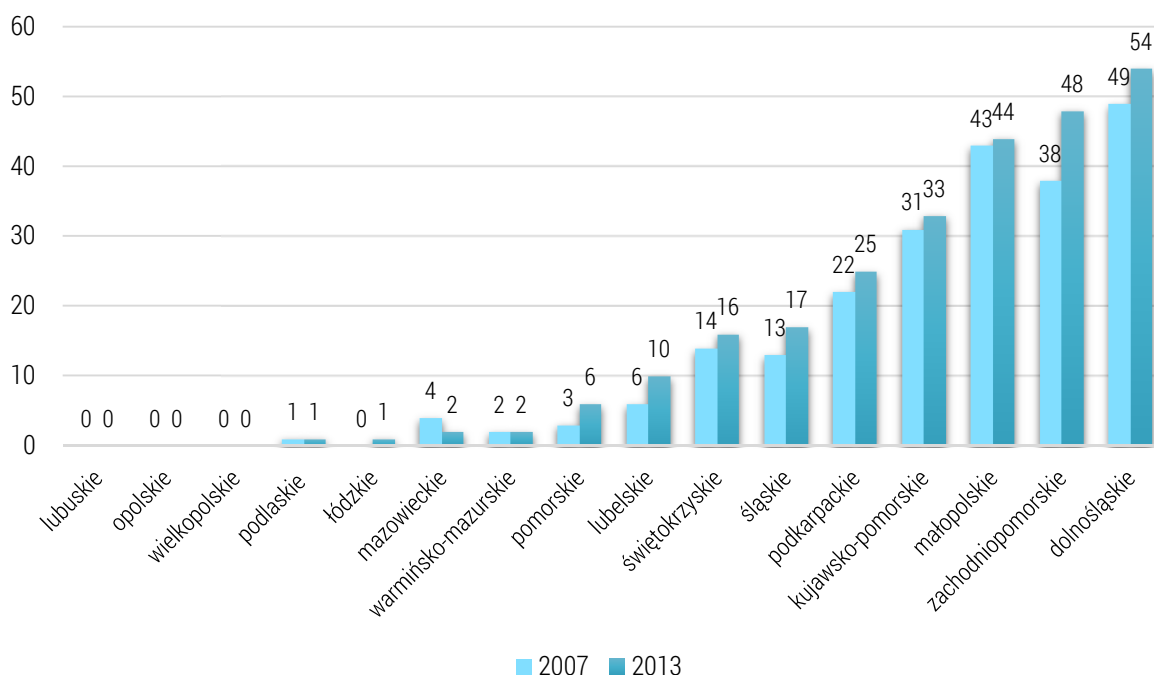
We wszystkich województwach w Polsce liczba obiektów sakralnych w roku 2013 zwiększyła się w porównaniu z rokiem 2007. Największy ich przyrost odnotowano w województwie zachodniopomorskim, najmniejszy zaś w woj. warmińsko-mazurskim. Województwo podlaskie odnotowało 9-procentowy wzrost liczby obiektów sakralnych, dzięki czemu poprawiło swoją pozycję o 1. miejsce i obecnie plasuje się na 13. miejscu wśród wszystkich województw w Polsce.

Załącznik 12. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analizy czynników kulturowych historycznych i współczesnych w Polsce w latach 2007-2013 (płyta CD)

3.3.2. Analiza zmian czynników infrastrukturalnych

Wartości liczbowe czynników infrastrukturalnych dla poszczególnych województw w latach 2007 oraz 2013, jak również dynamikę ich zmian zaprezentowano na rysunkach od 15 do 20.

W grupie *czynników infrastrukturalnych* znajdują się m.in.: miejsca noclegowe, placówki gastronomiczne, obiekty wellness i SPA oraz obiekty uzdrowiskowe i sanatoryjne. Dane dla obiektów i sanatoriów uzdrowiskowych pokazano na rysunku 15.

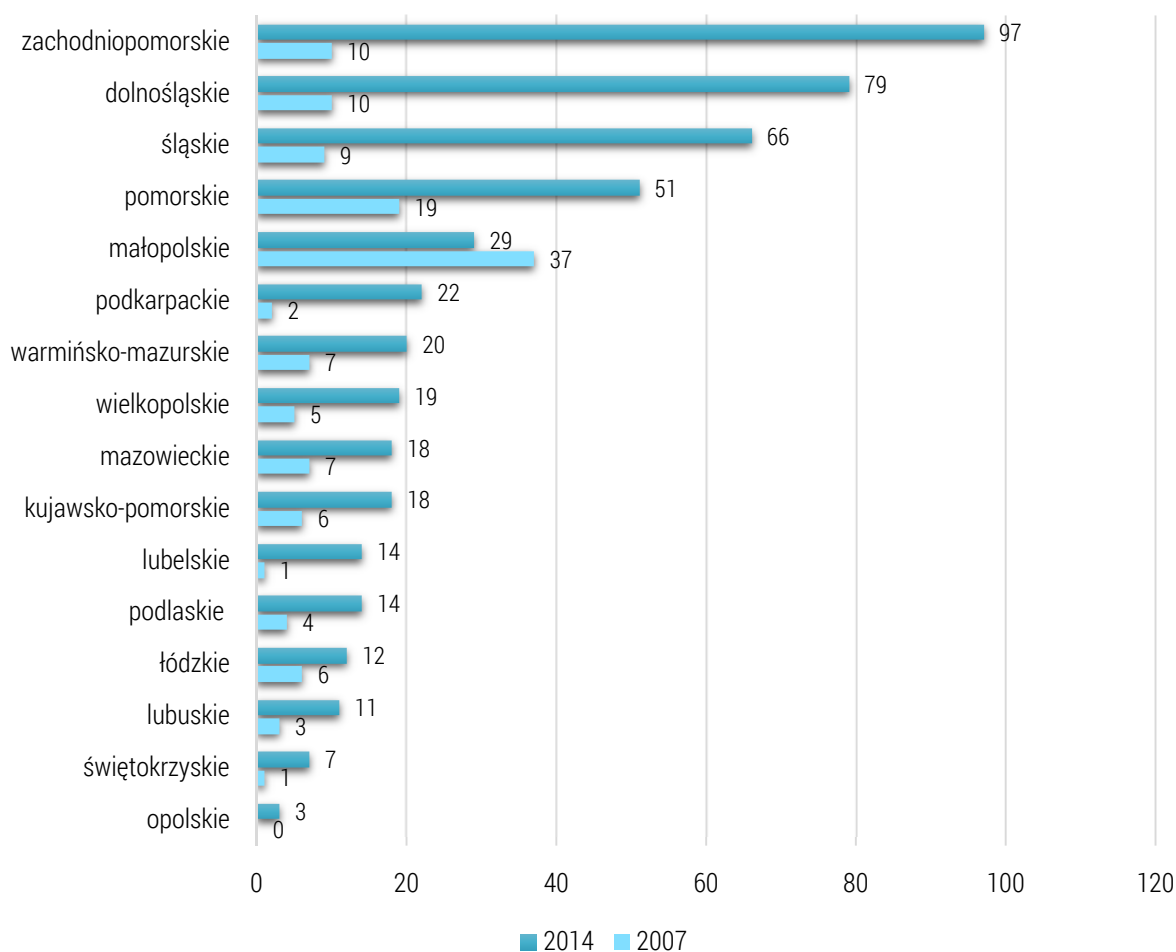

Rys. 15. Liczba obiektów i sanatoriów uzdrowiskowych w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

W Polsce, w latach 2007-2013 największą dynamikę wzrostu liczby obiektów uzdrowiskowych i sanatoryjnych odnotowano w województwach: lubelskim, śląskim, zachodniopomorskim. W trzech województwach (lubuskie, opolskie, wielkopolskie) w ogóle nie zinventaryzowano tego typu obiektów na przestrzeni analizowanych lat. W tej kategorii województwo podlaskie nie ma dużych możliwości. Niezmiennie od 2007 roku na terenie tego obszaru znajduje się tylko 1 obiekt sanatoryjny (rys. 15).

Kolejną zmienną, w ramach analizowanego obszaru, jest liczba obiektów *wellness* i *spa*.

Rys. 16. Liczba obiektów wellness i spa według województw w latach 2007 i 2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów elektronicznych portalu www.meteor-turystyka.pl/noclegi,spa-wellness oraz J. Sala, *Hotele spa i wellness i ich rola na rynku turystycznym*, Zeszyty Naukowe UE w Krakowie, nr 825/2010.

Ze względu na dostępność danych, w niniejszych analizach wzięto pod uwagę nieco inne okresy do porównań, a mianowicie lata 2007 i 2014. Statystyki ukazują, że w każdym województwie w Polsce zwiększyła się znacząco liczba spa i wellness. Nie dotyczy to jedynie województwa opolskiego, w którym w roku 2007 nie było żadnego tego typu obiektu, zaś w roku 2013, zarejestrowane już były trzy takie placówki. Największa liczba tego typu obiektów znajduje się obecnie w województwie zachodniopomorskim (97) i co charakterystyczne, wzrosła prawie 10-krotnie na przełomie analizowanych lat. Pozycja województwa podlaskiego w rankingu poprawiła się z 11. miejsca w 2007 r. na 10. – w 2014 r. Na zmianę tę wpłynął fakt, iż liczba tych obiektów wzrosła w tym okresie z 4. do 14. (rys. 16).

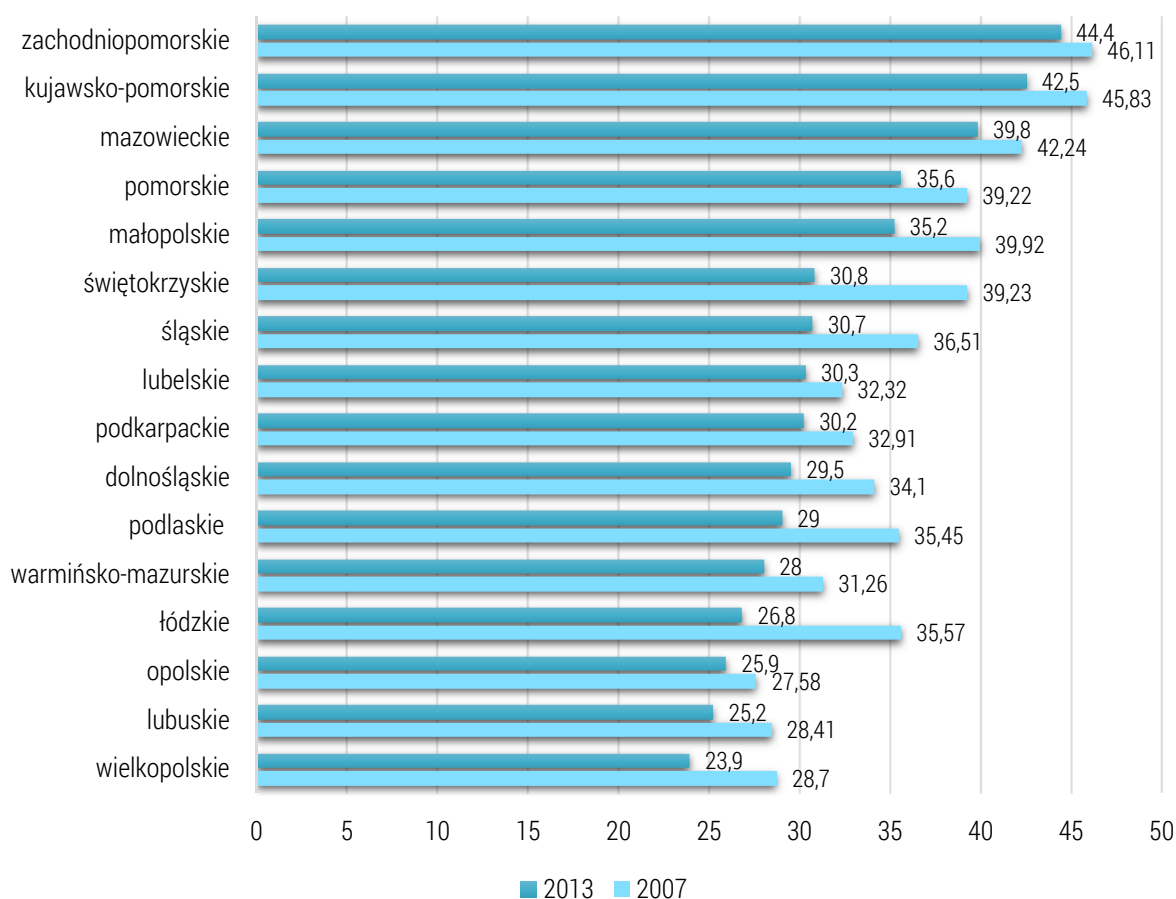
Kolejną zmienną istotną dla oceny potencjału infrastrukturalnego dla rozwoju turystyki jest *liczba turystycznych obiektów noclegowych* przypadających na 100 km² (hotele i obiekty noclegowe)³². Najmniej

³² Wykresy dotyczące liczby obiektów noclegowych oraz hoteli w poszczególnych kategoriach, zostały przedstawione w części poświęconej ocenie potencjału turystycznego województwa podlaskiego.

korzystnie w zakresie liczby obiektów noclegowych prezentuje się województwo podlaskie. Sytuacja ta występuje pomimo, że odnotowano znaczną dynamikę we wzroście wartości zmiennej – o 50% wzrosła liczba obiektów noclegowych w przeliczeniu na 100 km², w województwie podlaskim w 2014 roku, w stosunku do roku 2013. Większą dynamikę wzrostu tego typu obiektów odnotowano w województwach: pomorskim, świętokrzyskim, małopolskim, łódzkim i śląskim.

Inną ważną zmienną dla analizy i oceny potencjału turystycznego w kategorii czynników infrastrukturalnych jest *liczba hoteli w poszczególnych województwach*. Najwięcej, bo ponad dwukrotnie wzrosła ona w analizowanym okresie w województwie małopolskim. Niestety, w podlaskim nie występują hotele o najwyższym standardzie (5*); podobna sytuacja notowana została w czterech innych województwach. W województwie podlaskim znajduje się najwięcej hoteli o kategorii 3*, ponadto, w latach 2007-2014, ich liczba wzrosła ponad dwukrotnie. W województwie podlaskim, zdecydowanie mniej jest hoteli 4* – tylko 4. Liczba tych hoteli pozostaje niezmienna na przestrzeni ostatnich 7 lat.

W analizie dynamiki kolejnej zmiennej – *stopnia wykorzystania miejsc noclegowych* – obserwuje się raczej tendencje spadkowe w wartości tego wskaźnika. Przedstawia to rysunek 17.

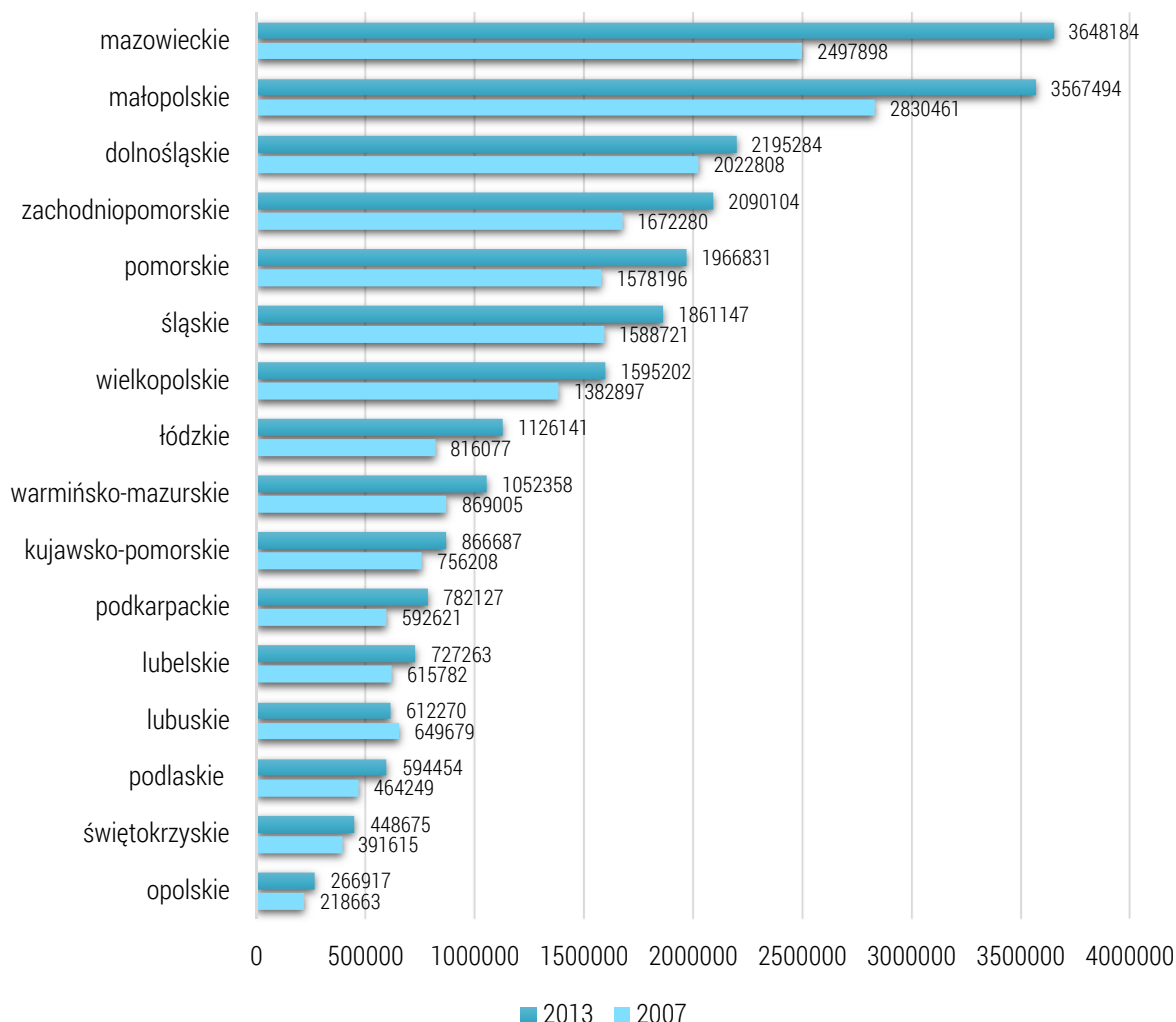
Rys. 17. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

Obłożenie miejsc noclegowych w województwie podlaskim w roku 2013 kształtowało się na poziomie 29%, co plasuje region wśród obszarów o średnich wartościach. W analizowanym okresie obłożenie zmniejszyło się prawie o 19%. Należy jednak w tym przypadku uwzględnić niemal 50% wzrost liczby obiektów noclegowych, co powoduje, że jednoznaczna interpretacja tej zmiennej jest trudna (rys. 17).

Z przeprowadzonych badań ankietowych wśród odwiedzających województwo podlaskie w 2014 roku wynika, że 79,5% respondentów korzystało z noclegu podczas pobytu w regionie. Nocleg u rodziny i znajomych lub we własnym domku letniskowym wskazywało 21,1% respondentów. Z noclegów w hotelach (13,5%), motelach (0,6%), pensjonatach (5,2%) i ośrodkach wczasowych (9,8%) łącznie korzystało 29,2% respondentów. W innych obiektach noclegowych, takich jak gospodarstwa agroturystyczne (12,4%) i pokoje gościnne (10,1%) z noclegu skorzystało 22,5% badanych.

Kolejną zmienną charakteryzującą infrastrukturę turystyczną regionów jest *liczba korzystających z noclegów ogółem*.

Rys. 18. Korzystający z noclegów ogółem w poszczególnych województwach w latach 2007 i 2013

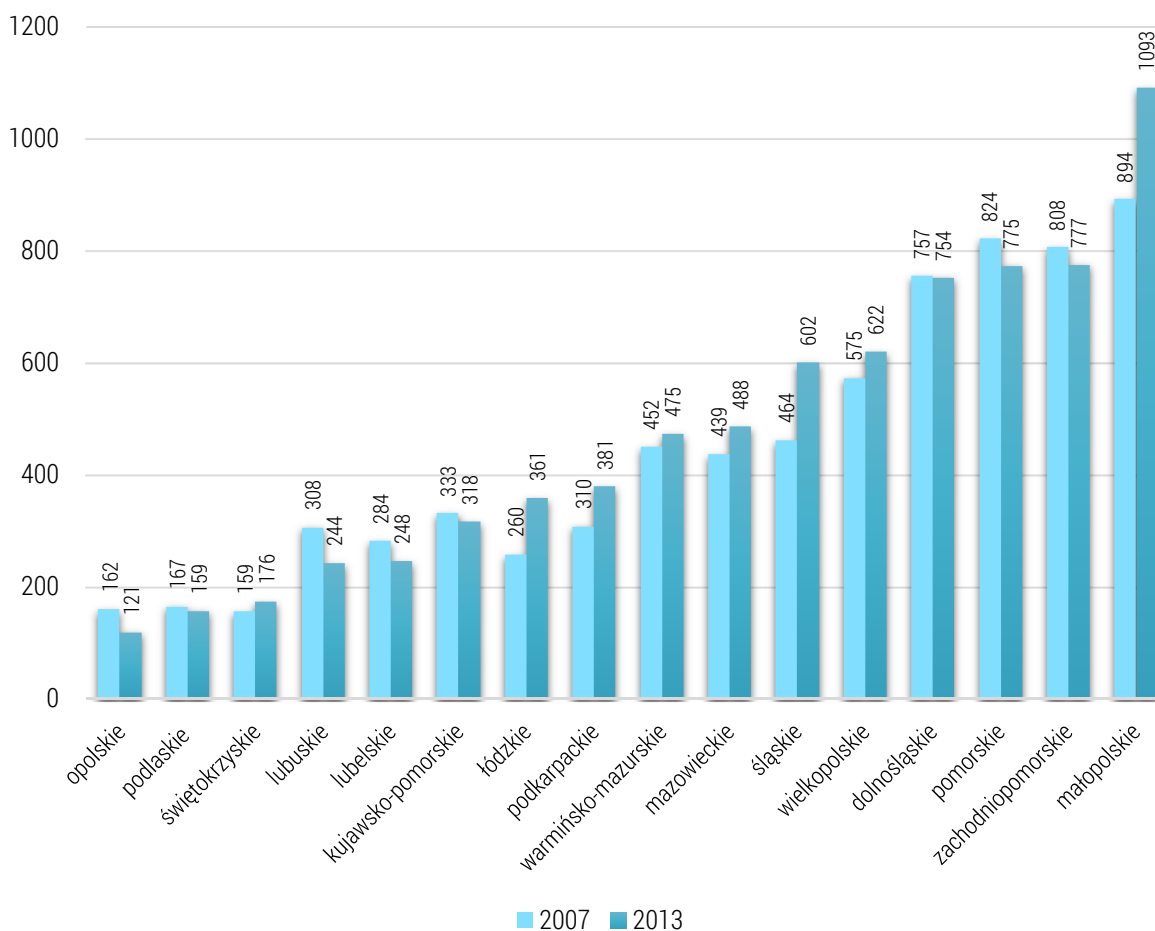
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych i opracowań GUS: *Turystyka w 2007 r.*, GUS, Warszawa 2008 oraz *Turystyka w 2013r.*, GUS, Warszawa 2014.

W badanym okresie o 22% wzrosła liczba osób korzystających z noclegów, lecz nadal województwo podlaskie plasuje się na końcu rankingu (opozycja trzecia od końca), przyjmując sześciokrotnie mniej turystów (korzystających z noclegów), niż wiodące województwo mazowieckie, i niemal dwukrotnie mniej niż sąsiadujące warmińsko-mazurskie. Województwo lubuskie jako jedyne odnotowało spadek liczby korzystających z noclegów w roku 2013, w porównaniu z rokiem 2007 (rys. 18).

Następnym analizowanym wskaźnikiem był udział cudzoziemców korzystających z noclegów w liczbie korzystających z noclegów ogółem. Od 2007 roku zanotowano tendencję spadkową analizowanego wskaźnika dla większości województw Polski. Pozytywny symptom zauważalny jest natomiast w województwie podlaskim. Tutaj wzrosła liczba cudzoziemców korzystających z bazy noclegowej na przełomie analizowanych lat – o ponad 40%.

Następną, z analizowanych zmiennych jest liczba placówek gastronomicznych ogółem (barów, stołówek, restauracji, punktów gastronomicznych) w poszczególnych województwach. Na wykresie nr 19 ukazano kształtowanie się ogólnej liczby placówek gastronomicznych w Polsce na przełomie lat 2007-2013.

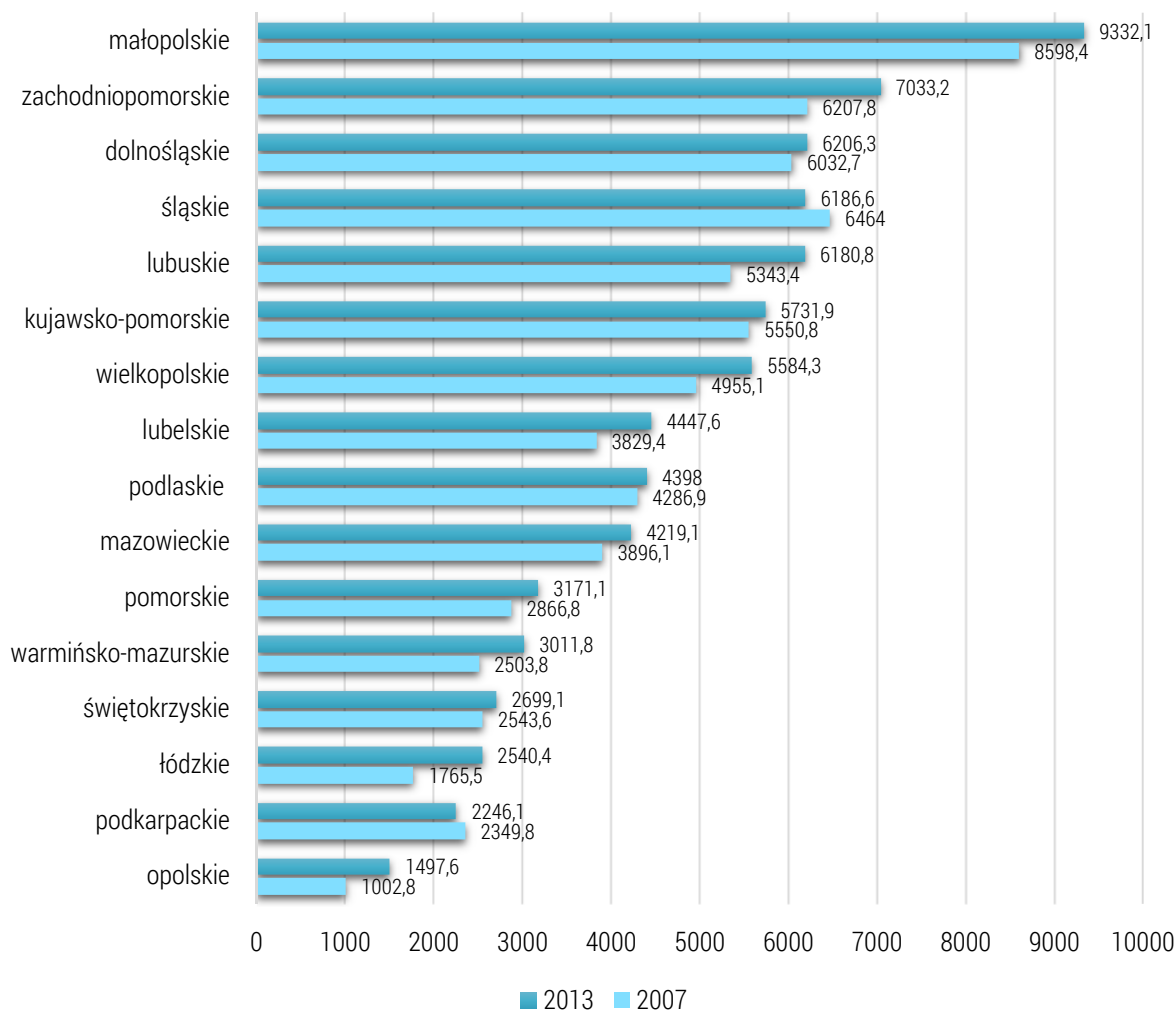

Rys. 19. Liczba placówek gastronomicznych w województwach w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

W 2013 roku największy wzrost liczby placówek, w stosunku do roku 2007, obserwuje się w województwie małopolskim – o ponad 18%, oraz o 23% w województwie śląskim. Z kolei w województwie lubuskim, w analizowanym okresie, zanotowano największy spadek tego typu placówek. Województwo podlaskie w odniesieniu do analizowanej zmiennej, plasuje się na przedostatnim miejscu (rys. 19). Także tutaj nastąpił spadek liczby lokali gastronomicznych o 5%: ze 167. do 159. obiektów.

Ostatnią zmienną braną pod uwagę w przedstawianych analizach była *długość szlaków turystycznych (w km)*, co przedstawiono na kolejnym rysunku 20.

Rys. 20. Długość szlaków turystycznych według województw w latach 2007 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

W większości województw (14) w badanym okresie wzrosła długość szlaków turystycznych. Największym, gdyż aż 30-procentowym przyrostem może się poszczycić województwo łódzkie. Największą długością szlaków turystycznych charakteryzuje się województwo małopolskie. W porównaniu do województwa podlaskiego, to ponad dwukrotnie więcej (2,12). Ostatnie w tym rankingu województwo opolskie, w roku 2013

posiadało 14-krotnie mniej szlaków turystycznych. Natomiast porównując ich długość w liczbach bezwzględnych – w województwie podlaskim przybyło ponad 100 km szlaków, co daje przyrost na poziomie zaledwie – 3%. W innych województwach odnotowano znacznie większe inwestycje w tym zakresie. Dla porównania, w województwie łódzkim, przybyło prawie 900 km szlaków. Należy przy tym zauważyć, że w dwóch województwach: śląskim i podkarpackim, długość szlaków turystycznych zmalała.

Załącznik 13. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analiz czynników infrastrukturalnych w latach 2007-2013 (płyta CD)

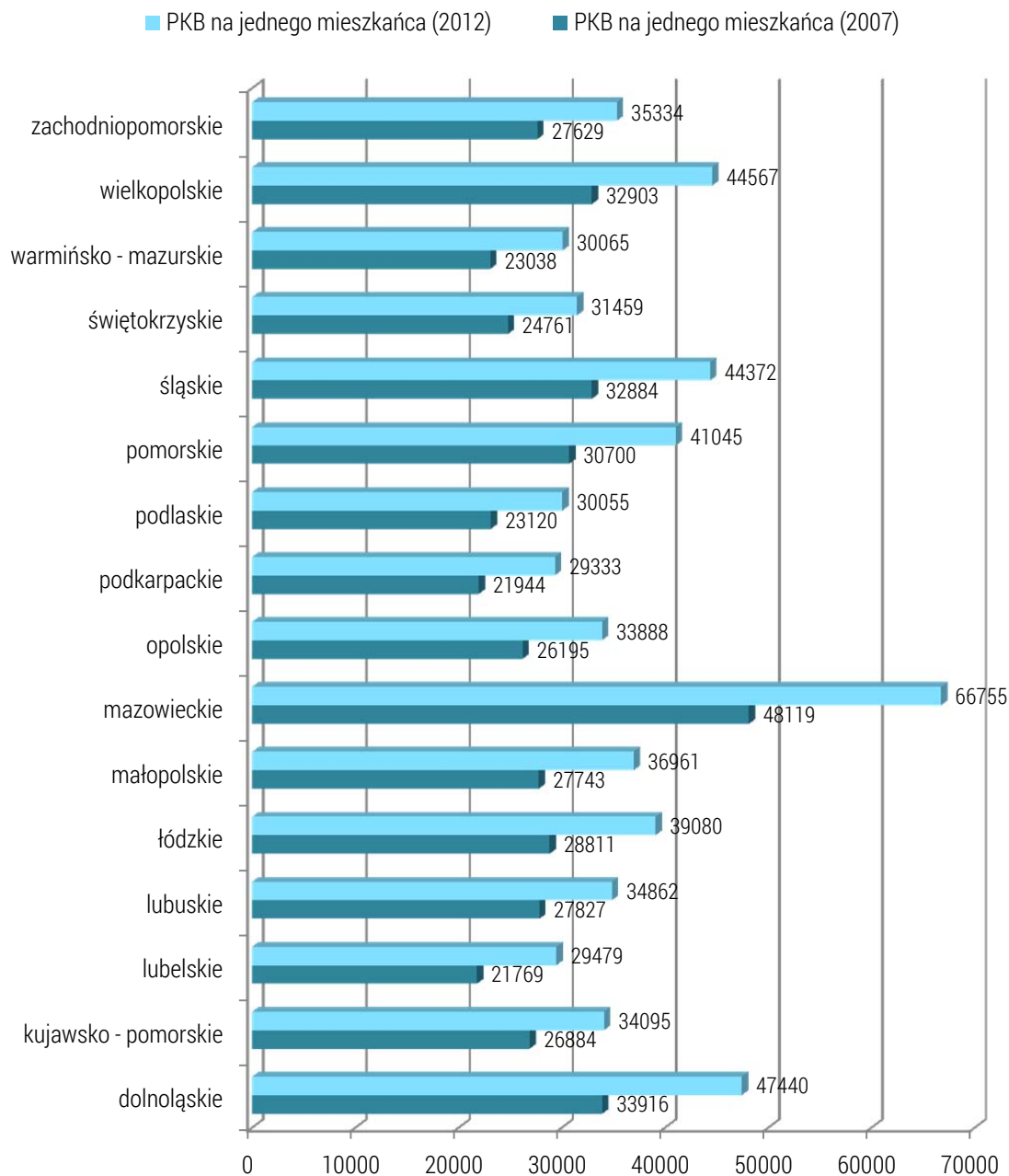
3.3.3. Analiza zmian czynników ekonomicznych

Poziomy poszczególnych zmiennych, zaliczonych do czynników ekonomicznych dla wszystkich województw w latach 2007 oraz 2013, oraz dynamikę zmian tych zmiennych zaprezentowano na kolejnych rysunkach (21 i 22).

Pierwszą z analizowanych wartości był *poziom PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca*. Zróżnicowanie dla poszczególnych województw pokazano na rysunku 21.

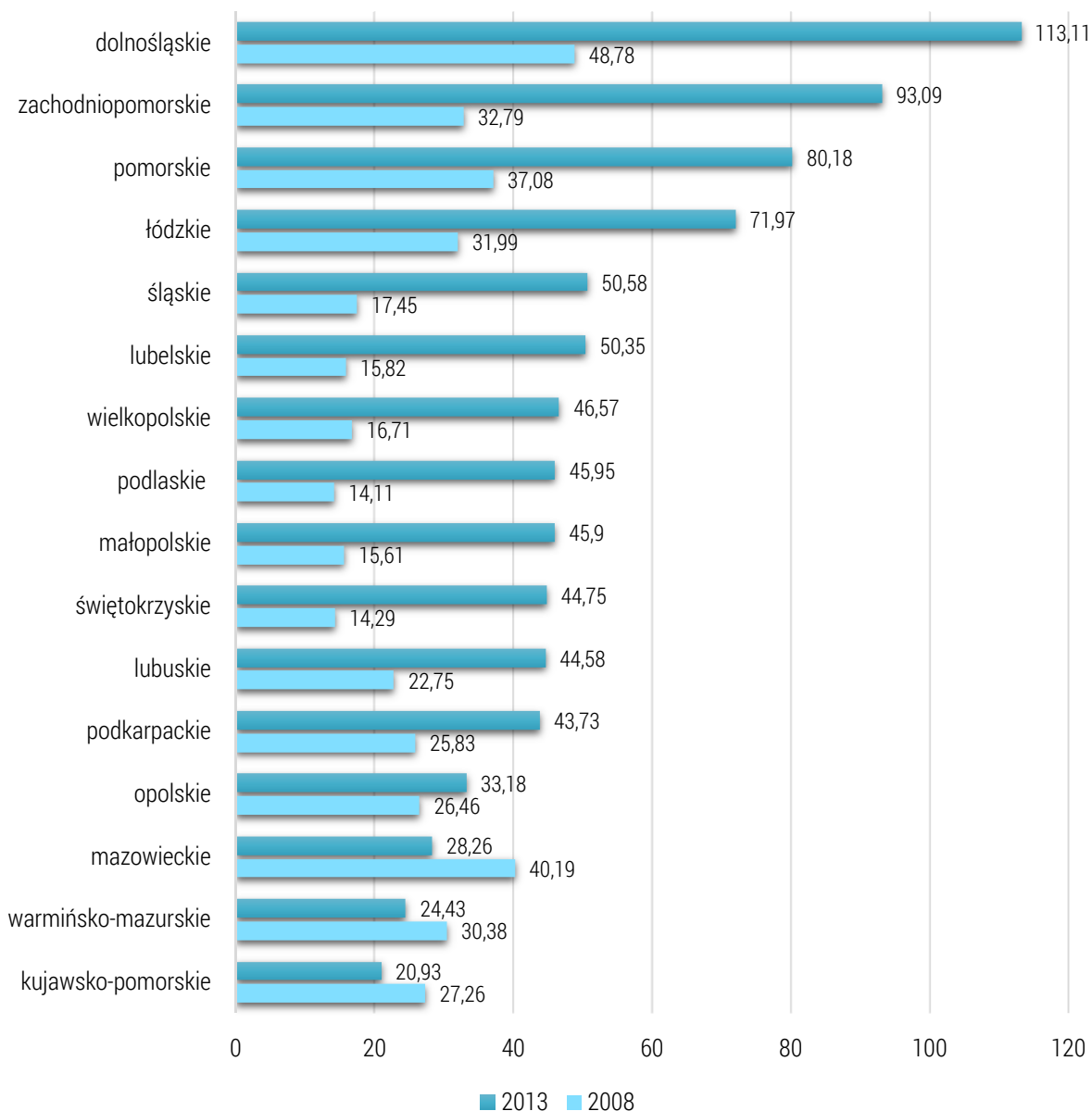
Na przełomie analizowanych lat dysproporcje między najbogatszymi a najbiedniejszymi województwami pogłębiły się. Dynamika wzrostu PKB w zamożniejszych regionach Polski jest wyższa niż w pozostałych województwach. W województwie podlaskim PKB od roku 2007 do roku 2012 wzrosło o 30% – z kwoty niespełna 23 tys. zł, do niewiele ponad 30 tys. zł (co wynosi ok. 7 tys. zł) i plasuje województwo na trzecim miejscu od końca, tuż za warmińsko-mazurskim i przed podkarpackim oraz lubelskim. Nie stwarza to warunków odpowiednich dla rozwoju turystyki mieszkańców, natomiast daje możliwość przyjęcia turystów z sąsiadującego, najbardziej zasobnego (pod względem PKB *per capita*) województwa mazowieckiego, w którym nastąpił przyrost o ponad 17 tys. zł, osiągając poziom 66 755 zł w roku 2012.

Kolejnym analizowanym czynnikiem ekonomicznym są *wydatki samorządów na kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę* (na 1 mieszkańca w woj.). Wydatki na kulturę i turystykę wzrosły w badanym okresie w trzynastu województwach, co pokazano na rysunku 22.

Rys. 21. Poziom PKB na jednego mieszkańca w poszczególnych województwach w latach 2007 oraz 2012 (w zł, w cenach bieżących)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl oraz danych i opracowań GUS: *PKB Rachunki regionalne 2012*, GUS Katowice 2014.

Rys. 22. Inwestycje samorządów w kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę w przeliczeniu na 1 mieszkańca, w latach 2008 i 2013 (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data wejścia: 15.01.2015.

Największy wzrost wydatków samorządów na kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę w zł, w przeliczeniu na 1 mieszkańca zanotowano w województwach: dolnośląskim, pomorskim i zachodniopomorskim. Należy zauważyć, że w trzech województwach wydatki na te cele w roku 2013 były mniejsze niż w roku 2008. Dotyczy to województw: mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i kujawsko-pomorskiego. Województwo podlaskie znajduje się mniej więcej w połowie rankingu. Wydatki samorządów w województwie podlaskim były ponad 3-krotnie wyższe w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2008, co wpłynęło na zmianę pozycji województwa, wśród innych województw.

Załącznik 14 Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analiz czynników ekonomicznych w latach 2007-2013 (płyta CD)

Podsumowanie

Podsumowując dociekania badawcze, dotyczące dynamiki poszczególnych zmiennych zaliczanych do potencjału turystycznego województwa podlaskiego na tle innych regionów Polski, zostały sformułowane wnioski. Brzmiały one następująco:

1. Wielkość obszarów chronionych w województwie podlaskim nie uległa w badanym okresie zmianie. W 2007 i w 2013 roku obejmowały one 32% terenu województwa. Stanowi to obszar dwukrotnie mniejszy od tego, którym dysponuje lider, czyli województwo świętokrzyskie (64,9%). W tym samym okresie nastąpiła 50% redukcja emisji zanieczyszczeń, co daje regionowi niepodważalną, pierwszą pozycję wśród wszystkich województw. Osiągnięty wskaźnik pozwolił na poprawę pozycji regionu, które awansowało z pozycji trzeciej na pierwszą. Następne w kolejności jest województwo warmińsko-mazurskie.
2. Zasoby wód powierzchniowych w roku 2007 obejmowały 1,35% powierzchni województwa, czyli w porównaniu do roku 2013 odnotowano nieznaczny przyrost w tym zakresie (o 0,01%). Nadal jednak województwo podlaskie znajduje się daleko za wiodącym województwem warmińsko-mazurskim, w którym wody powierzchniowe zajmują ponad 5% powierzchni.
3. Liczba muzeów i oddziałów muzealnych w województwie podlaskim spadła w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007 o 3 podmioty (z 30 do 27), co spowodowało, że nastąpił spadek z pozycji 9 na 14 wśród pozostałych województw w kraju.
4. W województwie podlaskim, w badanym okresie, przybyło 64 zabytków nieruchomych (wzrost o niespełna 3%) i ich stan w roku 2013 wynosił – 2 272 obiekty, co plasuje województwo na przedostatniej pozycji.
5. Niezmiennie od 2007 roku największą liczbą galerii i salonów sztuki może poszczycić się województwo małopolskie, natomiast województwo podlaskie spadło w tym rankingu w badanym okresie o jedną pozycję: z 13 na 12 miejsce.
6. Liczba teatrów i instytucji muzycznych zwiększyła się w województwie podlaskim o dwie placówki: z 6 do 8, co sprawia, że województwo wykazało największą dynamikę wzrostu na tle pozostałych województw, chociaż nadal plasuje się wśród regionów o stosunkowo niskim potencjale kulturalnym, lokując się jednak w połowie rankingu.
7. Liczba obiektów sakralnych wzrosła we wszystkich województwach w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007. W województwie podlaskim odnotowano 9% wzrost liczby tych obiektów (przybyło 36 obiektów), co poprawiło pozycję regionu w rankingu z miejsca 14 na 13. Rekordzistą w zakresie dynamiki tej zmiennej jest województwo podkarpackie, w którym od roku 2007 przybyły aż 142 obiekty sakralne.
8. W każdym województwie przybyło obiektów SPA i wellness. Największy wzrost odnotowano w województwie zachodniopomorskim – prawie 10-krotny (o 97 obiektów). Pozycja podlaskiego w rankingu

poprawiła się: z 11 w 2007 r. na 10 miejsce w 2014 r.; liczba tych obiektów wzrosła w tym czasie z 4 do 14.

9. Pod względem liczby turystycznych obiektów noclegowych w roku 2013, województwo podlaskie wypada najmniej korzystnie wśród pozostałych województw, pomimo 50% wzrostu w ciągu 7 lat.
10. Struktura bazy noclegowej w województwie podlaskim nie jest korzystna, gdyż nie ma tu ani jednego hotelu 5* i są (niezmiennie) cztery hotele 4*. Najwięcej jest hoteli kategorii 3* i ich liczba w latach 2007-2014 wzrosła ponad dwukrotnie.
11. Wykorzystanie miejsc noclegowych posiada tendencję spadkową, gdyż obłożenie obiektów noclegowych w województwie podlaskim w roku 2013 kształtowało się na poziomie 29%, natomiast siedem lat wcześniej przekraczało 35%. Różnica wynika przede wszystkim ze wzrostu liczby obiektów noclegowych o około 50%, na co nałożył się wzrost o 22% liczby osób korzystających z noclegów. Nadal jednak województwo podlaskie plasuje się na końcu rankingu (opozycja trzecia od końca), przyjmując sześciokrotnie mniej turystów (korzystających z noclegów), niż wiodące województwo mazowieckie i niemal dwukrotnie mniej, niż sąsiadujące z podlaskim warmińsko-mazurskie.
12. Udział korzystających z noclegów cudzoziemców w liczbie korzystających z noclegów ogółem wzrósł znacząco w 2007 roku w regionie (o ponad 40%) pomimo, że w większości województw odnotowano tendencję spadkową.
13. W zakresie liczby placówek gastronomicznych ogółem (barów, stołówek, restauracji, punktów gastronomicznych) w poszczególnych województwach, podlaskie plasuje się na przedostatnim miejscu, przed województwem opolskim. Nastąpił też spadek liczby lokali gastronomicznych o 5%, ze 167. do 159.
14. W większości województw (14) w badanym okresie wzrosła długość szlaków turystycznych, natomiast w województwie podlaskim w roku 2013 ich długość wynosiła 4 398 km. Największą długością szlaków turystycznych charakteryzuje się województwo małopolskie; w porównaniu do województwa podlaskiego, to ponad dwukrotnie więcej (2,12).
15. W ciągu sześciu lat (2007-2012) pogłębiły się różnice w przychodach ludności, mierzonych wskaźnikiem PKB *per capita*, należy jednak zauważyć znaczny jego wzrost w całej Polsce. W województwie podlaskim PKB *per capita* wzrósł o 30% – z kwoty niespełna 23 tys. zł, do niewiele ponad 30 tys. zł i plasuje województwo na trzecim miejscu od końca, tuż za warmińsko-mazurskim i przed podkarpackim oraz lubelskim. Nie stwarza to warunków odpowiednich dla rozwoju turystyki mieszkańców, natomiast daje możliwość przyjęcia turystów z sąsiadującego, najbardziej zasobnego województwa mazowieckiego, gdzie PKB *per capita* wynosiło w roku 2012 – 66 755 zł, czyli było ponad 2-rotnie wyższe.
16. Wydatki ponoszone przez samorządy na inwestycje w kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę w województwie podlaskim w roku 2013 były ponad 3-krotnie wyższe, w porównaniu z rokiem 2008. Samorządy większości województw w Polsce wielokrotnie te wydatki w badanym okresie. Nie dotyczy to jednak wszystkich województw, gdyż w trzech z nich, w tym w sąsiadującym z podlaskim – województwie warmińsko-mazurskim, poziom tych wydatków znacznie zmalał w badanym okresie i w roku 2013 był dwukrotnie niższy niż w województwie podlaskim.

Reasumując można wskazać dużą dynamikę, przeważnie korzystnych zmian w województwie podlaskim w zakresie potencjału turystycznego. Najbardziej korzystne zmiany nastąpiły w zakresie wzrostu

liczby przyjazdów nie-rezydentów (cudzoziemców) oraz ograniczenia emisji zanieczyszczeń oraz wzrostu liczby hoteli 3*. Trzeba jednak zauważyć, że w roku 2007, w większości obszarów, województwo podlaskie znajdowało się, i znajduje się nadal wśród regionów najuboższych, o najniższym poziomie zagospodarowania w zakresie kultury i turystyki.

3.4. Ocena zmian zachodzących w sektorze turystycznym województwa podlaskiego na tle Europy

Pierwszą analizowaną zmienną jest liczba obiektów: hotele; obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, pola kempingowe, włączając pola dla pojazdów kempingowych i pola namiotowe (*Number of establishments: Hotels; holiday and other short-stay accommodation; camping grounds, recreational vehicle parks and trailer parks*).

Dane dla tej zmiennej dostępne były dla 283. regionów NUTS 2. Rozkład zmiennej przedstawiono w tabeli 44.

Tabela 44. Podstawowe statystyki dla zmiennej: liczba obiektów: hotele, obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, pola kempingowe, włączając pola dla pojazdów kempingowych i pola namiotowe (NUTS 2)

Rok	Liczba jednostek	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
2009	283	1 429	728	27	44 651	3 142,97
2013	283	2253	856	11	60 792	51 13,82

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 30.01.2015.

Dla badanych jednostek średnia liczba obiektów w 2009 roku wynosiła 1 429, zaś w roku 2013 wzrosła o 35% i wynosiła 2 253. Dane ukazują, że regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na liczbę obiektów, o czym świadczy różnica pomiędzy maksymalną a minimalną liczbą obiektów (w 2013 roku wynosiła ona 60 781) oraz wysoki poziom odchylenia standardowego, który informuje o dużym zróżnicowaniu w tym zakresie. Należy zauważyć, że połowa jednostek w 2013 roku dysponowała liczbą obiektów nie większą niż 856. W tej grupie znalazło się województwo podlaskie, w którym znajdowały się 254. obiekty. Rozkład zmiennej przedstawiono w tabeli 46. Liczba obiektów w województwie podlaskim znajduje się w drugim przedziale, razem z innymi 54 regionami. Regiony najbardziej zbliżone pod względem liczby obiektów do województwa podlaskiego przedstawiono w tabeli 46.

Tabela 45. Rozkład liczby obiektów noclegowych w regionach europejskich w 2013 roku (NUTS 2)

Liczba obiektów	Liczba regionów	Udział procentowy
0-200	21	7,45
200-500	55	19,50
500-1000	81	28,72
1000-1500	38	13,48
1500-2000	21	7,45
2000-3000	24	8,51
3000-5000	20	7,09
powyżej 5000	22	7,80
Razem	282	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 30.01.2015.

Tabela 46. Liczba obiektów noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2) w latach 2007 i 2013 oraz średnie tempo zmian

Lp.	Kod regionu zgodnie z kodem EUROSTAT / nazwa regionu	Kraj	Liczba obiektów w 2007 r.	Liczba obiektów w 2013 r.	Średnie tempo zmian
1.	BE10/Région de Bruxelles-Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Belgia	171	288	1,13
2.	NL11/Groningen	Holandia	224	284	1,06
3.	DEC0/Saarland	Niemcy	280	269	0,99
4.	NL31/Utrecht	Holandia	207	268	1,07
5.	PL34/Podlaskie	Polska	169	254	1,11
6.	BG32/Severen tsentralen	Belgia	157	250	1,12
7.	NO04/Agder og Rogaland	Norwegia	261	247	0,99
8.	FI1C/Etelä-Suomi	Finlandia	226	243	1,02
9.	DK01/Hovedstaden	Dania	218	240	1,02
10.	EL13/Dytiki Makedonia (NUTS 2010)	Grecja	264	239	0,98
11.	DK04/Midtjylland	Dania	211	228	1,02
12.	SK01/Bratislavský kraj	Słowacja	181	220	1,05
13.	PL33/Swietokrzyskie	Polska	129	215	1,14
14.	BG31/Severozapaden	Belgia	128	205	1,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Załącznik 15. Liczba obiektów noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2) w latach 2007 i 2013 oraz średnie tempo zmian (płyta CD)

W grupie wymienionych regionów z Polski, poza podlaskim, znalazło się województwo świętokrzyskie z jeszcze mniejszą liczbą obiektów noclegowych. Średnie tempo zmian informuje o średniej zmianie w liczbie obiektów noclegowych w kolejnych latach w okresie od 2007 do 2013 roku. Należy podkreślić dużą dynamikę wzrostu liczby obiektów, w porównaniu z innymi regionami z tej grupy, gdyż jedynie cztery regiony mogą poszczycić się dynamiką wyższą niż 66%, którą osiągnęło województwo podlaskie.

Kolejną omawianą zmienną była *liczba miejsc noclegowych w obiektach*. Zaprezentowano tu (kolejne trzy tabele: 47-49) zmiany jakie nastąpiły w przeciągu 7 lat (2007-2013) w regionach europejskich, pokazując na ich tle województwo podlaskie.

Tabela 47. Podstawowe statystyki dla zmiennej *liczba miejsc noclegowych w obiektach* (NUTS 2)

Rok	Liczba jednostek	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
2007	283	103 438	66 065	2 560	710 054	11 9370,3
2013	283	110 720	70 565	847	832 929	126 683,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 30.01.2015.

Średnia liczba miejsc noclegowych w poszczególnych regionach europejskich w 2007 roku wynosiła 103 438, zaś w roku 2013 wzrosła o 7% i osiągnęła liczbę 110 720. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na analizowaną cechę, o czym świadczy duża różnica pomiędzy maksymalną a minimalną liczbą obiektów (w 2013 roku wynosiła ona 832 082) oraz wysoki poziom odchylenia standardowego. Należy zauważyć, że połowa regionów europejskich charakteryzowała się w 2013 roku liczbą miejsc noclegowych nie większą niż 70 565. W tej grupie znalazło się województwo podlaskie, w którym zarejestrowano 12 896 miejsc noclegowych. Najbardziej podobne do województwa podlaskiego regiony europejskie pod względem liczby miejsc noclegowych przedstawiono w tabeli 48.

Także w przypadku liczby miejsc noclegowych, podobnie jak w przypadku liczby obiektów, województwo podlaskie charakteryzuje się znacznym tempem wzrostu na tle „sąsiadów” z prezentowanej grupy (tempo zmian: 1,03). Wzrost jest tu jednak znacznie mniejszy niż w przypadku wzrostu liczby obiektów. Należy jednak podkreślić, że zarówno w zakresie liczby obiektów, jak i miejsc noclegowych, województwo podlaskie, pomimo znacznego przyrostu w tym pierwszym obszarze, plasuje się na bardzo niskiej pozycji.

Wyniki te dają pewien obraz w zestawieniu z liczbą udzielonych noclegów. Poniżej zaprezentowano wyniki analizy porównawczej dla dwóch istotnych zmiennych, a mianowicie: liczby noclegów udzielonych rezydentom kraju (tabele: 49, 50, 51) oraz nie-rezydentom (kolejne tabele).

Tabela 48. Liczba miejsc noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2)

Lp.	Kod regionu zgodnie z kodem EUROSTAT/nazwa regionu	Kraj	Liczba miejsc noclegowych w 2007 r.	Liczba miejsc noclegowych w 2013 r.	Średnie tempo zmian
1.	UKM5/North Eastern Scotland	Wielka Brytania	20 447	14 233	0,91
2.	PL33/Swietokrzyskie	Polska	14 934	14 188	0,99
3.	PL34/Podlaskie	Polska	11 349	12 896	1,03
4.	DE50/Bremen	Niemcy	36 538	12 701	0,77
5.	ITF2/Molise	Włochy	10 100	11 753	1,04
6.	BG32/Severen tsentralen	Bułgaria	188 867	11 345	0,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Tabela 49. Podstawowe statystyki dla zmiennej liczba noclegów udzielonych rezydentom danego kraju w turystycznych obiektach noclegowych (NUTS 2)

Rok	Liczba jednostek	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
2007	283	4 752 435	3 384 877	15 612	30 746 135	3 384 877
2013	283	5 191 611	3 507 490	2 812	35 682 578	5 727 758

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Dla badanych jednostek, średnia liczba noclegów spędzonych przez rezydentów wynosiła w 2007 roku 4 752 435, zaś do roku 2013 wzrosła o 11,3% i wynosiła 5 191 611. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na tę cechę. Należy zauważyć, że połowa regionów europejskich w 2013 roku charakteryzowała się liczbą noclegów nie większą niż 3 507 490. W tej grupie znalazło się województwo podlaskie, w którym odnotowano 809 035 noclegów udzielonych rezydentom. Najbardziej podobne do województwa podlaskiego regiony europejskie, pod względem tej cechy, przedstawiono w tabeli 50.

Wyniki przedstawione w powyższych tabelach pokazują, że pomimo znacznego przyrostu liczby obiektów noclegowych oraz pewnego wzrostu liczby miejsc noclegowych, dane te nie stanowią odpowiedzi na zainteresowanie turystów krajowych danym regionem. Rezydenci podejmowali podróże po województwie podlaskim w roku 2013 nieznacznie częściej niż 7 lat wcześniej. Podróże te utrzymują się na ogólnym niskim poziomie, co plasuje województwo podlaskie w grupie regionów o jednym z najniższych poziomów podróży obywateli państwa.

Tabela 50. Liczba noclegów udzielonych rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (NUTS 2)

Lp.	Region	Kraj	Liczba noclegów w 2007 r.	Liczba noclegów w 2013 r.	Średnie tempo zmian
1.	CY00:Kypros	Cypr	1 180 663	895 939	0,93
2.	BE23:Prov. Oost-Vlaanderen	Belgia	628 675	880 644	1,09
3.	BE24:Prov. Vlaams-Brabant	Belgia	591 837	831 084	1,09
4.	AT34:Vorarlberg	Austria	750 104	810 266	1,02
5.	PL34:Podlaskie	Polska	806 896	809 035	1,00
6.	FR94:Réunion (NUTS 2)	Francja	756 553	742 106	1,00
7.	BE35:Prov. Namur	Belgia	812 796	726 949	0,97

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Załącznik 16. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do obliczeń liczby noclegów udzielonych rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (NUTS 2) (płyta CD)

Najbardziej istotne dla rozwoju turystyki regionu jest jednak przyjmowanie odwiedzających zza granicy, gdyż to oni przysparzają rodzimym przedsiębiorstwom największych przychodów. Toteż dokonano porównania i oceny liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom w turystycznych obiektach noclegowych. Wyniki przedstawiono poniżej (tab. 51).

Tabela 51. Liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom w regionach europejskich (NUTS 2)

Rok	Liczba jednostek	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
2007	283	3 667 486	1 241 406	22 749	70 652	8 001 679
2013	283	4 235 742	1 262 958	24 570	78 104 937	9 222 891

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Średnia liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom w 2007 roku dla badanych jednostek wynosiła 3 667 486, zaś w roku 2013 była wyższa o 15,5% i wynosiła 4 235 742. Tak znaczący wzrost świadczy o coraz większym zainteresowaniu podróżowaniem. Należy jednak podkreślić, że regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na tę cechę. Połowa regionów europejskich w 2013 roku charakteryzowała się liczbą przyjazdów do regionu, liczoną liczbą noclegów udzielonych nie-rezydentom, nie większą niż 1 262 958. W tej grupie znalazło się województwo podlaskie, w którym odnotowano ten czynnik na poziomie

sześciokrotnie niższym, dającym liczbę 209 579 noclegów udzielonych nie-rezydentom. Najbardziej zbliżone wyniki, podobnych do województwa podlaskiego regionów europejskich pod względem tej cechy, przedstawiono w tabeli poniżej (tab. 52).

Tabela 52. Liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów

Lp.	Kod regionu zgodnie z kodem EUROSTAT / nazwa regionu	Kraj	Liczba noclegów w 2007 r.	Liczba noclegów w 2013 r.	Średnie tempo zmian
1.	FI20/Åland	Finlandia	255 928	2 462 64	0,99
2.	PL43/Lubuskie	Polska	262 151	243 281	0,98
3.	UKF3/Lincolnshire	Wielka Brytania	183 923	239 225	1,07
4.	BE31/Prov. Brabant Wallon	Belgia	233 131	230 045	1,00
5.	UKE1/East Yorkshire and Northern Lincolnshire	Wielka Brytania	136 683	211 410	1,12
6.	PL34/Podlaskie	Polska	135 917	209 579	1,11
7.	RO21/Nord-Est	Rumunia	212 706	202 255	0,99
8.	FR92/Martinique (NUTS 2)	Francja	168 429	192 485	1,03
9.	ES23/La Rioja	Hiszpania	166 280	179 550	1,02
10.	PL61/Kujawsko-Pomorskie	Polska	212 685	176 873	0,95
11.	PL31/Lubelskie	Polska	158 604	173 503	1,02
12.	ITF5/Basilicata	Włochy	188 693	172 223	0,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.ec.europa.eu/eurostat/data/database, data dostępu: 08.02.2015.

Załącznik 17. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do obliczeń liczby noclegów udzielonych nie rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (płyta CD)

Oceniając wyniki przedstawione w tabeli powyżej, należy podkreślić znaczący wzrost liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom w województwie podlaskim w roku 2013, w porównaniu z rokiem 2007. Jedynym regionem o wyniku nieco lepszym okazuje się East Yorkshire and Northern Lincolnshire, wszystkie pozostałe regiony osiągnęły znacznie słabsze wyniki. Niektóre z nich wykazują regresję w omawianym obszarze.

Podsumowanie

W oparciu o dokonaną analizę porównań 283. regionów europejskich na poziomie NUTS 2 można sformułować następujące wnioski cząstkowe.

1. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na liczbę obiektów noclegowych, o czym świadczy różnica pomiędzy maksymalną a minimalną liczbą obiektów.
2. Województwo podlaskie plasuje się w grupie regionów o najmniejszej liczbie obiektów noclegowych w obu badanych okresach.
3. Podlaskie może poszczycić się dużą dynamiką wzrostu liczby obiektów, w porównaniu z innymi regionami (z grupy czternastu regionów o zbliżonej liczbie obiektów noclegowych). W grupie tej jedenaście regionów (w tym województwo podlaskie) wykazywało wzrost liczby obiektów noclegowych w 2013 roku w porównaniu do 2007 roku.
4. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na średnią liczbę miejsc noclegowych (różnica pomiędzy maksymalną a minimalną liczbą obiektów w 2013 roku wynosiła 832 082). Województwo podlaskie mieści się wśród regionów o najniższej liczbie miejsc noclegowych (12 896). Należy zauważyć, że województwo podlaskie charakteryzuje się znacznym tempem wzrostu na tle „sąsiadów” z prezentowanej grupy (tempo zmian: 1,03). Wzrost jest tu jednak znacznie mniejszy niż w przypadku wzrostu liczby obiektów, gdzie średnie tempo zmian wynosiło 1,11. Oznacza to, że w województwie podlaskim w badanym okresie liczba miejsc noclegowych rosła średnio z roku na rok o 3%, zaś liczba obiektów rosła średnio o 11%.
5. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie w zakresie średniej liczby noclegów spędzonych przez rezydentów. Częstotliwość tych podróży od roku 2007 do roku 2013 wzrosła średnio o 11,3%. Rezydenci podejmowali podróże po województwie podlaskim w roku 2013 nieznacznie częściej, niż 7 lat wcześniej, jednak nadal utrzymywały się one na niskim poziomie, co plasuje województwo w grupie regionów o jednym z najniższych poziomów podróży obywateli państwa.
6. Średnia liczba noclegów udzielonych w UE nie-rezydentom w roku 2013 była wyższa o 15,5% w porównaniu z rokiem 2007. Regiony europejskie wykazują bardzo silne zróżnicowanie ze względu na tę cechę. Województwo podlaskie, pomimo znacznej dynamiki noclegów udzielonych nie-rezydentom, plasuje się na niskim poziomie w porównaniu z innymi regionami UE. Natomiast w zakresie udziału noclegów udzielonych nie-rezydentom odnotowano w badanym województwie znaczną poprawę w porównaniu z innymi województwami Polski, co pozwoliło na zajęcie (w roku 2013) 4. pozycji wśród pozostałych województw w kraju.

3.5. Ocena zmian potencjału województwa podlaskiego na tle wybranych regionów zagranicznych

---

Analiza wybranych zmiennych potencjału turystycznego na przestrzeni lat 2007-2013 w porównaniu do zagranicznych regionów, pozwoliły na określenie:

- zmian, jakie zaszły w sektorze turystyki w województwie podlaskim i dokonanie ich porównania ze zmianami w innych regionach zagranicznych,
- trendów w sektorze turystyki w województwie podlaskim i dokonanie ich porównania z trendami w innych regionach zagranicznych.

Biorąc pod uwagę zmienną – *przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) rezydentów*, największa, choć niezbyt wysoka dynamika zmian w tym zakresie wystąpiła w regionie podlaskim (115,35%) oraz meklemburskim (113,11%). Najwięcej turystów-rezydentów ubyto w regionie Andaluzji (prawie 13%), będącym niewątpliwym liderem w zakresie liczby przyjeżdżających turystów. Natomiast w zakresie dynamiki zmian w zakresie przyjazdów do turystycznych obiektów noclegowych nie-rezydentów, województwo podlaskie znalazło się tuż za regionem Olickim (wzrost o 111,5%) i odnotowało ponad 80% wzrost (80,13%). Najsłabiej prezentuje się w tym zestawieniu region szwedzki, gdzie w roku 2013, w porównaniu z rokiem 2007, odnotowano spadek o ponad 10% przyjazdów turystów zagranicznych. Konkretnie dane przedstawiono w tabeli 53.

Tabela 53. Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) – rezydentów i nie-rezydentów w latach 2007 i 2013 (w tys.) oraz dynamika zmian

Lp.	Region (symbol kraju)	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) – rezydenci w 2007 r. (w tys.) /Pozycja w rankingu	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) – rezydenci w 2013 r. (w tys.) /Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007 /Pozycja w rankingu	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) – nie-rezydenci w 2007 r. (w tys.)/ Pozycja w rankingu	Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc zakwaterowania) – nie-rezydenci w 2013 r. (w tys.)/ Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007 /Pozycja w rankingu
1.	Podlaskie (PL)	373 265/4	430 561/4	115,35/1	90 984/4	163 893/4	180,13/2
2.	Andaluzja (ES)	11 315 595/1	9 939 105/1	87,8%/5	6 873 743/1	7 334 377/1	106,7/4
3.	Norra M. (SE)	2 085 845/3	2 052 015/3	98,38/4	520 700/2	466 579/2	89,61/5
4.	MECKLENBURG-V. (DE)	5 813 252/2	6 575 612/2	113,11/2	285 203/3	340 405/3	119,36/3
5.	Alytus Region Olicki (LT)	155 946/5	169 293/5	108,5/3	56 351/5	119 189/5	211,51/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt; data dostępu: 15.01.2015.

Analizując dane zawarte w tabeli 53 należy wziąć pod uwagę nie tylko bezpośrednie wskaźniki procentowe spadku czy wzrostu liczby rezydentów i nie-rezydentów, ale także skalę tego ruchu. W przypadku wzrostu liczby nie-rezydentów przyjeżdżających do Andaluzji, zmiana dotyczy ponad 460 tys. osób, podczas gdy znaczący wzrost przyjazdów do regionu Olickiego (głównie Druskienniki), dotyczy niespełna 63 tys. osób. Wydaje się, że znacząca zmiana przyjazdów Hiszpanów do Andaluzji może być skutkiem kryzysu finansowego, zapoczątkowanego w USA w roku 2008, który miał spory wpływ na gospodarkę Hiszpanii, przejawiając się znacznym wzrostem bezrobocia, szczególnie wśród osób do 30. roku życia³³.

Biorąc pod uwagę udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do poszczególnych regionów, co przedstawiono w tabeli 53, największa dynamika zmian w tym obszarze miała miejsce w regionie Olickim (ponad dwukrotny wzrost). Województwo podlaskie znalazło się na drugiej pozycji z prawie dwukrotnym wzrostem tej zmiennej i dynamiką sięgającą 193,9%, co pokazuje znaczny wzrost zainteresowania turystów zagranicznych tym regionem, wyrażony liczbą spędzonych noclegów w turystycznych obiektach noclegowych obszaru. Najslabiej w tym rankingu wypadł region Andaluzji (spadek o ponad 30%). Pomimo wyższej dynamiki województwa podlaskiego we wzroście przyjazdów turystów zagranicznych, region i tak plasuje się na 4. pozycji pod względem liczby odwiedzających, niezmiennie od 2007 roku.

³³ Porównaj: dane statystyczne dla poszczególnych lat, znajdujące się w Rocznikach Statystycznych GUS, dostępnych na: www.stat.gov.pl.

Tabela 54. **Udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych w latach 2007 i 2013 (w %) oraz obłożenie miejsc noclegowych w latach 2012-2013 (w %) i dynamika zmian**

Lp.	Region (symbol kraju)	Udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych w 2007 r. (w %)/Pozycja w rankingu	Udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych w 2013 r. (w %)/Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007 /Pozycja w rankingu	Obłożenie miejsc noclegowych w 2012 r. (w %) /Pozycja w rankingu	Obłożenie miejsc noclegowych w 2013 r. (w %) /Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2012/ Pozycja w rankingu
1.	Podlaskie(PL)	19,6/4	38/3	193,88/2	30,8/4	31,3/4	101,62/3
2.	Andaluzja (ES)	60,74/1	42,4/2	69,8/5	46/1	47,7/2	103,7/2
3.	Norra M. (SE)	20/3	22,7/4	113,50/3	41,8/2	30,2/5	72,25/5
4.	Mecklenburg-V (DE)	4,7/5	5,17/5	110,00/4	41,8/2	42,3/3	101,20/4
5.	Alytus (LT)	26,5/2	70,4/1	265,6/1	35,4/3	49,2/1	138,98/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt, data dostępu: 15.01.2015.

Biorąc pod uwagę procentowy udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających, pozycja podlaskiego wzrosła o jedno miejsce w rankingu w 2013 roku, w stosunku do roku 2007. Najstabilniej prezentuje się w tym zakresie region niemiecki (niezmiennie na ostatniej pozycji w latach 2007 i 2013).

Analizując zmienną *obłożenie miejsc noclegowych*, możliwe do pozyskania dane dotyczyły lat 2012 i 2013. Województwo podlaskie, zarówno w 2012, jak i 2013 roku, uplasowało się pod względem wartości tego wskaźnika na przedostatniej pozycji, przy czym wskaźnik ten poprawił się w roku 2013 w stosunku do roku 2012. Niższe obłożenie miejsc noclegowych występuje w szwedzkich obiektach noclegowych (Norra M.). Natomiast zarówno największe obłożenie w 2013 roku, bliskie 50%, oraz najwyższą dynamikę zmian w porównaniu z rokiem 2012 odnotowano w regionie litewskim. Niewiele niższy poziom obłożenia, z tendencją wzrostową, odnotowano w regionie wiodącym – w Andaluzji, gdzie wyniosło ono prawie 48%, zaś wzrost w stosunku do roku poprzedniego, wyniósł prawie 4%.

Kolejna zmienna – *noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych rezydentom* w analizowanym okresie najbardziej wzrosła w regionie Olickim (ponad 7-krotnie). Pomimo, iż liczbowo region ten przyjmuje najmniej turystów zagranicznych, dynamika zmian w tym obszarze jest imponująca. Podlasie spadło w tej kategorii liczbowo z 4., na ostatnią pozycję, jednakże dynamika zmian w tym zakresie, plasuje je na drugim miejscu. W przypadku noclegów udzielonych turystom krajowym, podobnie, najlepiej wypadł region Olicki. Na przełomie analizowanych lat, region ten podwoił liczbę turystów krajowych, jednakże biorąc pod uwagę liczbę bezwzględną udzielonych noclegów, znalazł się na ostatniej pozycji. W Podlaskiem dynamika w tym obszarze jest dodatnia, jednakże jest ona nieznaczna (100,27%) i plasuje region pod względem zmian na 3. pozycji. Biorąc pod uwagę liczby, podlaskie wciąż, niezmiennie od 2007 roku, znajduje się na 4. pozycji.

Wśród zmiennych branych pod uwagę przy ocenie potencjału województwa podlaskiego na tle regionów zagranicznych, wzięto również pod uwagę dostępne dane dotyczące rozwoju bazy noclegowej, a także rozwoju usług, oraz ogólny stopień rozwoju gospodarczego. Wszystkie te czynniki oddziałują pozytywnie na rozwój sektora turystycznego w regionie, a także na międzynarodowym rynku turystycznym.

Tabela 55. Wybrane zmienne porównawcze określające konkurencyjność porównywalnych regionów w 2007 i 2013 roku oraz dynamika zmian

Lp.	Region (symbol kraju)	Liczba turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc noclegowych) w 2007 r./ Pozycja w rankingu	Liczba turystycznych obiektów noclegowych (hotele i innych miejsc noclegowych) w 2013 r./ Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007/ Pozycja w rankingu
1.	PODLASKIE (PL)	169/4	254/4	150,30/2
2.	Andaluzja (ES)	4922/1	6137/1	124,7/3
3.	Norra M. (SE)	609/3	612/3	100,49/5
4.	MECKLENBURG(DE)	2 791/2	3010/2	107,85/4
5.	Alytus (LT)	53/5	95/5	179,25/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt; data dostępu: 15.01.2015.

Biorąc pod uwagę zmienną *liczba turystycznych obiektów hotelowych* w analizowanym okresie, co prawda przybyło w województwie podlaskim tego typu obiektów (dynamika 150,3), jednakże liczbowo, na tle wybranych regionów zagranicznych, województwo podlaskie zajmowało w obu badanych okresach 4. pozycję. Najmniej turystycznych obiektów noclegowych w obu badanych okresach znajdowało się w regionie Olickim, pomimo zwiększenia ich liczby z 53. do 95. Największy wzrost liczby obiektów noclegowych, mierzony w liczbach bezwzględnych, odnotowano w Andaluzji, gdzie przybyło 1 215 obiektów. Na tym tle województwo podlaskie ze wzrostem o 85. obiektów, czy region Olicki, gdzie w ciągu siedmiu badanych lat oddano do użytku 42. obiekty, wyglądają bardzo skromnie. Analizując jednak dynamikę wzrostu, która wynika z zakresu zmian liczebności tych obiektów (w %), ranking jest zupełnie odmienny, niż w przypadku liczby obiektów. Będący na ostatniej pozycji z punktu widzenia tej ostatniej zmiennej, region Olicki zajmuje w zakresie dynamiki pierwszą pozycję, z prawie 80-procentowym wzrostem, natomiast województwo podlaskie plasuje się na drugiej pozycji z ponad 50-procentowym wzrostem liczby obiektów noclegowych.

Analizując PKB *per capita* (w przeliczeniu na jednego mieszkańca) za lata 2007 i 2011, największa dynamika wzrostu tego wskaźnika miała miejsce w regionie litewskim, który jednak wartościowo (w liczbach bezwzględnych – w euro *per capita*) prezentuje najniższy wskaźnik w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Wyniki dla wybranych regionów, wraz z danymi dotyczącymi udziału zatrudnienia w sektorze usług, przedstawiono w tabeli 56.

Tabela 56. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla rezydentów i nie-rezydentów w latach 2007 i 2013 (w tys.) oraz dynamika zmian

Lp.	Region (symbol kraju)	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla nie-rezydentów w 2007 r. (w tys.) /Pozycja w rankingu	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla nie-rezydentów w 2013 r. (w tys.) /Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007/Pozycja w rankingu	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla rezydentów w 2007 r. (w tys.)/ Pozycja w rankingu	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla rezydentów w 2013 r. (w tys.)/ Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007 /Pozycja w rankingu
1.	Podlaskie (PL)	135 917/4	209 579/5	154,20/2	806 896/4	809 035/4	100,27/3
2.	Andaluzja (ES)	25 154 895/1	27 254 619/1	108,3/4	29 520 872/1	26 561 323/1	89,9/4
3.	Norra M. (SE)	1 363 536/2	1 179 709/2	86,52/5	5 346 406/3	4 725 331/3	88,38/5
4.	Mecklenburg-V (DE)	753 541/3	944 960/3	125,40/3	22 585 587/2	24 005 013/2	106,28/2
5.	Alytus (LT)	85 761/5	642 857/4	749,59/1	207 870/5	508 343/5	244,55/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt, data dostępu: 15.01.2015.

Tabela 57. PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca (w euro) w latach 2007 i 2011 (wraz z dynamiką zmian) oraz udział zatrudnienia w sektorze usług w latach 2008 i 2013 (wraz z dynamiką zmian)

Lp.	Region (symbol kraju)	PKB na 1 mieszkańca (w euro) w 2007 r./Pozycja w rankingu	PKB na 1 mieszkańca (w euro) w 2011 r. /Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2011/2007/Pozycja w rankingu	Udział zatrudnienia w sektorze usług w 2008 r./Pozycja w rankingu	Udział zatrudnienia w sektorze usług w 2013 r.Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2008/Pozycja w rankingu
1.	Podlaskie (PL)	6 000/4	6 900/4	115,00/2	49,5/5	51,9/5	104,85/3
2.	Andaluzja (ES)	18 200/3	17 100/3	93,95/5	69,7/2	70,1/3	101,15/4
3.	Norra M.(SE)	31 500/1	34 400/1	109,21/4	67,4/3	70,9/2	105,19/2
4.	MECKLENBURG-V.(DE)	19 700/2	21 800/2	110,66/3	72,7/1	72,8/1	100,14/5
5.	Alytus (LT)	5 500/5	6 650/5	120,91/1	55,4/4	65,3/4	117,87/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt, data dostępu: data dostępu: 15.01.2015..

Województwo podlaskie pod względem PKB *per capita* znajduje się w obu badanych okresach na przedostatniej pozycji, tuż przed regionem Olickim. Jednakże należy zauważyć, że dynamika zmian w tym zakresie była wyższa niż np. w Andaluzji, która odnotowała spadek PKB *per capita* w roku 2011 w porównaniu z rokiem 2007.

Na tle prezentowanych regionów, w województwie podlaskim, w analizowanym okresie odnotowano najniższy poziom udziału zatrudnionych w sektorze usługowym. Z danych za rok 2013 wynika, że każdy z prezentowanych regionów można zaliczyć do gospodarki usługowej, która charakteryzuje się wyższym, niż 50-procentowym udziałem pracujących w sektorze usług, jednak w roku 2007 województwo podlaskie nie należało do tej grupy. Co prawda nastąpił wzrost udziału zatrudnienia w turystyce, jednakże pozostałe regiony charakteryzowała wyższa dynamika w tym zakresie. Największy przyrost miał miejsce w regionie Olickim – o prawie 18%. Na drugim miejscu, pod względem tej dynamiki, uplasował się region szwedzki. Należy zauważyć znaczną rozbieżność występującą pomiędzy prezentowanymi tu regionami, mianowicie w trzech znajdujących się w rozwiniętych krajach Europy Zachodniej, udział zatrudnionych w usługach przekracza 70% zatrudnionych ogółem, natomiast w obu regionach położonych w Europie Środkowo-Wschodniej, wskaźnik ten w roku 2007 był znacznie niższy. Przy czym region litewski odnotował znaczną dynamikę w tym zakresie.

Ostatnie z analizowanych zmiennych ekonomicznych, wskazujących w pewnym stopniu na konkurencyjność turystyczną były – *wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 (%)* oraz *stopa bezrobocia osób w wieku od 15-64 (%)*. Wyniki przedstawiono w tabeli 58.

Tabela 58. Wskaźnik zatrudnienia w grupie wiekowej 15-64 lata (w%) oraz stopa bezrobocia w latach 2007 i 2013 oraz dynamika zmian

Lp.	Region (symbol kraju)	Wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 lata (w %) w 2007 r./ Pozycja w rankingu	Wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 lata (w %) w 2013 r. / Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007/ Pozycja w rankingu	Stopa bezrobocia grupie wiekowej 15-64 lat (w %) w 2007 r./ Pozycja w rankingu	Stopa bezrobocia w grupie wiekowej 15-64 lata (w %) w 2013 r. / Pozycja w rankingu	Dynamika zmian w latach 2013/2007/ Pozycja w rankingu
1.	Podlaskie (PL)	59,2/5	61,4/4	103,7/3	8,9/3	9,9/4	111,24/4
2.	Andaluzja (ES)	66,7/2	71,1/2	106,6/2	12,8/2	36,2/1	282,8/2
3.	Norra M.(SE)	73/1	73,3/1	100,4/4	6,3/4	8,8/5	139,68/3
4.	MECKLENBURG (DE)	65,3/3	70,5/3	107,9/1	17,5/1	10,1/3	57,71/5
5.	Alytus (LT)	61,1/4	57,1/5	93,4/5	3,3/5	19/2	575,76/1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu: www.ec.europa.eu/eurostat, data dostępu: data dostępu: 15.01.2015 oraz danych Litewskiego Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.lt, data dostępu: data dostępu: 15.01.2015.

Analizując dane przedstawione w tabeli 58 należy zwrócić uwagę na znaczne rozbieżności występujące między omawianymi regionami. W przypadku pierwszej zmiennej, województwo podlaskie odnotowało poprawę pozycji w rankingu, z 5. na 4. Zwiększyła się nieznacznie liczba zatrudnionych w grupie wiekowej 15-64 lata (o 3,7%). Najslabiej wypada region Olicki, gdzie wskaźnik zatrudnienia w porównywanym okresie spadł i w roku 2013 osiągnął poziom przekraczający nieznacznie 57%. Ostatnia zmienna – *stopa bezrobocia* pokazuje obraz trudności gospodarcze, z jakimi borykają się regiony (a także kraje). Bezrobocie zwiększyło się we wszystkich regionach, poza niemieckim. Drastycznie wzrosła stopa bezrobocia w regionie Olickim, w którym z zaledwie 3% (bezrobocie uznawane za frykcyjne) wzrosło do 19%, czyli ponad pięciokrotnie. Natomiast w Andaluzji nastąpił prawie trzykrotny wzrost liczby osób bezrobotnych. Podlaskie odnotowało stosunkowo nieznaczny wzrost stopy bezrobocia: z 8,9% na 9,9%, czyli zaledwie o niemalże 1%.

Podsumowanie

Podsumowując zmiany zarejestrowane w pozycji województwa podlaskiego na tle wybranych regionów zagranicznych według określonych zmiennych, można sformułować następujące wnioski:

1. W przypadku województwa podlaskiego, w ocenie wszystkich zmiennych określających potencjał turystyczny, zaobserwowano wzrost ich wartości w analizowanym okresie, jednakże w żadnej kategorii podlaskie nie plasuje się na pierwszej pozycji w rankingu.
2. Zmiany zachodzące w sektorze turystyki w latach 2007-2013, przy ocenie przyjętych zmiennych wskazują, że podlaskie na tle wybranych regionów zagranicznych, zajmuje stosunkowo niską pozycję. Co prawda, zauważalne są obszary wzrostu tego potencjału (np. zwiększenie przyjazdów rezydentów i nie-rezydentów do województwa podlaskiego, a co za tym idzie wzrost liczby udzielonych noclegów), jednakże w wartościach bezwzględnych dane te są często nieporównywalnie niższe, niż w innych podobnych regionach (hiszpańskim, niemieckim czy szwedzkim).
3. Istotny jest fakt wzrostu udziału w przyjazdach do województwa podlaskiego turystów zagranicznych, co jest dobrym symptomem podwyższenia zainteresowania cudzoziemców tym regionem. Tendencję nieznacznie malejącą, porównując lata 2007 i 2013, posiada wskaźnik obłożenia miejsc noclegowych w województwie podlaskim. Zważywszy jednak na znaczny wzrost liczby obiektów noclegowych można uznać, że spadek z 32% do 29% wynika z poszerzenia oferty noclegowej. Przy czym obłożenie na poziomie niespełna 30% jest wynikiem stosunkowo słabym na tle pozostałych wybranych regionów zagranicznych, gdzie najlepsze z nich posiadają obłożenie na poziomie 50%. Z tego może wynikać, że istniejąca baza noclegowa w województwie podlaskim nie jest w pełni wykorzystana. Łącząc ten wynik ze wzrostem liczby przyjeżdżających cudzoziemców oraz znacznym wzrostem liczby obiektów 3* można uznać, że w województwie potrzebne są obiekty noclegowe o nieco wyższym standardzie³⁴.
4. Przeprowadzona powyżej analiza czynników atrakcyjności turystycznej regionów wykazuje, że masowy ruch turystyczny kieruje się obecnie na te obszary, gdzie występują lepsze warunki klimatyczne do wypoczynku, czego przykładem są oblegane przez nie-rezydentów kurorty hiszpańskie, do których należy Andaluzja.

³⁴ Potwierdzeniem takich wniosków powinny być badania porównawcze dotyczące obłożenia bazy noclegowej województwa w poszczególnych kategoriach obiektów.

Region Olicki, ze względu na bliskie sąsiedztwo z województwem podlaskim oraz nieco zbliżone zagospodarowanie turystyczne (baza noclegowa i jej dynamika) wydaje się naturalnym konkurentem regionu północno-wschodniej Polski. W większości przypadków region ten charakteryzuje się większą dynamiką parametrów *stricto* turystycznych, jednak ogólne warunki ekonomiczne (stopa bezrobocia, PKB *per capita*) pozwalają dobrze rokować o przyszłości województwa podlaskiego, ale tylko pod warunkiem lepszego zaspokojenia potrzeb turystów nie-rezydentów (zagranicznych) oraz podniesienia standardu bazy noclegowej i usług gastronomicznych (Tom I „Potencjał turystyczny województwa podlaskiego”, rozdział 9 „Ocena poziomu usług turystycznych”). Można zastanawiać się, czy to region Olicki, czy Meklemburgia stanowi największe zagrożenie konkurencyjne? Należy raczej przyjąć, iż pierwszy z wymienionych regionów jest potencjalnie największym konkurentem województwa podlaskiego ze względu na bliskie sąsiedztwo i zbliżone uwarunkowania przyrodnicze i infrastrukturalne. Wydaje się jednak, że główni konkurenci leżą w granicach państwa polskiego, co zostało opisane w poprzednim rozdziale.

4. Rachunek satelitarny turystyki województwa podlaskiego

Ewa Dzedzic

4.1. Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarczego

Turystykę uznaje się powszechnie za jeden z czynników rozwoju gospodarczego. Słowo „rozwój” należy do najczęściej używanych, chociaż nie zawsze jest jednoznacznie rozumiane. Przede wszystkim może być odnoszone do pewnego stanu lub procesu³⁵. W tym pierwszym znaczeniu pozwala ocenić i porównywać poziom gospodarczy lub społeczny osiągnięty przez dany kraj lub przedsiębiorstwo, w drugim zaś umożliwia ocenę kierunku zmian. W naukach ekonomicznych, rozwój długo był utożsamiany ze wzrostem gospodarczym, który najczęściej mierzy się poziomem PKB na mieszkańca. Z czasem, zakres pojęcia „rozwój” został poszerzony o zagadnienia związane z przekształceniami struktury gospodarki i wzrostem produktywności zatrudnionych, a następnie z zagadnieniami społecznymi, takimi jak: likwidacja ubóstwa, bezrobocie, nierówności³⁶. Poczynając od lat osiemdziesiątych XX w., coraz szersze uznanie zdobywa termin „rozwój zrównoważony” (nazywany także „trwałym”), definiowany jako rozwój, który zaspokajając aspiracje obecnego pokolenia, nie ograniczając przy tym przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia ich potrzeb. Pojęcie zrównoważonego rozwoju oznacza konieczność zachowania czterech rodzajów ładu: ekologicznego, społecznego, ekonomicznego i przestrzennego³⁷. Opisane zmiany odnoszą się więc do stosowania wielowymiarowych ocen poziomu rozwoju danego obszaru, czego przykładem jest wprowadzony przez ONZ Human Development Index. Pomimo tych zmian, PKB w przeliczeniu na mieszkańca ciągle pozostaje najpopularniejszym wskaźnikiem poziomu rozwoju.

Jeśli chodzi o wkład turystyki w rozwój społeczno-gospodarczy danego regionu, podstawowe znaczenie mają wydatki ponoszone przez odwiedzających dany obszar. Mechanizm tego oddziaływania jest

³⁵ D. Pearce, *Tourism Development*, wyd. 2, New York Longman 1989, s. 6.

³⁶ Tamże, s. 7.

³⁷ Na podstawie D. Zaręba, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 36.

jednak złożony, a jego charakter rzutuje na ostateczne efekty rozwoju turystyki na danym obszarze. Omawiając rolę turystyki w rozwoju, warto rozróżnić efekty ekonomiczne i efekty społeczne, rozumiane w tym przypadku szeroko – jako oddziaływanie turystyki na jakość życia mieszkańców. W przypadku efektów ekonomicznych można wskazać efekty, które stosunkowo łatwo powiązać z konsumpcją turystyczną i efekty pozostałe, w odniesieniu do których określenie tego związku, a zwłaszcza zmierzenie jego natężenia nie jest oczywiste. Do pierwszej grupy efektów należą:

- dochody z tytułu dysponowania czynnikami produkcji: kapitału, pracy i ziemi. Jaka część tych dochodów zasila gospodarkę obszaru zależy od tego, skąd pochodzą właściciele tych czynników – jeśli pochodzą spoza obszaru, zazwyczaj część lub nawet całość tych dochodów wypływa na zewnątrz poza odwiedzany obszar;
- miejsca pracy. Ich tworzenie jest szczególnie istotne w przypadku występowania niewykorzystanych zasobów siły roboczej. Problemem jest jakość tworzonych miejsc pracy, ich trwałość oraz wysokość wynagrodzeń.

W kategoriach ekonomicznych, dochody czynników produkcji i powiązane z nimi miejsca pracy oznaczają wypracowaną w przedsiębiorstwach wartość dodaną. Wartość dodana wytworzona przez przedsiębiorstwa działające na danym obszarze stanowi główną składową PKB danego obszaru (elementem uzupełniającym są podatki pośrednie od produktów, pomniejszone o subwencje do produktów). W przypadku turystyki, jej wkład w tworzenie PKB jest efektem działalności przedsiębiorstw, które sprzedają dobra i usługi odwiedzającym³⁸. Ze względu na złożoność popytu turystycznego, są to przedsiębiorstwa należące do różnorodnych branż, dla których odwiedzający mogą stanowić główny segment odbiorców lub tylko niewielką jego część. Takie ogólne ujęcie może jednak nie do końca oddawać lokalne realia. W niektórych miejscach bez popytu ze strony odwiedzających nie przetrwałyby przedsiębiorstwa, które gdzie indziej obsługują głównie nieturystycznych klientów. Przykładem mogą być placówki gastronomiczne, które nie mają dostatecznie dużego lokalnego rynku zbytu w małych miejscowościach oraz stacje benzynowe, a nawet sklepy detaliczne. Dotyczy to też niektórych placówek kultury lub obiektów rekreacyjnych, usług transportowych itd. Między spożyciem turystycznym a liczbą przedsiębiorstw, które oferują im usługi istnieje relacja dwustronna: im bogatsza oferta, tym na ogół większe wydatki odwiedzających. Stawia to w uprzywilejowanej pozycji duże ośrodki miejskie, które zwykle dysponują dużą siecią placówek gastronomicznych, rozrywkowych, handlowych itp. Nie oznacza to jednak, że turystyka odgrywa większą rolę jako czynnik rozwoju gospodarczego w tego typu ośrodkach. Często jest wręcz przeciwnie, ponieważ w ośrodkach tych zlokalizowane są także branże charakteryzujące się wyższą produktywnością niż branże zaangażowane w obsługę odwiedzających. Z kolei na obszarach o produkcji głównie rolniczej, nawet stosunkowo niewielki napływ wydatków odwiedzających może oznaczać odczuwalny wzrost gospodarczy, ponieważ może wiązać się z powstaniem miejsc pracy o wyższej produktywności.

Jak wspomniano uprzednio, wartość dodana wytworzona przez przedsiębiorstwa działające na danym obszarze nie jest tożsama z dochodami z turystyki, które pozostają w dyspozycji osób zamieszkujących dany region, ponieważ występuje transfer części dochodów. Wiąże się to, z jednej strony, z redystrybucją wartości dodanej za pośrednictwem systemu podatkowego, a z drugiej strony, z transferami w związku z miejscem

³⁸ Zgodnie z nową nomenklaturą UNWTO (Światowej Organizacji Turystyki) określenie „odwiedzający” stosuje się zarówno w odniesieniu do turystów, jak i odwiedzających jednodniowych (porównaj: definicje załączone do Raportu Metodologicznego), informacje dostępne na www.unwto.org.

pochodzenia właścicieli czynników produkcji. W przypadku systemu fiskalnego, wysokość stawek podatkowych i przypisanie wpływów podatkowych do określonych szczebli administracyjnych decydują, na ile dochody wypracowane dzięki turystyce służą celom zbiorowym danego obszaru, a na ile są transferowane na zewnątrz.

Wartość dodana wytworzona w przedsiębiorstwach obsługujących odwiedzających nie odzwierciedla w pełni oddziaływania turystyki na rozwój gospodarczy danego obszaru. Mogą być one wzmocnione przez stworzenie łańcucha dostaw zlokalizowanego na danym obszarze. Dotyczy to przedsiębiorstw zaopatrujących przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających np. w wyposażenie lub półprodukty. W fazie inwestycyjnej rozwoju podaży turystycznej mogą to być także przedsiębiorstwa budowlane. Istnienie lokalnych łańcuchów dostaw wzmacnia oddziaływanie mechanizmu mnożnikowego, chociaż określenie wielkości efektów tego mechanizmu nie jest łatwe ze względu na trudności ze śledzeniem obiegu pieniądza pochodzącego z wydatków odwiedzających³⁹.

Cechą charakterystyczną turystyki, jako zjawiska gospodarczego jest rola, jaką odgrywają efekty zewnętrzne. W wielu przypadkach czynnikiem skłaniającym do przyjazdu są dobra publiczne, np. malowniczy krajobraz, zabytki. Konsumpcja tych dóbr jest bezpłatna i często niekonkurencyjna, tzn. wszyscy mogą w niej partycypować w równym stopniu, przy czym konsumpcja ta nie uszczupla istniejących zasobów. Korzyści z występowania tych dóbr przejmowane są przez przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających, przy czym im bardziej atrakcyjne są te dobra, tym wyższe dochody zlokalizowanych w pobliżu przedsiębiorstw⁴⁰. W praktyce oznacza to jednak, że wartość dodana wypracowana w przedsiębiorstwach nie do końca jest ich zasługą, ponieważ nie ponoszą pełnego kosztu utrzymania dóbr publicznych. Brak bezpośredniego powiązania dochodów przedsiębiorstw z kosztami utrzymania dóbr publicznych sprawia, że wspomniane dobra publiczne postrzegane wyłącznie są jako obciążenie. W rzeczywistości, opisany mechanizm daje unikalną możliwość ekonomicznego wykorzystywania zasobów, które w inny sposób nie mogą być wykorzystane, przy czym w przypadku turystycznego ich wykorzystania istnieje możliwość ich eksportu niewidzialnego, a więc poszerzenia bazy ekonomicznej obszaru⁴¹.

Obok opisanych efektów ekonomicznych, które mogą być w jednoznaczny sposób przypisane turystyce, istnieją także efekty trudniejsze do uchwycenia. Jest to budowanie lub poprawa wizerunku danego obszaru i możliwość promocji wytwarzanych tam produktów⁴². Często jest to oddziaływanie dwukierunkowe – interesujące produkty (np. żywnościowe) przyciągają turystykę, a turyści po powrocie do domu stają się ambasadorami tych wyrobów, czy szerzej – samego obszaru jako miejsca inwestycji.

W literaturze przedmiotu często można spotkać też krytykę turystyki jako narzędzia rozwoju określonego obszaru. Krytyka ta bazuje na różnych koncepcjach ekonomiczno-społecznych; np. często oskarża się

³⁹ L. Dwyer, P. Forsyth, W. Dwyer, *Tourism Economics and Policy*, Channel View Publications. Bristol, Buffalo, Toronto 2010, s. 284-288.

⁴⁰ T. Mihalić, *Economic impacts of tourism, particularly its potential contribution to economic development*, [w:] *Handbook of Tourism Economics, analysis, new applications and case studies*, C. Tisdell (red.), World Scientific Publishing, Singapore 2013, s. 674-675.

⁴¹ Tamże.

⁴² *Handbook on Tourism Destination Branding*, WTO, ETC, Madrid 2009, s. xii-xiii.

turystykę o utrwalanie zależności słabiej rozwiniętych obszarów od tych bogatszych⁴³. Należy jednak pamiętać, że w wielu przypadkach turystyka jest jedyną realną opcją rozwoju określonego miejsca⁴⁴.

4.2. Rachunek satelitarne jako narzędzie mierzenia wkładu turystyki w rozwój społeczno-gospodarczy regionu

Metodologia rachunku satelitarne turystyki (RST) została opracowana jako narzędzie mierzenia wkładu turystyki w gospodarkę narodową⁴⁵. Potrzeba opracowania takiego narzędzia wynika z opisanych powyżej własności turystyki, która jest zjawiskiem określanym przez działania nabywców – odwiedzających, których wydatki trafiają do rozmaitych branż. Zasady sporządzania RST zostały przygotowane i opublikowane w 2001 roku przez Światową Organizację Turystyki, OECD i Eurostat⁴⁶, a następnie zaktualizowane w 2008 roku⁴⁷. Istotnym elementem metodologii RST jest określenie jego zakresu. Przyjęto, że stroną popytową tworzą wydatki konsumpcyjne uczestników ruchu turystycznego, zdefiniowane w następujący sposób: wydatki turystyczne – wydatki dokonane przez odwiedzającego lub na jego rzecz przed podróżą, w jej trakcie oraz po podróży i pozostające w związku z tą podróżą. Wydatki turystyczne nie obejmują zakupów dokonanych w trakcie podróży, ale przeznaczonych do odsprzedaży, wydatków o charakterze inwestycyjnymi czy donacji wspierających turystykę. O ile określenie zakresu rachunku satelitarne od strony popytowej nie nastęrcza zasadniczych trudności, o tyle ustalenie jego zakresu od strony podażowej jest trudniejsze ze względu na zróżnicowanie struktury wydatków odwiedzających. W zastosowanej metodologii przyjęto rozwiązanie oparte na sile związku między danym produktem a jego znaczeniem dla konsumpcji turystycznej. Wyróżniono trzy rodzaje produktów i odpowiadających im rodzajów działalności gospodarczej:

- charakterystyczne,
- związane z turystyką,
- pozostałe.

Charakterystyczne produkty turystyczne (CPT) powinny spełniać przynajmniej jedno z następujących kryteriów:

- dany produkt reprezentuje istotną część wydatków turystycznych,
- znacząca część produkcji danego wyrobu lub usługi nabywana jest przez odwiedzających.

Analogicznie, **charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej (CRDT)** to takie, których podstawową produkcję stanowią wyroby i usługi spełniające przynajmniej jedno z przytoczonych kryteriów.

⁴³ Por. *Turystyka*, W. Kurek red., Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2007, s. 419-422.

⁴⁴ T. Mihalič, *Economic impacts of tourism ...*, op. cit., s. 675.

⁴⁵ Opis metodologii RST dla Polski zawierają opracowania: *Rachunek Satelitarne Turystyki dla Polski 2005*, Instytut Turystyki, Warszawa 2008 i *Rachunek Satelitarne Turystyki dla Polski 2011*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badania, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014, http://www.academia.edu/7881803/Rachunek_satelitarne_turystyki_dla_Polski_2011.

⁴⁶ *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, WTO, UE, OECD, UN 2001.

⁴⁷ *2008 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008)*, Commission of the European Communities Eurostat Organization for Economic World Tourism Organization Co-operation and Development United Nations, www.unwto.org; data dostępu: 11.09.2013.

Produkty związane z turystyką to produkty, które w znaczącej części nabywane są przez uczestników ruchu turystycznego; odpowiadające im rodzaje działalności to **działalność związana z turystyką**. Charakterystyczne produkty turystyczne i produkty związane z turystyką określane są łącznie terminem **produkty turystyczne**, a charakterystyczne turystyczne rodzaje działalności i rodzaje działalności związane z turystyką – jako **turystyczne rodzaje działalności**. **Pozostałe produkty** – to wszystkie pozostałe produkty, które są sporadycznie nabywane przez odwiedzających, a **pozostałe rodzaje działalności** to odpowiadające im rodzaje działalności gospodarczej.

Lista produktów charakterystycznych dla turystyki składa się z dwóch części: wspólnej dla wszystkich krajów stosujących wspólną metodologię OECD, Światowej Organizacji Turystyki, i Eurostat, oraz części ustalanej przez zainteresowany kraj. Określenie produktów związanych z turystyką leży zasadniczo w gestii poszczególnych krajów, z tym że zawsze do tej grupy zaliczany jest handel detaliczny⁴⁸.

Poszczególnym produktom odpowiadają rodzaje działalności, dla których stanowią one podstawowy rodzaj produkcji. Zestawienie rodzajów działalności uwzględnionych w rachunku satelitarnym dla województwa podlaskiego, zawiera poniższe zestawienie. Odpowiada ono rodzajom działalności uznanych za turystyczne w skali międzynarodowej.

Tabela 59. Charakterystyczne turystyczne rodzaje działalności

55. Zakwaterowanie
56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem
49.1 Transport kolejowy pasażerski międzymiastowy
49.3 Pozostały transport lądowy pasażerski
50.1 Transport morski i przybrzeżny pasażerski
50.3 Transport wodny śródlądowy pasażerski
51.1 Transport lotniczy pasażerski
77.11 Wynajem i dzierżawa samochodów osobowych i furgonetek
79 Działalność związana z turystyką
91 Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą
93 Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna
Działalność związana z turystyką
47 Handel detaliczny (paliwami, żywnością, odzieżą, alkoholem i wyrobami tytoniowymi) ⁴⁹ .

Źródło: opracowanie własne.

Zakres podaży w rachunku satelitarnym turystyki określony jest także przez przynależność producentów do terytorium ekonomicznego danego kraju. Przedmiotem analizy jest wyłącznie działalność producentów będących rezydentami danej gospodarki. Pozycje związane z importem, zwłaszcza charakterystycznych produktów turystycznych, znajdują się poza zakresem zainteresowania RST. W praktyce

⁴⁸ 2008 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008)..., op. cit.

⁴⁹ Na podstawie *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011*, op. cit. Rodzaje działalności zostały podane zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności PKD 2007, odpowiadają im produkty według Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług PKWiU 2008.

oznacza to, że spożycie turystyczne będące efektem zagranicznej turystyki wyjazdowej, znajduje odzwierciedlenie po stronie podażowej i popytowej RST tylko w takim zakresie, w jakim jest zaspokajane przez producentów będących rezydentami gospodarki danego kraju (np. marże organizatorskie biur podróży zajmujących się turystyką wyjazdową). W pewnym sensie ubocznym skutkiem przyjętej koncepcji jest weryfikacja wiarygodności informacji statystycznej na temat turystyki. Metodologia RST zakłada zestawienie danych dotyczących strony podażowej turystyki, pochodzących ze statystyki gospodarczej, z danymi dotyczącymi popytu, które pochodzą głównie z systemu statystyki turystyki i częściowo badań budżetów gospodarstw domowych. Niezgodność danych pochodzących z tych źródeł jest sygnałem do weryfikacji ich jakości.

Kluczowym założeniem metodologii RST jest jej ścisłe wpisanie w zasady sporządzania rachunków narodowych, które są podstawą opisu procesów tworzenia i podziału dochodów w gospodarce narodowej. Dzięki temu możliwe jest dokonywanie porównań wkładu turystyki w rozwój gospodarki za pomocą kategorii stosowanych w rachunkach narodowych: produkcji globalnej, wartości dodanej brutto, PKB. Zgodność z systemem rachunków narodowych oznacza także, że w RST są te same zasady określania wielkości zjawisk gospodarczych, które dotyczą gospodarki. Oznacza to, że konsumpcja naturalna (np. noclegi w domach przyjaciół) nie jest wyceniana. Wyjątkiem są drugie domy, które podobnie jak własność domów i mieszkań, traktowana jest jako element tworzenia PKB. Podstawą wyceny noclegów w tych domach są czynsze umowne, które można przypisać użytkownikom tych obiektów. Z punktu widzenia struktury rachunków narodowych, RST jest ograniczony do rachunku produkcji oraz rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług. Rachunek tworzenia i podziału dochodów są poza zakresem RST.

Z punktu widzenia kategorii stosowanych w rachunkach narodowych, spożycie turystyczne występuje w następujących pozycjach:

- zużyciu pośrednim – w zakresie wydatków na podróże służbowe, stanowiących koszt wytworzenia produkcji;
- spożyciu gospodarstw domowych z dochodów osobistych; obejmuje wydatki gospodarstw domowych na podróże turystyczne, zgodnie z przedstawioną wyżej definicją wydatku turystycznego; w pozycji tej uwzględniane są także wydatki finansowane z diet związanych z podróżami służbowymi, a ponadto zakupy usług świadczonych po cenach nierynkowych w części pokrywanej przez gospodarstwa domowe oraz czynsze umowne związane z posiadaniem domów lub mieszkań wakacyjnych;
- spożyciu sektora rządowego i samorządowego – zawiera wydatki tego sektora na usługi turystyczne przekazane gospodarstwom domowym w naturze; w praktyce są to przede wszystkim usługi informacji i promocji turystycznej, finansowane przez podmioty tego sektora;
- spożyciu sektora instytucji niekomercyjnych – w zakresie usług i wyrobów turystycznych przekazanych gospodarstwom domowym w naturze; są to na przykład usługi placówek kulturalnych, obiektów rekreacyjnych, imprez sportowych organizowanych przez organizacje turystyczne dla swoich członków (w części, w której nie ponosili oni kosztów udziału w takiej imprezie),
- eksporcie – w zakresie popytu nie-rezydentów na wyroby i usługi turystyczne świadczone przez rezydentów danego kraju na jego terytorium.

Rys. 23. Schemat konstrukcji rachunku satelarnego turystyki (RST)

* produkcja drugorzędna oznacza produkty inne niż typowe dla danego rodzaju działalności, np. usługi spa w przedsiębiorstwie hotelowym

Źródło: opracowanie własne.

W skrócie, metodologia RST zakłada określenie wielkości spożycia turystycznego obejmującego wymienione wyżej pozycje, określenie wielkości produkcji globalnej i wartości dodanej wytworzonej w CRDT, rodzajach działalności związanych z turystyką i pozostałych rodzajach działalności. Ogólny schemat konstrukcji RST przedstawiono na rysunku 23.

Jak wspomniano wyżej, kluczowym elementem RST jest zestawienie podaży poszczególnych kategorii usług ze spożyciem turystycznym. Ze względu na zróżnicowany sposób wyceny, zwłaszcza dotyczący tego, że rachunki produkcji sporządzane są w cenach bazowych, a wielkość spożycia turystycznego określana jest w cenach nabywcy, konieczne jest opracowanie tablicy podaży usług wycenionej w cenach nabywcy. Zestawienie podaży i popytu turystycznego umożliwi obliczenie współczynnika spożycia turystycznego, czyli określenia jaka część podaży danej usługi została zakupiona w celu zaspokojenia popytu ze strony odwiedzających. Współczynnik ten jest następnie wykorzystywany do obliczenia, jaka część produkcji globalnej i wartości dodanej w danej branży została wypracowana w odpowiedzi na popyt turystyczny. Jest to podstawą określania wkładu turystyki w tworzenie PKB.

Zadanie komplikuje jednak fakt, że wiele przedsiębiorstw, obok produkcji podstawowej, przypisanej danemu rodzajowi działalności gospodarczej, wytwarza także produkcję drugorzędą. Wymaga to obliczenia współczynnika specjalizacji, który informuje jaka część produkcji globalnej danej branży przypada na produkty podstawowe. Dopiero skojarzenie współczynnika spożycia turystycznego i współczynnika specjalizacji produkcji w danej branży pozwala na ustalenie, jaka część produkcji i wartości dodanej została wypracowana w związku z obsługą odwiedzających. Iloczyn współczynnika spożycia turystycznego i współczynnika specjalizacji produkcji nazywany jest współczynnikiem turystycznej wartości dodanej (TWD) i określa, jaka część produkcji globalnej i wartości dodanej, wytworzonej w określonej branży może być uznana za wkład turystyki w gospodarkę. Opisana logika i struktura RST sprawiają, że podstawą jego przygotowania jest dysponowanie rachunkiem podaży i wykorzystania wyrobów i usług, ponieważ zawiera on wszystkie kluczowe

elementy: wielkość produkcji podstawowej i drugorzędnej w cenach bazowych oraz wielkość podaży poszczególnych produktów w cenach nabywcy, a ponadto umożliwia obliczenie wartości dodanej i podatków pośrednich netto związanych z produkcją i sprzedażą usług nabywanych przez odwiedzających.

Uzupełnieniem informacji o wkładzie turystyki w produkcję i wartość dodaną w gospodarce są dane na temat jej wkładu w tworzenie miejsc pracy i nakłady na środki trwałe. Jeśli chodzi o tworzenie miejsc pracy, to logika ustalania wkładu turystyki jest taka sama, jak w przypadku produkcji i wartości dodanej. Podstawowe znaczenie mają dane na temat liczby pracujących w CRDT i współczynnik TWD.

Jeśli odnieść wyniki RST do efektów gospodarczych turystyki, widać, iż opisuje on jedynie bezpośrednie efekty spożycia odwiedzających. Pomija efekty związane z nakładami na środki trwałe, wydatkami na spożycie zbiorowe, np. promocję turystyki. Nie uwzględnia także efektów pośrednich czyli efektów związanych z dostawami dla przedsiębiorstw obsługujących odwiedzających i pozostałych efektów mnożnikowych. Jest to więc w istocie niepełny obraz wkładu turystyki w gospodarce.

Metodologia RST została opracowana z myślą o mierzeniu wkładu turystyki w gospodarkę kraju. Praktyka gospodarcza pokazała jednak, że jest zapotrzebowanie na mierzenie go na poziomie regionów. Wiele krajów podjęło próby stworzenia odpowiedniej metodologii, ale jak dotąd, nie wypracowano jednolitego podejścia⁵⁰. Generalnie jest to trudne zadanie, ponieważ regionalne systemy statystyki są zazwyczaj uboższe niż krajowe, co bardzo utrudnia zgromadzenie odpowiedniego zestawu danych. Dodatkowo pojawia się problem uwzględnienia trzeciej kategorii odwiedzających, obok zagranicznych i krajowych, tj. odwiedzających podróżujących wewnątrz regionu. Podstawowym problemem jest w tym przypadku określenie, jaka część ich konsumpcji pobudza gospodarkę regionu, czyli jest dodatkowym impulsem popytowym, a jaka jest po prostu przeniesieniem zwykłego popytu w inne miejsce na terenie regionu.

Prace metodologiczne nad regionalnym RST podjęto również w Polsce, ale analiza dostępnych źródeł informacji pokazuje, że jest to trudne zadanie. Przede wszystkim w Polsce nie ma regionalnych rachunków podaży i wykorzystania wyrobów i usług, ani regionalnych tablic przepływów międzygałęziowych. Oznacza to, że jedynym realnym rozwiązaniem jest regionalna dezagregacja wyników krajowego RST, a w rezultacie wyniki regionalnych RST tylko w przybliżeniu będą odzwierciedlać sytuację w poszczególnych województwach⁵¹. Dezagregacja RST, dla potrzeb regionalnego rachunku satelitarnego turystyki zakłada, że wyniki turystycznych rodzajów działalności zostaną podzielone między poszczególne województwa według udziału danego województwa w liczbie pracujących w danym rodzaju działalności w skali kraju. Podobnie – spożycie turystyczne w skali kraju dzielone jest między poszczególne województwa z uwzględnieniem udziału danego województwa w liczbie noclegów udzielonych w obiektach objętych bezpośrednią sprawozdawczością GUS (baza rejestrowana). Efektem takiego podejścia jest nieuwzględnianie różnic w produktywności, które mogą występować między województwami, co może zniekształcać ostateczne wyniki regionalnego rachunku satelitarnego turystyki dla poszczególnych województw.

Należy podkreślić, że do tej pory nie wykonywano w Polsce regionalnych rachunków satelitarnych turystyki i dlatego projekt dla województwa podlaskiego ma charakter pionierski. Jest pierwszym krokiem

⁵⁰ Por. *Metodologia regionalnego rachunku satelitarnego turystyki dla Polski*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badań, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014 [dokument elektroniczny], tryb dostępu: <http://www.msport.gov.pl/prace-badawcze-turystyka/metodologia-regionalnego-rachunku-satelitarnego-turystyki-dla-polski-oraz-rachunek-satelitarny-turystyki-dla-polski-za-rok-2011>; data dostępu: 20.12.2014.

⁵¹ Tamże.

w stronę wypracowania kompleksowego, ale realistycznego (tj. niewymagającego kosztownych dodatkowych badań) podejścia do tego zagadnienia. Jak wspomniano wyżej, wielkość produkcji globalnej w turystycznych rodzajach działalności, oszacowano wykorzystując wyniki RST z 2011 roku i dane na temat liczby pracujących w tych branżach w województwie podlaskim. Wielkość podaży określono dodając wartość podatków pośrednich netto, obliczoną na podstawie udziału województwa w produkcji danego produktu i wielkości tych podatków w skali kraju z RST za 2011 rok. Wielkość spożycia nie-rezydentów obliczono zasadniczo na podstawie udziału województwa w liczbie noclegów udzielonych nie-rezydentom i wielkości spożycia nie-rezydentów z RST za 2011 rpk. W przypadku spożycia rezydentów, wykorzystano głównie dane z oryginalnego badania spożycia turystycznego na terenie województwa, wykonanego w ramach zamówienia w 2014 roku⁵². Wyjątkiem były informacje na temat spożycia usług organizatorów i agencji turystyki, które określono na podstawie wielkości podaży tych usług w województwie i współczynnika spożycia turystycznego z RST w 2011 roku. Jest to zgodne z przytaczaną metodologią RRST⁵³.

4.3. Uproszczony rachunek satelitarny turystyki dla województwa podlaskiego

Pionierska próba obliczenia rachunku satelitarnego na poziomie regionalnym (dla województwa podlaskiego), przedstawiona w niniejszym rozdziale, została zaprezentowana w poszczególnych tabelach. Podstawy teoretyczne RST omówiono szczegółowo w rozdziale 4.2. W tabeli 60 zamieszczono oszacowania dotyczące wielkości produkcji globalnej, wartości dodanej i podaży w branżach turystycznych, obliczone zgodnie z procedurą przedstawioną na rys. 23. Produkcja globalna wyceniona jest w cenach bazowych, czyli w cenach otrzymywanych przez producentów, podaż w cenach rynkowych, czyli płaconych przez nabywców, tj. z uwzględnieniem podatków do produktów i ewentualnych dotacji do produktów. Ze względu na brak odpowiednich danych dotyczących relacji między wartością dodaną a produkcją globalną branż turystycznych w województwie podlaskim, konieczna była ekstrapolacja danych ogólnopolskich. Oznacza to, że dla obliczenia wartości dodanej w turystycznych rodzajach działalności w województwie podlaskim zastosowano relacje wartości dodanej do produkcji globalnej pochodzące z RST dla Polski za 2011 rok. Dokładniejsze informacje na temat wykorzystanych źródeł i przyjętych procedur szacowania produkcji globalnej i podaży zawiera tabela 60.

Wielkości przedstawione w tabeli 60 ilustrują ogólne rozmiary działalności gospodarczej turystycznych rodzajów działalności na terenie województwa podlaskiego w roku 2011.

⁵² Mowa o badaniu pt. „Wpływ projektów z zakresu turystyki i kultury na rozwój społeczno-gospodarczy regionu”, którego wyniki prezentuje niniejszy Raport.

⁵³ *Metodologia regionalnego rachunku satelitarnego turystyki dla Polski...*, op. cit.

Tabela 60. **Produkcja i podaż w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące mln zł)**

Rodzaje działalności według PKD 2007		Produkcja globalna	Wartość dodana	Podaż
55.	Zakwaterowanie	195	89	202,2
	Drugie domy (szacowany czynsz)	.	.	.
56.	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	202,6	96,3	221,4
49.	Transport lądowy i rurociągowy	2 441,8	908,3	1 992,7
50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski ^b	.	.	.
51.1	Transport lotniczy pasażerski ^b	.	.	.
77.11	Wynajem i dzierżawa samochodów osobowych i furgonetek	0	0	
79	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane ^a	82,7	22,8	95,7
91.	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	.	.	.
90-91 i 93.	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	.	.	.
47.	Handel detaliczny	2 924,3	1 867,3	7 132
	Działalność turystyczna ogółem	.	.	.
	Działalność pozostała	.	.	.
	Gospodarka ogółem	68775	30077	.

a) wartość netto – tylko marża

b) brak danych do oszacowań ze względu na tajemnicę statystyczną.

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, . – brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS, wg PKD 2007 ESA 1995 [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=283546&p_token=0.44855137448757887, data dostępu: 06.01.2015.

Tabela 61. **Wartość dodana i PKB w Polsce i w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące mln zł)**

Województwo podlaskie	wartość dodana: 30077 mln zł	PKB 34239 mln zł
Polska	wartość dodana: 1342386 mln zł	PKB 1528127 mln zł

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, wg PKD 2007 ESA 1995 [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=283546&p_token=0.44855137448757887, data dostępu: 06.01.2015.

Tabela 62. Źródła danych w rachunku produkcji i podaży

Rodzaje działalności według PKD 2007		Produkcja globalna		Podaż
55.	Zakwaterowanie	Oszacowanie własne na podstawie liczby pracujących z BDL, wskaźnika produkcji globalnej, wartości dodanej na 1 pracującego z rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług z RST za 2011 r. skorygowanych o relacje wynagrodzeń w województwie i kraju		Oszacowanie własne, wskaźnik podatków pośrednich obliczony na podstawie rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług (PKWWiU) za 2010 r.
	Drugie domy szacowany czynsz		<i>brak danych</i>	<i>brak danych</i>
56.	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	Oszacowanie własne na podstawie proporcji między produkcją globalną, wartością dodaną i podatkami pośrednimi netto z RST za 2011 r.		Dane z rocznika województwa podlaskiego za 2011 r.
49.	Transport lądowy i rurociągowy	Oszacowanie własne na podstawie liczby pracujących z BDL, wskaźnika produkcji globalnej, wartości dodanej na 1 pracującego z rachunków narodowych za 2011 r. w bazie EUROSTAT skorygowanych o relacje wynagrodzeń w województwie i kraju		Oszacowanie własne, wskaźnik podatków pośrednich obliczony na podstawie rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług (RPWWiU) za 2010 r.
50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski	<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>		<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>
51.1	Transport lotniczy pasażerski	<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>		<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>
77.1 1	Wynajem i dzierżawa samochodów osobowych i furgonetek	<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>		<i>bardzo małe rozmiary zjawiska</i>
79	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	Oszacowanie własne na podstawie liczby pracujących z BDL, wskaźnika produkcji globalnej, wartości dodanej na 1 pracującego z rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług z RST za 2011 r. skorygowanych o relacje wynagrodzeń w województwie i kraju		Oszacowanie własne, wskaźnik podatków pośrednich obliczony na podstawie rachunku podaży i wykorzystania wyrobów i usług (RPWWiU) za 2010 r.
91.	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą		<i>brak danych dotyczących województw</i>	<i>brak oszacowania</i>
	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna		<i>brak danych</i>	<i>brak danych</i>
47.	Handel detaliczny	Oszacowanie własne na podstawie liczby pracujących z BDL, wskaźnika produkcji globalnej, wartości dodanej na 1 pracującego z rachunków narodowych za 2011 r. w bazie EUROSTAT skorygowanych o relacje wynagrodzeń w województwie i kraju		Dane z rocznika województwa podlaskiego za 2011 r.
	Działalność pozostała		<i>brak oszacowania</i>	<i>brak oszacowania</i>
	Gospodarka ogółem		Dane z rachunków regionalnych za 2012 r.	<i>brak oszacowania</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS, wg PKD 2007 ESA 1995; [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=283546&p_token=0.44855137448757887, data dostępu: 06.01.2015 oraz danych z bazy EUROSTAT: www.appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_1a_se_r2&lang=en; data dostępu: 02.01.2015.

Tabela 63. Spożycie turystyczne w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące, w mln zł)

Rodzaje działalności wg PKD 2007		Wydatki odwiedzających z poza województwa				Wydatki odwiedzających z województwa		Inne składowe spożycia turystycznego	Wojewódzkie spożycie turystyczne pieniężne i w naturze
		Spożycie nierezydentów	Spożycie turystów rezydentów	Spożycie jednodniowych odwiedzających rezydentów	OGÓLEM	Turysty	Jednodniowi odwiedzający		
55.	Usługi noclegowe	42,60	120,7	x	163,30	14,3	x	0	177,60
	Drugie domy (szacowane czynsze)	.	.	x	.	.	x	x	.
56.	Usługi gastronomiczne	45,20	78,4	6,9	130,50	9,3	4,4	.	144,20
49.	Transport lądowy	3,08	43,6	9	55,68	5,5	1,1	.	62,28
50.10, 50.30, 52.23	Transport wodny	1,12		0	1,12	0	0	.	1,12
51.10, 52.23	Przewozy lotnicze	0,00	0	0	0	0	0	0	0
90.0, 91.0, 79.9, 85.5, 77.2, 93.2	Usługi kulturalno-rekreacyjne	25,71	46,7	2,2	74,61	5,5	2,3	.	82,41
Razem charakterystyczne produkty turystyczne		117,71	289,4	18,1	425,22	34,6	7,8	.	467,62
Zakupy żywności, artykułów przemysłowych i produktów rafinacji ropy naftowej		130,07	166,3	45,1	341,47	19,7	11	.	372,17
Razem produkty turystyczne		247,78	455,7	63,2	766,69	54,3	18,8	.	839,79
Produkty pozostałe		87,78	38,2	0,9	126,88	4,5	0,4	.	131,78
Ogółem produkty		335,56	493,9	64,1	893,57	58,8	19,2	.	971,56

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, - – brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011...*, op. cit., badania odwiedzających woj. podlaskie realizowanego w 2014 r. w ramach zlecenia oraz *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012...*, op. cit.

Wykorzystanie ustalonych dla Polski wskaźników relacji między produkcją globalną a wartością dodaną wynika z braku danych na ten temat w odniesieniu do województw. Drugą stroną rachunku satelitarnego stanowią dane dotyczące spożycia turystycznego na danym terytorium ekonomicznym. Oszacowania dotyczące woj. podlaskiego zawiera tabela 63.

Zestawienie (tabela 63) ilustrujące spożycie turystyczne w województwie podlaskim obejmuje te kategorie spożycia, które są związane z konsumpcją turystyczną na terenie województwa. Jest zmodyfikowaną wersją tabeli zbiorczej pokazującej spożycie turystyczne na terenie terytorium ekonomicznym kraju w zestawie tabel RST. Modyfikacja polega na łącznym potraktowaniu spożycia w związku z podróżami w celach prywatnych i zawodowych oraz wyodrębnieniu spożycia mieszkańców województwa. Wyodrębnienie tego spożycia pozwoli wyeliminować z oceny wkładu turystyki w gospodarkę województwa efektów popytu przeniesionego z miejsca stałego zamieszkania. W dalszej analizie za taki popyt przeniesiony uznano przeciętne wydatki na żywność. W tabeli 64 uwzględniono także pozycje, dla których nie udało się zebrać danych: szacowane czynsze w domach i mieszkaniach wakacyjnych oraz inne składniki spożycia turystycznego, czyli dopłaty do niektórych usług, np. kulturalnych. Na podstawie wyników RST dla Polski można stwierdzić, że ta ostatnia pozycja jest mało znacząca.

Podstawą oszacowania wielkości spożycia turystycznego na terenie województwa były dane pochodzące z różnych źródeł. W przypadku spożycia nie-rezydentów (cudzoziemców) podstawą oszacowań była liczba noclegów udzielonych w 2011 roku (dane BDL i GUS), wyniki rachunku satelitarnego turystyki (spożycie poszczególnych produktów na 1 nocleg cudzoziemca w bazie turystycznej) oraz dane z publikacji pt. *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.*⁵⁴. Ze wspomnianej publikacji pochodzą dane dotyczące spożycia usług gastronomicznych przez odwiedzających z Białorusi (18,1 mln zł). Spożycie mieszkańców województwa podlaskiego oszacowano w oparciu o dane z badania przeprowadzonego w ramach zlecenia w lecie 2014 roku⁵⁵ i danych na temat liczby noclegów udzielonych rezydentom na terenie województwa (BDL, GUS). Badanie z 2014 roku zostało wykorzystane do oszacowania średnich wydatków dziennych na poszczególne produkty w podziale na kategorie uwzględnione w tabeli 64 oraz do określenia proporcji między wydatkami mieszkańców województwa i pozostałej części kraju. Dane dotyczące liczby noclegów były z kolei kluczowe dla ustalenia wielkości ruchu i struktury turystycznego spożycia na terenie województwa. W oparciu o wyniki badania z 2014 roku ustalono spożycie osób korzystających z bazy noclegowej objętej sprawozdawczością GUS (bez kempingów, pól namiotowych i domków letniskowych⁵⁶). Wielkość ruchu osób, które nie korzystały z tej bazy, określono na podstawie proporcji między liczbą osobodni we wspomnianej bazie a liczbą osobodni przypadających na pozostałe kategorie odwiedzających. W ten sam sposób oszacowano także spożycie mieszkańców województwa oraz liczbę podróży odwiedzających jednodniowych.

⁵⁴ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.*, GUS, Warszawa-Rzeszów 2013.

⁵⁵ Badanie przeprowadzone na terenie woj. podlaskiego w lecie 2014 roku w ramach realizowanego zlecenia, w którym uzyskano odpowiedzi od 1041 respondentów. Zebrane dane obejmowały m.in. dane na temat wysokości wydatków na terenie województwa, czas pobytu, wykorzystywany rodzaj bazy noclegowej i informacje na temat pochodzenia respondenta (województwa zamieszkania).

⁵⁶ Zrezygnowano z tych obiektów ze względu na niejednoznaczną ich identyfikację przez respondentów.

Podstawowe ustalenia dotyczące wydatków poszczególnych kategorii odwiedzających zamieszczono w tabeli 64. Wydatki te przedstawiono w przeliczeniu na 1 dzień podróży, według rodzajów produktów uwzględnianych w rachunku satelitarnym turystyki.

Wykorzystanie badań z 2014 roku może wydawać się kontrowersyjne, ponieważ dotyczy innego roku niż rok 2011, dla którego sporządzono rachunek, ale jest to jedyne badanie, które zawiera niezbędne dane. Równocześnie, na podstawie wyników badań ogólnopolskich⁵⁷, przeprowadzanych w ostatnich latach można stwierdzić, że wielkość wydatku dziennego, struktura rodzajowa tych wydatków i ogólnie zachowania turystyczne Polaków charakteryzowały się dużą stabilnością w latach 2009 i 2013. Wszystkie obliczenia wykonano w programie Excel.

Tabela 64. Średnie wydatki dzienne poszczególnych grup krajowych odwiedzających (w zł), średni czas trwania i liczba osób uczestniczących w podróży

Kategoria odwiedzających	Wydatki na noclegi	Wydatki na usługi gastronomiczne	Wydatki na usługi kulturalno-sportowe (wstępy, sprzęt, korzystanie z obiektów)	Wydatki na zakupy (paliwo, żywność, pozostałe zakupy)	Pozostałe wydatki (medyczne, usługi motoryzacyjne, inne)	Przeciętna liczba osób uczestniczących w podróży	Przeciętny czas trwania podróży
Turyści w bazie rejestrowanej ^a	55,5	22,8	13,4	49,3	15,15	2,25	4,88
Turyści w bazie nierejestrowanej ^b	22,6	17	10,16	35,9	7,57	2,34	5,72
Odwiedzający jednodniowi	x	28	11,35	139	3,27	1,7	x
Odwiedzający jednodniowi z województwa	x	19,8	10,5	49,14	1,95	1,7	x

a) baza hotelowa objęta badaniem

Kt-1 – sprawozdanie z wykorzystania turystycznego obiektu noclegowego (GUS)

b) pozostałe miejsca noclegu

Źródło: opracowanie własne na podstawie realizowanego, w ramach zlecenia, badania odwiedzających woj. podlaskie w lecie 2014 roku oraz danych na temat noclegów udzielonych rezydentom i nie-rezydentom w bazie hotelowej woj. podlaskiego w 2011 roku BDL GUS, ścieżka dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data dostępu: 20.01.2015.

Tabela 65 jest kluczową tabelą rachunku satelitarnego, ponieważ zawiera zestawienie podaży i popytu turystycznego, oraz obliczony na tej podstawie wkład turystyki w tworzenie wartości dodanej w danej gospodarce.

⁵⁷ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2013 r., GUS, Warszawa 2014 i poprzednie edycje tego badania.

Tabela 65. **Produkcja, podaż i turystyczna wartość dodana w województwie podlaskim w 2011 rok**
(ceny bieżące, w mln zł)

Rodzaje działalności według PKD 2007		Produkcja globalna	Wartość dodana	Podaż	Spożycie turystyczne	TWD	Turystyczna wartość dodana
55.	Zakwaterowanie	195	89	202,2	177,60	0,88	78,17
	Drugie domy (szacowany czynsz)				.	.	.
56.	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	202,6	96,3	221,4	144,2	0,65	62,72
49.	Transport lądowy i rurociągowy	2 441,8	908,3	1992,7	62,3	0,03	28,39
50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski	.	.	.	1,12	.	0,06 ^b
51.1	Transport lotniczy pasażerski	.	.	.	0	0	0
77.11	Wynajem i dzierżawa samochodów osobowych i furgonetek	0	0	0	0	0,00	0
79	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane ^a	82,7	22,8	95,7	x	0,57 ^b	12,98
90-91 i 93.	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	.	.	.	82,41	.	37,9 ^b
	CRDT ogółem				467,62	x	220,22
47.	Handel detaliczny	2 924,3	1 867,3	7132	372,17	0,05	97,4
	Działalność pozostała	.	.	.	131,78	x	59,3
	Gospodarka ogółem	68 775	30 077	.	971,56	x	377

a) tylko marże organizatorów i agentów

b) obliczono na podstawie współczynnika z RST dla 2011 roku.

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, - – brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011...*, op. cit., badania odwiedzających woj. podlaskie realizowanego w 2014 roku w ramach zlecenia oraz *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012...*, op. cit.

Zgodnie z zaproponowaną metodologią regionalnego RST⁵⁸, wkład turystyki w tworzenie wartości dodanej w województwie obliczany jest jako suma wartości dodanej, wytworzonej w przedsiębiorstwach

⁵⁸ *Metodologia regionalnego...*, op. cit., [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.msport.gov.pl/prace-badawcze-turystyka/metodologia-regionalnego-rachunku-satelitarnego-turystyki-dla-polski-oraz-rachunek-satelitarny-turystyki-dla-polski-za-rok-2011, data dostępu: 20.01.2015.

obsługujących odwiedzających, zlokalizowanych na terenie analizowanego województwa. Oznacza to, że wkład turystyki w wartość dodaną wytworzoną w województwie składa się z dwóch elementów: wartości dodanej, wytworzonej dzięki obsłudze odwiedzających przebywających na terenie województwa (zakwaterowanie, gastronomia, wynajem samochodów, usługi kulturalne i rekreacyjne, handel detaliczny) oraz wartości dodanej, wytworzonej przez przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających, które są zlokalizowane na terenie województwa, ale mogą obsługiwać także osoby, które na jego terenie nie przebywały (biura podróży i przedsiębiorstwa transportowe). Za takim rozwiązaniem przemawia fakt, że w obu przypadkach korzyści w postaci dochodów, miejsc pracy i podatków związanych z działalnością zostają w województwie. W związku z tym, wartość dodana wytworzona w pierwszej grupie przedsiębiorstw została obliczona w tabeli 66 jako zestawienie podaży i spożycia odwiedzających na terenie województwa. Natomiast w przypadku działalności organizatorów i agentów turystycznych, wielkość ich turystycznej wartości dodanej obliczono z użyciem ogólnopolskiego współczynnika TWD, ustalonego w RST za 2011 rok. Z powodu braku danych na temat wielkości podaży usług kulturalnych i rekreacyjnych na terenie województwa podlaskiego, dla ustalenia turystycznej wartości dodanej w tych rodzajach działalności, również posłużono się ogólnopolskim współczynnikiem spożycia turystycznego. Ze względu na brak danych, w szacunkach nie uwzględniono produkcji drugorzędnej analizowanych produktów i rodzajów działalności, ale nie powinno to mieć znaczącego wpływu na całość wyników. Za takim wnioskiem przemawiają wyniki RST za 2011 rok, gdzie ustalono, że znaczna część produkcji drugorzędnej wytwarzana jest w innych turystycznych rodzajach działalności, np. usługi noclegowe są dostarczane przez przedsiębiorstwa świadczące usługi w zakresie żywienia⁵⁹.

Oszacowanie PKB wytworzonego dzięki obsłudze odwiedzających, wymaga uzupełnienia wartości dodanej o wartość podatków pośrednich netto, związanej z zakupionymi usługami i produktami. Ze względu na brak danych na ten temat, w odniesieniu do województwa podlaskiego posłużono się wartościami obliczonymi dla kraju, tzn. kwotę podatków pośrednich netto dla danego produktu pomnożono przez udział województwa podlaskiego w jego podaży. Tak obliczona wartość podatków pośrednich netto wyniosła 89 mln zł, z czego tylko 19 mln zł przypadało na zakupy charakterystycznych produktów turystycznych. Ogółem wielkość wkładu turystyki w PKB województwa oszacowano na 466 mln zł.

4.4. Wkład turystyki w gospodarkę województwa podlaskiego

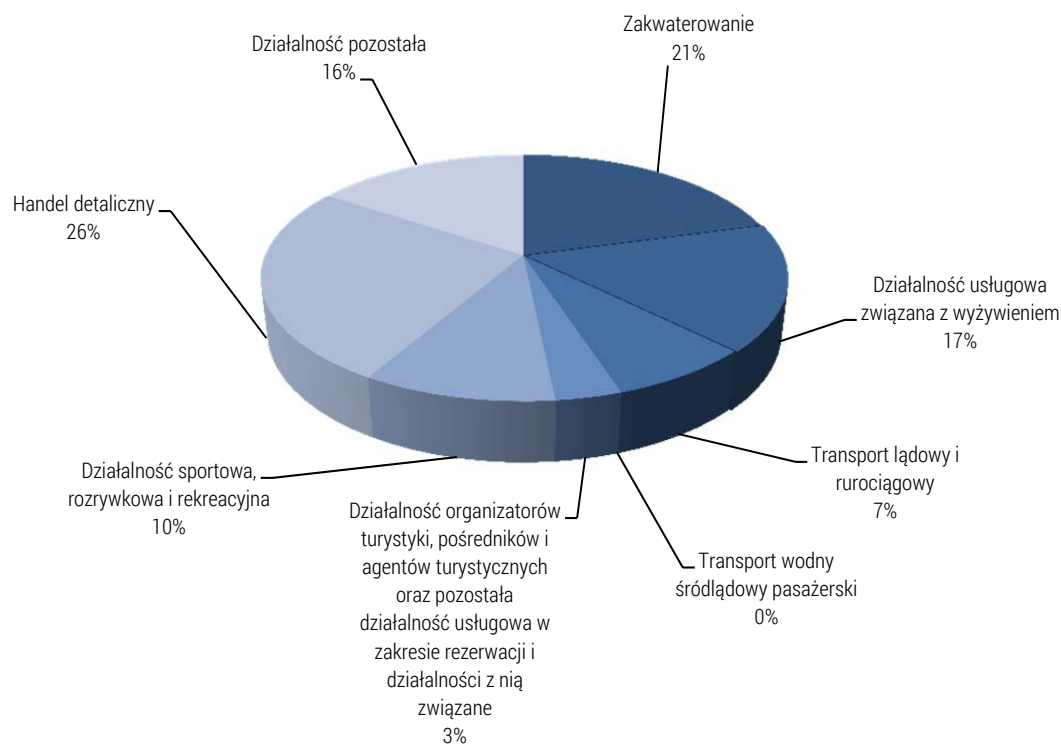
Wyniki opisanego w poprzedniej części opracowania uproszczonego rachunku satelitarne turystyki dla województwa podlaskiego, pozwalają określić bezpośredni wkład turystyki w gospodarkę regionu w 2011 roku. Jak ustalono na podstawie wielkości przedstawionych w tabeli 65, turystyczna wartość dodana brutto wyniosła 377 mln zł, co stanowiło 1,25% wartości dodanej wypracowanej w województwie w 2011 roku. Dla porównania, wielkość turystycznej wartości dodanej wytworzonej w Polsce w 2011 roku (bez uwzględniania drugich domów), wyniosła 19 544,93 mln zł, co stanowiło 1,46% krajowej wartości dodanej.

⁵⁹ *Rachunek satelitarny turystyki dla Polski 2011*, op. cit., s. 56-57.

Oznacza to, że wkład ten był niższy niż przeciętny dla kraju, przy czym udział województwa w turystycznej wartości dodanej Polski wyniósł 1,93% i był nieco niższy niż jego udział w hotelowej bazie noclegowej, który kształtował się na poziomie 2%⁶⁰.

Jeśli chodzi o strukturę wytworzonej turystycznej wartości dodanej, odbiegała ona od krajowej. 58,4% wytworzono w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności, a resztę w handlu detalicznym i pozostałych rodzajach działalności. Odpowiednie wartości dla kraju, to: 66% i 34%. Wyniki te można interpretować jako wskazówkę, że rynek turystyczny w województwie podlaskim jest we wstępnej fazie rozwoju i zakupy odwiedzających, w tym nie-rezydentów, są te tyle duże, że nie są równoważone przez sprzedaż charakterystycznych usług turystycznych.

Ze względu na niekompletne informacje dotyczące usług transportowych, wartość turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim może być lekko niedoszacowana. Poważnym mankamentem jest także brak danych o drugich domach i mieszkaniach, które to wielkości są dość popularne na terenie województwa, a szacowany czynsz z tego tytułu jest jednym ze składników wartości dodanej wytworzonej dzięki turystyce.

Rys. 24. Struktura turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim, według rodzaju działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 65.

Wniosek o popularności tego typu zakwaterowania można wysnuć na podstawie wyników badania przeprowadzonego wśród odwiedzających województwo, a zrealizowanego w ramach zlecenia. 2,2%

⁶⁰ Na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=404698&p_token=0.5601598927751184; data dostępu: 20.01.2015.

respondentów zadeklarowało wówczas korzystanie z tego typu bazy. Może się to wydawać niewielkim odsetkiem, ale trzeba pamiętać, że pełne uchwycenie skali zjawiska za pomocą tego typu badań jest bardzo trudne, ponieważ korzystający z własnych domów wakacyjnych stosunkowo rzadko pojawiają się w skupiskach ruchu turystycznego. Strukturę turystycznej wartości dodanej według rodzajów działalności przedstawiono na rysunku 24.

Z danych przedstawionych na rys. 24 wynika, że największy udział w tworzeniu turystycznej wartości dodanej miał handel detaliczny – 26%, zakwaterowanie – 21% i usługi w zakresie żywienia – 17%. Ogólnie na charakterystyczne turystyczne rodzaje działalności przypadało 58% turystycznej wartości dodanej, a 42% – na handel detaliczny i działalność pozostałą. Proporcje te odbiegają od struktury tej wartości dla całego kraju, w przypadku której 65% turystycznej wartości dodanej powstało w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności. Nie należy jednak zapominać, że na terenie województwa nie występuje tak istotny rodzaj działalności, jak transport lotniczy, a inny – działalność organizatorów turystyki – jest reprezentowany w niewielkim wymiarze.

Z punktu widzenia oceny wkładu turystyki w gospodarkę województwa ważne jest nie tylko określenie jej udziału w tworzeniu wartości dodanej, ale także znaczenia dla rozwoju poszczególnych rodzajów działalności. Informacji na ten temat dostarcza współczynnik TWD, którego wartość waha się od 0,88 (88%) dla zakwaterowania do 0,03 (3%) dla transportu lądowego lub rurociągowego. Jeśli porównać je ze współczynnikami spożycia turystycznego z RST dla Polski, to okaże się, że województwo charakteryzowało się wyższym niż ogólnopolski wskaźnikiem sprzedaży odwiedzającym usług zakwaterowania oraz bardzo wysokim udziałem w sprzedaży usług gastronomicznych. Było to odpowiednio 88% w województwie podlaskim i 69% w Polsce oraz aż 65% przy 25% dla usług związanych z żywnością w kraju⁶¹. Oznacza to, że rozwój gastronomii w województwie jest obecnie uzależniony od popytu ze strony odwiedzających. Wniosek ten pośrednio potwierdzają dane na temat wydatków na usługi hoteli i restauracji mieszkańców województwa podlaskiego, które w 2011 roku wynosiły 12,29 zł miesięcznie na osobę i były najniższe w kraju⁶². Wyraźnie wyższy niż przeciętny w kraju był także udział odwiedzających w działalności handlu detalicznego (5% wobec 1,5%), co oznacza że popyt odwiedzających jest istotny z punktu widzenia poziomu obrotów i zapewne rentowności, które byłyby niemożliwe do uzyskania bez tego dodatkowego popytu.

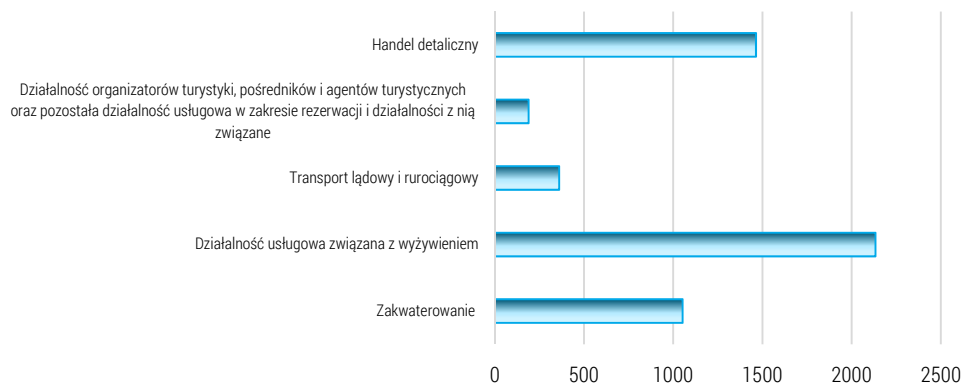
Jak wspomniano w poprzednim punkcie, obliczenie wkładu turystyki w PKB województwa wymaga dodania do turystycznej wartości dodanej podatków pośrednich netto, związanych z produktami sprzedawanymi odwiedzającym. Wielkość tych podatków (VAT, akcyza i cło minus dotacje do produktów) oszacowano na 89 mln zł, z czego tylko 19 mln zł przypadało na charakterystyczne produkty turystyczne. Proporcje takie są w dużym stopniu rezultatem stawek podatkowych: usługi hotelarskie i gastronomiczne, transportowe mają obniżoną stawkę VAT, ponadto występuje tu także produkcja na eksport ze stawką 0%. Z drugiej strony, zakupy paliwa, stanowiące istotny wydatek odwiedzających, obciążone są pełną stawką VAT i dodatkowo wysoką akcyzą. **Oszacowany turystyczny PKB w województwie wyniósł 466 mln zł i stanowił 1,36% PKB województwa. Był zatem niższy niż krajowy, który wyniósł 1,6%.**

Współczynniki TWD wykorzystane do oszacowania turystycznej wartości dodanej mogą być wykorzystane także do oszacowania bezpośredniego zatrudnienia w turystyce i podatków dochodowych,

⁶¹ *Rachunek...*, op. cit., s. 59.

⁶² *Budżety gospodarstw domowych 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012, tab. 36.

które są efektem obsługi odwiedzających. W odniesieniu do liczby pracujących obliczenie tego zatrudnienia możliwe jest w oparciu o dane ze statystyki strukturalnej przedsiębiorstw (BDL, GUS), a więc bez pracujących w sekcji R (Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją), oferującej usługi kulturalne i rekreacyjne oraz bez pracujących w przedsiębiorstwach żeglugi śródlądowej. Wielkość tego zatrudnienia oszacowano na 5 999 pracujących, a jego strukturę ilustruje rys. 25.

Rys. 25. Liczba pracujących bezpośrednio na rzecz obsługi odwiedzających w województwie podlaskim w 2011 roku

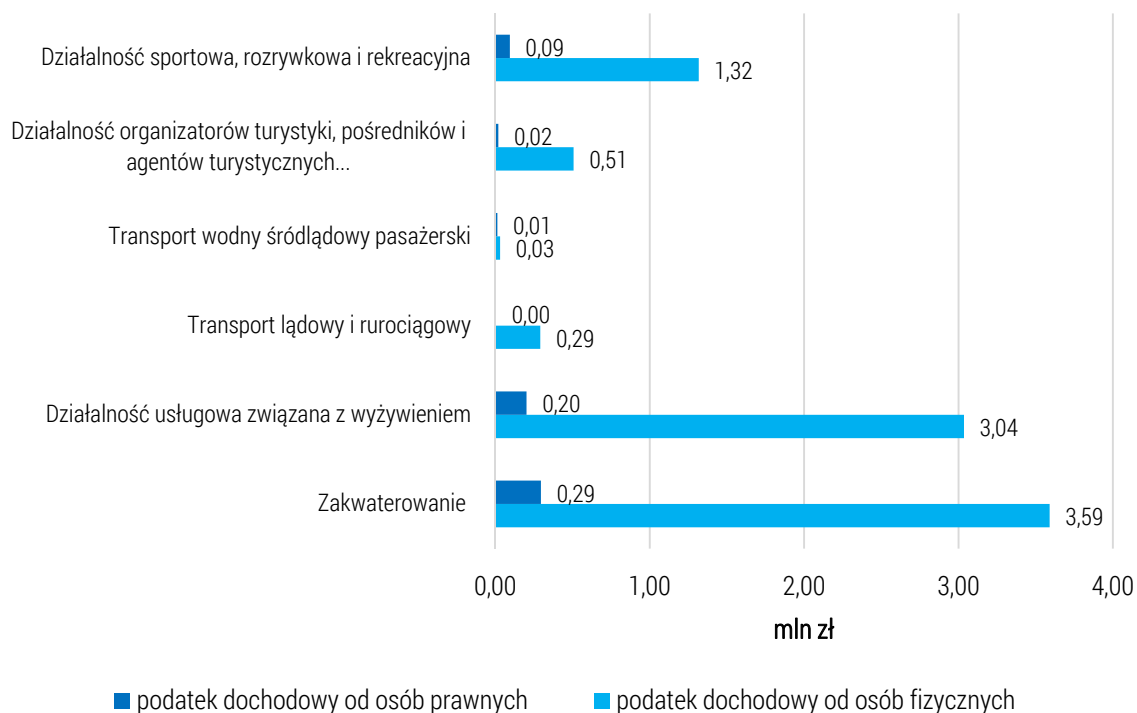
Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie danych zamieszczonych na rys. 25 można stwierdzić, że największa liczba pracujących przypada na usługi związane z wyżywieniem (2 133 osoby) i zakwaterowaniem (1 052 osoby). Duży udział wydatków na zakupy sprawia, że znaczną liczbę pracujących w handlu detalicznym można uznać za efekt spożycia odwiedzających (1 463 osoby), niemniej jest to związek mniej oczywisty niż w przypadku wymienionych wcześniej rodzajów działalności. W transporcie było to 360 pracujących, a w działalności organizatorów turystyki – 189 pracujących. Nie jest możliwe określenie liczby osób utrzymujących się całkowicie lub częściowo ze świadczenia usług odwiedzających, ponieważ dane tego typu nie są zbierane przez statystykę publiczną. Przeprowadzenie odpowiedniego badania przez wykonawcę zlecenia również byłoby niecelowe, ponieważ dotyczyłoby tzw. danych wrażliwych, których respondenci nie chcą udostępniać i nie ma możliwości wpływania na ich decyzje.

Jednym z efektów działalności gospodarczej są wpływy podatkowe. W przypadku turystyki wpływy te obejmują kilka tytułów podatkowych i opłat. Część z nich zostaje jako wpływy jednostek samorządu terytorialnego, część jest odprowadzana do budżetu centralnego. W tej ostatniej grupie znajdują się podatki dochodowe od osób fizycznych i prawnych, które w pewnej części, według określonego algorytmu, wracają do jednostek terytorialnych, w których mają siedzibę osoby fizyczne lub prawne, które je płacą. Na podstawie informacji dostarczonych przez Izbę Skarbową w Białymstoku⁶³ (załącznik) można oszacować bezpośrednie efekty fiskalne obsługi odwiedzających w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej. W przypadku osób fizycznych, obejmują one podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek zryczałtowany

⁶³ Pismo Dyrektora Izby Skarbowej w Białymstoku nr WZ/033-17/Ich/2014, z dnia 20 listopada 2014 r.

oraz w formie karty podatkowej, a w przypadku osób prawnych – jest to podatek dochodowy od osób prawnych. Na podstawie dostarczonych danych można obliczyć, że wszystkie podatki dochodowe od osób fizycznych w turystycznych rodzajach działalności wyniosły w 2011 roku 27,56 mln zł, z czego bezpośredni efekt obsługi ruchu turystycznego (obliczony z wykorzystaniem TWD (tabela 65) to 8,74 mln zł czyli 31,7%. Wpływy z podatku CIT w omawianych rodzajach działalności wyniosły 1,56 mln zł, z czego bezpośrednio na turystykę przypadało 0,61 mln zł. Strukturę bezpośrednich dochodowych podatków turystycznych przedstawiono na rysunku 26.

Rys. 26. Bezpośrednie dochodowe podatki turystyczne w województwie podlaskim w 2011 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Izby Skarbowej w Białymstoku (załącznik).

Na podstawie danych przedstawionych na wykresie można zauważyć, że największym płatnikiem turystycznych podatków dochodowych są osoby fizyczne i prawne świadczące usługi zakwaterowania, a na drugim miejscu znaleźli się przedsiębiorcy świadczący usługi gastronomiczne, na trzecim zaś – usługi kulturalno-rekreacyjne. Informacje uzyskane z Izby Skarbowej nie pozwalają na określenie, jaka część tych podatków trafiła do samorządów na terenie województwa, ponieważ odpowiednie kwoty przekazywane są przez Ministerstwo Finansów bezpośrednio poszczególnym samorządom. Generalnie są to niewielkie kwoty, ale należy pamiętać, że do samorządów lokalnych trafiają także podatki od nieruchomości zaangażowanych w świadczenie usług odwiedzającym oraz w niektórych gminach – opłata miejscowa lub uzdrowskowa.

Ze względu na fakt, że zdecydowana większość produkcji związanej z turystyką to usługi, wielkość tej produkcji równa jest wielkości efektywnego popytu na te usługi. Oznacza to, że wkład turystyki w gospodarke danego obszaru zależy przede wszystkim od efektywnego popytu turystycznego na jego terenie. Ważne są zarówno jego rozmiary, jak i struktura, ponieważ poszczególne rodzaje działalności charakteryzują się

zróżnicowaną zdolnością do tworzenia wartości dodanej i miejsc pracy. Z danych wykorzystanych w trakcie opracowywania RST dla Polski wynika, że szczególnie wysoką zdolnością do tworzenia wartości dodanej charakteryzuje się działalność organizatorów turystyki, a stosunkowo niewielką – działalność kulturalna i rekreacyjna.

Oszacowane spożycie turystyczne na terenie województwa podlaskiego wyniosło 971,56 mln zł, co stanowiło 2% spożycia turystycznego ustalonego na podstawie RST dla Polski za 2011 rok⁶⁴. Był to zatem udział nieco większy niż udział w tworzeniu turystycznej wartości dodanej, co implikuje stwierdzenie, że gospodarka turystyczna w województwie jest nieco mniej efektywna w tym zakresie niż przeciętna dla Polski. Wkład poszczególnych grup odwiedzających w tworzenie turystycznej wartości dodanej w województwie przedstawiono w tabeli 66.

Tabela 66. Wkład poszczególnych grup odwiedzających w tworzenie turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim (mln zł)

Kod PKWiU		Odwiedzający spoza województwa			Odwiedzający z województwa podlaskiego	
		Nierezydenci	Turyści rezydenci	Jednodniowi odwiedzający rezydenci	Turyści	Jednodniowi odwiedzający
		1	2	3	4	5
55.	Usługi noclegowe	18,75	53,13	x	6,29	x
56.	Usługi gastronomiczne	19,66	34,10	3,00	4,05	1,91
49.	Transport lądowy	1,40	19,87	4,10	2,51	0,50
50.10,50.30, 52.23	Transport wodny	0,06	.	.	.	.
90.0, 91.0, 79.9, 85.5, 77.2, 93.2	Usługi kulturalno-rekreacyjne	11,82	21,48	1,012	2,53	1,06
	Zakupy żywności, artykułów przemysłowych i produktów rafinacji ropy naftowej	34,04	43,52	11,80	5,15	2,88
	Produkty pozostałe	39,50	17,19	0,41	2,02	0,18
	OGÓŁEM	125,24	189,29	20,33	22,55	6,53

Uwaga – ze względu na zaokrąglenia, pozycje mogą się nie sumować.

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, - brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 65.

⁶⁴ Rachunek..., op. cit., s. 54.

W tabeli 66 powiązano wartość dodaną z nabywanymi produktami i dlatego zastosowano Polską Klasyfikację Wyrobów i Usług (PKWiU) z 2008 roku. Wartość dodana powstaje w przedsiębiorstwach, które klasyfikowane są według rodzajów działalności, ale w przypadku spożycia, posłużenie się produktami jest bardziej naturalne. Odzwierciedla bowiem strukturę wydatków odwiedzających, podczas gdy wiązanie tych wydatków z określonymi branżami jest sztucznie, ponieważ zbieramy informacje o usługach, z których korzystają, a nie o branżach. Wartość dodana, wypracowana dzięki wydatkom poszczególnych grup odwiedzających, została obliczona jako suma wartości dodanej, zawartej w nabywanych przez nich produktach.

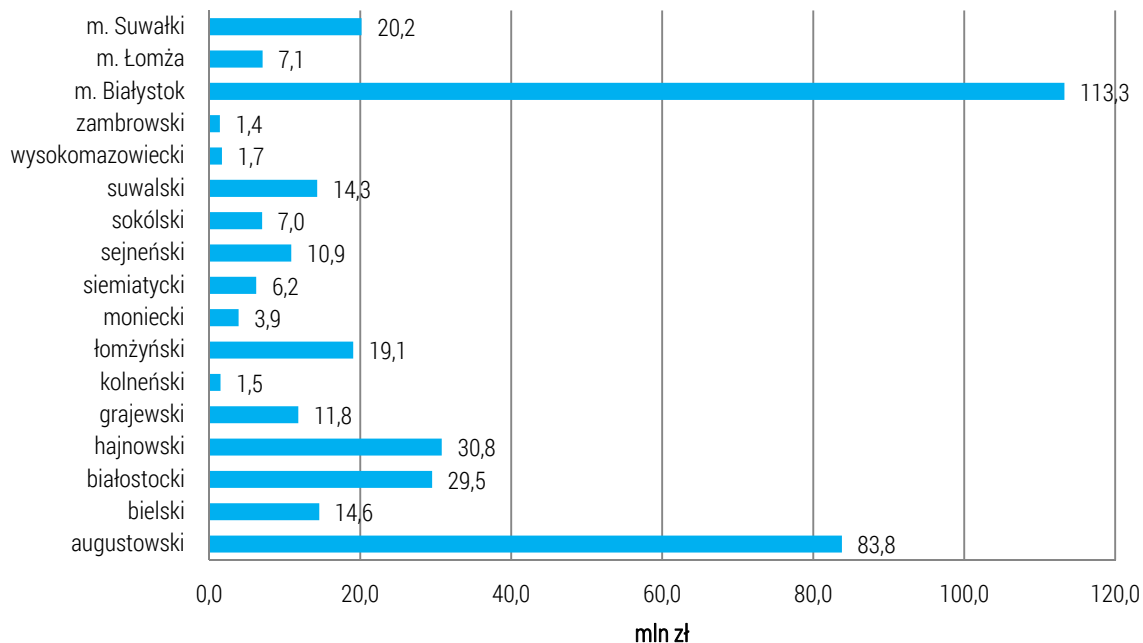
Z danych zamieszczonych w tabeli 66 wynika, że największy udział w tworzeniu turystycznej wartości dodanej w województwie mieli turyści krajowi spoza województwa, na drugim miejscu znaleźli się cudzoziemcy. Wkład tych grup w tworzenie turystycznej wartości dodanej wynosił odpowiednio: 52% i 34,4%, podczas gdy ich udział w spożyciu to: 50,8% i 34,5%. Bardziej szczegółowa analiza pokazuje jednak, że spożycie nie-rezydentów i wytworzona dzięki niemu wartość dodana, w ponad 58% związane były z zakupami i pozostałymi produktami, a więc poza charakterystycznymi turystycznymi rodzajami działalności. Tego typu turystyka obciążona jest dużym ryzykiem, ponieważ zainteresowanie cudzoziemców zakupami zależy od kursów wymiany walut, a także od czynników politycznych i prawnych. Z tego punktu widzenia, popyt mieszkańców kraju jest z założenia bardziej stabilny, a w przypadku województwa podlaskiego, ma podstawowe znaczenie dla usług zakwaterowania, gastronomicznych, transportowych i kulturalno-rekreacyjnych.

Jak wcześniej wspomniano, część zidentyfikowanego spożycia turystycznego odwiedzających z terenu województwa jest w istocie popytem przeniesionym. W literaturze przedmiotu można spotkać poglądy, że tego typu konsumpcja powinna być wyeliminowana z ocen wkładu turystyki w gospodarkę regionu. W przypadku województwa podlaskiego byłaby to pozycja mało znacząca ze względu na niewielki udział mieszkańców województwa w spożyciu turystycznym na jego terenie. Ponadto jest to rodzaj redystrybucji przestrzennej popytu, co może wpływać na zmianę struktury gospodarki. Trudno więc jednoznacznie uznać tę część popytu za całkowicie neutralną dla gospodarki regionu.

Jeśli chodzi o oddziaływanie turystyki na sytuację gospodarczą poszczególnych powiatów, to brak szczegółowych danych dotyczących poszczególnych aspektów tego zjawiska uniemożliwia przeprowadzenie szczegółowej analizy. Przybliżony obraz można uzyskać posługując się danymi dotyczącymi liczby udzielonych noclegów w bazie objętej sprawozdawczością GUS i przeciętną wartością dodaną przypadającą na 1 nocleg, obliczoną z wykorzystaniem danych z tabeli 65. Tak obliczona wartość turystycznej wartości dodanej wyniosła 418 zł, a wkład poszczególnych powiatów w tworzenie turystycznej wartości dodanej ilustruje rysunek 27.

Na podstawie danych przedstawionych na rysunku można stwierdzić, że zjawisko turystyki na terenie województwa jest silnie zróżnicowane. Zdecydowanie dominują dwa powiaty: m. Białystok i powiat augustowski, a w dalszej kolejności: hajnowski i białostocki.

Rys. 27. Turystyczna wartość dodana według powiatów w 2011 roku (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, ścieżka dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data dostępu: 20.01.2015.

4.5. Analiza wynagrodzeń według rodzajów działalności turystycznej

4.5.1. Uwagi wprowadzające

Podstawowym źródłem informacji na temat wynagrodzeń w przedsiębiorstwach są dane zbierane przez GUS. Dane te są grupowane i publikowane zgodnie z zasadami przyjętymi w UE i wdrożonymi w Polsce. Zasady te dotyczą stosowanych klasyfikacji działalności gospodarczej (PKD 2007), podziału przedsiębiorstw na klasy wielkości oraz dostępności danych w podziale na przestrzenne jednostki statystyczne (NUTS). Jeśli chodzi o informacje dotyczące zatrudnienia, dane dotyczą dwóch kategorii: pracujących i zatrudnionych. Do pracujących zalicza się:

- osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbowego;
- pracodawców i pracujących na własny rachunek, łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin;
- osoby wykonujące pracę nakładczą;
- agentów;
- członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Kategoria zatrudnionych obejmuje osoby pozostające w stosunku pracy bez młodocianych zatrudnionych, osób przebywających na urloпах wychowawczych, delegowanych za granicę i niektórych innych specjalnych kategorii pracowników⁶⁵.

Dane dotyczące wynagrodzeń i zatrudnienia, zebrane przez GUS, dostępne są w następujących źródłach:

- *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych* – coroczna publikacja, w której podawane są informacje dla Polski dotyczące wynagrodzeń brutto zatrudnionych, w podziale na sekcje i klasy wielkości przedsiębiorstw: ogółem, 0-49 pracujących, w tym o liczbie pracujących 0-9, o liczbie pracujących 50-249 oraz 250 i więcej pracujących;
- statystyce strukturalnej przedsiębiorstw w Banku Danych Lokalnych⁶⁶ i bazie EUROSTAT – informacje na temat funduszu wynagrodzeń i liczby pracujących w wybranych rodzajach działalności na poziomie działów dla całego kraju i dla poszczególnych województw;
- w wojewódzkich biuletynach statystycznych – dane kwartalne dotyczące wynagrodzeń brutto w przedsiębiorstwach ogółem (bez podziału na klasy wielkości) dla wybranych sekcji.

Z punktu widzenia oceny wysokości wynagrodzeń w turystyce w ujęciu przestrzennym, opisany sposób udostępniania danych stwarza istotne trudności związane zarówno z określeniem jego poziomu, jak i wskazania przynajmniej niektórych przyczyn tego zjawiska. Do najważniejszych problemów należą:

- różny poziom dezagregacji danych w ramach klasyfikacji PKD 2007 stosowany w poszczególnych źródłach danych;
- niekompletność informacji na poziomie wojewódzkim, jeśli chodzi o charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej;
- brak powiązania informacji o wynagrodzeniach na poziomie wojewódzkim z klasą wielkości przedsiębiorstwa;
- sposób podawania informacji o wynagrodzeniach w ramach strukturalnej statystyki przedsiębiorstw – podawana jest łączna wielkość funduszu płac i liczba pracujących, zatem w celu uzyskania możliwości porównań między rodzajami działalności i w ujęciu przestrzennym, konieczne jest dokonanie przeliczenia tego funduszu na jednego pracującego na miesiąc; uzyskana wielkość nie jest tożsama z przeciętnym wynagrodzeniem brutto, ponieważ odnosi się do liczby pracujących, a więc obok zatrudnionych uwzględnia także m. in. właścicieli i ich rodziny.

Ze względu na przedstawione uwarunkowania, poniżej zamieszczono analizę wynagrodzeń w charakterystycznych i związanych z turystyką rodzajach działalności, w dwóch ujęciach: na poziomie sekcji rodzajów działalności dla przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto, oraz na poziomie działów rodzajów działalności dla miesięcznego funduszu wynagrodzeń, przypadającego na jednego pracującego. Uwzględnione w analizie sekcje i działy rodzajów działalności zostały przedstawione w tabeli 67.

⁶⁵ *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2014, s. 11-12.

⁶⁶ Dokumenty elektroniczne Banku Danych Lokalnych, tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.dims?p_id=272764&p_token=0.2886633046437055; data dostępu: 29.12.2014.

Tabela 67. Sekcje i rodzaje działalności według PKD 2007 uwzględnione w analizie wynagrodzeń

Sekcja (analiza wynagrodzeń zatrudnionych)	Dział (analiza wynagrodzeń przypadających na 1 pracującego)
H Transport i gospodarka magazynowa	49. Transport lądowy oraz transport rurociągowy 50. Transport wodny 51. Transport lotniczy
I Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	55. Zakwaterowanie 56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem
N Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	79. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane
R Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	<i>brak danych do analizy</i>
G Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	47. Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi

Źródło: Schemat klasyfikacji – załącznik do Rozporządzenia RM z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), (Dz. U. 251, poz.1885).

4.5.2. Analiza poziomu wynagrodzeń

Zgodnie z uwagami zamieszczonymi w poprzednim punkcie opracowania, ze względu na dostępność danych, analizę wynagrodzeń przeprowadzono w dwóch ujęciach: na poziomie sekcji w odniesieniu do przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto zatrudnionych, oraz w układzie działów dla miesięcznego funduszu płac brutto na jednego pracującego. Analiza obejmuje lata 2011 i 2012, uwzględniono w niej dane dotyczące województwa podlaskiego i całego kraju. Dane dotyczące przeciętnych wynagrodzeń w sekcjach, zawiera tabela 68.

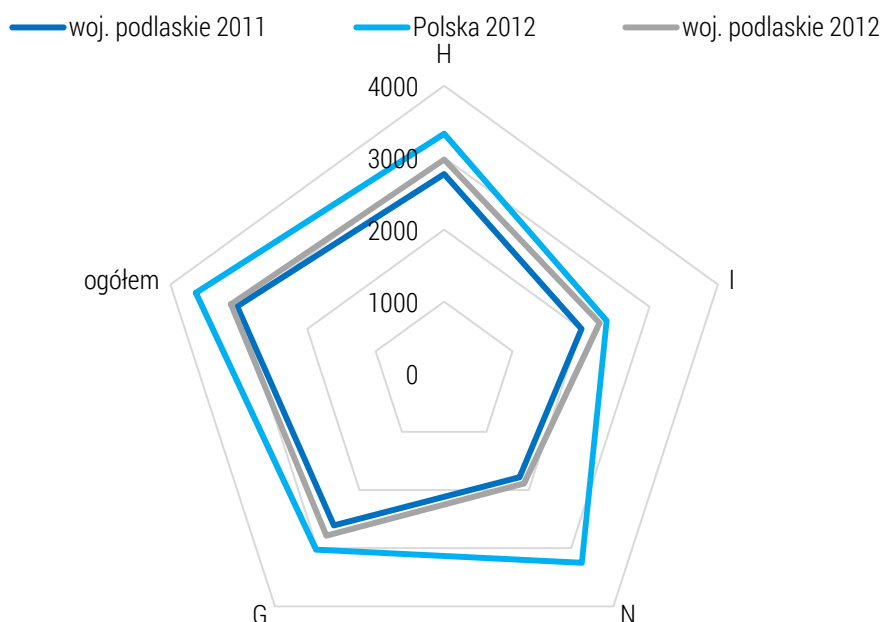
Z danych zamieszczonych w tabeli 68 wynika, że we wszystkich sekcjach obejmujących charakterystyczną działalność turystyczną i działalność związaną z turystyką w 2012 roku, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło w stopniu większym niż przeciętne wynagrodzenie w województwie. Szczególnie duży wzrost wystąpił w sekcji I, obejmującej zakwaterowanie i usługi gastronomiczne. Niemniej, we wszystkich tych sekcjach przeciętny poziom wynagrodzeń w latach 2011 i 2012 był niższy niż średnia wojewódzka i niższy niż analogiczne wynagrodzenia w skali całego kraju. Poziom zróżnicowania wynagrodzeń przedstawiono na rysunku 28.

Tabela 68. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w latach 2011 i 2012 (w zł)

Sekcja	2011	2012		
	woj. podlaskie	Polska	woj. podlaskie	2012/2011
H Transport i gospodarka magazynowa	2 771,77	3 333	2 974,48	1,073
I Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	2 006,89	2 375	2 272,08	1,132
N Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	1 781,07	3 253	1 888,27	1,060
R Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	.	3 828	.	.
G Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	2 607,67	3 028	2 784,00	1,068
OGÓŁEM	3 023,31	3 628	3 115,45	1,030

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, – brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe.

Źródło: *Biuletyn Statystyczny Województwa Podlaskiego, I kwartał 2013*, US Białystok 2013 [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.bialystok.stat.gov.pl/opracowania-bezace/komunikaty-i-biuletyny/inne-opracowania/biuletyn-statystyczny-województwa-podlaskiego-2013,2,11.html, data dostępu: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.,...*, op.cit.

Rys. 28. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto (w zł)

Źródło: *Biuletyn Statystyczny Województwa Podlaskiego, I kwartał 2013*, US Białystok 2013 [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.bialystok.stat.gov.pl/opracowania-bezace/komunikaty-i-biuletyny/inne-opracowania/biuletyn-statystyczny-województwa-podlaskiego-2013,2,11.html, data dostępu: 22.01.2015 i *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r., ...,* op.cit.

Na rysunku 28 można zaobserwować, że sytuacja w analizowanych sekcjach jest zróżnicowana – dystans między wynagrodzeniami w województwie a przeciętnymi dla Polski w poszczególnych sekcjach był w 2012 roku mniejszy niż między przeciętnymi wynagrodzeniami ogółem w województwie i w Polsce. Wyjątkiem była sekcja N, która charakteryzowała się zdecydowanie niższymi wynagrodzeniami w województwie podlaskim, niż wynosiła przeciętna dla Polski. Ze względu na brak odpowiednich danych, trudno jest stwierdzić, jakie były tego przyczyny, ale jednym z możliwych wyjaśnień jest duży udział mikroprzedsiębiorstw (do 9 pracujących) w tej grupie, a pośrednio mały popyt mieszkańców województwa na tego typu usługi. Dane ogólnopolskie pokazują, że wielkość przedsiębiorstwa ma istotny wpływ na poziom wynagrodzeń⁶⁷.

Tabela 69. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 pracującego w latach 2011 i 2012 (w zł)

Dział	2011	2012		
	woj. podlaskie	Polska	woj. podlaskie	2012/2011
49. Transport lądowy oraz transport rurociągowy	1459	2 040	1 595	1,093
50. Transport wodny	2 985 ^a	4 638	2 819	0,994
51. Transport lotniczy	.	.	.	.
55. Zakwaterowanie	1 981	2 142	1 947	0,983
56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem	1 146	1 187	1 210	1,056
79. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	1 132	1 829	1 228	1,085
47. Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi	1 227	1 507	1 333	1,086

a) obliczono na podstawie danych w bazie EUROSTAT, w BDL dane te objęte są tajemnicą państwową, podobnie jak dane dotyczące transportu lotniczego.

Oznaczenia stosowane w tabelach: 0 – bardzo małe rozmiary zjawiska, - – brak danych, x – wypełnienie danej pozycji jest niecelowe.

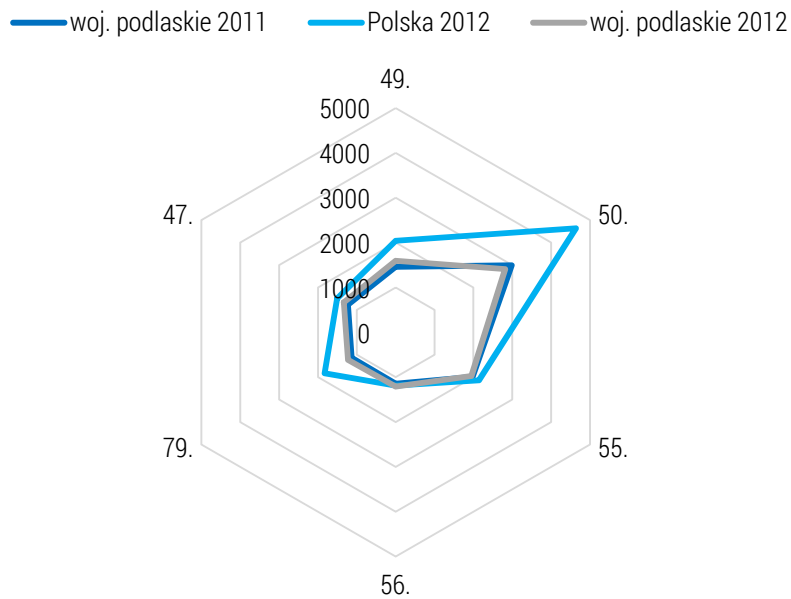
Źródło: obliczenia własne na podstawie strukturalnej statystyki przedsiębiorstw w Banku Danych Lokalnych [dokument elektroniczny], tryb dostępu: http://stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.dims?p_id=278159&p_token=0.7106372518464923; data dostępu: 15.01.2015.

Dane na poziomie sekcji PKD dają tylko ogólny obraz poziomu wynagrodzeń w branżach tworzących podaż turystyczną, ponieważ w poszczególnych sekcjach są także branże, w przypadku których związek ten praktycznie nie występuje. Z tego powodu bardziej interesująca jest analiza na poziomie działów PKD charakterystycznych dla podaży turystycznej. W tym przypadku, na podstawie danych zamieszczonych w BDL można obliczyć wysokość miesięcznego wynagrodzenia brutto w przeliczeniu na 1 pracującego, tzn. z uwzględnieniem właścicieli, pomagających członków rodzin – nie należy go utożsamiać z wynagrodzeniem zatrudnionych, które powinno być wyższe. Właściciele mogą nie pobierać wynagrodzenia, a liczby w tabeli 69

⁶⁷ Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r., GUS, Warszawa 2013, s. 54-55.

to relacja funduszu wynagrodzeń do liczby pracujących. Choć jest to sztuczny wskaźnik, pozwala on na porównanie sytuacji pracujących w branżach turystycznych z resztą gospodarki.

Dane dotyczące przeciętnych wynagrodzeń brutto na 1 pracującego w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej i w handlu detalicznym, dają nieco inny obraz niż dane na temat wynagrodzeń na poziomie sekcji. W 2012 roku w niektórych działach, tj. w działalności związanej z zakwaterowaniem i w transporcie wodnym, wartość tego wskaźnika spadła w porównaniu z rokiem poprzednim. Wy tłumaczeniem tego zjawiska był prawdopodobnie wzrost liczby mikroprzedsiębiorstw w tych działach. Sytuację w województwie na tle ogólnopolskim przedstawiono na rysunek 29.

Rys. 29. **Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 pracującego (w zł)**

49. Transport lądowy oraz transport rurociągowy; 50. Transport wodny; 51. Transport lotniczy; 55. Zakwaterowanie
56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem; 79. Działalność organizatorów turystyki...; 47. Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi

Źródło: obliczenia własne na podstawie strukturalnej statystyki przedsiębiorstw w Banku Danych Lokalnych [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.dims?p_id=278159&p_token=0.7106372518464_923, data wejścia: 15.01.2015.

Na podstawie rysunku 29 można stwierdzić, że różnice między wartościami ogólnopolskimi a województwem, w przypadku przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto na 1 pracującego, przedstawiały się nieco inaczej niż miało to miejsce w odniesieniu do przeciętnych wynagrodzeń zatrudnionych. Różnice te, w przypadku działalności związanej z turystyką (dział 79), były zdecydowanie mniejsze niż w przypadku wynagrodzeń w całej sekcji N (Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca), podczas gdy sytuacja w poszczególnych gałęziach transportu okazała się bardziej zróżnicowana niż wynikałoby to z danych dla całej sekcji H (Transport i gospodarka magazynowa). Dla handlu detalicznego, zakwaterowania i działalności gastronomicznej, podobnie jak dla wynagrodzeń zatrudnionych, analiza wykazała niewielkie różnice między wartościami ogólnopolskimi a województwem podlaskim. W przypadku

usług gastronomicznych, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 pracującego w województwie okazało się nawet wyższe niż krajowe. Natomiast bez względu na sposób analizy można stwierdzić, że branże turystyczne charakteryzują się dużymi różnicami wynagrodzeń (między poszczególnymi branżami), chociaż w przypadku województwa podlaskiego dysproporcje te są nieco mniejsze niż na poziomie ogólnokrajowym.

4.6. Ocena wpływu sektora turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy województwa podlaskiego

Ewa Dziedzic, Eugenia Panfiluk, Danuta Szpilko, Elżbieta Szymańska

Oceniając znaczenie sektora turystycznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, zgodnie z zapotrzebowaniem Zamawiającego, analizie poddano wybrane rodzaje działalności turystycznej w podziale na branże *stricte* turystyczne i branże powiązane. W zakresie przedmiotowym dokonano:

- oszacowania bezpośrednich wydatków odwiedzających według wskazanych branż,
- oszacowania wpływu sektora turystycznego na gospodarkę regionu.

Za branże *stricte* turystyczne uznano następujące formy działalności gospodarczej, określone kodem zgodnie z PKD 2007, tj.:

- zakwaterowanie (sekcja I, dział 55);
- działalność usługową związaną z żywnością (sekcja I, dział 56);
- działalność organizatorów, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalność usługową w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (sekcja N, dział 79);
- transport kolejowy pasażerski międzymiastowy (sekcja H, dział 49);
- pozostały transport lądowy pasażerski (sekcja H, dział 49).

Za branże powiązane przyjęto:

- działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostałą działalność związaną z kulturą (sekcja R, dział 91);
- działalność sportową, rozrywkową i rekreacyjną (sekcja R, dział 93);
- handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (sekcja G, dział 45,46,47).

4.6.1. Szacowanie bezpośrednich wydatków odwiedzających, według wybranych branż

Wielkość bezpośrednich wydatków osób odwiedzających, obliczono na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród nich⁶⁸ w woj. podlaskim. Łącznie przebadano 1 042 osoby, które zadeklarowały ponoszenie wydatków związanych z niniejszą podróżą (także osób towarzyszących) przeznaczonych łącznie na 2 342 osoby. Wszystkie osoby ponosiły wydatki związane z podróżą, ale 6 respondentów odmówiło podania wysokości kwot wydatkowanych na podróż. Respondentów podzielono na trzy odrębne grupy: odwiedzających jednodniowych, niekorzystających z noclegów (409 osób, których udział stanowił 17,5% próby), turystów (odwiedzających) deklarujących zakwaterowanie w obiektach noclegowych (1 462 osoby, których udział wśród respondentów stanowił 62,4%) oraz turystów deklarujących korzystanie z noclegów u rodziny i znajomych (471 osób, co stanowiło 20,1% osób).

W tabeli 70 zestawiono wyniki z przeprowadzonych badań ankietowych z informacjami pozyskanymi w Banku Danych Lokalnych.

Tabela 70. Struktura odwiedzających województwo podlaskie według rodzaju udzielonych noclegów

Lp.	Wyszczególnienie	Odwiedzający jednodniowi	Odwiedzający korzystający z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania	Odwiedzający korzystający z noclegów u rodziny i znajomych	Łącznie
1.	Liczba odwiedzających wynikająca z badań ankietowych	409	1462	471	2342
2.	Struktura (w %)	17,5%	62,4%	20,1%	100%
3.	Liczba korzystających z noclegów (na podstawie BDL w roku 2013)		594 454		
4.	Szacowana liczba odwiedzających województwo podlaskie w ciągu roku	166 301		191 510	952 265

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych odwiedzających woj. podlaskie i BDL, ścieżka dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data dostępu: 20.02.2015.

⁶⁸ Obecnie za odwiedzających uznaje się zarówno osoby przebywające poza swoim miejscem stałego zamieszkania, w celach niezarobkowych, przez okres nie krótszy, niż jedną noc i nie dłuższy, niż jeden rok (dotychczasowa definicja „turysty”), jak i osoby podróżujące w tym samym celu, ale niekorzystające z noclegu. W potocznym języku obie grupy nazywa się „turystami”. Zmiany w definiowaniu nastąpiły w trakcie prowadzenia niniejszych badań, stąd zamienne stosowanie obu określeń, szczególnie w trakcie badań ankietowych.

Tabela 71. Wydatki bezpośrednie odwiedzających, według rodzajów poniesionych wydatków

Branże według PKD		Rodzaj wydatku	Wydatki odwiedzających jednostkowych	Wydatki turystów korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania	Wydatki turystów korzystających z noclegów u krewnych i znajomych	Ogółem wydatki bezpośrednie
			Kwoty z ankiet w zł			
Wybrane <i>stricto</i> turystyczne	Zakwaterowanie	Noclegi	0	328 095	0	328 095
	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	Wyżywienie w lokalach gastronomicznych	9 927	147 830	51 930	209 687
	Działalność organizatorów, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	Zakup usług w biurze podróży lub u innego pośrednika	0	40 385	14 200	54 585
		Inny wyjazd zorganizowany – cena za ofertę	0	5 550	0	5 550
		Koszty usług przewodników turystycznych	500	5 508	530	6 538
Łącznie wydatki w wybranych branżach <i>stricto</i> turystycznych			10 427	527 368	79 180	616 975
Wybrane branże powiązane	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	Wynajem sprzętu turystycznego	675	51 915	16 660	69 250
		Korzystanie z obiektów sportowych (pływalnie, boiska, korty)	807	9 508	5 000	15 315
	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	Opłaty za bilety wstępu na imprezy kulturalne, sportowe, do muzeów	2 482	17 596	5 860	25 938
	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	Zakup artykułów żywnościowych na własne potrzeby	10 295	110 590	60 242	181 127
		Wydatki na zakup paliwa	19 861	158 030	66 930	244 821
		Wydatki na usługi motoryzacyjne	1 039	7 125	4 330	12 494
		Wydatki na zakup artykułów przemysłowych, pamiątek	18 425	30 018	9 760	58 203
Wydatki niesklasyfikowane	Wydatki na usługi medyczne	20	6 035	2 600	8 655	
	Inne wydatki związane z pobytem	6 060	77 086	52 602	135 748	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród odwiedzających woj. podlaskie od 15 sierpnia do 30 września 2014 roku.

Podstawową wielkością, wykorzystaną do określenia łącznej struktury odwiedzających województwo podlaskie, stanowiła liczba korzystających z noclegów ogółem (od stycznia do grudnia włącznie), dostępna w danych BDL za 2013 rok⁶⁹. W badanej populacji, korzystający z noclegów, stanowili 62,4%, co pozwoliło na obliczenie hipotetycznej, całościowej populacji odwiedzających województwo podlaskie w ciągu roku. W dalszej kolejności, znając udział odwiedzających jednodniowych i korzystających z noclegów u krewnych i znajomych, obliczono pozostałe wielkości. Uzyskane dane na temat wydatków bezpośrednich odwiedzających oraz obliczenie hipotetycznej⁷⁰ struktury odwiedzających województwo w ciągu roku, stanowi podstawę do oszacowania rocznych, bezpośrednich wydatków odwiedzających województwo podlaskie. Szczegółowe wyniki przyjętych założeń co do struktury populacji odwiedzających województwo podlaskie zaprezentowano w tabeli 70. Skalkulowane wydatki bezpośrednie badanej populacji zaprezentowano w tabeli 71. Skalkulowane szacowane wydatki bezpośrednie zaprezentowano w tabeli 72.

Największe wydatki (prawie 85%) w ramach wydatków ponoszonych przez odwiedzających na usługi wybranych branż *stricte* turystycznych, ponoszą osoby korzystające z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania. Osoby te wydatkują też największe kwoty na wszystkie przedstawione w powyższej tabeli usługi. Grupa ta ponosi również największe wydatki związane z usługami świadczonymi przez przedsiębiorstwa funkcjonujące w wybranych branżach powiązanych. Odnosi się to zarówno do całej warstwy, jak i w przeliczeniu na jednego odwiedzającego.

Hipotetyczną wielkość bezpośrednich wydatków ponoszonych przez odwiedzających województwo podlaskie w ciągu jednego roku, oszacowano jako iloczyn Wydatków bezpośrednich badanej populacji i procentu udziału liczby badanych w ogólnej populacji. (wydatki bezpośrednie *100%/0,2459% – udział liczby badanych w hipotetycznej liczbie odwiedzających w ciągu roku). Wyniki szacunków zaprezentowano w tabeli 72.

Zgodnie z wyliczeniami przedstawionymi w tabeli 72, największe wydatki ponoszą odwiedzający na usługi świadczone przez wybrane branże *stricte* turystyczne (44,56%). Niewiele mniejszy udział w wydatkach mają te, przeznaczone na usługi wybranych branż powiązanych (44,79%). Zadeklarowano też wydatki, których nie można było zaklasyfikować do żadnej z wymienionych branż (10,01%). Z analiz wynika, że wydatki odwiedzających województwo podlaskie wiążą się głównie z wydatkami na usługi typowo (*stricte*) turystyczne, bądź powiązane. Na podstawie oszacowania można stwierdzić, że łączne roczne wydatki odwiedzających wynoszą 551,2 mln zł, z czego 245,63 mln zł przypada na dochód branż *stricte* turystycznych, 246,86 mln zł na dochód branż powiązanych, zaś 58,71 mln zł na pozostałą działalność usługową. Łączne wydatki przypadające na jednego odwiedzającego wynoszą 579 zł.

⁶⁹ Z dostępnych danych wynikało, że liczba osób poddanych badaniom ankietowym jest reprezentatywna dla populacji (odwiedzających). Należy przy tym zaznaczyć, że w badaniach statystycznych przyjmuje się, że minimalną reprezentatywną próbą dla badań społecznych jest tysiąc osób. Szczegółową strukturę badanych zawiera rozdział 1. Tomu I Potencjał turystyczny województwa podlaskiego.

⁷⁰ Zastosowanie pojęcia „szacowana” oznacza, że Wykonawcy poczynili pewne założenia zdając sobie sprawę z tego, że obliczona populacja może nie w pełni odzwierciedlać struktury odwiedzających województwo podlaskie w ciągu roku. Wynika to z faktu, że badania ankietowe prowadzone były w okresie od 15 sierpnia do 30 września 2014 roku. Obliczenie prawidłowej struktury odwiedzających wymaga prowadzenia badań w ciągu całego roku, z uwzględnieniem np. struktury udzielonych noclegów według miesięcy, czy sprzedanych biletów, np. w muzeach.

Tabela 72. Szacowana wielkość bezpośrednich wydatków odwiedzających w przeliczeniu na jeden rok

Branże według PKD		Rodzaj wydatku wskazanego w ankiecie	Wydatki odwiedzających jednodniowych	Wydatki odwiedzających korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania	Wydatki odwiedzających korzystających z noclegów u krewnych i znajomych	Ogółem wydatki bezpośrednie (w zł)	Struktura wydatków (w %)
Wybrane branże ściśle turystyczne	Zakwaterowanie	Noclegi	0	133 404 504	0	133 404 504 ^a	24,18%
	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	Wyżywienie w lokalach gastronomicznych	4 036 357	60 108 163	21 114 893	85 259 413 ^a	15,47%
	Działalność organizatorów, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	Zakup usług w biurze podróży lub u innego pośrednika	0	16 420 674	5 773 762	22 194 436	4,03%
		Inny wyjazd zorganizowany – cena za ofertę	0	225 6648	0	2 256 648	0,41%
		Koszt przewodników	203 302	2 239 571	215 499	2 658 372	0,48%
Wybrane branże powiązane	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	Wynajem sprzętu turystycznego	274 458	21 108 809	6 774 005	28 157 273	5,11%
		Korzystanie z obiektów sportowych (pływalnie, boiska, korty)	328 333	3 865 984	2 033 014	6 227 332	1,13%
	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	Opłaty za bilety wstępu na imprezy kulturalne, sportowe, do muzeów	1 009 191	7 154 591	2 382 693	10 546 476	1,91%
	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	Zakup artykułów żywnościowych na własne potrzeby	4 185 987	44 966 257	24 494 577	73 646 821	13,36%
		Wydatki na zakup paliwa	8 075 560	64 255 517	27 213 937	99 545 014	18,06%

Branże według PKD	Rodzaj wydatku wskazanego w ankiecie	Wydatki odwiedzających jednodniowych	Wydatki odwiedzających korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania	Wydatki odwiedzających korzystających z noclegów u krewnych i znajomych	Ogółem wydatki bezpośrednie (w zł)	Struktura wydatków (w %)
		Kwoty przeliczone na całą populację (w zł)				
	Wydatki na usługi motoryzacyjne	422 461	2 897 048	1 760 592	5 080 101	0,92%
	Wydatki na zakup artykułów przemysłowych, pamiątek	7 491 677	12 205 417	3 968 445	23 665 539	4,29%
Wydatki niezaklasyfikowane	Wydatki na usługi medyczne	8 132	2 453 851	1 057 168	3 519 151	0,64%
	Inne wydatki związane z pobytem	2 464 020	31 343 421	21 388 129	55 195 570	10,01%
Struktura (udział poszczególnych grup odwiedzających w wydatkach)		5,17%	73,39%	21,44%		
Łączna wartość wydatków bezpośrednich odwiedzających: w tym:					551 218 404	
wydatki odwiedzających, przypadające na branże <i>stricte</i> turystyczne					245 635 128	44,56%
wydatki odwiedzających, przypadające na branże powiązane					246 868 555	44,79%
wydatki pozostałe niezaklasyfikowane					58 714 721	10,65%
Łączne wydatki przypadające na jednego odwiedzającego					579	

a) wielkości te nie mogą być porównywalne z wynikami uzyskanymi w badaniu metodyką RST,

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród odwiedzających woj. podlaskie od 15 sierpnia do 30 września 2014 roku.

Analiza wydatków bezpośrednich odwiedzających, według miejsca noclegu wskazuje, że wydatki odwiedzających jednodniowych (niekorzystających z noclegu) wynoszą 5,17% ogółu wydatków, wydatki turystów korzystających z noclegów u krewnych lub znajomych stanowią 21,44% ogółu wydatków odwiedzających. Najwyższy odsetek wydatków to wydatki odwiedzających, którzy korzystają z noclegów, i stanowią one 73,39% ogółu wydatków. Najwyższe koszty związane z podróżą do województwa podlaskiego związane są z zakwaterowaniem (24,18%) i zakupem paliwa (18,06%). W następnej kolejności znajdują się wydatki związane z wyżywieniem w lokalach gastronomicznych (15,47%) oraz z zakupem artykułów żywnościowych na własne potrzeby (13,36%). Znacznie niższe wydatki ponoszone są na wynajem sprzętu turystycznego (5,11%), zakup artykułów przemysłowych, pamiątek (4,29%) oraz usług w biurze podróży lub u innego pośrednika (4,03%).

4.6.2. Szacowanie wpływu sektora turystycznego na gospodarkę regionu

Podstawą szacowania wpływu turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy były następujące kroki badawcze:

- oszacowanie udziału bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów branż *stricte* turystycznych i branż powiązanych;
- oszacowanie wielkości wpływów podatków CIT oraz podatków PIT z analizowanych branż, na podstawie danych uzyskanych z Izby Skarbowej;
- oszacowanie wpływu turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Podstawą oszacowania udziału bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów branż *stricte* turystycznych i branż powiązanych, było oszacowanie faktycznego udziału bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów branż *stricte* turystycznych i branż powiązanych. Przyjęto, że wpływy podatkowe z działalności związanej z zakwaterowaniem, działalnością organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałej działalności usługowej z zakresu rezerwacji i działalności z nią związanej, a także z transportem wodnym śródlądowym, w 100% pochodzą z turystyki.

Dla pozostałych, przyjętych do analizy form działalności gospodarczej, udział wpływów z turystyki oszacowano w następujący sposób:

- jako stosunek liczby turystów ponoszących wydatki w określonych branżach do liczby turystów ogółem (działalność usługowa związana z wyżywieniem, transport, działalność usługowa bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą, a także działalność sportowa, rekreacyjna i rozrywkowa, handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle);
- jako stosunek liczby osób, które do regionu przybyły koleją lub środkiem komunikacji autobusowej do liczby turystów ogółem.

Podstawę oszacowania wyników (prezentowanych w formie wskaźników struktury) zaprezentowano w tabelach 73, zaś szczegółowe zestawienie obliczonych wskaźników zaprezentowano w tabelach 74 i 75, odrębnie dla branż *stricte* turystycznych i powiązanych

Tabela 73. Oszacowanie udziału bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów wybranych branż *stricto* turystycznych i branż powiązanych

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba osób	Udział wydatków
1.	Zakup usług w biurze podróży lub u innego pośrednika	349	14,9%
2.	Koszt przewodników		
3.	Inny wyjazd zorganizowany – cena za ofertę		
4.	Wyżywienie w lokalach gastronomicznych	1 789	76,4%
5.	Wynajem sprzętu turystycznego	1 159	49,5%
6.	Korzystanie z obiektów sportowych (pływalnie, boiska, korty)		
7.	Opłaty za bilety wstępu na imprezy kulturalne, sportowe, do muzeów	846	36,1%
8.	Zakup artykułów żywnościowych na własne potrzeby	1 190	50,8%
9.	Wydatki na zakup paliwa		
10.	Wydatki na usługi motoryzacyjne		
11.	Wydatki na zakup artykułów przemysłowych, pamiątek		
12.	Liczba osób podróżujących koleją	92	4%
13.	Liczba osób podróżujących autobusem	149	6,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród odwiedzających woj. podlaskie od 15 sierpnia do 30 września 2014 roku.

Odwiedzający województwo podlaskie posiadają bezspornie największy udział w dochodach lokali gastronomicznych (76,4%). Świadczy to także o tym, że mieszkańcy województwa podlaskiego wnoszą tu stosunkowo niewielki wkład (pozostałe 23,6%). Bardzo istotny udział w usługach związanych z wynajmem sprzętu turystycznego oraz z korzystaniem z obiektów sportowych (pływalnie, boiska, korty) mają osoby odwiedzające region, które generują prawie połowę (49,5%) przychodów tych przedsiębiorstw. Natomiast niewielki jest wkład odwiedzających w przychody komunikacji autobusowej (6,4%), a szczególnie kolejowej (4%). Można przypuszczać, że w tym ostatnim przypadku niskie przychody wynikają z remontu torów na trasie Białystok (stolica regionu) – Warszawa.

Wskaźniki struktury, których wartość przedstawiono w tabelach 74 i 75 zostały wykorzystane do obliczenia wielkości wpływów z podatku CIT i PIT, które mogą być przypisane turystyce.

Wielkości wpływów z podatków PIT i CIT przekazane przez Izbę Skarbową w Białymstoku, dla analizowanych branż, zostały pomnożone przez uzyskane wartości wskaźników. Wartości te obliczono odrębnie dla obu grup: turystów (w znaczeniu używanym w ankiecie, a więc łącznie z turystami jednodniowymi co odpowiada określeniu „odwiedzający” w statystykach dla turystyki) i dla uczestniczących w turystyce mieszkańców województwa (mieszkańców wypoczywających w regionie). Metodykę liczenia pokazano w tabelach powyżej.

Tabela 74. **Udział bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów wybranych branż stricte turystycznych (wskaźniki struktury)**

Lp.	Kod PKD	Rodzaj działalności zgodnie z PKD	Metoda pomiaru	Wartość wskaźnika
1.	56	Działalność usługowa związana z wyżywieniem, świadczona przez lokale gastronomiczne działające przy obiektach zakwaterowania	Liczba placówek przy obiektach noclegowych ^a /liczba placówek ogółem	0,528
			Wskaźnik wielkości wpływów z działalności gastronomicznej = Liczba turystów ^b ponosząca wydatki na wyżywienie w lokalach gastronomicznych / liczby turystów ogółem	0,782
			Mieszkańcy korzystający z placówek gastronomicznych	0,449
3.	49.1	Transport kolejowy pasażerski między-miastowy	Liczba turystów ^b korzystających z kolei, jako środka transportu Liczba mieszkańców korzystających z kolei	0,04 0,02
4.	49.3	Pozostały transport lądowy pasażerski	Wskaźnik liczby turystów korzystających z linii autobusowych, jako środka transportu	0,064
			Wskaźnik liczby mieszkańców korzystających z linii autobusowych, jako środka transportu	0,138

a) część placówek przy obiektach gastronomicznych nie jest wyodrębnionymi podmiotami, nie są więc one płatnikami podatków dochodowych;

b) w znaczeniu używanym w ankiecie, tzn. łącznie z jednodniowymi odwiedzającymi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykonanego w ramach zamówienia badania turystów i mieszkańców w województwie podlaskim w lecie 2014 roku i wytycznych z Raportu Metodologicznego oraz BDL w zakresie placówek gastronomicznych przy obiektach noclegowych (statystyka turystyki) i placówek gastronomicznych ogółem (handel i gastronomia).

Tabela 75. **Udział bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów branż powiązanych (wskaźniki struktury)**

Lp.	Kod PKD	Rodzaj działalności według działów zgodnie z PKD	Metoda pomiaru	Wartość wskaźnika
1.	91	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z oferty	0,361
			Według wskaźnika liczby mieszkańców korzystających z oferty	0,209
2.	93	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	Według wskaźnika liczby turystów korzystających ze sprzętu i z obiektów sportowych	0,495
			Według wskaźnika liczby mieszkańców korzystających ze sprzętu i z obiektów sportowych	0,198
3.	45, 46, 47	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (Sekcja G)	Według wskaźnika liczby turystów korzystających z zakupów	0,508

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykonanego w ramach zamówienia badania turystów i mieszkańców w województwie podlaskim w lecie 2014 roku i wytycznych z Raportu Metodologicznego.

Tabela 76. Wpływy podatkowe – wybrane branże *stricto* turystyczne (zł)

Kod PKD	Rodzaj działalności według działów zgodnie z PKD		PIT			CIT		
			2011	2013	zmiana	2011	2013	zmiana
55	Zakwaterowanie		4 086 648	4 241 104	3,66%	335 534	218 709	spadek
56	Działalność usługowa związana z wyżywieniem, świadczona przez lokale gastronomiczne działające przy obiektach zakwaterowania ^a	Turyści	1928529	2617349	32,61%	128224	237524	26,40%
		Mieszkańcy	90483	60189		1175090	106648	
49.1	Transport kolejowy pasażerski międzymiastowy	Turyści	41 016	45 298	10,44%	72	80	spadek
		Mieszkańcy	20 508	36		22 649	40	
49.3	Pozostały transport lądowy pasażerski	Turyści	559 779	613 947	9,68%	7 323	47 065	%
		Mieszkańcy	1 207 025	1 323 825		15 792	101 485	
50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski		516 621	579 103	12,09%	218 773	73 656	spadek
79	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane		888 845	839 790	spadek	33 063	27 058	spadek
Łącznie wpływy podatkowe z branż <i>stricto</i> turystycznych			18 155 827	20 942 268		1 372 924	1 425 146	

a) część placówek przy obiektach gastronomicznych nie jest wyodrębnionymi podmiotami, nie są więc płatnikami podatków dochodowych;

c) w znaczeniu używanym w ankiecie, tzn. łącznie z jednodniowymi odwiedzającymi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykonanego w ramach zamówienia badania turystów i mieszkańców w woj. podlaskim w lecie 2014 roku, i wytycznych z Raportu Metodologicznego oraz pisma z Izby Skarbowej w Białymstoku (załącznik).

Tabela 77. Wpływy podatkowe – wyodrębnione branże powiązane (w zł)

Kod PKD	Rodzaj działalności według działów zgodnie z PKD		PIT			CIT		
			2011	2013	zmiana	2011	2013	zmiana
91	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	Turyści	946 771	1 358 536	43,49%	(strata)	8 498	wzrost
		Mieszkańcy	548 131	786 521		(strata)	4 920	
93	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	Turyści	2 564 859	2 377 271	-7,31%	272 405	168 201	-38,25%
		Mieszkańcy	1 854 989	1 791 319		197 012	121 649	
45, 46, 47	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle ^a	Turyści	a	a		a	a	
		Mieszkańcy	a	a		a	a	

^a – brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykonanego w ramach zamówienia badania turystów i mieszkańców w woj. podlaskim w lecie 2014 roku i wytycznych z Raportu Metodologicznego oraz pisma z Izby Skarbowej w Białymstoku (załącznik).

W tabelach 76 i 77 przedstawiono wpływy podatkowe z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT, ang. *personal income tax*) oraz wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych (CIT, ang. *corporate income tax*). Dane te przedstawiono dla wybranych branż turystycznych (tab. 76) oraz wybranych branż powiązanych (tab. 77).

Z przedstawionych danych można wyciągnąć pewne wnioski. Przede wszystkim zaznacza się duża rozbieżność między wysokością tych wpływów. Z podatków PIT są one znacznie wyższe niż z podatków CIT. Dla przykładu, z działalności organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz z pozostałej działalności usługowej w zakresie rezerwacji i działalności z nią związanej, wpływy z CIT w za rok 2011 sięgały 33 063 zł, natomiast z PIT – 888 845 zł, czyli były prawie 27-krotnie wyższe. Podczas gdy dwa lata później (rok 2013) wysokość wpływów podatkowych zarówno od osób fizycznych, jak i osób prawnych spadła do 27 058 zł w pierwszym przypadku, natomiast z PIT – do 839 790 zł. Oznacza to, w przypadku CIT – spadek o 18%, zaś PIT – o niespełna 6%. Nasuwa się wniosek, że działalność ta może być coraz mniej opłacalna.

Wzrosły natomiast w roku 2013, w porównaniu z rokiem 2011, wpływy budżetowe (zarówno z podatku PIT, jak i CIT) z usług transportowych. Dotyczy to zarówno transportu pasażerskiego kolejowego międzymiastowego, wodnego pasażerskiego, jak i lądowego pozostałego. Nie brano pod uwagę podróży prywatnymi samochodami osobowymi.

Jedną z najważniejszych form usług turystycznych jest świadczenie usług noclegowych. W tym obszarze odnotowano wzrost wpływów z podatków od osób fizycznych – o prawie 4%. Niestety, równocześnie odnotowano znaczny spadek wpływów z podatku CIT – aż o 35%, z 335 534 zł. w roku 2011, do

218 709 zł. w roku 2013. Należy przy tym zauważyć znaczącą dysproporcję w wielkości tych wpływów, gdyż w roku 2013 wpływy z PIT były ponad 19-krotnie wyższe niż wpływy z podatku CIT. Związane jest to ze strukturą podmiotów gospodarczych w regionie. Reasumując, należy zauważyć, że także z tej formy działalności, łączne wpływy do budżetu były w roku 2013 niższe (o 37 631 zł) niż dwa lata wcześniej. Największą dynamikę zmian odnotowano w usługach gastronomicznych. Dotyczy to zarówno wpływów z podatków PIT (36%) jak i CIT (o 26,40%). Do tak znacznych zmian przyczynił się wzrost przychodów ze świadczeniem tych usług odwiedzającym (turystom), pomimo równoczesnego znacznego spadku przychodów z usług gastronomicznych świadczonych mieszkańcom regionu.

W przypadku branż powiązanych należy zauważyć spadek wpływów do budżetu z działalności sportowej, rozrywkowej i rekreacyjnej. Dotyczy to zarówno PIT jak i CIT, a także obu badanych grup: turystów (odwiedzających) i mieszkańców. Wzrosły natomiast wpływy budżetowe z działalności bibliotek, archiwów, muzeów oraz z pozostałej działalności związanej z kulturą.

Tabela 78. **Udział wpływów podatku PIT i CIT w ogólnych wpływach podatkowych województwa podlaskiego**

Lp.	Wyszczególnienie	PIT		CIT	
		2011	2013	2011	2013
1.	Wpływy z podatku z analizowanych branż <i>stricte</i> turystycznych i powiązanych obliczone według przyjętych założeń (wskaźników) ^a	18 155 827	20 942 268	1 372 924	1 425 146
2.	Wpływy z podatku ogółem w województwie podlaskim	1 307 901 417	1 428 529 407	185 035 919	272 780 901
3.	Udział wpływów z podatku z analizowanych branż <i>stricte</i> turystycznych i powiązanych we wpływach podatków ogółem ^b	1,39%	1,47%	0,74%	0,52%
4.	Wpływy z podatku z analizowanych branż <i>stricte</i> turystycznych i powiązanych przekazane przez Izbę Skarbową w Białymstoku (bez przeliczenia według przyjętego w tabeli 5 i 6 wskaźnika)	27 73 982	31 290 222	1 562 160	1 995 455
5.	Udział wpływów z podatku z analizowanych branż <i>stricte</i> turystycznych i powiązanych we wpływach podatków ogółem (bez przeliczenia według przyjętego w tabeli 5 i 6 wskaźnika) ^c	2,12%	2,19%	0,84%	0,73%

a) jest to suma wpływów z podatku wykazanych w tabelach 76 i 77.

b) obliczony jako iloraz wpływów z podatku z analizowanych branż *stricte* turystycznych i powiązanych. Obliczony według przyjętych wskaźników (tab. 70).

c) obliczony jako iloraz wpływów z podatku z analizowanych branż *stricte* turystycznych i powiązanych. Przekazane przez Izbę Skarbową do wpływu z podatków ogółem w województwie podlaskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykonanego w ramach zamówienia badania turystów i mieszkańców w woj. podlaskim w lecie 2014 roku i wytycznych z Raportu Metodologicznego oraz pisma z Izby Skarbowej w Białymstoku (załącznik).

O ile w roku 2011, z podatku od osób prawnych odnotowano większe wypłaty z budżetu, niż wpływy do niego (zanotowano stratę), to w roku 2013 odnotowano saldo dodatnie. Wprawdzie kwoty są niewielkie (łącznie 13 418 zł), jednak świadczą to o wzroście zainteresowania (odnotowanie dochodów) ofertami tych placówek.

Udział wpływów z podatków PIT i CIT, z analizowanych branż stricte turystycznych i powiązanych (tabela 78), w wielkości wpływów z podatków ogółem, uzyskanych w województwie podlaskim, zgodnie ze wskaźnikami opracowanymi przez Wykonawców na zlecenie Zamawiającego, wykazał, że sektor turystyczny w woj. podlaskim wnosi 1,47% wpływów z podatku PIT oraz 0,52% wpływów z podatku CIT ogółem. Natomiast analiza udziału podatków PIT i CIT z wybranych branż stricte turystycznych i powiązanych, obliczonego bezpośrednio na podstawie danych dostarczonych przez Izbę Skarbową w Białymstoku (czyli bez pomniejszenia o przyjęte wskaźniki opracowane przez Wykonawców na zlecenie Zamawiającego – tabela 76 i 77) wskazuje na faktyczny wyższy udział sektora turystycznego we wpływach podatkowych, które wyniosły odpowiednio: 2,19% w podatkach PIT oraz 0,73% w podatkach CIT (tab. 78).

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wkładu turystyki w rozwój gospodarczy województwa podlaskiego, a w szczególności uproszczony rachunek satelitarny turystyki (RST) i analiza zatrudnienia pozwalają sformułować następujące wnioski:

- spożycie turystyczne na terenie województwa podlaskiego, przede wszystkim ze strony mieszkańców pozostałych województw i cudzoziemców wnosi widoczny wkład w jego gospodarkę, przy czym rodzaje działalności gospodarczej, silnie uzależnione od tego spożycia (zakwaterowanie i gastronomia), wykazują większą produktywność niż przeciętna dla gospodarki województwa;
- turystyczna wartość dodana w województwie podlaskim wyniosła 377 mln zł, co stanowiło 1,25% wartości dodanej wypracowanej w województwie w 2011 roku;
- udział turystycznej wartości dodanej wypracowanej w województwie podlaskim stanowił niecałe 2% tej wartości dla Polski i był bardzo zbliżony do udziału województwa w hotelowej bazie noclegowej kraju;
- największy wkład w tworzenie turystycznej wartości miały następujące działalności związane z turystyką: handel detaliczny, usługi zakwaterowania i związane z wyżywieniem;
- spożycie turystyczne miało podstawowe znaczenie dla przedsiębiorstw gastronomicznych, odpowiadając za niemal 2/3 ich sprzedaży;
- spożycie turystyczne odpowiadało za stworzenie ok. 6 tys. miejsc pracy w 2011 roku, z których 2 133 przypadło na gastronomię;
- analiza wynagrodzeń osób pracujących w turystycznych rodzajach działalności pokazuje, że o ile wynagrodzenia w województwie podlaskim są niższe niż przeciętne dla kraju, to w przypadku usług w zakresie wyżywienia i zakwaterowania dystans ten jest niewielki; ten znacznie silniej zaznacza się w przypadku usług organizatorów turystyki, usług transportowych i handlu detalicznego.

Metodologia rachunku satelitarnego turystyki została opracowana z myślą o mierzeniu wkładu turystyki w gospodarkę kraju. Zasady sporządzania RST zostały przygotowane i opublikowane przez Światową Organizację Turystyki, OECD i Eurostat. Kluczowym elementem RST jest zestawienie podaży poszczególnych

kategorii usług ze spożyciem turystycznym. Zestawienie podaży i popytu turystycznego umożliwia obliczenie współczynnika spożycia turystycznego, czyli określenia jaka część podaży danej usługi została zakupiona w celu zaspokojenia popytu ze strony odwiedzających. Współczynnik ten jest następnie wykorzystywany do obliczenia, jaka część produkcji globalnej i wartości dodanej w danej branży została wypracowana w odpowiedzi na popyt turystyczny. Jest to podstawą określania wkładu turystyki w tworzenie PKB. Praktyka gospodarcza pokazała jednak, że istnieje zapotrzebowanie na mierzenie go na poziomie regionów. Wiele krajów podjęło próby stworzenia odpowiedniej metodologii, ale jak dotąd, nie wypracowano jednolitego podejścia. Dlatego projekt dla województwa podlaskiego ma charakter pionierski.

Na wynik RST, obliczony dla województwa podlaskiego, składają się dwie części: popytowa i podażowa. Stronę popytową tworzą wydatki konsumpcyjne uczestników ruchu turystycznego, do których należą: wydatki turystyczne – wydatki dokonane przez odwiedzającego lub na jego rzecz przed podróżą, w jej trakcie oraz po podróży i pozostające w związku z tą podróżą. Natomiast ustalenie zakresu RST od strony podażowej jest znacznie utrudnione ze względu na zróżnicowanie struktury wydatków odwiedzających. W zastosowanej metodologii przyjęto rozwiązanie oparte na sile związku między danym produktem a jego znaczeniem dla konsumpcji turystycznej, wyróżniając trzy rodzaje produktów i odpowiadających im rodzajów działalności gospodarczej: charakterystyczne, związane z turystyką i pozostałe. Wnioski opierają się na przeprowadzonych badaniach ankietowych (przedsiębiorstwach turystycznych i turystów), a także informacji uzyskanych z Izby Skarbowej w Białymstoku.

Uzyskane wyniki pozwoliły na określenie wkładu turystyki w wartość dodaną wytworzoną w województwie podlaskim. Składa się ona z dwóch elementów:

- wartości dodanej wytworzonej dzięki obsłudze odwiedzających, przebywających na terenie województwa (zakwaterowanie, gastronomia, wynajem samochodów, usługi kulturalne i rekreacyjne, handel detaliczny);
- wartości dodanej wytworzonej przez przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających, które są zlokalizowane na terenie województwa, ale mogą obsługiwać także osoby, które na jego terenie nie przebywały (biura podróży i przedsiębiorstwa transportowe).

Turystyczna wartość dodana brutto wyniosła 377 mln zł, co stanowiło 1,25% wartości dodanej wypracowanej w województwie w 2011 roku. Dla porównania, wielkość turystycznej wartości dodanej wytworzonej w Polsce, w 2011 roku wyniosła 19 544,93 mln zł, co stanowiło 1,46% krajowej wartości dodanej. Oznacza to, że wkład ten był niższy niż przeciętny dla kraju, przy czym udział województwa podlaskiego w turystycznej wartości dodanej Polski wyniósł 1,93%.

Struktura wytworzonej turystycznej wartości dodanej województwa podlaskiego odbiega od krajowej, gdyż 58,4% wytworzono w charakterystycznych, turystycznych rodzajach działalności, a resztę w handlu detalicznym i pozostałych rodzajach działalności związanej z turystyką. Odpowiednie wartości dla kraju, to: 66% i 34%. Wyniki te można interpretować jako wskazówkę mówiącą o tym, że rynek turystyczny w województwie podlaskim znajduje się we wstępnej fazie rozwoju, w związku z tym zakupy odwiedzających, w tym nie-rezydentów, są na tyle duże, że nie są równoważone przez sprzedaż charakterystycznych usług turystycznych. Należy przy tym zauważyć, że wartość dodana wytworzona w przedsiębiorstwach obsługujących odwiedzających nie odzwierciedla w pełni oddziaływania turystyki na rozwój gospodarczy danego obszaru. Wzrost regionu może ulegać wzmocnieniu przez stworzenie łańcucha dostaw zlokalizowanego na danym obszarze. Obok efektów ekonomicznych, które zostały w jednoznaczny sposób przypisane turystyce,

w województwie podlaskim występują także efekty trudniejsze do uchwycenia. Należą do nich: budowanie lub poprawa wizerunku i możliwość promocji wytwarzanych produktów lokalnych (charakterystycznych dla regionu).

Wielkość produkcji globalnej w turystycznych rodzajach działalności oszacowano wykorzystując wyniki RST z 2011 roku i dane na temat liczby pracujących w tych branżach w województwie podlaskim. Wielkość podaży określono dodając wartość podatków pośrednich netto, obliczoną na podstawie udziału województwa w produkcji danego produktu, i wielkości tych podatków w skali kraju z RST za 2011 rok. Wielkość spożycia nie-rezydentów, obliczono na podstawie udziału województwa w liczbie noclegów udzielonych im i wielkości spożycia nie-rezydentów z RST za 2011 rok. W przypadku spożycia rezydentów, wykorzystano głównie dane uzyskane w trakcie badań ankietowych realizowanych w ramach niniejszego projektu, przeprowadzonych na terenie województwa podlaskiego, wykonanych w 2014 roku. Oszacowany turystyczny PKB w województwie w 2011 roku wyniósł 466 mln zł i stanowił 1,36% PKB województwa i był niższy niż krajowy, który wyniósł 1,6%. Podatki dochodowe od osób fizycznych w turystycznych rodzajach działalności wyniosły w 2011 roku 27,56 mln zł, z czego bezpośredni efekt obsługi ruchu turystycznego to 8,74 mln zł, czyli 31,7%. Wpływy z podatku CIT, w omawianych rodzajach działalności, wyniosły 1,56 mln zł, z czego bezpośrednio na turystykę przypadało 0,61 mln zł. Oszacowane spożycie turystyczne na terenie województwa podlaskiego wyniosło 971,56 mln zł, co stanowiło 2% spożycia turystycznego, ustalonego na podstawie RST dla Polski za 2011 rok.

Reasumując, należy zauważyć, że wkład turystyki w rozwój gospodarczy województwa podlaskiego może być znaczący i mieć wieloaspektowy charakter. Natomiast z metodycznego punktu widzenia, niniejsze opracowanie wnosi znaczący wkład w rozwój metodyki rachunków satelitarnych (tu: turystyki), będąc pierwszym tak kompleksowym badaniem o charakterze regionalnym.

5. Ocena efektów projektów z zakresu turystyki i kultury, realizowanych z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego w latach 2007-2013

Eugenia Panfiluk

5.1. Znaczenie inwestycji w rozwoju sektora turystycznego

Według teorii M. Portera, rozwój poszczególnych gospodarek narodowych w kierunku wysokiej pozycji konkurencyjnej przebiega przez trzy fazy: od gospodarki warunkowanej niskim kosztem czynników produkcji, przez rozwój uwarunkowany inwestycjami, do etapu, w którym siłą napędową stają się innowacje⁷¹. W myśl tej tezy, gospodarki, które weszły w drugą fazę rozwoju, swój postęp kreują poprzez inwestycje. W ekonomii neoklasycznej, działalność inwestycyjna to ograniczenie konsumpcji w danym czasie na rzecz jej zwiększenia w przyszłości. W skali całej gospodarki, przyrost ten równy jest oszczędnościom, gdyż stanowi część nieskonsumowanych dochodów. Jednocześnie uznaje się, że efekty działalności inwestycyjnej mają wpływ na pobudzenie popytu i przyczyniają się do wzrostu gospodarczego. Biorąc pod uwagę definicję konkurencyjności, za inwestycję należy uznać każde działanie prowadzące do przyrostu – nie tylko majątku rzeczowego, ale i zasobów społecznych i ekologicznych, które generują korzyści prowadzące do zdobywania przewagi rynkowej⁷².

Działalność inwestycyjną o podwyższonym ryzyku zwrotu kapitału inwestycyjnego obserwuje się w sektorze turystycznym. Wpływa na to szereg czynników. Najważniejszym z nich są wysokie koszty finansowe związane z wejściem na rynek, w szczególności w branży hotelarskiej, gastronomicznej jak i rekreacyjnej. Dotyczy to głównie obiektów rekreacji o znaczeniu ponadregionalnym (np. parki rozrywki, aquaparki). Ponadto konsumpcja usług turystycznych odbywa się w przestrzeni jej produkcji, a nieskonsumowanych

⁷¹ M. Porter, *Enhancing the Microeconomic Foundations of Prosperity: The Current Competitiveness Index, The Global Competitiveness Report 2001-2002, 2003*, s. 52-68.

⁷² E. Panfiluk *Wyniki ekonomiczne działalności inwestycyjnej sektora publicznego w turystyce*, Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, 2012, nr 229, s. 501-515.

usług nie można zmagazynować. Istotnym czynnikiem wzrostu ryzyka inwestycyjnego jest też to, że rozwój turystyki, związany jest bezpośrednio z atrakcyjnością walorów turystycznych występujących na danym obszarze. To one w głównej mierze determinują ruch turystyczny. O przyjazdach decydują również czynniki społeczne i psychologiczne jednostki, przy czym te wykazują się ciągłą zmiennością, szczególnie w zakresie potrzeb. Inwestycje sektora turystycznego cechuje ryzyko związane z procesami globalizacyjnymi i swobodą w przemieszczaniu się turystów. Biorąc pod uwagę wskaźnik rentowności inwestycji turystycznych, należy stwierdzić, że w rozwoju branż turystycznych istotne znaczenie odgrywa też współpraca innych branż usługowych, należących zarówno do sektora prywatnego, jak i sektora publicznego. Branże te wzajemnie się uzupełniają i dopełniają. Przedsiębiorstwa sektora prywatnego realizują inwestycje z zakresu branży noclegowej, gastronomicznej i często rekreacyjnej. Podmioty te generują dodatni przyrost kapitału finansowego i charakteryzują się wysoką rentownością. Sektor publiczny, w ramach realizacji swoich zadań publicznych, odpowiada za inwestycje związane z obiektami sportowymi, rozrywkowymi czy też kulturowymi oraz za infrastrukturę zwiększającą dostępność komunikacyjną. Z finansowego punktu widzenia, nie prowadzą one do zwrotu zainwestowanego kapitału w postaci finansowej, lecz głównie w kategorii korzyści społecznych. Przyczyniają się pośrednio do generowania pozytywnych efektów gospodarczych, społecznych i ekologicznych⁷³. Należy jednak pamiętać, jak dowodzą badania, że działalność inwestycyjna sektora publicznego zależy także od atrakcyjności inwestycji dla mieszkańców, których wsparcie polityczne jest potrzebne, by doszło do realizacji tej inwestycji, wpływu inwestycji na pozyskanie wysokiej jakości kapitału ludzkiego oraz wpływu inwestycji na wzrost liczby turystów⁷⁴.

Przeгляд badań pod kątem wpływu efektów działalności inwestycyjnej na pobudzenie popytu i wzrostu gospodarczego w sektorze turystyki wskazuje, że muszą to być inwestycje, które przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu. Jak dowodzą badania, tego typu inwestycje przyczyniają się do przyciągania nowych inwestorów⁷⁵, utrwalenia dziedzictwa kulturowego i marki obszaru⁷⁶ i w konsekwencji – prowadzą do ożywienia gospodarczego⁷⁷. Również renowacja inwestycji, rozumiana jako pożądana atrakcja turystyczna, wpływa znacząco na decyzje o przyjeździe turystycznym⁷⁸. Jeśli atrakcje te są prawidłowo pozycjonowane w programie rozwoju turystyki, mogą wygenerować pozytywne, długotrwałe efekty ekonomiczne⁷⁹.

W planowaniu turystycznym duże znaczenie w rozwoju turystyki w regionie przypisuje się inwestycjom wpływającym na uatrakcyjnienie pobytu turystycznego. Wyniki badań podaźowych wskazują, że rozwój turystyki zależy od dostępności walorów turystycznych i ich atrakcyjności. W szerszym ujęciu uznaje się, że zarówno atrakcje, jak i jakość pakietu udogodnień, w tym działania wspierające i usługi rozrywkowe, wycieczki jednodniowe oraz inne formy lokalnej turystyki danego regionu, są czynnikami przyciągającymi

⁷³ E. Panfiluk, *Oddziaływanie instrumentów unijnych na działalność inwestycyjną w sektorze turystycznym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług nr 2 (22), s. 91-110.

⁷⁴ M. S Rosentraub, Joo., M. Joo, *Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions?* Tourism Management 2009, nr 30, s. 759-770.

⁷⁵ T. N. Clark, *The city as an entertainment machine*, Elsevier, Oxford 2004; R. Florida *The rise of the creative class*, New York 2002.

⁷⁶ LaPage 1994, Pritchard 1980, Swarbrooke 1999.

⁷⁷ T. N. Clark, *The city as ...op. cit.*; R. Florida *The rise of the...*, op. cit.

⁷⁸ C.M. Law, *Urban tourism: Attracting visitors to large cities*, Mansell Publishing Limited, London 1993.

⁷⁹ G. Shaw, A.M. Williams, *Critical issues in tourism: A geographical perspective*, Blackwell Publisher, Oxford, 2002.

turystów⁸⁰. W ostatnich latach coraz więcej badań wskazuje na to, że imprezy eventowe (wydarzenia) są równie ważnym czynnikiem generującym zarówno ruch turystyczny, jak i przyczyniającym się do rozwoju gospodarczego⁸¹. Jednocześnie przeprowadzone w ponad 300. obszarach metropolitarnych świata badania wpływu inwestycji w rozrywkowe i sportowe atrakcje turystyczne wskazują, że ich powstanie bezpośrednio przyczynia się do wzrostu zatrudnienia w sektorze turystycznym, wzrostu dochodów gospodarstw domowych i wzrostu wskaźnika przedsiębiorczości. Udowodniono, że inwestycje rozrywkowe i sportowe powodują szybsze tempo rozwoju gospodarczego regionu⁸². Natomiast wpływ inwestycji związanych z kreowaniem dziedzictwa kulturowego, takich jak muzea czy galerie, jest dyskusyjny. Z jednej strony badania wykazują, że inwestycje te nie mają (znaczącego statystycznie) wpływu na zatrudnienie, wzrost dochodów gospodarstw domowych, jak i wskaźnik przedsiębiorczości⁸³, z drugiej jednak strony są badania potwierdzające pozytywne gospodarcze efekty inwestycji w obiekty dziedzictwa kulturowego. Badania Spencera i Nsiaha, prowadzone w południowej Dakocie, w miejscowości Spearfish liczącej 10 000 mieszkańców, prezentują wymierne finansowe efekty gospodarcze. Podobne wyniki uzyskano badając efekty finansowe po otwarciu muzeum Hatchery, w dawnym ośrodku badawczym połowów pstrąga⁸⁴. Niezaprzeczalnie jednak, inwestycje związane z dziedzictwem kultury mają wysoką wartość niematerialną⁸⁵. Szereg badaczy uznaje pogląd, że dla obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wartość rynkowa wyrażona w cenach realnych nie jest istotna. Ma to związek z publicznym charakterem dóbr, zaś korzyści uzyskane z konsumpcji tych dóbr są wyrażone w wartościach społecznych lub w innych wartościach, na przykład takich jak tożsamość narodowa⁸⁶.

Złożoność problemu kierunków inwestowania w sektorze turystycznym wynika też ze złożoności preferencji turystycznych. Turyści, szczególnie młodzi i w średnim wieku, preferują turystykę rozrywkową i sportową. Zaś osoby w wieku starszym, wybierają turystykę kulturową, nastawioną na cele poznawcze związane z dziedzictwem kulturowym regionu.

Badania wpływu działalności inwestycyjnej w turystyce wskazują, że istnieją różne podejścia w polityce planowania turystycznego. Różnice wynikają ze stadium rozwoju funkcji turystycznej na danym obszarze. W regionach o wysokiej funkcji turystycznej i ugruntowanej pozycji turystyki, prowadzi się działania inwestycyjne mające na celu wzmocnienie pozycji regionu na rynku turystycznym. W regionach wschodzących, charakteryzujących się powolnym wzrostem znaczenia w polityce regionu, ważne miejsce zajmują inwestycje wzmocniające jego wizerunek, do których zalicza się inwestycje w kreowanie atrakcji turystycznych i miejsc rozrywki⁸⁷.

⁸⁰ J. Kaur, *Methodological approach to scenic resource assessment*, Tourism Recreation Research, 1981, nr. 6, s. 19-22; C. A. Gunn, *Tourism planning: Basics, concepts, cases*, Taylor i Francis, Washington 1993.

⁸¹ T. D., Andersson, E. Lundberg, *Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event*, Tourism Management 2013, nr 37, s. 99-109; M. J. Barrio, M. Devesa, L. C. Herrero, *Evaluating intangible cultural heritage: The case of cultural festivals*, City, Culture and Society 2012 nr 3, s. 235-244; H. J. Gibson, K. Kaplanidou, S. J. Kang *Small-scale event sport tourism: A case study in sustainable tourism*, Sport Management Review 2012, nr 12, s. 160-170.

⁸² M. S Rosentraub, Joo., M. Joo *Tourism and economic...*, op. cit.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ D. M. Spencera, C. Nsiaha, *The economic consequences of community support for tourism: A case study of a heritage fish hatchery*, Tourism Management 2013, nr 34, s. 221-230.

⁸⁵ J. A. Whitt, *The role of the performing arts in urban competition and growth*, In S. Cummings, Business elites and urban development, State University of New York Press, Albany 1988, s. 49-70.

⁸⁶ A. Bedate, L.C. Herrero, J. A. Sanz, *Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain*, Journal of Cultural Heritage 2004, nr 5, s. 101-111.

⁸⁷ M. S Rosentraub, Joo., M. Joo *Tourism and economic ...*, op. cit.

Władze poszczególnych regionów, by sprostać globalnej konkurencji, poszukują coraz to nowych koncepcji rozwojowych. W szczególnie niekorzystnej sytuacji są regiony przyrodniczo cenne, gdzie obserwuje się dualizm rozwoju. Obszary te, posiadają wysokiej jakości kapitał przyrodniczy, zaś zazwyczaj niewielkie zasoby kapitału finansowego, który można zainwestować. Kapitał przyrodniczy jest bezpośrednią przyczyną nasilającego się ruchu turystycznego, zaś bardzo niska jakość i różnorodność infrastruktury turystycznej i pakietów pobytowych powodują, że trudne jest zatrzymanie turysty na okres dłuższy niż dwa dni. Z jednej strony obserwuje się postępujący popyt, zjawisko nowej „mody” odbywania wyjazdów turystycznych do regionów mało znanych i szczególnie cennych przyrodniczo. Z drugiej zaś, powolna podaż dóbr turystycznych prowadzi do powstania zagrożenia dla stabilności kapitału przyrodniczego.

Wprowadzenie finansowych instrumentów unijnych w postaci bezzwrotnych dotacji inwestycyjnych, zakłada równowagę pomiędzy konsumpcją a oszczędnościami. Celem pomocy bezpośredniej jest przyspieszenie wzrostu gospodarczego. Możliwość uzyskania bezzwrotnych dotacji unijnych przez przedsiębiorstwa należące do branż turystycznych, powoduje znaczące obniżenie wskaźnika ryzyka inwestycyjnego, co sprawia, że instrumenty te są szczególnie atrakcyjne dla inwestorów sektora turystycznego. Wprowadzenie dotacji inwestycyjnych znacząco wpływa na wzrost potencjału turystycznego. Powoduje to przyspieszenie rozwoju sektora turystycznego. Szczegółowa analiza obserwowanych rezultatów interwencji publicznej wskazuje na największe zmiany w dwóch obszarach: przyspieszeniu wzrostu obiektów infrastruktury turystycznej (w tym powierzchni obiektów, liczby miejsc noclegowych, zróżnicowanych typów obiektów wpływających na wzrost zagospodarowania turystycznego), oraz wzrostu liczby utworzonych miejsc pracy. Rezultaty interwencji publicznej powinny wpływać bezpośrednio na wzrost liczby przyjazdów turystycznych i prowadzić do wzrostu dochodów w sektorze prywatnym, jak i publicznym (poprzez wzrost dochodów uzyskiwanych z podatków). Odczuwalnym efektem interwencji publicznej powinien być także wzrost atrakcyjności turystycznej regionu.

5.2. Metodyka badania

Przy określaniu poziomu efektu ekonomicznego interwencji publicznej zastosowano metodykę koncepcji Nowe Zarządzanie Publiczne (*New Public Management – NPM*). Istotą tej koncepcji jest ocena sektora publicznego zorientowana nie na procesy, a na osiąganie wyników. Metoda ta stosowana jest do oceny wdrażania programów publicznych i wykorzystuje zasadę 3E: *economy* (oszczędność), *efficiency* (efektywność), *effectiveness* (skuteczność)⁸⁸. Oznacza to, że podstawą oceny działalności jednostek publicznych są identyfikowalne i mierzalne efekty⁸⁹. W niniejszym badaniu ocenie poddano efekty bezpośrednie (efekt netto, efekt brutto) oraz efekt zdarzenia niezależnego („*deadweight*”) oraz efekty pośrednie, opisane jako efekt mnożnikowy: dochodowy i dostawcy oraz efekt synergii.

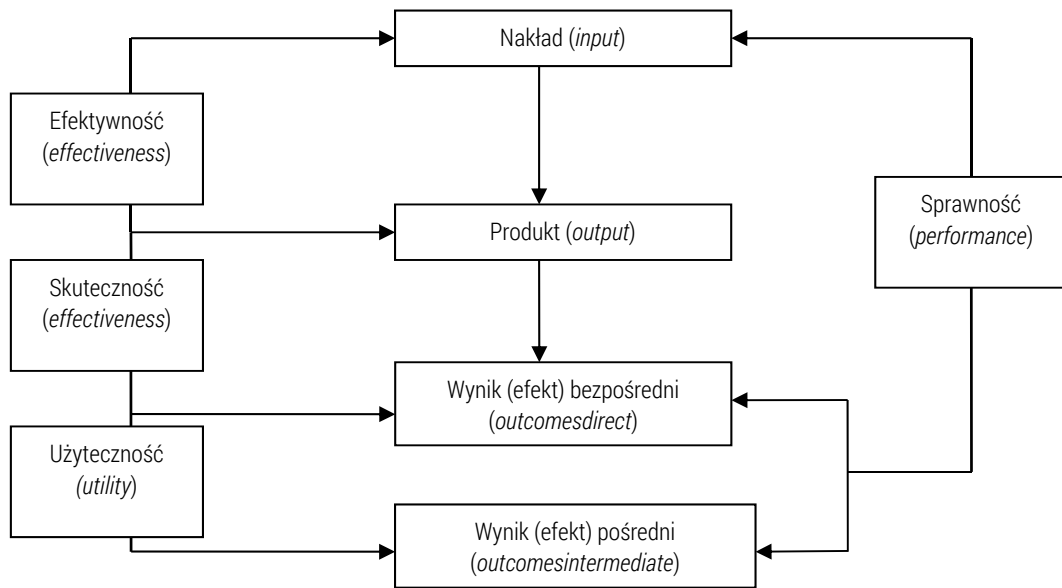
Za podstawowe mierzalne wskaźniki realizacji celów projektów finansowanych z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego, przyjęto:

- **wskaźnik efektywności**, obliczany jako wartość uzyskanych efektów (produkt – *output*) w stosunku do nakładu (*input*), gdzie wartość produktu obejmuje wartość rynkową określoną w pieniądzu (finansową);
- **wskaźnik skuteczności realizacji celów**, obliczany jako wynik realizacji celów (*outcomesdirect*), uzyskany z powstałego produktu (*output*), obejmujący wartość uzyskanych rezultatów bezpośrednich, odczuwanych w wyniku realizacji celu przez jednostkę realizującą zadanie;
- **wskaźnik użyteczności realizacji celów**, obliczony jako pośredni wynik realizacji celów (*outcomes intermediate*), uzyskany z powstałego produktu (*output*) i generowanych wyników (*rezultatów*) bezpośrednich (*oitcomesdirect*), zatem obejmujący wartość uzyskanych rezultatów pośrednich odczuwanych przez otoczenie w wyniku realizacji celu;
- **wskaźnik sprawności działania organizacji**, określany jako wynik realizacji celów (*outcomes and outcomes intermediate*) uzyskanych przy odpowiednim nakładzie (*input*).

Relacje zachodzące między poszczególnymi wskaźnikami przedstawiono na rysunku 30.

⁸⁸ M. Zawicki, *New Public Management i Public Governance – zarys koncepcji zarządzania publicznego*, w: *Studia z zakresu zarządzania publicznego*, red. J. Hausner, M. Kukielka, Wydawnictwo AE Karków 2002, t.II, s.78.

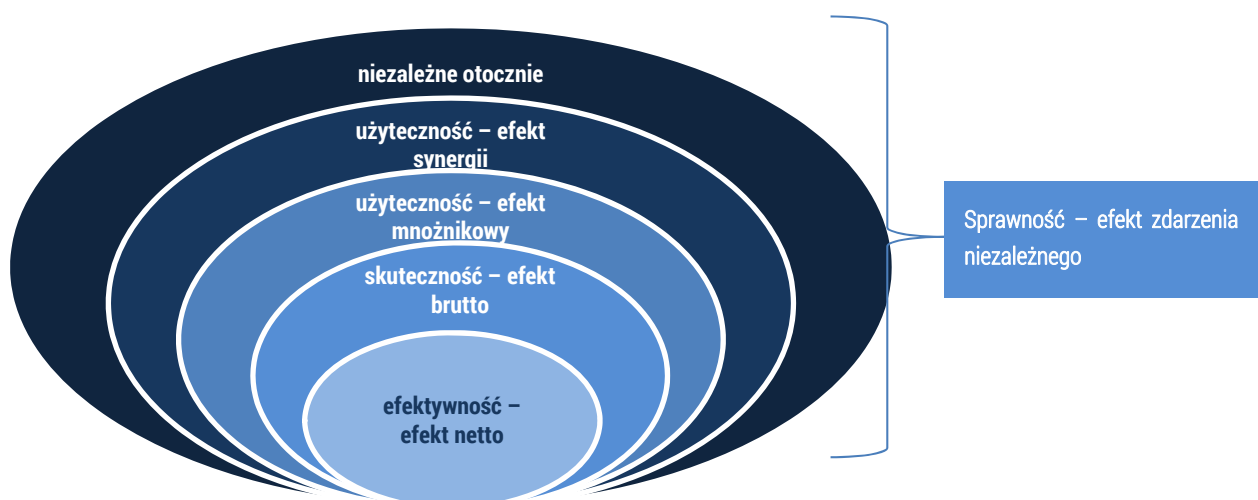
⁸⁹Zarówno w metodyce Nowe Zarządzanie Publiczne jak i w badaniach ewaluacji projektów stosowane jest pojęcie wyników projektu. W niniejszym badaniu ze względu na sformułowany przez Zamawiającego główny cel badania Wykonawca pozostaje przy pojęciu „efektów” i traktuje je, jako jednoznaczny synonim pojęcia „wyników”.

Rys. 30. Relacje pomiędzy nakładami, produktami i wynikami

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Panfiluk, *Wyniki ekonomiczne działalności inwestycyjnej sektora publicznego w turystyce, Zarządzanie Organizacjami Usługowymi*, red. K. Rogoziński, A. Panasiuk, *Zaszyty Naukowe* nr 229, s. 506; *Ewaluacja programów wydatków Unii Europejskiej: Przewodnik*. Dyrekcja Generalna ds. Budżetu Komisji Europejskiej, 1997; K. Pylak, *Podręcznik ewaluacji projektów infrastrukturalnych*, MRR, Warszawa 2009; European Commission, Working Document No. 6. *Measuring Structural Funds Employment Effects*, March 2007; English Partnerships, The National Regeneration Agency, *Additionality Guide. A Standard Approach to Assessing the Additional Impact of Projects. Method Statement*, Second Edition, September 2004.

Wskaźnik efektywności, wskaźnik skuteczności i wskaźnik sprawności mierzy rezultaty (zamiennie efekty, wyniki) bezpośrednio. Z kolei wskaźnik użyteczności służy do pomiaru rezultatów pośrednich (rysunek 31).

Rys. 31. Zależności między wskaźnikami i efektami

Źródło: opracowanie własne.

Z punktu widzenia oceny systemu zarządzania RPOWP, efekty bezpośrednie można obliczać korzystając z mierników finansowych (wielkość nakładów w stosunku do wyników), jak i mierników opisowych. Pozostałe efekty mierzy się za pomocą mierników opisowych.

Korzystając z mierników opierających się na wyliczeniach dotyczących nakładów finansowych, efekty bezpośrednie można obliczyć według wzorów:

- **wskaźnik efektywności (WEF)**, obliczany jako wartość uzyskanych efektów (produkt – *output*, łączna wartość finansowa inwestycji) w stosunku do nakładu (*input*, wartość dotacji z RPOWP 2007-2013):

$$W_{EF} = W_p / N_{RPOWP}$$

- **wskaźnik skuteczności (WSK)**, obliczany jako wynik realizacji celów (*outcomes direct*, wkładu finansowego inwestora), uzyskany z powstałego produktu (*output*, łączna wartość finansowa inwestycji):

$$W_{SK} = W_p / N_{In}$$

- **wskaźnik sprawności (WSP)**, określany jako wynik realizacji celów (*outcomes and outcomes intermediate*, wkład finansowy inwestora) uzyskanych przy odpowiednim nakładzie (*input*, wkład finansowy dotacji z RPOWP 2007-2013):

$$W_{SP} = N_{In} / N_{RPOWP}$$

gdzie:

W_p – to wartość produktów (wartość finansowa nakładów na inwestycje w sektorze turystycznym, współfinansowana z RPOWP 2007-2013 ogółem);

N_{EFRR} – to wartość zaangażowanych środków z RPOWP 2007-2013;

N_{In} – to wartość zaangażowanych środków inwestora.

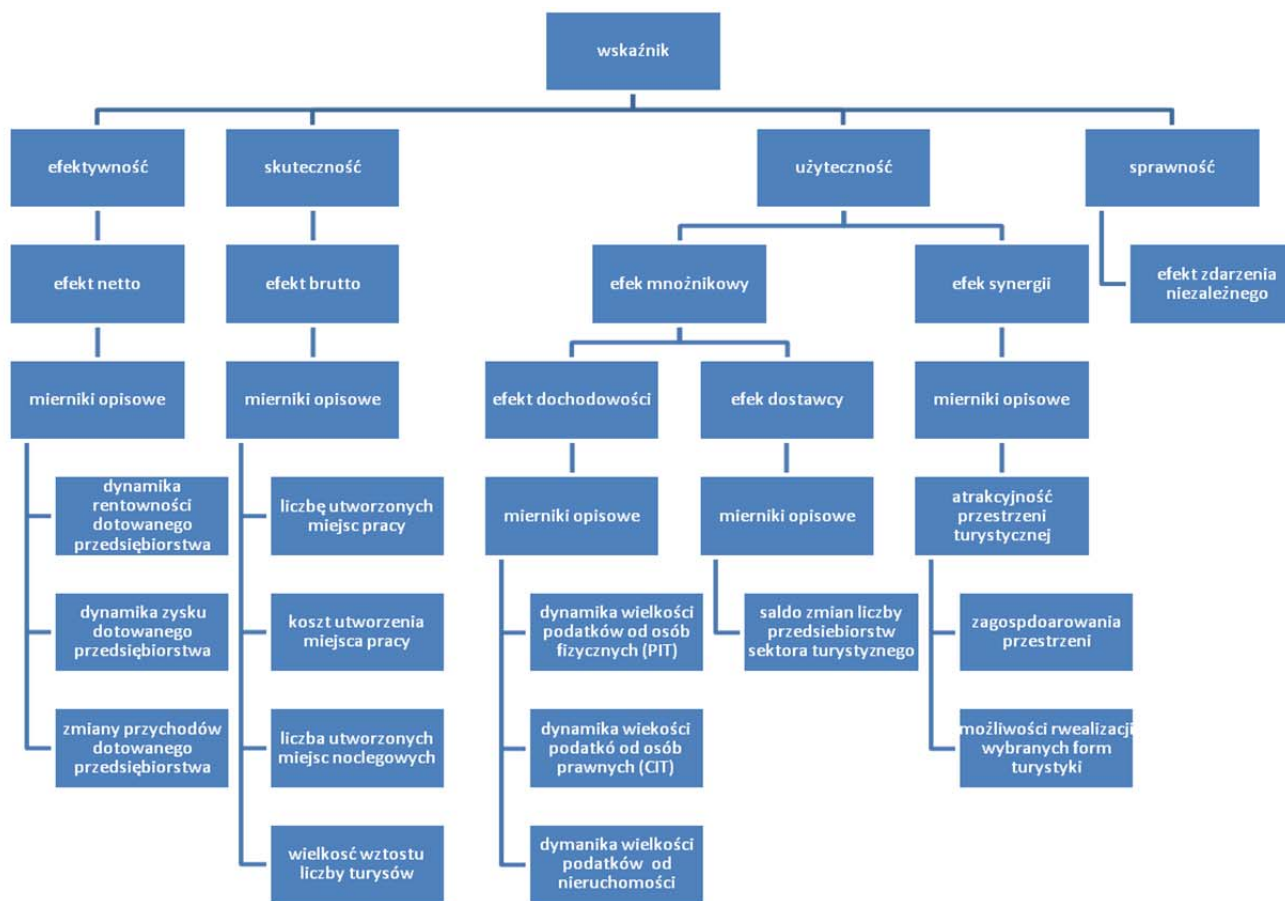
Efekty bezpośrednie i pośrednie zidentyfikowane za pomocą mierników opisowych zaprezentowano na rysunku 32, zaś zależności występujące między wskaźnikami a efektami pokazano na rysunku 31.

W niniejszym badaniu, dla oceny efektów przyjęto mierniki opisowe. Wskaźnik efektywności określają efekty netto zidentyfikowane na poziomie podmiotów prywatnych, opisane za pomocą mierników wielkości przychodów, zysków i rentowności dotowanych przedsiębiorstw. Wskaźnik skuteczności realizacji celów opisuje efekty brutto. Do ich opisanie przyjęto następujące mierniki:

- liczbę nowo powstałych i zmodernizowanych obiektów;
- liczbę utworzonych miejsc pracy;
- liczbę utworzonych miejsc noclegowych;
- wzrost liczby turystów.

Wskaźnik sprawności realizacji celu mierzy efekt zdarzenia niezależnego „*deadweight*”. Bezpośrednio odpowiada na pytanie: Jakie perspektywy rozwoju posiadałyby branże turystyczne w województwie podlaskim bez wsparcia projektów RPOWP? Podstawą pomiaru wskaźnika użyteczności jest pomiar efektów mnożnikowych oraz efektów synergii.

Szczegółowe zestawienie zaprezentowanych mierników opisowych, jakie zostały wykorzystane do badania efektów, zestawiono na rysunku 32.

Rys. 32. Mierniki opisowe identyfikacji efektów projektów

Źródło: E. Panfiluk, *Identyfikacja wskaźników i mierników oceny systemu zarządzania Europejskim Systemem Funduszem Rozwoju Regionalnego w sektorze turystycznym*, *Ekonomia i Zarządzanie* nr 1, Białystok 2015.

Tabela 79. Wyniki badań ankietowych dotyczących projektów RPOWP

Lp.	Nr działania	Podmiot badawczy	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie	Liczba podmiotów objętych badaniem	Liczba wypełnionych ankiet	Zwrotność
1.	3.1 oraz 6.3.	Podmioty publiczne skuteczne (które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie) – gminy, powiaty, województwo, jednostki podległe samorządom, jednostki państwowe, stowarzyszenia, kościoły i inne związki wyznaniowe	70	45	38	21	55,26%
2.		Podmioty prywatne skuteczne (które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie)	3	3	0	-	-
3.	3.2.	Podmioty prywatne skuteczne (które ubiegały się i otrzymały dofinansowanie)	50	44	28	25	89,28%
4.		Podmioty prywatne nieskuteczne (które ubiegały się o dofinansowanie i nie otrzymały go)	0	0	25	5	20,00%
5.	-	Podmioty prywatne nieubiegające się o dofinansowanie	-	-	38	4	10,52%
6.	-	Podmioty publiczne nieubiegające się o dofinansowanie	-	-	73	54	69,86%

Źródło: opracowanie własne.

Punktem wyjścia przeprowadzonych ocen była analiza zakresu wsparcia RPOWP 2007-2013, a następnie analiza efektów bezpośrednich i pośrednich.

Materiał badawczy wykorzystany w analizie efektów projektów z zakresu turystyki i kultury został zebrany metodą analizy dokumentów projektowych, analizy danych statystycznych oraz metodą badań ankietowych.

W badaniach ankietowych zastosowano technikę CAWI i PAPI. Badaniami objęto podmioty skuteczne (tj. podmioty, które ubiegały się o dotację i ją otrzymały), które na dzień przed 01.05.2014⁹⁰ ukończyły inwestycje. W związku z tymi założeniami, do badania zakwalifikowało się 28 podmiotów prywatnych turystycznych oraz 38 podmiotów publicznych. Łącznie badaniu poddano 66 podmiotów (próbę całościową). Ponadto badaniami metodą ankietową, techniką CAWI objęto podmioty nieskuteczne (tj. te, które ubiegały się o dotację i jej nie otrzymały) oraz inne podmioty publiczne i prywatne z sekcji I dział 55. Zakwaterowanie PKD, które nie ubiegały się o środki z RPOWP. Osiągniętą zwrotność ankiet zaprezentowano w tabeli 79.

5.3. Zakres wsparcia RPOWP 2007-2013

Analiza zakresu wsparcia RPOWP 2007-2013 została przeprowadzona z uwzględnieniem terytorialnej interwencji w kontekście analizy potencjału turystycznego. Podstawą analizy zgodności alokacji terytorialnej interwencji było sformułowanie następujących szczegółowych pytań badawczych:

- Czy cele inwestycji realizowanych w ramach wsparcia RPOWP były zgodne z celami dokumentów strategicznych województwa podlaskiego?
- Jakie formy prawne posiadali inwestorzy realizowanych inwestycji?
- Jakie typy i rodzaje inwestycji były realizowane w ramach wsparcia z RPOWP w latach 2007-2013?

5.3.1. Analiza zgodności wsparcia z celami dokumentów strategicznych

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 oraz Szczegółowym Opisie Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013, zadania z zakresu turystyki i kultury zostały zapisane w Osi Priorytetowej III: *Rozwój turystyki i kultury*. Jako główny cel wskazano Działania 3.1.: *Wzrost atrakcyjności i konkurencyjności turystycznej województwa podlaskiego*⁹¹. Cel główny Osi realizowany był w ramach siedmiu celów szczegółowych, to jest:

- rozbudowy bazy turystycznej w regionie;

⁹⁰ W badaniu przyjęto datę graniczną ukończenia inwestycji na 01.05.2014, którą nieoficjalnie w Polsce uznaje się za datę otwarcia sezonu turystycznego (od pierwszego tzw. długiego weekendu majowego). Wynikało to z dążenia do stworzenia podmiotom, badanym w okresie od grudnia 2014 roku do lutego 2015 roku, możliwości określenia efektów zrealizowanych inwestycji.

⁹¹ Informacje te znajdują się w „Szczegółowym Opisie Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013”.

- podniesienia jakości usług turystycznych;
- poprawy dostępności do infrastruktury sportowej;
- wzrostu roli turystyki, sportu i rekreacji, jako czynników stymulujących rozwój społeczny i gospodarczy;
- poszerzania oferty usług turystycznych, rekreacyjnych i sportowych w województwie;
- wspierania działań mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich;
- rozwoju funkcji miejskich i metropolitalnych największych ośrodków miejskich w regionie.

Ponadto zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego realizowano w ramach Osi Priorytetowej VI: *Poprawa infrastruktury społecznej*. Celem głównym było podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez poprawę jakości infrastruktury społecznej. Zadania te realizowano poprzez cele szczegółowe:

- zwiększenie oddziaływania kultury na edukację (w tym kształcenie ustawiczne) mieszkańców regionu;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzmocnienie tożsamości kulturowej regionu.

Cele te realizowano w ramach zadań określonych w Szczegółowym Opisie Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013, gdzie cele z zakresu turystyki i kultury realizowano w ramach dwóch działań. Pierwszym z nich było Działanie 3.1. Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu. Działanie to miało na celu wzrost atrakcyjności i konkurencyjności turystycznej województwa podlaskiego w stosunku do innych regionów kraju. W uzasadnieniu zapisano, że cel ten będzie realizowany poprzez współfinansowanie przedsięwzięć z zakresu infrastruktury turystycznej, infrastruktury sportowej i rekreacyjnej oraz kulturalnej, w szczególności zaś następujących elementów infrastruktury:

- związanej z rozwojem funkcji leczniczo-wypoczynkowych w postaci uzdrowisk;
- centrów wystawienniczych i kongresowych;
- turystyki biznesowej;
- transportu wodnego;
- umożliwiającej realizację aktywnych form turystyki;
- organizacji imprez masowych;
- noclegowej i gastronomicznej towarzyszącej w/w funkcjom;
- kulturalnej;
- centrów informacji turystycznej;
- oraz przyczyniających się do tworzenia i rozwoju spójnego systemu promocji województwa podlaskiego zwiększającego turystyczną atrakcyjność regionu.

Drugie działanie, to Działanie 3.2.: *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*. Miało ono przyczynić się do realizacji celu głównego poprzez wzmocnienie branży turystycznej województwa, dzięki realizacji projektów rozwojowych przedsiębiorstw. Działanie zostało ukierunkowane na rozbudowę i budowę:

- bazy noclegowej regionu,
- bazy gastronomicznej,
- innej infrastruktury turystycznej.

Za bardzo istotne uznano w szczególności przedsięwzięcia związane są z rozwojem turystyki leczniczo-wypoczynkowej, inwestycje podnoszące standard świadczonych usług oraz wpływające na wydłużenie sezonu turystycznego i przyczyniające się do wydłużenia czasu pobytu turysty w regionie.

Celem trzeciego działania (Działania 6.3.), którego wyniki poddano badaniom był: *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego, zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzmocnienie tożsamości kulturowej regionu*. W ramach tego działania współfinansowane były zadania z zakresu rozbudowy, modernizacji i zwiększenia dostępności do obiektów kulturalnych oraz budowy nowych ośrodków i centrów kultury. W szczególności za ważne uznano zadania wpływające na ochronę i konserwację obiektów dziedzictwa kulturowego.

Do pomiaru realizacji celów Programu wykorzystuje się wskaźniki produktów. Ich analiza pozwala na stwierdzenie, czy interwencja była zgodna z celami programu dla Działań: 3.1, 3.2 oraz 6.3. W ramach podjętych działań, zrealizowano inwestycje w zakresie budowy i rozbudowy: bazy noclegowej i gastronomicznej, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, promocji oraz dostępności komunikacyjnej.

Tabela 80. Zestawienie produktów zamierzonych i zrealizowanych, według stanu na dzień: 31.12.2014

Produkty	Miara	Zakładana wartość docelowa na 2013 r.	Zakładana wartość docelowa na 2015 r.	Wartość zrealizowana
Liczba projektów z zakresu turystyki	szt.	70	70	92
Liczba projektów z zakresu infrastruktury sportowej i rekreacyjnej	szt.	10	10	40
Liczba przedsiębiorstw wspartych w wyniku realizacji programu – w tym przez pierwsze dwa lata od założenia działalności	szt.	40	52	47
Liczba projektów infrastrukturalnych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego	szt.	6	6	14
Liczba nowych i zmodernizowanych obiektów infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego	szt.	6	6	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014; Lista projektów: [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

5.3.2. Formy prawne beneficjentów objętych wsparciem finansowym w ramach RPOWP

Łącznie, w ramach Działania 3.1. podpisano 59. umów na realizację 59. projektów z 40. podmiotami. Na 59. podpisanych umów z Działania 3.1. trzy umowy podpisano z podmiotem prywatnym, cztery umowy ze związkami wyznaniowymi, trzy umowy ze stowarzyszeniami, dwie umowy z muzeami (jednostki organizacyjne podległe samorządom) oraz trzydzieści pięć umów z gminami (łącznie z 20. gminami), trzy umowy z powiatami oraz pięć umów z samorządem wojewódzkim (tab. 81).

Tabela 81. Beneficjenci Działania 3.1. *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu, według formy prawnej*

Lp.	Nr działania	Forma prawna	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie
1.	3.1.	Państwowa jednostka organizacyjna	1	1
2.		Gminna samorządowa jednostka organizacyjna	1	1
3.		Powiatowa samorządowa jednostka organizacyjna	1	1
4.		Wojewódzka samorządowa jednostka organizacyjna	1	1
5.		Wspólnota samorządowa	1	1
6.		Wspólnota samorządowa – gmina	35	20
7.		Wspólnota samorządowa – powiat	3	3
8.		Wspólnota samorządowa – województwo	5	1
9.		Stowarzyszenie	3	3
10.		Samorząd gospodarczy i zawodowy	1	1
11.		Kościół katolicki	2	2
12.		Inne kościoły i związki wyznaniowe	2	2
13.		Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą – mikroprzedsiębiorstwo	2	2
14.		Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością – duże przedsiębiorstwo	1	1
<i>Liczba podpisanych umów</i>			59	
<i>Łącznie liczba podmiotów skutecznych:</i>				40

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014.

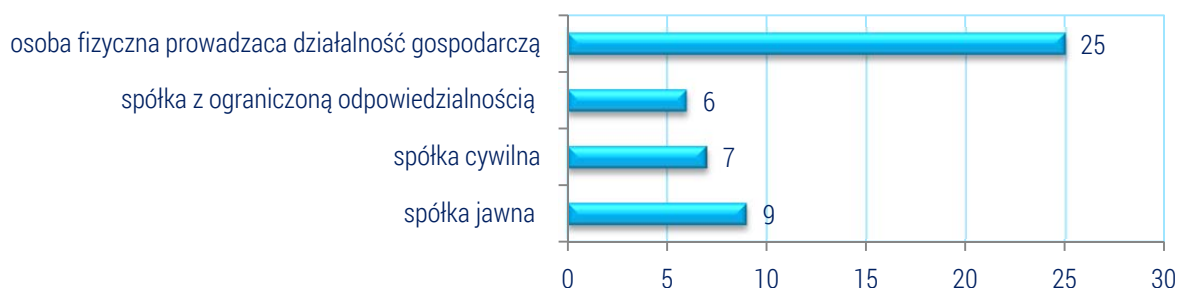
W Działaniu 3.2., w ramach którego można było ubiegać się o wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej, podpisano 50. umów na realizację 50. projektów. Szczegółowa analiza wykazała, iż 6. podmiotów prywatnych uzyskało dwukrotnie dotację na realizację dwóch różnych projektów. Łącznie, wsparciem z Działania 3.2. objęto 44. podmioty prywatne (tabela 82).

Wsparcie z Działania 3.2. otrzymały przedsiębiorstwa prowadzone przez osoby fizyczne (23), spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (5), spółki cywilne (7) oraz spółki jawne (9). Ponadto w ramach Działania 3.1. wsparcie otrzymały 3 podmioty prywatne, w tym dwa przedsiębiorstwa prowadzone przez osoby fizyczne oraz jedna spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (rys. 33). Łącznie, w obu działaniach, wsparcie otrzymało 47. podmiotów prywatnych. Do dnia 01.05.2014, inwestycje ukończyło 29. podmiotów.

Tabela 82. Beneficjenci Działania 3.2. Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej, według formy prawnej

Lp.	Nr działania	Forma prawna	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie
1.	3.2.	Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą – mikroprzedsiębiorstwo	10	9
2.		Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą – małe przedsiębiorstwo	14	13
3.		Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą – średnie przedsiębiorstwo	1	1
4.		Spółka cywilna prowadząca działalność w oparciu o umowę zawartą na podstawie KC – mikroprzedsiębiorstwo	4	4
5.		Spółka cywilna prowadząca działalność w oparciu o umowę zawartą na podstawie KC – małe przedsiębiorstwo	3	3
6.		Spółka jawna – mikroprzedsiębiorstwo	3	2
7.		Spółka jawna – małe przedsiębiorstwo	7	5
8.		Spółka jawna – średnie przedsiębiorstwo	2	2
9.		Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością – mikroprzedsiębiorstwo	1	1
10.		Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością – małe przedsiębiorstwo	2	2
11.		Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością – średnie przedsiębiorstwo	3	2
<i>Liczba podpisanych umów</i>			<i>50</i>	
<i>Łącznie liczba podmiotów skutecznych:</i>				<i>44</i>

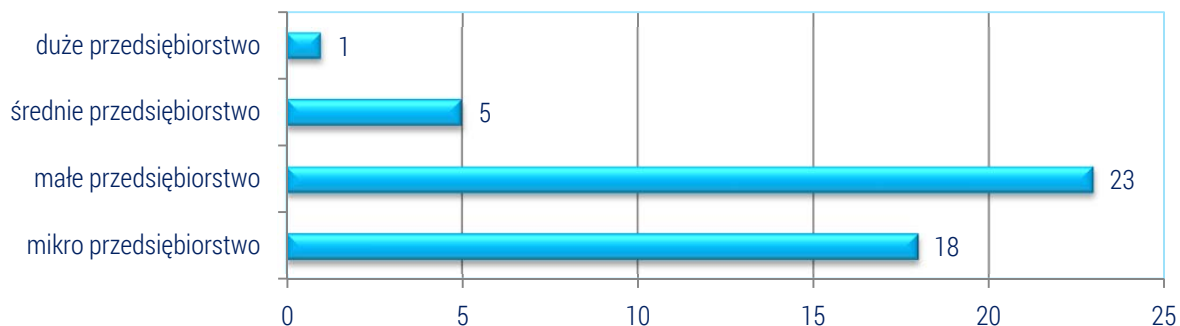
Źródło: opracowanie własne na podstawie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014.

Rys. 33. Formy prawne podmiotów prywatnych objętych interwencją publiczną z RPOW: działania 3.2. oraz 3.1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR) ścieżka dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

Analiza podmiotów prywatnych objętych interwencją publiczną, sklasyfikowanych według wielkości, wskazuje na dominację mikro i małych przedsiębiorstw. Łącznie w województwie podlaskim wsparcie uzyskały 42. podmioty tej grupy (rys. 34).

Rys. 34. Podmioty prywatne objęte interwencją publiczną z RPOWP Działania 3.2. oraz 3.1. według wielkości przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MiIR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014; Lista projektów: [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

W ramach realizacji Działania 6.3. *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego*, podpisano 14. umów z 12. podmiotami, na realizację 14. projektów (tab. 83).

Tabela 83. Beneficjenci Działania 6.3. *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego*, według formy prawnej

Lp.	Nr działania	Forma prawna	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie
1.	6.3	Gminna samorządowa jednostka organizacyjna	1	1
2.		Kościół katolicki	5	4
3.		Powiatowa samorządowa jednostka organizacyjna	1	1
4.		Wojewódzka samorządowa jednostka organizacyjna	3	2
5.		Wspólnota samorządowa – gmina	4	4
<i>Liczba podpisanych umów</i>			14	
<i>Łącznie liczba podmiotów skutecznych:</i>				12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MiIR) ścieżka dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

W związku z tym, że w ramach Działania 3.1. oraz Działania 6.2. wsparcie otrzymały podmioty publiczne, w dalszej analizie będą one traktowane łącznie. Szczegółowy ich wykaz, według formy prawnej, przedstawiono w tabeli 84 i na rysunku 35.

Tabela 84. Beneficjenci publiczni Działania 3.1. *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu oraz Działania 6.3. Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego* – sklasyfikowani według formy prawnej

Lp.	Forma prawna	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie (Działanie 3.1)	Liczba podpisanych umów o dofinansowanie (Działanie 6.3)	Liczba podmiotów, z którymi podpisano umowy o dofinansowanie (Działania 3.1. i 6.3)
1.	Państwowa jednostka organizacyjna	1	0	1
2.	Gminna samorządowa jednostka organizacyjna	1	1	2
3.	Powiatowa samorządowa jednostka organizacyjna	1	1	2
4.	Wojewódzka samorządowa jednostka organizacyjna	1	3	3
5.	Wspólnota samorządowa	1	0	1
6.	Wspólnota samorządowa – gmina	35	4	23
7.	Wspólnota samorządowa – powiat	3	0	3
8.	Wspólnota samorządowa – województwo	5	0	1
9.	Stowarzyszenie	3	0	3
10.	Samorząd gospodarczy i zawodowy	1	0	1
11.	Kościół katolicki	2	5	4
12.	Inne kościoły i związki wyznaniowe	2	0	2
<i>Razem podmiotów publicznych skutecznych</i>				46
<i>Łącznie liczba podmiotów publicznych skutecznych, które ukończyły inwestycje na dzień 01.05.2014</i>				38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MiR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014.

Łącznie w ramach Działania 3.1. oraz Działania 6.3, na 70. podpisanych umów z podmiotami publicznymi, 24. podmioty to wspólnoty gminne, trzy powiatowe i jeden wojewódzki. Trzy podmioty to jednostki organizacyjne podległe wojewódzkiemu samorządowi, dwie – powiatowemu i dwie – samorządowi gminnemu. Sześć podmiotów to kościoły i inne związki wyznaniowe, trzy to stowarzyszenia oraz jeden podmiot to samorząd gospodarczy i zawodowy oraz jeden podmiot to jednostka państwowa (rys. 35).

Rys. 35. **Formy prawne podmiotów publicznych objętych interwencją publiczną w ramach Działania 3.1**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014; Lista projektów: [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

5.3.3. Typy realizowanych inwestycji w układzie przestrzennym

Łącznie, w ramach Działań 3.1, 3.2, oraz 6.3 podpisano 123. umowy na realizację 134. projektów⁹². Poziom realizacji wskaźników dla produktów zawarto w tabeli 85.

Na podstawie analizy dokumentacji projektowej należy stwierdzić, iż w ramach wsparcia udzielonego podmiotom z woj. podlaskiego, w latach 2007-2013 dofinansowano 39 obiektów noclegowych, 6 obiektów o funkcji uzdrowskiej i/lub rehabilitacyjnej, 7 obiektów gastronomicznych oraz 4 centra wystawienniczo-konferencyjne. Zmodernizowano także 11 obiektów kultury oraz odrestaurowano 12. zabytkowych obiektów lub muzeów. Zmodernizowano lub wybudowano 11 kompleksów (głównie boisk) sportowych, 14 obiektów rekreacyjnych (w tym 12 obiektów rekreacyjnych publicznych i 2 obiekty rekreacyjne prywatne – niepubliczne) oraz 14 inwestycji z zakresu małej infrastruktury rekreacyjnej (tab. 85).

⁹² Dane te opracowano na podstawie informacji uzyskanych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014 oraz *Lista projektów* [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskiedotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015. Dane MliR (lista podpisanych umów) zostały wykorzystane do zweryfikowania liczby umów w podziale na gminy. Z kolei weryfikacji liczby projektów dokonano na podstawie strony Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego. Weryfikacja taka była potrzebna, ponieważ np. projekt „Utworzenie szlaku powstania styczniowego w Puszczy Knyszyńskiej” na liście MliR figuruje w postaci czterech projektów o tym samym numerze umowy. W rzeczywistości jest to jeden projekt, na który podpisano jedną umowę partnerską z czterema podmiotami.

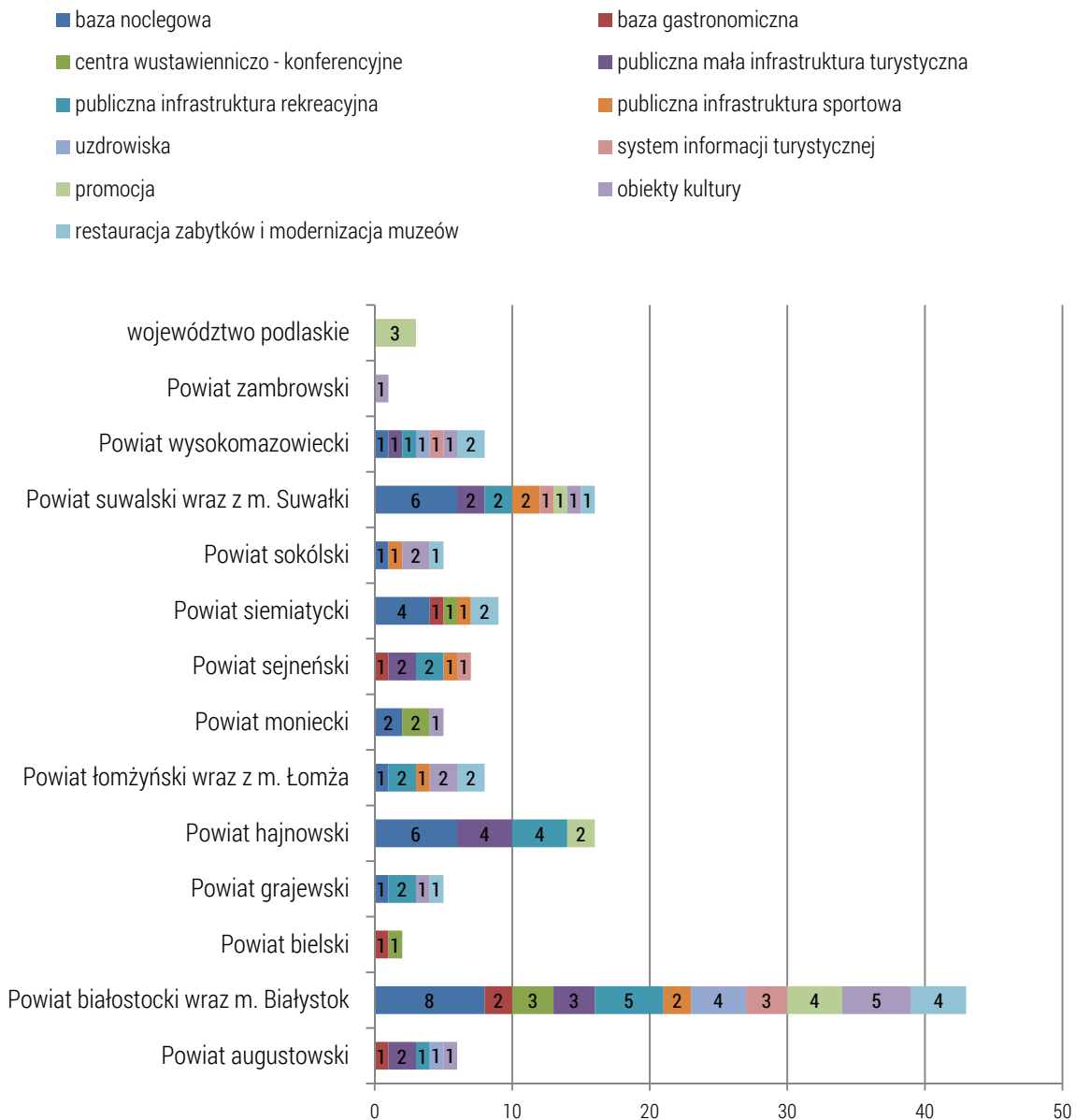
Tabela 85. Typy realizowanych inwestycji w ramach Działań 3.1, 3.2 oraz 6.3 współfinansowanych z RPOWP w latach 2007-2013

Lp.	Typ inwestycji realizowanej w ramach projektu	Liczba inwestycji
1.	Baza noclegowa	39
2.	Baza gastronomiczna	7
3.	Centra wystawienniczo-konferencyjne	4
4.	Publiczna mała infrastruktura turystyczna	14
5.	Publiczna i niepubliczna infrastruktura rekreacyjna	14
6.	Publiczna infrastruktura sportowa	11
7.	Infrastruktura uzdrowskowa	6
8.	System informacji turystycznej	6
9.	Promocja turystyki	10
10.	Obiekty kultury	11
11.	Restauracja zabytków i modernizacja muzeów	12
	<i>OGÓŁEM:</i>	<i>134</i>

Źródło: opracowanie własne, na podstawie dokumentacji projektowej.

Najbardziej zróżnicowane typy inwestycji zrealizowano na powiecie białostockim wraz z miastem Białystok (11 wyodrębnionych typów inwestycji). W powiecie tym zrealizowano również największą liczbę inwestycji. Zróżnicowane typy inwestycji przeprowadzono również w powiecie suwalskim wraz z miastem Suwałki (łącznie 8 typów obejmujących 16 inwestycji), wysokomazowieckim (łącznie 7 typów odnoszących się do 8 inwestycji). Nieco niższą różnorodność typów inwestycji dokonano w powiecie augustowskim (łącznie 5 typów inwestycji, które objęły swym zakresem 6 realizacji), w powiecie łomżyńskim wraz z miastem Łomża (łącznie 5 typów realizujących 8 produktów inwestycyjnych), siemiatyckim (łącznie 5 typów obejmujących 9 inwestycji) oraz sejneńskim (łącznie 5 typów i 7 inwestycji). Szczegółowy rozkład zrealizowanych inwestycji zaprezentowano na rysunku 36. Żadnych zrealizowanych inwestycji nie zidentyfikowano w powiecie kolneńskim.

Najważniejsze inwestycje w powiecie białostockim wraz z miastem Białystok, wpływające bezpośrednio na wzrost kapitału rzeczowego sektora turystycznego, finansowane w ramach RPOWP Działania 3.1. *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu*, to budowa stadionu piłkarskiego w regionie północno-wschodniej Polski wraz z zapleczem treningowym w Białymstoku, budowa pola golfowego typu *indoor* golf w Białymstoku, budowa krytej pływalni oraz kompleksu infrastruktury rekreacyjnej nad zbiornikiem Siemianówka w Michałowie, budowa małej infrastruktury rekreacyjnej w Supraślu i Michałowie oraz utworzenie szlaku powstania styczniowego w Puszczy Knyszyńskiej.

Rys. 36. Rozkład przestrzenny inwestycji objętych wsparciem RPOWP, według typów realizowanych inwestycji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014, a także: *Lista projektów* [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskie-dotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

Ponadto, w wyniku podjętych inwestycji w zakresie renowacji, rozbudowy i modernizacji, podniesiono atrakcyjność turystyczną regionu poprzez realizację takich inwestycji jak: modernizacja Ośrodka Sportów Wodnych Dojlidy w Białymstoku, rewaloryzacja Barokowego Ogrodu Branickich w Białymstoku, rewitalizacja części zabytkowych pomieszczeń klasztornych Akademii Supraskiej w Supraślu, z przeznaczeniem na potrzeby turystyczne. W ramach inwestycji finansowanych z Działania 3.2. *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*, na wzrost kapitału rzeczowego sektora turystycznego bezpośredni

wpływ miało jedenaście inwestycji związanych z rozbudową obiektów hotelowych, w tym uzdrowiskowych i z zapleczem rehabilitacyjnym⁹³. W ramach Działania 6.3. dofinansowano Operę i Filharmonię Podlaską poprzez zakup instrumentów i akcesoriów muzycznych, co miało znaczący wpływ na wzrost jakości oferty kulturalnej miasta.

Istotne inwestycje w powiecie suwalskim wraz z miastem Suwałki finansowane z RPOWP i Działania 3.1. to inwestycje w budowę trzech ważnych dla regionu obiektów: sali koncertowo-teatralnej w Suwałkach, aquaparku w Suwałkach oraz zagospodarowania turystycznego w rejonie Szelment Wielki⁹⁴. Z Działania 3.2. wsparto budowę i rozbudowę łącznie ośmiu hoteli⁹⁵. W ramach Działania 6.3. sfinansowano remont i modernizację budynku Muzeum Okręgowego w Suwałkach wraz z terenem przyległym. Większość inwestycji w powiecie znacząco przyczyniła się do wzrostu kapitału rzeczowego sektora turystycznego, jednocześnie wpływając na wzrost atrakcyjności całego obszaru.

W powiecie łomżyńskim wraz z miastem Łomża z Działania 3.1. współfinansowano budowę miejskiej pływalni w Łomży oraz przystosowano na cele sportowo-rekreacyjne tereny nad rzeką Narew. Ponadto współfinansowano remont obiektu turystyczno-rekreacyjnego, obiektu sportowego i dwóch obiektów kulturalnych⁹⁶. W ramach Działania 3.2. współfinansowano budowę pensjonatu wraz z zapleczem turystycznym, dofinansowano renowację zabytkowych obiektów – rozbudowę Muzeum Diecezjalnego w ramach kompleksu Narew, modernizację i adaptację zabytkowego budynku Muzeum Północno-Mazowieckiego w Łomży.

W powiecie augustowskim w ramach Działania 3.1. dokonano rozbudowy i modernizacji infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym w strefie Kanału Augustowskiego na terenie miasta Augustów i gminy Płaska⁹⁷. W ramach Działania 3.2. wsparto budowę i rozbudowę dziewięciu obiektów, w tym obiektów

⁹³ Są to projekty: Rozbudowa bazy noclegowej i utworzenie kompleksu SPA w „Zdrojówce”, rozbudowa istniejącego budynku hotelowego o część gastronomiczno-hotelową; utworzenie ośrodka SPA i odnowy biologicznej w Dworze Czarneckiego; Turystyczny Białystok – rozbudowa hotelu TRIO – elementem rozwoju infrastruktury turystycznej Podlasia; rozbudowa i przebudowa istniejącego motelu „Atlanta” na budynek hotelowy z zapleczem gastronomicznym i konferencyjno-bankietowym wraz z urządzeniami budowlanymi w Jeżewie Starym; restauracja i adaptacja zabytkowego budynku z XIX wieku na potrzeby utworzenia hotelu „Aristo” w Białymstoku; uruchomienie hotelu Esperanto w Białymstoku.

⁹⁴ Są to projekty: Miejskie Centrum Usług Publicznych, Kultury i Sportu – sala koncertowo-teatralna w Suwałkach; poprawa infrastruktury rekreacyjno-turystycznej w mieście Sejny poprzez budowę Centrum Informacji Turystycznej i wypożyczalni rowerów na Placu Dominikańskim oraz plaży miejskiej nad jeziorem; Miejskie Centrum Usług Publicznych, Kultury i Sportu – aquapark z pływalnią w Suwałkach; budowa elektrycznego wyciągu nart wodnych wraz z urządzeniami towarzyszącymi i zapleczem oraz budowa parku linowego i ścianki wspinaczkowej w rejonie jeziora Szelment Wielki.

⁹⁵ Są to następujące projekty: budowa trzygwiazdkowego Hotelu Villa Eden w Suwałkach; budowa 3-gwiazdkowego Hotelu Velvet w Suwałkach wraz z infrastrukturą towarzyszącą; magia zabytkowej kamienicy odkryta na nowo w hotelu AKVILON w Suwałkach. Wsparciem została objęta rozbudowa infrastruktury turystycznej Podlasia poprzez utworzenie kompleksu hotelarsko-restauracyjnego Nowocześnie w przyszłość – budowa hotelu 3-gwiazdkowego na terenie miasta Suwałki w bezpośrednim sąsiedztwie Parku Naukowo-Technologicznego Polska–Wschód; rozszerzenie działalności Hotelu nad Wigrami*** w Gawrych Rudzie; rozwój świadczonych usług turystycznych na terenie Folwarku Hutta; Hotel Loft 1898 w zabytkowym budynku koszarowym w Suwałkach.

⁹⁶ Są to następujące projekty: przywrócenie dawnego blasku dworowi ziemiańskiemu poprzez renowację Muzeum Przyrody w Drozdowie; Domek Pastora w Łomży – centrum aktywności turystycznej i kulturalnej; modernizacja stadionu miejskiego w Łomży; rewitalizacja integracyjnego ośrodka turystyki, odnowy i rehabilitacji osób niepełnosprawnych w zakresie żeglarstwa, kajakarstwa oraz zimowych sportów nizinnych w Rajgrodzie.

⁹⁷ Są to następujące projekty: rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w strefie Kanału Augustowskiego na terenie miasta Augustów; rozbudowa Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Augustowie jako Centrum Sportów Wodnych i Turystyki „Augustów”; rozbudowa infrastruktury turystycznej w strefie Kanału Augustowskiego na terenie Gminy Płaska.

noclegowych, uzdrowiskowych oraz konferencyjnych⁹⁸. Z Działania 6.3. nie realizowano projektów w tym powiecie.

W powiecie hajnowskim interwencja z Działania 3.1. dotyczyła przede wszystkim współfinansowania budowy inwestycji rekreacyjnej (park wodny) oraz małej infrastruktury rekreacyjnej nad akwenami wodnymi zbiornika Siemianówka i Bahmaty w Dubiczach Cerkiewnych oraz stancji kajakowej na rzece Narewka. Z Działania 3.2. współfinansowano przede wszystkim rozbudowę pięciu obiektów noclegowych oraz dwóch obiektów rekreacyjnych (Białowieska Aleja Gwiazd – Park Edukacyjny, rewitalizacja Stacji Białowieża Pałac z rekonstrukcją XIX-wiecznego peronu dworca kolejowego, realizacja przyrodniczej wystawy plenerowej, wytyczenie ścieżki dydaktycznej oraz edukacyjnej, a także placu zabaw). Z Działania 6.3. nie realizowano projektów w tym powiecie.

5.3.4. Rozkład finansowy interwencji w układzie przestrzennym

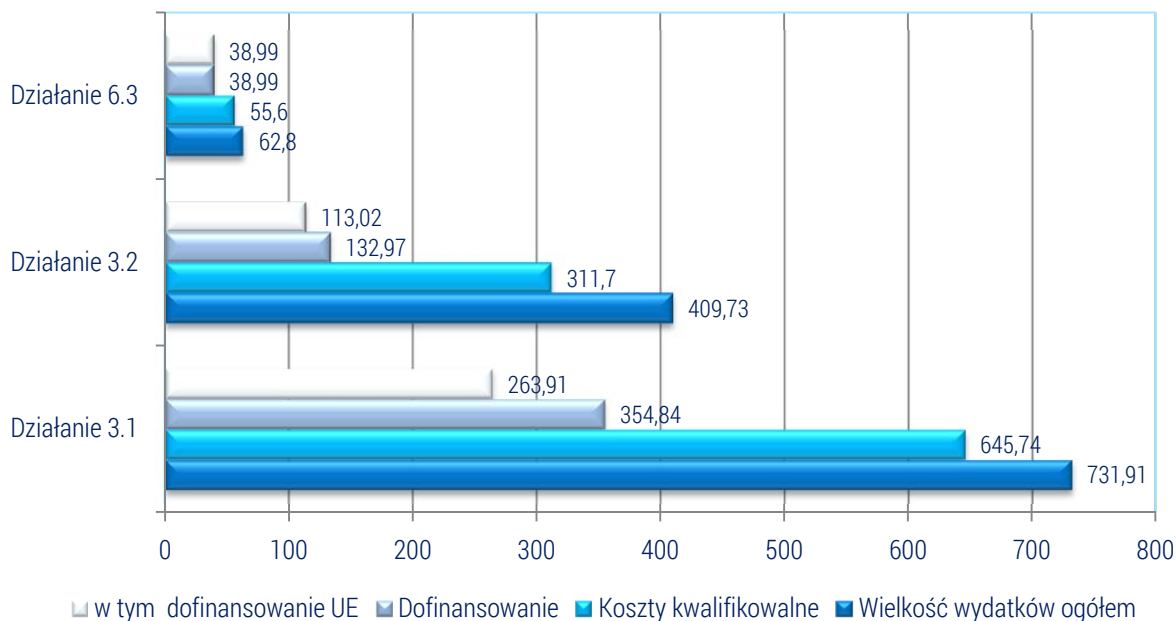
Analiza wsparcia z RPOWP 2007-2013 wskazuje, że łącznie w ramach 123. zakontraktowanych projektów z zakresu turystyki i kultury, na wykonanych 134. typów inwestycji⁹⁹ wydatkowano kwotę o wartości 1 204 436 205,15 zł¹⁰⁰.

Rozkład środków z uwzględnieniem łącznych wydatków zainwestowanych z związku z realizowaną inwestycją, wydatków uznanych przez UM WP za kwalifikowalne, wartości dotacji (dofinansowanie) z programu RPOWP w latach 2007-2013, dotacji z budżetu UE w mln zł zaprezentowano na rysunku 37.

⁹⁸ Są to następujące projekty: budowa pensjonatu we wsi Mołowiste nad Jeziorem Serwy, budowa obiektu szkoleniowo-turystycznego nad Kanałem Augustowskim, budowa sanatorium „Pałac na wodzie”, rozbudowa położonego w Augustowie pensjonatu „U Marianny” wraz z infrastrukturą towarzyszącą, rozwój Kompleksu Wypoczynkowo-Konferencyjnego „Nad Nettą” poprzez rozszerzenie zakresu działalności i kategoryzację obiektu, budowa nowego skrzydła budynku centrum Wypoczynkowo-Rekreacyjnego Proserwy wraz z oczyszczalnią ścieków, utworzenie pensjonatu „Żagielek” na bazie istniejącej restauracji firmy WI-TA Sp. J, stworzenie unikalnej oferty wypoczynku dla dzieci i młodzieży poprzez rozbudowę Campu w Serwach, rozbudowa i podniesienie standardu Centrum Wypoczynkowo-Szkoleniowego LAGUNA w Augustowie.

⁹⁹ W ramach zrealizowanych 123. projektów wyróżniono ogółem 11 typów inwestycji. We wszystkich powiatach powtarzała się realizacja wszystkich bądź niektórych z zidentyfikowanych 11 typów inwestycji. Liczba 134 daje sumę typów (spośród 11) inwestycji realizowanych we wszystkich powiatach, a więc suma: 11 typów (spośród 11 wyróżnionych typów inwestycji) realizowanych w powiecie białostockim plus 6 typów (spośród 11 wyróżnionych typów inwestycji) realizowanych w powiecie augustowskim; itd.

¹⁰⁰ Stan na dzień: 31.12.2014 rok.

Rys. 37. Rozkład wydatków na projekty według RPOWP Działań 3.1., 3.2., i 6.3. (w mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na 31.12.2014, a także: *Lista projektów* [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskie-dotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

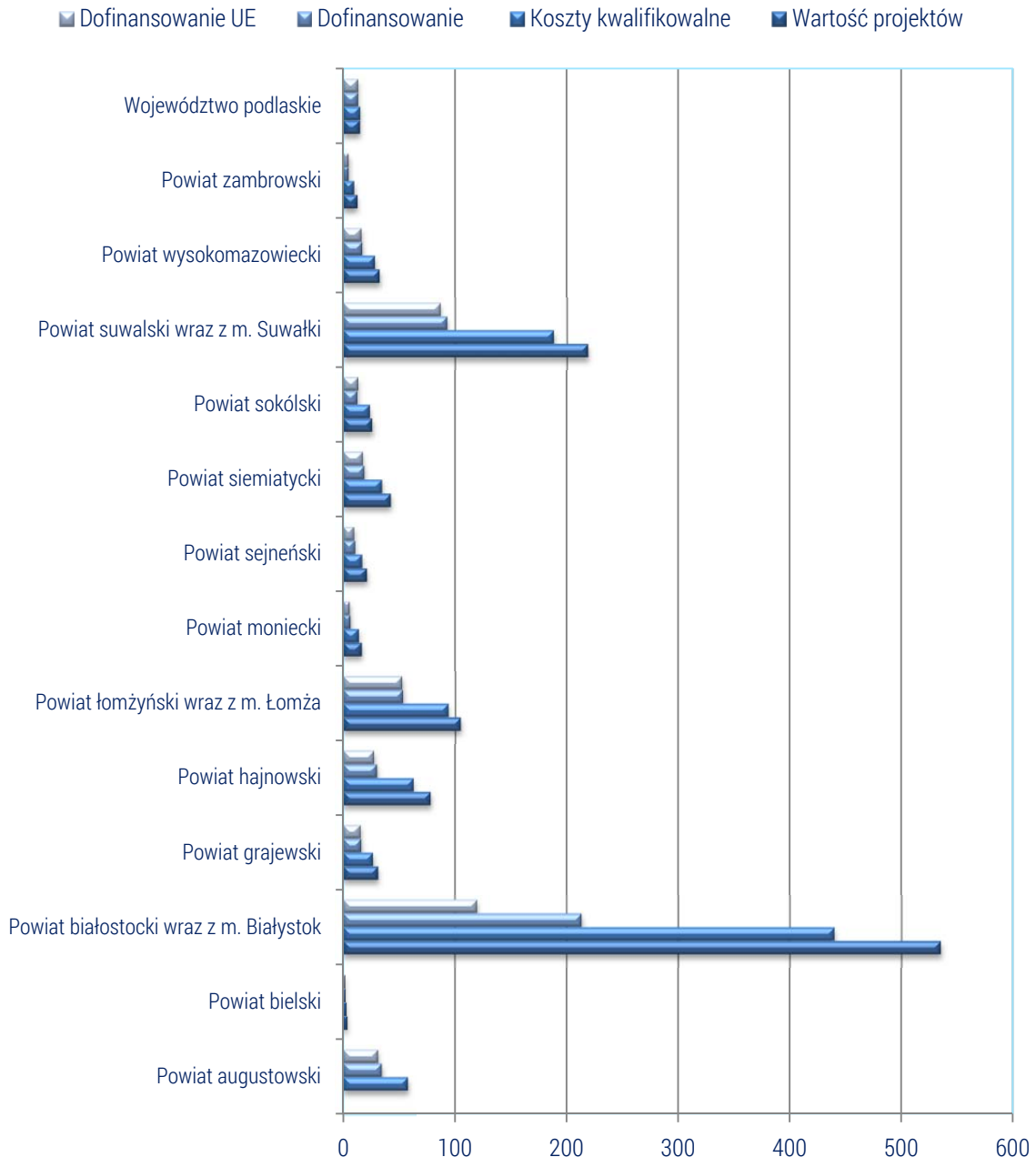
W ramach Działania 3.1. *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu*, łącznie w sektor turystyki zainwestowano 731,91 mln zł, w tym 48,48% (354,84 mln zł) środków pochodziło z RPOWP. W ramach realizacji projektów z Działania 3.2. *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*, na inwestycje w regionie wydano 409,73 mln zł, przy czym z programu RPOWP pochodziło 32,45% (132,97 mln zł) środków. W inwestycje z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, w szczególności renowację zabytków i muzeów zainwestowano 62,80 mln zł., przy czym z programu RPOWP pochodziło 62,09% środków (38,99 mln zł). Oznacza to, że realizacja programu wpłynęła pozytywnie na pobudzenie działalności inwestycyjnej podmiotów w regionie, poprzez wzrost wydatków inwestycyjnych beneficjentów. W ramach realizacji Działania 3.1. *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu*, środki pochodzące od beneficjentów to 377,06 mln zł. Z Działania 3.2. *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*, środki pochodzące od beneficjentów to 276,76 mln zł. Z kolei z Działania 6.3. *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego*, środki pochodzące od beneficjentów to 23,80 mln zł. Można zatem stwierdzić, że realizacja programu RPOWP 2007-2013 przyczyniła się do wzrostu działalności inwestycyjnej podmiotów w woj. podlaskim.

Przestrzenny rozkład wydatków według powiatów, ze wszystkich działań łącznie, zaprezentowano w tabeli 86 i na rysunku 38.

Tabela 86. Wielkość środków finansowych wydatkowanych na inwestycje wsparte z RPOWP według powiatów (w mln zł)

Powiat	Wartość projektów	Koszty kwalifikowalne	Dofinansowanie	Dofinansowanie UE
Powiat augustowski	67,20	57,83	34,50	31,24
Powiat białostocki wraz z m. Białystok	535,39	440,13	213,54	120,00
Powiat bielski	3,62	2,80	1,96	1,67
Powiat grajewski	31,31	26,51	16,12	15,56
Powiat hajnowski	77,87	62,72	30,19	27,51
Powiat kolneński	0,00	0,00	0,00	0,00
Powiat łomżyński wraz z m. Łomża	105,06	94,09	53,44	52,61
Powiat moniecki	16,47	13,90	6,50	5,79
Powiat sejneński	20,70	16,56	10,43	9,48
Powiat siemiatycki	42,59	34,61	18,88	17,55
Powiat sokólski	25,54	23,50	13,44	13,28
Powiat suwalski wraz z m. Suwałki	219,11	188,41	93,15	87,18
Powiat wysokomazowiecki	32,60	28,36	17,00	16,41
Powiat zambrowski	12,40	9,43	4,64	4,64
Województwo podlaskie	14,59	14,47	13,02	13,02

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MiR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014, a także *Lista projektów* [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskie-dotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

Rys. 38. Wielkość środków finansowych wydatkowanych na inwestycji wsparte z RPOWP 2007-2013 według powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014, a także: *Lista projektów* [dokument elektroniczny], tryb dostępu: www.podlaskie-dotacje.pl, data dostępu: 06.02.2015.

Najwięcej środków finansowych z RPOWP w latach 2007-2013 przeznaczono na inwestycje w powiecie białostockim wraz z miastem Białystok, powiecie suwalskim wraz z miastem Suwałki oraz powiecie łomżyńskim wraz z miastem Łomża. Wynikało to z realizacji celu rozwoju funkcji miejskich i metropolitalnych największych ośrodków miejskich w regionie. W dalszej kolejności znalazły się powiaty hajnowski i augustowski.

5.4. Bezpośrednie efekty interwencji RPOWP 2007-2013

Podstawą badania bezpośrednich efektów interwencji publicznej i ich wpływu na rozwój gospodarczy województwa podlaskiego są mierniki finansowe oraz mierniki opisowe.

5.4.1. Bezpośrednie efekty interwencji RPOWP 2007-2013 – wyniki finansowe

W wyniku analizy wydatków inwestycyjnych w województwie podlaskim pochodzących ze środków unijnych – RPOWP 2007-2013, do końca 2014 roku wartość inwestycji realizowanych w województwie podlaskim wyniosła 11 625 475 453, 66 zł. Wartość inwestycji turystycznych wynosiła 1 204 436 205,15 zł, co stanowi 10,36% wartości wydatków zainwestowanych w regionie (tab. 87).

Tabela 87. **Udział wydatków inwestycyjnych w turystyce i kulturze w łącznej wartości wydatków inwestycyjnych współfinansowanych z RPOWP 2007-2013**

	Wartość inwestycji zrealizowanych w ramach wsparcia RPOWP 2007-2013
Wszystkie działania RPOWP 2007-2013	11 625 475 453, 66 zł
Działania: 3.1;3.2;6.3 RPOWP 2007-2013	1 204 436 205,15 zł
Udział wartości inwestycji z Działań 3.1;3.2;6.3 w ogólnej wartości inwestycji realizowanych z programu RPOWP 2007-2013	10,36 %

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MliR), *Lista beneficjentów ostatecznych*, stan na dzień: 31.12.2014.

Z punktu widzenia oceny systemu zarządzania RPOWP dla Działań 3.1., 3.2. oraz 6.3., wskaźniki efektywności, skuteczności i sprawności przedstawiają się następująco¹⁰¹:

- Wskaźnik efektywności (W_{EF}) obliczony jako: $W_{EF} = W_p / N_{RPOWP}$; czyli 1 204 436 205,15 zł / 526 802 381,18 zł wynosi 2 2863, co oznacza, że jedna jednostka pieniężna środków z RPOWP 2007-2013 z Działań: 3.1., 3.2. oraz 6.3. przyczyniła się w efekcie końcowym do wygenerowania 2,29 jednostek pieniężnych.
- Wskaźnik skuteczności (W_{SK}), obliczony jako: $W_{SK} = W_p / N_{in}$, czyli 1 204 436 205,15 zł / 677 633 824 zł wynosi 1,78, co oznacza, że jedna jednostka pieniężna inwestorów przyczyniła się do wygenerowania 1,78 jednostek pieniężnych.

¹⁰¹ W_p – wydatki inwestycyjne, łącznie, N_{RPOWP} – wydatki inwestycyjne pochodzące z RPOWP 2007-2013 N_{in} – wydatki inwestycyjne inwestora.

- Wskaźnik sprawności (W_{SP}), obliczony jako: $W_{SP} = N_{in} / R_{POWP}$, czyli 677 633 824 zł/526 802 381,18 zł, wynosi 1,2863, co oznacza, że jedna jednostka pieniędzy dotacji przyczyniła się do wygenerowania prawie 1,29 jednostek pieniężnych inwestorów.

5.4.2. Efekty netto

W niniejszym badaniu przyjęto, że efekty netto generują przedsiębiorstwa i dla nich można określić wpływ interwencji publicznej (kondycję finansową przedsiębiorstwa określa wskaźnik efektywności).

Wskaźnik efektywności inwestycji w sektorze prywatnym został zmierzony miernikami opisowymi. Dane wykorzystane do opisu wskaźnika zebrano metodą ankietową. Badani zostali poproszeni o średnioroczne określenie poziomu efektywności finansowej (stosunek efektów do nakładów) prowadzonych przez nich podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorcy mieli określić efekty uzyskiwane w wyniku dotacji, według jakościowej skali Lickerta, mierzonej na podstawie skali: dużo poniżej zera, poniżej zera, zerowa, niska dodatnia, średnia dodatnia oraz wysoka dodatnia.

Badane podmioty wskazały, że efektywność przedsiębiorstwa osiągnięta w wyniku dotacji z RPOWP w większości przypadków plasuje się na poziomie niskim dodatnim (23,81% wskazań) lub średnim dodatnim (66,67% badanych). Efektywność poniżej zera zanotowało 4,76% badanych, a zerową – 4,76% badanych.

Badane podmioty, w celu wzrostu efektywności przedsięwzięcia, prowadziły działania promocyjne (90,91% badanych), wprowadziły rabaty cen oferowanych usług (81,82% badanych), prowadziły szkolenia personelu (54,55% badanych), dokonały redukcji kosztów stałych (36,36% badanych), wprowadziły zmiany w jakości pracy (27,27% badanych); nieliczni zastosowali zamrożenie płac (9,09% badanych).

Szczegółowa analiza wyników badań przeprowadzona wśród przedsiębiorstw dotowanych wskazała, że na 25. przedsiębiorstw biorących udział w badaniu, 13. zanotowało wzrost sprzedaży, w tym 10. przedsiębiorstw utrzymało lub zwiększyło ten postęp w okresie trzech lat (tab. 88). Analiza poziomu zysków, rentowności i przychodów podmiotów objętych interwencją publiczną wskazuje, że zmiany w tej kategorii zanotowało łącznie 19. dotowanych przedsiębiorstw (tab. 89).

Tabela 88. **Wielkość wzrostu sprzedaży usług skutecznych podmiotów prywatnych, według liczby wskazań**

Lp.	Wielkość wzrostu sprzedaży w %	Liczba podmiotów deklarujących zanotowaną zmianę		
		Rok po zakończeniu inwestycji	Dwa lata po zakończeniu inwestycji	3 lata po zakończeniu inwestycji
1.	0%	0	1	2
2.	2% do 20%	9	8	6
3.	21% do 50%	3	1	2
4.	51% do 75%	0	2	0
5.	76% do 100%	0	0	0
6.	Powyżej 100%	1	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych (skuteczne podmioty prywatne N=25).

Tabela 89. **Wielkość wzrostu zysku, rentowności i przychodów zanotowanych ze sprzedaży usług skutecznych podmiotów prywatnych, według liczby wskazań**

Lp.	Wielkość wzrostu w %	Liczba podmiotów deklarujących zanotowaną zmianę		
		Zysk	Rentowność	Przychody
1.	bez zmian	10	10	6
2.	2% do 20%	10	10	12
3.	21% do 50%	0	3	4
4.	51% do 75%	0	0	0
5.	76% do 100%	4	1	3
6.	Powyżej 100%	1	1	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych (skuteczne podmioty prywatne N=25).

Zdaniem respondentów, o wzroście przychodów decydują następujące czynniki: poprawa jakości usług (80,95% badanych), wzrost sprzedaży usług (76,19% wskazań), wzrost rodzajów sprzedanych usług (52,38% odpowiedzi). Tylko w przypadku trzech podmiotów (14,29%) na wzrost przychodów miał wpływ wzrost cen.

Wzrost zysków, zdaniem badanych, spowodowany był w zdecydowanej większości wzrostem liczby sprzedanych usług (85% wskazań), wzrostem rodzajów sprzedanych usług (55,00% badanych), wzrostem wydajności pracy (35,00% badanych), obniżeniem kosztów stałych (25,00% badanych) oraz wzrostem ceny usług (20,00% badanych). Dane te przedstawiono w tabeli (tab. 89).

Wzrost liczby turystów odnotowały cztery podmioty. Zatem kondycję finansową przedsiębiorstwa zawdzięczają bardziej różnicowaniu zakresu świadczonych usług, niż wzrostowi liczby turystów (tab. 90).

Tabela 90. **Analiza zmian w liczbie turystów korzystających z usług podmiotów dotowanych, według liczby wskazań**

Lp.	Zmiana liczby korzystających turystów w %	Liczba podmiotów deklarujących zanotowaną zmianę		
		Rok po zakończeniu inwestycji	Dwa lata po zakończeniu inwestycji	trzy lata po zakończeniu inwestycji
1.	0%	11	14	16
2.	do 20%	3	3	3
3.	21% do 50%	1	0	0
4.	od 51% do 70%	0	1	0
5.	od 71% do 80%	0	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych (skuteczne podmioty prywatne N=25).

Można zatem stwierdzić, że inwestycje realizowane z RPOWP 2007-2013 nie były inwestycjami mającymi bezpośredni wpływ na wzrost ruchu turystycznego w województwie podlaskim.

5.4.3. Efekty brutto

W ramach analizy efektów brutto, badaniom poddano liczbę utworzonych miejsc pracy, koszt utworzenia miejsca pracy oraz liczbę miejsc noclegowych utworzonych w wyniku wsparcia z RPOWP w latach 2007-2013. Oceniono także skalę wzrostu liczby turystów i odwiedzających, w tym turystów i odwiedzających zagranicznych na obszarze interwencji. Dokonano również oceny wskaźników dotyczących zmian w zakresie liczby turystów i odwiedzających w obiektach, które otrzymały wsparcie finansowe z RPOWP. Analizie poddano wskaźniki zatrudnienia z okresu badanego (2014 rok) w stosunku do 2007 roku, w ramach funkcjonowania dotowanych podmiotów publicznych i prywatnych (zwrotność ankiet 46 podmiotów: 21 publicznych i 25 prywatnych).

W odniesieniu do przebadanych podmiotów prywatnych, na podstawie wyników badań ankietowych, stwierdza się, że:

- 10 podmiotów zwiększyło powierzchnię swoich obiektów o 15 828,49 m²,
- 12 podmiotów zwiększyło łącznie swoje zasoby o 654 miejsc noclegowych.¹⁰²

Analizując zaś miejsca pracy powstałe w ramach działania podmiotów publicznych i prywatnych, na podstawie badań ankietowych stwierdza się, że łącznie utworzono 541. Pełnych etatów pracy (EPC).

Tabela 91. Koszt utworzenia pełnego etatu pracy w wyniku działań inwestycyjnych, współfinansowanych z RPOWP 2007-2013 (w zł)

Wyszczególnienie	Rezultaty bezpośrednie		
	W sektorze publicznym (Działanie 3.1. i 6.2)	W sektorze prywatnym (Działanie 3.2)	Ogółem (wartość średnia)
Liczba zakontraktowanych w ramach umów miejsc pracy	289,33	513,00	802,33
Ogółem wydatki inwestycyjne (Działania: 3.1;3.2;6.3)	794 707 974,36	409 728 230,79	1 204 436 205,15
Wydatki z RPOWP 2007-2013 (Działania: 3.1;3.2;6.3)	393 836 481,23	132 965 899,95	526 802 381,18
Koszt całkowity utworzenia jednego miejsca pracy (obliczony z ogółem wydatków inwestycyjnych)	2 746 718,19	798 690,51	1 501 173,09
Koszt poniesiony z RPOWP 2007-2013 utworzenia jednego miejsca pracy (obliczony z wydatków inwestycyjnych z RPOWP 2007-2013)	1 361 201,68	259 192,79	656 590,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie zestawienia sprawozdań w ramach RPOWP 2007-2013 dla Działań: 3.1 i 3.2. 6.3, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, stan na dzień: 31.12.2014.

¹⁰² Ankieta skierowana do podmiotów publicznych nie zawierała pytań dotyczących utworzenia miejsc noclegowych i zwiększenia powierzchni obiektów.

W wyniku realizowanych inwestycji, w ramach podpisanych umów zakontraktowano 802,33¹⁰³ miejsca pracy. Średni koszt utworzenia jednego miejsca pracy wyniósł 1 531 173,09 zł (tab. 91). Wskazuje on, że sektor prywatny osiągnął czterokrotnie wyższą efektywność w zakresie kosztów utworzenia jednego pełnego miejsca pracy niż sektor publiczny.

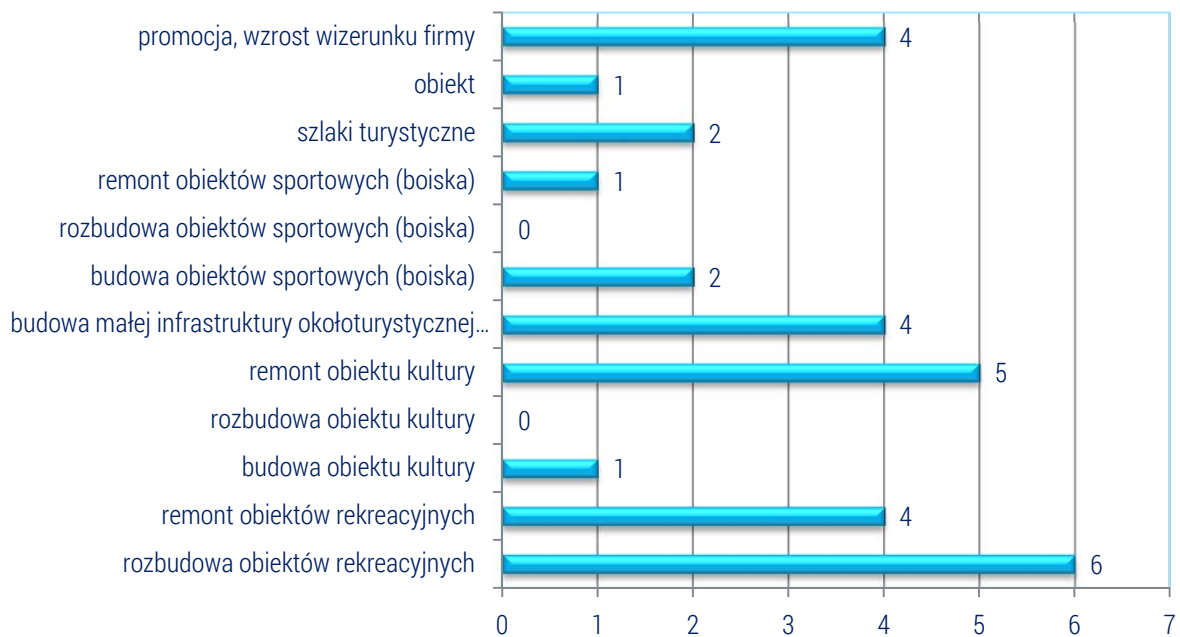
Biorąc pod uwagę kategorię inwestycji (budowa nowego obiektu, rozbudowa obiektu, modernizacja obiektu) należy stwierdzić, że wielkość utworzonych miejsc pracy jest zależna od kategorii finansowanej inwestycji. Szczegółowa analiza w tym zakresie wykazała, że miejsca pracy są tworzone tylko w przypadku rozbudowy lub budowy obiektu. Inwestycje modernizacyjne nie generują miejsc pracy. Sytuacja taka występuje zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym.

Ze względu na typ realizowanych inwestycji, największą liczbę miejsc pracy generują obiekty noclegowe realizowane przez sektor prywatny. Osiągają one wysoki wskaźnik efektywności finansowej, obliczonej dla średniego kosztu utworzenia jednego miejsca pracy. W przypadku inwestycji sektora publicznego, najmniejszy wpływ na powstawanie miejsc pracy mają inwestycje związane z tworzeniem obiektów sportowych (kompleksy boisk, hale sportowe), a następnie obiektów kultury, zaś najwyższy wskaźnik tworzenia miejsc pracy posiadają inwestycje w obiekty rekreacyjne. Przykładem tego są następujące realizacje, generujące zatrudnienie: parki wodne: w Łomży – 38 miejsc pracy), Michałowie – 16 miejsc pracy, Hajnówce – 30 miejsc pracy; aquapark w Suwałkach – 51 miejsc pracy; obiekt umożliwiający rozwój turystyki zdrowotnej w wysokomazowieckim – 34 miejsca pracy; sala koncertowo-teatralna w Suwałkach – 15,50 miejsc pracy.

Wyniki badań ankietowych i przegląd dokumentacji projektowej wskazują, że interwencja publiczna w ramach RPOWP w latach 2007-2013 z Działania 3.1.: *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu* oraz 6.3.: *Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego...*, dotyczyła przede wszystkim wsparcia rozbudowy i remontów, zarówno obiektów sportowych, czy rekreacyjnych, jak i obiektów kultury. Na podstawie wyników badań ankietowych należy stwierdzić, że liczba projektów związanych z budową nowych obiektów w woj. podlaskim, w większości dotyczyła małej infrastruktury turystycznej. Zaś badania dokumentacji projektowej wskazują, że były one uzupełnione inwestycjami w obiekty rekreacyjne, takie jak: parki wodne i stadion miejski¹⁰⁴ (rys. 39).

¹⁰³ Opracowanie własne na podstawie zestawienia umów zawartych w ramach RPOWP 2007-2013 dla Działania: 3.1. i 3.2. Urząd Marszałkowski Województwa Polskiego, Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym, Referat Pomocy Technicznej, Informacji i Promocji RPO (RPOWP).

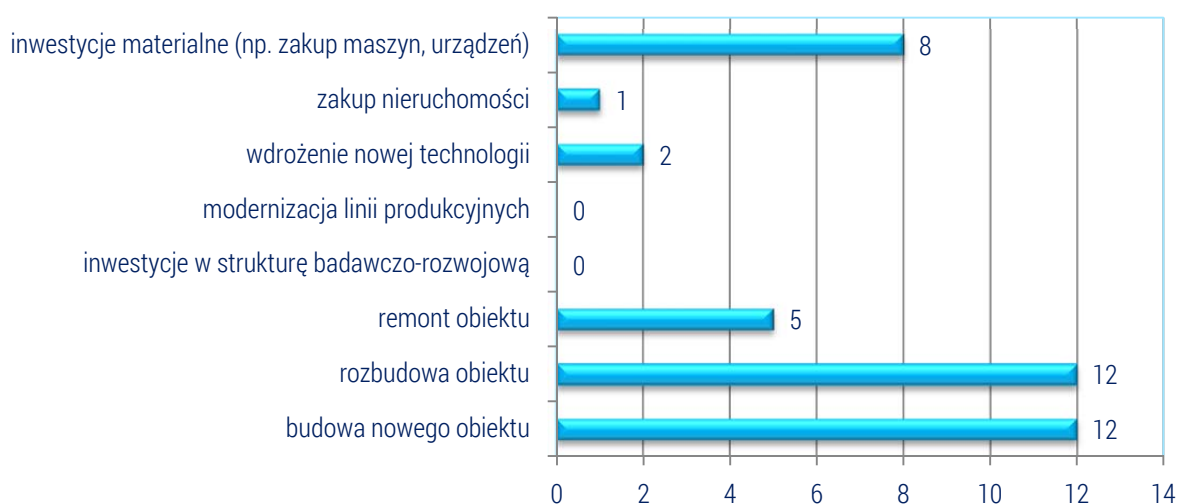
¹⁰⁴ Często podmioty, które uzyskały dofinansowanie na te obiekty, w swojej ankiecie wskazywały dofinansowanie na obiekty kultury, nie uwzględniając obiektów rekreacji (np. miasta: Hajnówka, Suwałki, Łomża).

Rys. 39. Przeznaczenie uzyskanych środków dotacji w zakresie turystyki i kultury (skuteczne podmioty publiczne, N=21)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie wyników badań ankietowych.

Interwencja w latach 2007-2013 z Działania 3.2.: *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*, w 45% dotyczyła budowy nowych obiektów i w takim też odsetku rozbudowy obiektów. Ponadto interwencja publiczna wsparła zakup środków trwałych przedsiębiorstw oraz wdrożenie nowych technologii (rys. 40). Wyniki te są zgodne z badaniami dokumentacji projektowej.

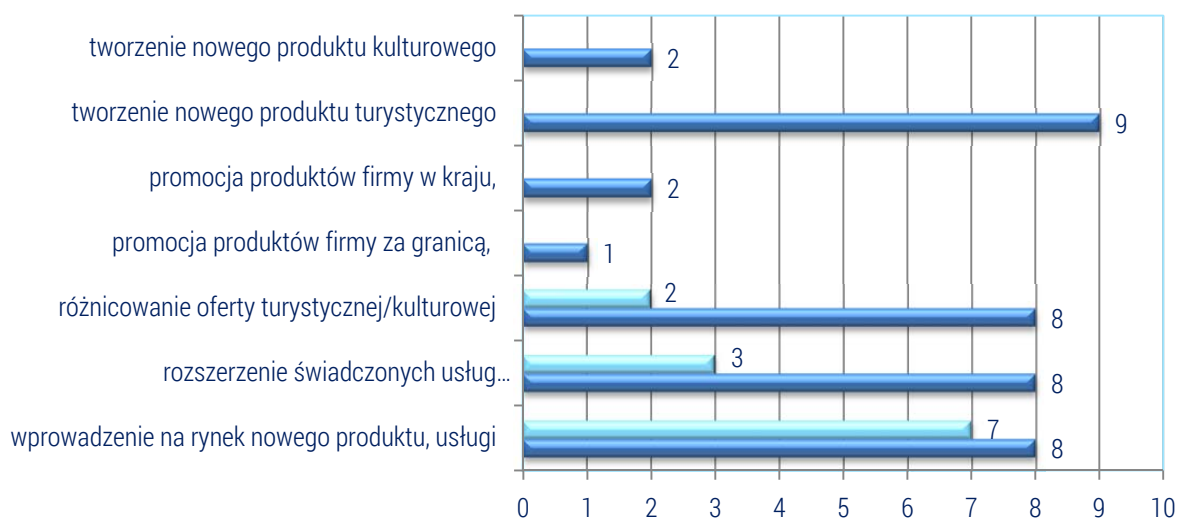

Rys. 40. Przeznaczenie uzyskanych środków dotacji (skuteczne podmioty prywatne N=25)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie wyników badań ankietowych.

Szczegółowa analiza interwencji publicznej w ramach RPOWO wskazuje, że realizowane inwestycje miały związek z wprowadzeniem na rynek nowego produktu (w znaczeniu obiektu materialnego: nowego, rozbudowanego lub zmodernizowanego lub też zakupu urządzeń) lub usługi (wyraziło to 7. badanych podmiotów publicznych i 8. badanych podmiotów prywatnych). W wyniku zrealizowanych inwestycji, badane podmioty rozszerzyły zakres świadczonych usług turystycznych lub kulturalnych (dotyczyło to 3. badanych podmiotów publicznych i 8. badanych podmiotów prywatnych). Interwencja publiczna przyczyniła się do powstania możliwości, które badanym organizacjom pozwoliły na podjęcie działań związanych z różnicowaniem oferty turystycznej (stanowisko to wyraziły 2 badane podmioty publiczne i 8. badanych podmiotów prywatnych).

Ponadto dla celów marketingowych, na bazie powstałego obiektu lub usługi, podmioty prywatne opracowały nowe produkty turystyczne (9 realizacji) i nowe produkty kulturowe (2 realizacje). Ponadto część badanych podmiotów podjęła działania związane z promocją swoich produktów w kraju i za granicą (rys. 41).

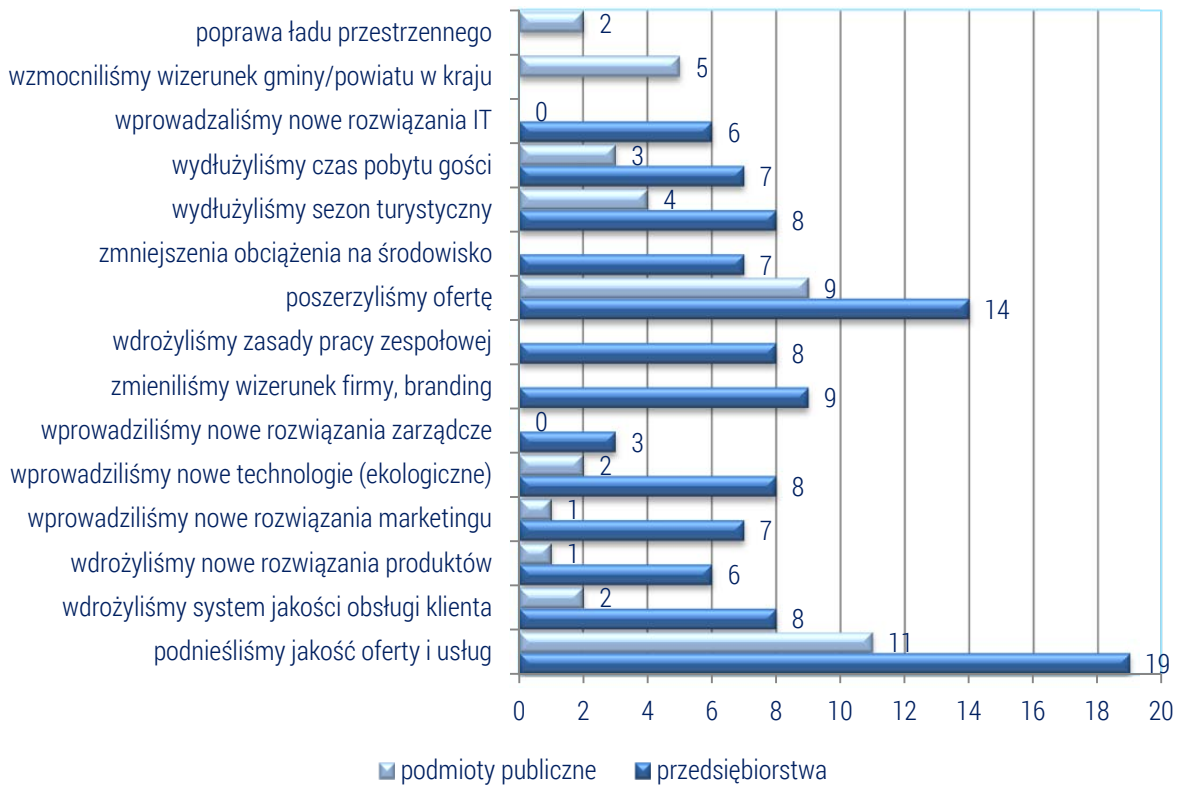

Rys. 41. Wpływ interwencji publicznej na bezpośredni rozwój sektora turystycznego (skuteczne podmioty prywatne i publiczne N=46)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie wyników badań ankietowych.

Badania ankietowe pozwalają na wskazanie rezultatów uzyskanych w wyniku interwencji. Za rezultaty bezpośrednie należy uznać efekty powstałe bezpośrednio po zrealizowaniu inwestycji oraz rezultaty obserwowane przez beneficjentów w długim okresie czasu¹⁰⁵. Do rezultatów bezpośrednio odczuwanych, zalicza się rozszerzenie oraz podniesienie jakości oferty i świadczonych usług turystycznych. W mniejszym stopniu dotacja przyczyniła się do wydłużenia sezonu turystycznego i czasu pobytu gości. W przypadku podmiotów prywatnych, inwestycje współfinansowane ze środków RPOWP w latach 2007-2013, przyczyniły się do wprowadzenia nowych rozwiązań marketingowych, wprowadzenia systemu jakości obsługi klienta, zmiany wizerunku firmy, *brandingu* oraz wprowadzenia nowych technologii, w tym nowych rozwiązań IT (rys. 42).

¹⁰⁵ E. Panfiluk, *Wyniki ekonomiczne działalności ...*, op. cit.

Rys. 42. Efekty bezpośrednie interwencji, uzyskane przez dotowane podmioty (skuteczne podmioty prywatne i publiczne, N=46), w liczbach wskazań

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Rys. 43. Efekty interwencji uzyskane przez podmioty dotowane w dłuższym okresie czasu (skuteczne podmioty prywatne i publiczne, N=46), według liczby wskazań

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W ramach uzyskanych efektów w dłuższym okresie czasu, interwencja przyczyniła się do wzrostu możliwości dywersyfikacji oferty turystycznej/kulturalnej w obszarze działalności podmiotów dotowanych, jak również w regionie. Ponadto nastąpiła poprawa dostępności rekreacyjnej dla lokalnych mieszkańców oraz zwiększenie wpływu na kształtowanie tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego regionu (rys. 43).

5.5. Pośrednie efekty oddziaływania RPOWP 2007-2013 na rozwój turystyki

Do pomiaru wpływu projektów na rozwój turystyki województwa podlaskiego zastosowano wskaźnik użyteczności. Przy wykorzystaniu tego wskaźnika mierzy się efekt mnożnikowy oraz efekt synergii.

5.5.1. Efekty mnożnikowe

Efekt mnożnikowy powstaje na bazie efektów bezpośrednich. Dzieli się on na efekt mnożnikowy dochodowości oraz efekt mnożnikowy dostawcy. Efekt mnożnikowy dochodowości polega na pomiarze tego, czy realizacja wielu projektów przyczyniła się do wzrostu popytu na dobra i usługi, przez co może dojść na przykład do powstania nowych miejsc pracy. Efekt mnożnikowy dostawcy polega z kolei na zbadaniu tego, czy powstałe produkty i osiągnięte rezultaty miały wpływ na rozwój przedsiębiorczości.

Efekt mnożnikowy dochodowości został zastosowany do pomiaru wpływu interwencji publicznej na rozwój usług turystycznych i okołoturystycznych z wykorzystaniem następujących mierników:

- podatek od osób fizycznych PIT,
- podatek od osób prawnych CIT,
- podatek od nieruchomości.

Efekt mnożnikowy dostawcy mierzono w oparciu o liczbę podmiotów prywatnych z branż *stricto* turystycznych (według PKD i zarejestrowanych w bazie GUS).

Pomiar wielkości podatków od osób fizycznych (PIT) i osób prawnych (CIT) oraz podatków od nieruchomości, przeprowadzono metodą badań ankietowych zrealizowanych wśród podmiotów publicznych. Podstawą badań była identyfikacja wielkości wzrostu dochodów samorządów we wspomnianych kategoriach.

Badanie ankietowe, w zakresie analizy dochodów samorządów z podatków CIT, PIT, podatków od nieruchomości oraz opłaty miejscowej wskazują, że tylko 12,81% badanych podmiotów zanotowało co najwyżej 5-procentowy wzrost. Natomiast 5,12% podmiotów odnotowało nie większy, niż 10-procentowy wzrost wpływów z podatków od osób fizycznych (PIT). W podobnych granicach kształtował się wzrost dochodów samorządów z wpływów podatku dochodowego od osób prawnych (CIT). W kategorii wzrostu podatków od nieruchomości i wzrostu dochodów z tytułu opłaty miejscowej, do 5% wzrostu odnotowało odpowiednio 12,81% i 10,26% badanych podmiotów. Nieliczna grupa (2,56% badanych podmiotów) odnotowała wzrost nie wyższy, niż 10% (tab. 92).

Tabela 92. Efekt mnożnikowy dochodowości, uzyskany w wyniku interwencji publicznej

Lp.	Wielkość wzrostu (w %)	Liczba podmiotów deklarujących zanotowaną zmianę			
		Dochody samorządu z wpływów z podatku od osób fizycznych	Dochody samorządu z wpływów podatku dochodowego od osób prawnych	Dochody samorządu z podatku od nieruchomości	Dochody gminy z opłaty miejscowej/ opłaty uzdrowiskowej
1.	bez zmian	31 (79,47%)	33 (84,62%)	34 (87,14%)	33 (84,62%)
2.	1% – 5%	5 (12,81%)	4 (10,26%)	5 (12,81%)	4 (10,26%)
3.	6% do 10%	2 (5,12%)	2 (5,12%)	1 (2,56%)	1 (2,56%)
4.	11% do 20%	0	0	0	0
5.	21% do 50%	0	0	0	0
6.	51% do 100%	0	0	0	0
7.	Powyżej 100%	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań (samorządy, które realizowały inwestycje w turystyce i kulturze, N= 39).

Na potrzeby niniejszego opracowania, w analizie wpływu sektora turystycznego na rozwój społeczno-gospodarczy, przyjęto za branże *stricte* turystyczne działalności gospodarcze określone kodem zgodnie z PKD 2007, tj.:

- zakwaterowanie (sekcja I, dział 55);
- działalność usługową związaną z wyżywieniem (sekcja I, dział 56);
- działalność organizatorów, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalność usługową w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (sekcja N, dział 79);
- transport kolejowy pasażerski międzymiastowy (sekcja H, dział 49.1);
- pozostały transport lądowy pasażerski (sekcja H, dział 49.3);
- transport wodny śródlądowy (50.3).
- Za branże powiązane przyjęto:
- działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostałą działalność związaną z kulturą (sekcja R, dział 91);
- działalność sportową, rozrywkową i rekreacyjną (sekcja R, dział 93).

Konsekwentnie, dla tych działalności gospodarczych, dokonano analiz efektów mnożnikowych z wykorzystaniem danych statystycznych z BDR oraz Izby Skarbowej w Białymstoku.

Analiza danych statystycznych w latach 2007 i 2013, w zakresie liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON dla województwa podlaskiego, wskazuje na występowanie tendencji wzrostu liczby podmiotów we wszystkich sekcjach branż *stricte* turystycznych (tab. 93).

Tabela 93. Efekt mnożnikowy dostawcy, uzyskany w wyniku interwencji publicznej

Nr PKD	Działalność gospodarcza <i>stricte</i> turystyczna według PKD	2007 r.	2013 r.	Dynamika
55.	Zakwaterowanie	374	447	1,20
56.	Działalność usługowa związana z wyżywieniem	1 637	1 717	1,05
49.1	Transport kolejowy pasażerski międzymiastowy	6667	6 395	-0,95
49.3	Pozostały transport lądowy pasażerski			
50.3	Transport wodny śródlądowy pasażerski	10	24	2,4
77	Wynajem i dzierżawa, w tym samochodów osobowych oraz Wypożyczanie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego	253	393	1,55
79.	Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	226	278	1,23
91.	Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą	147	148	1,01
93.	Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna	1 041	1 116	1,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, ścieżka dostępu: www.stat.gov.pl/bdl, data dostępu: 20.02.2015.

Szczegółowa analiza liczby podmiotów *stricte* turystycznych, według PKD zarejestrowanych w bazie GUS, wskazuje na występowanie dodatniego salda w zakresie wzrostu liczby przedsiębiorstw. Można zatem stwierdzić, że w województwie podlaskim w sektorze turystycznym zanotowano dodatni efekt mnożnikowy dostawcy. Należy jednak pamiętać, że w przypadku danych statystycznych podmiotów wpisanych do rejestru REGON, nie możemy jednoznacznie stwierdzić, że sformułowany wniosek jest poprawny. Wynika to faktu, że podmioty, które zamknęły swoją działalność, nie mają obowiązku powiadamiania GUS o nieaktualności ich nr REGON. Obowiązek taki nie jest nałożony na Urzędy Podatkowe, ani na podmioty zajmujące się zamknięciem firmy.

Z danych dostarczonych przez Izbę Skarbową w Białymstoku w rozdziale dotyczącym analizy wpływu turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy, dla branż *stricte* turystycznych i powiązanych, wg definicji przyjętej w podrozdziale 4.6, oszacowano wpływy z podatku PIT oraz CIT. Wielkość wpływów podatku CIT i PIT z branż *stricte* turystycznych i powiązanych przedstawiono w tab. 94.

Według obliczeń przyjętych na potrzeby niniejszego opracowania, na podstawie szacunków wpływu podatków z CIT oraz PIT należy stwierdzić, że udział bezpośrednich wydatków osób odwiedzających w działalności branż *stricte* turystycznych wynosił 65,56% w 2011 i odpowiednio 68,07% w 2013 roku. Pozostały odsetek wpływów pochodzi z usług świadczonych innym klientom, np. organizacja weseł. Na przestrzeni lat 2011-2013 udział wydatków bezpośrednich odwiedzających, w przychodach branż *stricte* turystycznych nieznacznie wzrósł. Udział podatków w działalności dla branż powiązanych stanowi 63,90% wpływów podatków PIT oraz 68,50% wpływów podatku CIT. Udział ten nieznacznie spada w obu przypadkach. Spadek ten nie oznacza zmniejszenia wydatków turystów, a jedynie wzrost wydatków mieszkańców województwa w związku z podróżami w swoim regionie (tab. 95).

Tabela 94. Wielkość wpływów podatków CIT i PIT z branż *stricte* turystycznych i powiązanych w zł

Lp.	Wyszczególnienie	PIT		CIT	
		2011	2013	2011	2013
1.	Szacowana ^a suma wpływów w branży <i>stricte</i> turystycznym powstała w wyniku bezpośrednich wydatków odwiedzających	13 070 120	15 469 031	992 878	1 176 245
2.	Łączna wartość wpływów w branży <i>stricte</i> turystycznym	19 934 811	22 724 396	1 014 165	1 632 112
3.	% udziału wpływów w branży <i>stricte</i> turystycznym powstały w wyniku bezpośrednich wydatków odwiedzających	65,56%	68,07%	97,90%	72,07%
4.	Szacowana suma wpływów w branży powiązanej powstała w wyniku bezpośrednich wydatków odwiedzających	5 085 706	5 473 237	380 046	248 901
5.	Łączna wartość wpływów w branży powiązanej	7 804 171	8 565 826	547 995	363 343
6.	% udziału wpływów w branży powiązanej powstały w wyniku bezpośrednich wydatków odwiedzających	65,17%	63,90%	69,35%	68,50%

^a – szacowanie polegało na określeniu wskaźnika udział wydatków bezpośrednich odwiedzających region podlaski w ogólnych wpływach z podatków.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych z Izby Skarbowej w Białymstoku.

Tabela 95. Transfer podatków CIT do samorządów woj. podlaskiego w latach 2001 i 2013

Transfery podatków CIT			Samorząd		
			gminny	powiatowy	wojewódzki
Wpływ z podatku CIT przekazanego samorządom	OGÓŁEM	2011	12 155 783	2 554 945	26 954 801
	w tym, z branż <i>stricte</i> turystycznych i branż powiązanych		104 682	21 841	230 112
	OGÓŁEM	2013	17 983 077	3 783 242	39 850 999
	w tym, z branż <i>stricte</i> turystycznych i branż powiązanych		135 597	28 291	298 071
% udział dochodów z podatków CIT z branż <i>stricte</i> turystycznych i powiązanych w ogólnej strukturze wpływów		2011	0,86%	0,85%	0,85%
		2013	0,75%	0,75%	0,75%
Zmiany w poziomie transferów w latach 2011-2013	OGÓŁEM		147,94%	148,08%	147,84%
	w tym, dla branż <i>stricte</i> turystycznych i branż powiązanych		129,53%	129,53%	129,53%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych z Izby Skarbowej w Białymstoku.

Szczegółowa analiza przeprowadzona dla wpływów podatkowych dla branż *stricte* turystycznych i powiązanych wskazuje, że wartość wpływów z podatków z PIT wykazuje tendencję wzrostową (tab. 94). Analiza liczby przedsiębiorstw analizowanych branż w latach 2007-2013 wskazuje również na tendencję wzrostową (tab. 93). Można zatem stwierdzić, że wzrasta liczba przedsiębiorstw tych branż i wzrasta wielkość dochodów w tych branżach i/lub wzrasta liczba pracujących. Z kolei zauważalny spadek wpływów z podatku CIT nie musi oznaczać spadku znaczenia analizowanych branż, lecz przekłada się na wzrost udziału inwestorów tych branż spoza regionu.

Z danych dostarczonych przez Izbę Skarbową w Białymstoku wynika, że wpływy pieniężne do samorządów z analizowanych sekcji i działów w latach 2011-2013 wykazują dynamikę wzrostową (tab. 95). Przyjmując 2011 rok za rok bazowy, w 2013 roku nastąpił wzrost o 29,53%. Jednak dynamika wpływów z podatku CIT ogółem wykazuje wyższą dynamikę – o 18,41% w stosunku do wpływów z branż *stricte* turystycznych i powiązanych, i wynosi 47,94% w odniesieniu do 2011 roku jako roku bazowego (tab. 95).

Analiza procentowego udziału dochodów z podatków CIT z branż *stricte* turystycznych i powiązanych w ogólnej strukturze transferów w latach 2011-2013 wskazuje tendencję spadkową. Spadek następuje z 0,86% do 0,75%. Zjawisko to można interpretować jako niższą dynamikę wzrostu branż *stricte* turystycznych i powiązanych niż pozostałych branż gospodarki. Można też wnioskować, że wzrosła liczba zewnętrznych inwestorów, co było powodem niższych przepływów podatku CIT (przedsiębiorstwa odprowadzają podatki CIT w miejscu rejestracji przedsiębiorstwa, co powoduje, że wpływy te nie są wykazane przez Izbę Skarbową w Białymstoku).

5.5.2. Efekty synergii

Efekt synergii to wynik interwencji publicznej odczuwany przez otoczenie. W niniejszym badaniu efekt synergii mierzono wpływem interwencji publicznej i innych podmiotów działających w obszarze interwencji, na wzrost atrakcyjności przestrzeni turystycznej ze względu na zagospodarowanie turystyczne oraz możliwości realizowania określonych form turystyki. Ocenie poddano efekty pośrednie, powstałe w wyniku realizacji projektów turystycznych i projektów kultury, obserwowane przez beneficjentów oraz wpływ efektów na atrakcyjność turystyczną regionu.

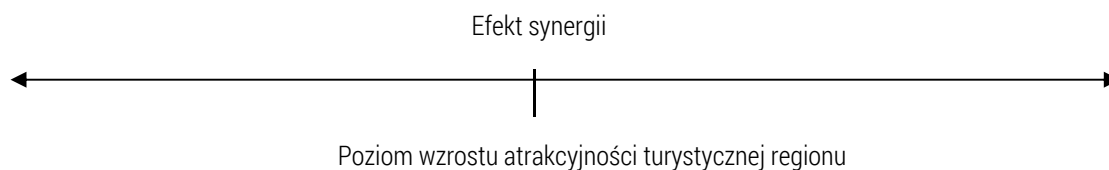
Analiza wpływu projektów współfinansowanych z RPOWP 2007-2013 na atrakcyjność przestrzeni turystycznej regionu, ze względu na ocenę zmian w zagospodarowaniu turystycznym, została przeprowadzona w kontekście teorii atrakcyjności turystycznej obszaru, definiowanej za pomocą 6A: *Attractions, Accessibility, Amenities, Available packages, Activities, Ancillary services*¹⁰⁶. Badaniem zostały objęte podmioty dotowane (skuteczne i nieskuteczne) oraz podmioty niedotowane. Identyfikację wzrostu atrakcyjności turystycznej, ze względu na możliwości realizowania określonych form turystyki, dokonano w oparciu o liczbę wskazań respondentów.

Ocenie atrakcyjności turystycznej poddano następujące obszary: Atrakcje (*Attractions*), co głównie dotyczy walorów turystycznych, które są podstawą ruchu turystycznego. Badaniu poddano atrakcyjność

¹⁰⁶ D. Buhalis, *Marketing the competitive destination of the future*, "Tourism Management", 21 2000, p. 98, za: M. Smoleński, *Modelowanie przestrzeni turystycznej peryferyjnych regionów turystycznych*, *Ekonomia i Zarządzanie*, Nr 1, 2012, s. 71.

warunków naturalnych (lasy, jeziora, urozmaicony krajobraz), atmosferę i nastawienie lokalnej ludności, zabytki i dziedzictwo kulturowe oraz oferty rozrywek i atrakcji. Kolejną kategorią była dostępność (*Accessibility*), która obejmuje dostępność systemu transportowego, zatem w badaniu oceniano łatwość dojazdu, stan sieci dróg dojazdowych, oznakowanie szlaków i atrakcji turystycznych. Kolejnym walorem były usługi dla ludności (*Amenities*), które projektowane są pod kątem potrzeb turystów. W tej kategorii ocenie poddano ofertę gastronomiczną, jakość oferty noclegowej, zróżnicowanie oferty noclegowej oraz atrakcyjność cenową oferty noclegowej. Oferty turystyczne (*Available packages*) – to kolejny czynnik oznaczający dostępne oferty dla turystów, sprzedawane w miejscu zamieszkania turystów lub na obszarze recepcji turystycznej. Badaniu poddano dostępność usług rekreacyjnych, dostęp do potrzebnych informacji, w tym informacji turystycznej oraz stosunek jakości usług do ich ceny. Dalej analizowano aktywność (*Activities*), która dotyczy oferty w zakresie możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego podczas pobytu turystycznego. W tej kategorii badano bazę sportowo-rekreacyjną oraz możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego. Usługi dla ludności (*Ancillary services*) – to ostatnia z badanych cech i odnosi się ona do usług potencjalnie wykorzystywanych przez turystów. W tej kategorii ocenie poddano bezpieczeństwo pobytu i podróżowania oraz atrakcyjność danego miejsca turystycznego, zarówno w sezonie, jak i poza sezonem.

Analiza wzrostu atrakcyjności turystycznej obszaru przeprowadzona została w pięciostopniowej skali, zgodnie z którą należało dokonać wyboru jednej odpowiedzi: od 0 – zdecydowanie nie, do 4 – zdecydowanie tak. Dla wszystkich uzyskanych odpowiedzi obliczono średnią ważoną i określono według skali (rys. 44).

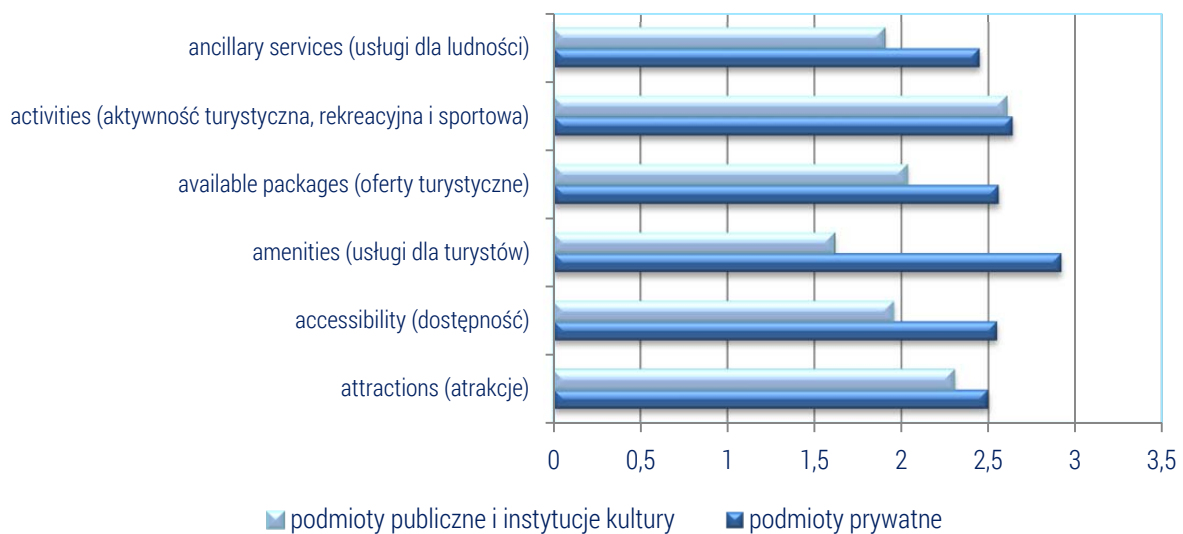
Rys. 44. Skala oceny efektów gospodarczych (wskaźnik użyteczności – efekt synergii)

Źródło: opracowanie własne.

Identyfikacja wzrostu atrakcyjności turystycznej, ze względu na możliwości rozwoju turystyki, według form turystyki, oceniona została liczbą wskazań.

Szczegółowa analiza wyników badań ankietowych w zakresie poziomu wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu wskazuje, że we wszystkich badanych obszarach atrakcyjności turystycznej, zaobserwowano pozytywny efekt synergii na poziomie średnim (2 punkty w skali od 0 do 4). Najwyższy wzrost zaobserwowano w obszarze usług dla turystów (usługi noclegowe, usługi gastronomiczne), choć zdania w tej kategorii są podzielone pomiędzy jednostkami zarządzającymi obszarem turystycznym a przedsiębiorcami. Jednak średnia ich odpowiedzi pozwala wnioskować o pozytywnym efekcie synergicznym. Zgodność wykazano w poziomie wzrostu możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego podczas pobytu turystycznego, w tym w zakresie wskazano oferty usług związanych z rekreacją i rekreacyjnym uprawianiem sportów (możliwości spędzania czasu wolnego, baza sportowo-rekreacyjna) oraz w zakresie atrakcyjności obszaru (przystosowanie walorów do rekreacji, atmosfera i nastawienie ludności miejscowej, atrakcyjność

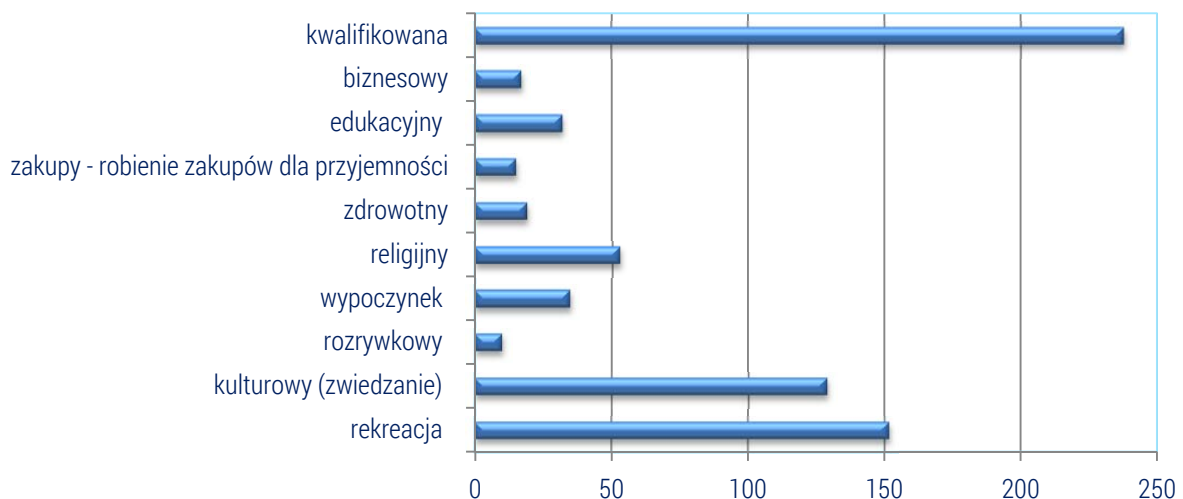
zabytków i dziedzictwa kulturowego, oferty rozrywek i atrakcji, wzrost estetyki walorów turystycznych). Wszystkie omówione składowe oceny atrakcyjności turystycznej woj., podlaskiego, przedstawia rysunek 45).

Rys. 45. Poziom wzrost atrakcyjności turystycznej woj. podlaskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych (wszystkie badane podmioty publiczne, N=89, wszystkie badane podmioty prywatne, N=35).

Analiza warunków uprawniania aktywności turystycznej, ze względu na określone formy turystyki wskazuje, że najwyższy wzrost zaobserwowano w obszarze możliwości rozwoju turystyki kwalifikowanej, rekreacji oraz zwiedzania, w tym zabytków i muzeów (rys. 46).

Rys. 46. Wzrost atrakcyjności turystycznej woj. podlaskiego ze względu na formy aktywności turystycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych (wszystkie badane podmioty publiczne, N=89, wszystkie badane podmioty prywatne, N=35).

5.6. Ocena sprawności polityki regionalnej – efekt zdarzenia niezależnego *deadweight*

Wskaźnik sprawności systemu zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 w obszarze turystyki i kultury, zostanie określony na podstawie efektu *deadweight* (zdarzenia niezależnego). Odpowiada on na pytania:

- Jakie perspektywy rozwoju posiadałaby branża turystyczna w województwie podlaskim bez wsparcia projektów RPOWP?
- Czy podmioty realizujące projekty ze wsparcia RPOWP zrealizowałyby swoje inwestycje gdyby nie otrzymały wsparcia RPOWP?
- Czy i jaki procent podmiotów, które nie otrzymały wsparcia, zrealizowałyby zaplanowane inwestycje?

W celu odpowiedzi na powyższe pytania badawcze, przeprowadzono badanie ankietowe. Objęło ono dwie grupy podmiotów: podmioty publiczne i podmioty prywatne. W obrębie obu grup w badaniach uwzględniono: podmioty objęte interwencją publiczną z RPOWP, podmioty ubiegające się o środki publiczne, które nie uzyskały wsparcia z RPOWP oraz podmioty nie ubiegające się o środki z RPOWP.

Tabela 96. Charakterystyka próby badawczej

Podmioty		Liczba badanych
Publiczne i instytucje kultury	objęte pomocą publiczną (skuteczne)	21
	nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	9
	nieobjęte pomocą publiczną (nie ubiegające się)	51
Prywatne	objęte pomocą publiczną (skuteczne)	25
	nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	5
	nieobjęte pomocą publiczną (nie ubiegające się)	4

Źródło: opracowanie własne.

Efekt deadweight określa zakres, w jakim działania zostałyby zrealizowane niezależnie od projektu, ponieważ projektodawcy posiadają środki finansowe i potrzebę realizacji działań bez względu na dostępność środków europejskich. Badanych zapytano, w jakim stopniu dotacja z programu RPOWP 2007-2013 wpłynęła na realizację celów projektu.

Na 25 podmiotów prywatnych dofinansowanych, 64% (16 podmiotów) z nich dotacja umożliwiła realizację celu w pełnym zakresie, 32% (8 podmiotom) uzyskana dotacja pozwoliła na zrealizowanie części założonych celów projektu, zaś w przypadku jednego badanego (4%) dotacja nie miała wpływu na realizację celów.

Na 21 podmiotów publicznych dofinansowanych (18 samorządów, 2 związki wyznaniowe oraz stowarzyszenie), 16 podmiotom dotacja umożliwiła realizację celów w pełnym zakresie, zaś dla 5 podmiotów – w części założonych celów.

Powyższa analiza wskazuje, że na 46 badanych podmiotów (25 i 21), projekty realizowane ze wsparcia RPOWP 2007-2013, tylko jeden badany podmiot zrealizowałby swój projekt w całości bez wsparcia finansowego. Stanowi to 2,17% wszystkich badanych; 13 podmiotów zrealizowałoby założone cele w części, co stanowi 28,26% wszystkich badanych.

Poziom efektu zdarzenia niezależnego dla RPOWP 2007-2013 wyniósł 2,17%. Oznacza to zakres, w jakim działania zostałyby zrealizowane, niezależnie od wsparcia z RPOWP 2007-2013, ponieważ projektodawcy posiadają środki finansowe i potrzebę realizacji działań. Ponadto 28,26% podmiotów podjęłoby się realizacji założonych celów w części, ze względu na niewystarczającą wielkość posiadanych środków.

W obszarze podmiotów nieskutecznych, dla Działania 3.2.: *Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej*, na 5 podmiotów, które wzięły udział w badaniu, żaden (100%) nie zrealizował zaplanowanych inwestycji. Przyczyną – taką samą u wszystkich badanych, był brak środków finansowych.

Pośród podmiotów nieskutecznych ubiegających się o dotację z Działania 3.1.: *Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu*, biorących udział w badaniu (9 podmiotów) 88,89% organizacji nie zrealizowało planowanych inwestycji, zaś 11,11% zrealizowało planowane inwestycje w niepełnym zakresie. Mimo to, jednak tych podmiotów nie można zaliczyć do *efektu zdarzenia niezależnego*, gdyż na planowaną inwestycję pozyskały one środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Można zatem stwierdzić, że 100% badanych podmiotów nieskutecznych, nie zrealizowało zaplanowanych inwestycji bez wsparcia pomocy publicznej.

Analiza podmiotów, które nie ubiegały się o środki z RPOWP wskazuje, że na 4 badane podmioty prywatne, jeden z nich realizował inwestycje. Jego zyski i przychody nie odbiegają od średnich wielkości uzyskanych przez większość podmiotów dotowanych. Wzrost efektywności, przychodów i sprzedaży wynosi około 5% rocznie. Rentowność podmiotu wzrosła o 0%. O wzroście przychodów decyduje wzrost jakości usług oraz wzrost liczby usług. Ponadto podmiot ten zanotował wzrost sprzedaży na poziomie 5%, co było konsekwencją wzrostu liczby korzystających o 5% oraz 1-2-procentowego wzrostu cudzoziemców w kolejnych trzech latach po ukończeniu inwestycji, a także wzrostu wskaźnika wykorzystania miejsc noclegowych. Podmiot ten wskazuje, że osiągnął efektywność z inwestycji na poziomie średniej dodatniej. Istotną różnicą w stosunku do badanych podmiotów jest wskazanie, że czynnikami decydującymi o wzroście efektywności inwestycji zdecydowało zamrożenie płac, zdecydowana promocja oraz rabaty cen. Ponadto podmiot ten, w wyniku inwestycji (rozbudowa obiektu hotelowego) nie utworzył nowych miejsc pracy, a poziom wydajności kapitału ludzkiego określa na zdecydowanie wysoki.

Wśród badanych podmiotów publicznych, które nie ubiegały się o środki z RPOWP, na 51 badanych podmiotów 45,10% badanych (23 podmioty) realizowało inwestycje w zakresie turystyki i kultury. W 70,64% środki na zrealizowane inwestycje pochodziły z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

O wystąpieniu efektu oddziaływania programu RPOWP 2007-2013 i w konsekwencji – pośredniego oddziaływania polityki regionalnej i jej skuteczności, świadczą opinie podmiotów dotowanych, dotyczące zachowań innych usługodawców działających w tym obszarze: „... *nasze inwestycje podniosły jakość świadczonych usług w regionie i wszystkie pozostałe podmioty, chcąc z nami konkurować i utrzymać się na rynku turystycznym, musiały także podnieść jakość swoich usług*”. Należy więc zauważyć, że pośrednio dotacje publiczne miały istotny wpływ na poziom usług świadczonych w całym sektorze usług turystycznych.

Wpływ środków publicznych na rozwój sektora turystycznego można określić na podstawie planów inwestycyjnych badanych podmiotów. Analizę oparto na podstawie badań ankietowych (tab. 97) i barier (tab. 98).

Tabela 97. Analiza potrzeb finansowych w zakresie planów inwestycyjnych w turystyce

Podmioty		Liczba badanych	Liczba badanych deklarujących dalsze plany inwestycyjne	Planowane źródło pochodzenia środków finansowych (liczba odpowiedzi nie sumuje się ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi)
Publiczne	Objęte pomocą publiczną (skuteczne)	21	12	RPOWP (15) kredyt sektora bankowego (0) środki własne (5) inne możliwości (0)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	9	7	RPOWP (7) kredyt sektora bankowego (0) środki własne (0) inne możliwości (7)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieubiegające się)	51	22	RPOWP (22) kredyt sektora bankowego (0) środki własne (15) inne możliwości (2)
Prywatne	Objęte pomocą publiczną (skuteczne)	25	15	RPOWP (12) kredyt sektora bankowego (6) środki własne (9) inne możliwości (0)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	5	3	PRPOWP (3) kredyt sektora bankowego (2) środki własne (2) inne możliwości (1)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieubiegające się)	4	1	RPOWP (1) kredyt sektora bankowego (1) środki własne (1) inne możliwości (0)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Badane podmioty, które deklarują dalsze inwestycje w sektorze turystycznym w 100% oczekują wsparcia dotacją.

Tabela 98. Analiza barier inwestycyjnych

Podmioty		Liczba badanych	Liczba badanych deklarujących brak planów inwestycyjnych	Przyczyna nie podejmowania inwestycji (liczba odpowiedzi nie sumuje się ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi)
Publiczne	Objęte pomocą publiczną (skuteczne)	21	6	brak środków finansowych (8), brak perspektyw wzrostu popytu (1), brak możliwości dofinansowania (2), niedostateczna rentowność (0)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	9	2	brak środków finansowych (1), brak perspektyw wzrostu popytu (1), brak możliwości dofinansowania (1), niedostateczna rentowność (2)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieubiegające się)	51	29	brak środków finansowych (19), brak perspektyw wzrostu popytu (0), brak możliwości dofinansowania (6), niedostateczna rentowność (4)
Prywatne	Objęte pomocą publiczną (skuteczne)	25	9	brak środków finansowych (4), brak perspektyw wzrostu popytu (1), brak możliwości dofinansowania (2), niedostateczna rentowność (0)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieskuteczne)	5	2	brak środków finansowych (2), brak perspektyw wzrostu popytu (2), brak możliwości dofinansowania (2), niedostateczna rentowność (2)
	Nieobjęte pomocą publiczną (nieubiegające się)	4	3	brak środków finansowych (2), brak perspektyw wzrostu popytu (1), brak możliwości dofinansowania (6), niedostateczna rentowność (0)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ponadto, w niewielkim stopniu badani wskazywali, że przyczyną niepodejmowania działań inwestycyjnych była zbyt duża konkurencja na rynku oraz brak odpowiedniej kadry.

Analiza potrzeb finansowych w zakresie planów inwestycyjnych, jak i barier inwestycyjnych wskazuje na dominujące znaczenie bezzwrotnej dotacji.

Podsumowanie

Analiza dokumentacji projektowej oraz wyniki badań ankietowych wskazują, że w obszarze turystyki i kultury współfinansowane były typy inwestycji wskazane w dokumentach strategicznych. Wsparcie otrzymały inwestycje w zakresie budowy, rozbudowy i modernizacji bazy noclegowej i gastronomicznej, uzdrowisk związanych z rozwojem funkcji leczniczo-wypoczynkowych, centrów wystawienniczych i kongresowych,

turystyki biznesowej, aktywnych form turystyki kulturalnej, centrów informacji turystycznej. Kierunki interwencji były zgodne z celami szczegółowymi:

- rozbudowa bazy turystycznej w regionie,
- poprawa dostępności do infrastruktury sportowej,
- poszerzenie oferty usług turystycznych, rekreacyjnych i sportowych w województwie,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzmocnienie tożsamości kulturowej regionu.

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Analiza podpisanych umów na wsparcie projektów wskazuje, że interwencją objęto 50 projektów realizowanych przez podmioty prywatne z Działania 3.2. 59 projektów realizowanych z Działania 3.1, w tym 3 projekty realizowane przez podmioty prywatne oraz 56 projektów przez podmioty publiczne. Z Działania 6.3 zrealizowano 14 projektów.
2. Łącznie w ramach 123 zakontraktowanych projektów z zakresu turystyki i kultury, wykonano łącznie 134 inwestycji, na które wydatkowano kwotę o wartości 1 204 436 205,15 zł. Wielkość dotacji z RPOWP 2007-2013 wyniosła 526 802 381,18 zł.
3. Największą skalą interwencji objęto powiat białostocki z miastem Białystok, suwalski z miastem Suwałki oraz łomżyński z miastem Łomża; w dalszej kolejności uplasowały się powiaty hajnowski i augustowski. Taki rozkład interwencji wskazuje na rozwój funkcji miejskich i metropolitalnych największych ośrodków miejskich w regionie.
4. Wyniki analiz wskazują na zróżnicowane rodzaje wsparcia w podziale na formy prawne. Największa skala środków finansowych została przeznaczona na infrastrukturę publiczną, ogólnodostępną, realizowaną przez podmioty publiczne.
5. Na podstawie wyników badań ankietowych stwierdza się, że na 25 badanych podmiotów prywatnych, 10 podmiotów zwiększyło powierzchnię obiektów o 15 828,49 m², a 12 podmiotów badanych zwiększyło liczbę miejsc noclegowych o 654 łącznie.
6. Podmioty dotowane odnotowały wzrost liczby turystów – średnio, o 5% w stosunku do okresu sprzed inwestycji.
7. Wzrosło zatrudnienie w podmiotach, które uzyskały wsparcie. Na podstawie badań ankietowych podmiotów dotowanych stwierdza się, że utworzono łącznie 541 miejsc pracy (EPC), zaś w ramach podpisanych umów, zakontraktowano 802,33 etatu.
8. Ze względu na różnorodność typów realizowanych inwestycji, w wyniku analizy danych nie stwierdzono zależności, jaka pozwoliłaby na określenie typów inwestycji wiodących w analizowanych kategoriach.
9. Ze względu na udział środków własnych, najbardziej efektywne były inwestycje sektora prywatnego. Należy jednak pamiętać, że niska efektywność sektora publicznego wynika z realizowanych zadań związanych z zadaniami w zakresie zapewnienia dostępu do dóbr i usług publicznych i obowiązkiem zachowania dziedzictwa kulturowego. Większość podejmowanych inwestycji służy realizacji celów społecznych i nie mogą być oceniane kategorią efektywności.
10. Ze względu na liczbę utworzonych miejsc pracy, najbardziej efektywne były inwestycje w budowę i rozbudowę obiektów noclegowych oraz budowę obiektów rekreacyjnych (parki wodne).
11. Ze względu na koszt utworzenia jednego miejsca pracy, najbardziej efektywne były podmioty prywatne.

12. W wyniku wsparcia inwestycyjnego, większość badanych podmiotów publicznych nie zanotowała zmian w wielkości podatków od osób fizycznych PIT i osób prawnych CIT, podatku od nieruchomości i opłaty miejscowej.
13. Wzrost liczby podmiotów *stricto* turystycznych zaobserwowano we wszystkich badanych sekcjach, poza sekcją transportu. Trzeba jednak pamiętać, że nie możemy jednoznacznie stwierdzić, że wniosek ten jest poprawny. Wynika to z faktu braku obowiązku zgłaszania przez przedsiębiorców do GUS wyrejestrowania nrów REGON ich firm.
14. W ramach uzyskanych efektów pośrednich, interwencja przyczyniła się do wzrostu możliwości dywersyfikacji oferty turystycznej/kulturalnej w obszarze działalności podmiotów dotowanych, jak również w regionie. Ponadto należy także wskazać na poprawę dostępności rekreacyjnej dla lokalnych mieszkańców oraz wpływ na kształtowanie tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego regionu.
15. Inwestycje powstałe w wyniku wsparcia środkami RPOWP oraz aktywności inwestycyjnej podejmowanej przez inne podmioty, przyczyniły się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu na poziomie średnim. W szczególności wzrosła atrakcyjność uprawiania turystyki kwalifikowanej, rekreacji i turystyki poznawczej (zwiedzanie).
16. Zaledwie 2,3% podmiotów realizujących projekty ze wsparcia RPOWP zrealizowałyby swoje inwestycje w całości, a 30,2% podmiotów – częściowo.
17. Nie zauważa się różnic między podmiotami dotowanymi a niedotowanymi w zakresie wskaźników finansowych przedsiębiorstwa, liczby turystów. Jednak należy pamiętać, że próba porównawcza jest zbyt niska, by można było uogólniać wnioski,
18. Uzyskane wartości wskaźników efektywności, sprawności i skuteczności wskazują, że RPOWP 2007-2013 w pozytywny sposób wpłynął na wzrost aktywności inwestycyjnej w turystyce i kulturze.

Reasumując, należy uznać, że wsparcie finansowe z funduszy RPOWP w latach 2007-2013 na turystykę i kulturę, miało znaczący wpływ na wzrost liczby miejsc pracy oraz na wzrost atrakcyjności turystycznej regionu.

6. Ocena konkurencyjności sektora turystycznego województwa podlaskiego

Eugenia Panfiluk, Danuta Szpilko

6.1. Czynniki konkurencyjności

6.1.1. Konkurencyjność a przewagi komparatywne

Konkurencyjność to termin od kilkunastu lat powszechnie wykorzystywany w różnych kontekstach w literaturze naukowej i polityce gospodarczej. Mimo tej popularności, nie jest on jednoznacznie definiowany, co więcej, można spotkać stwierdzenia negujące jego użyteczność jako koncepcji przydatnej do analizowania rzeczywistości gospodarczej. Wspomniane kontrowersje dotyczą przede wszystkim następujących zagadnień:

- 1) w jakim kontekście pojęcie to powinno być używane, jeśli chodzi o podmioty i przedmiot konkurencyjności;
- 2) jakie procesy i czynniki konkurencyjność kształtują;
- 3) jaka jest natura konkurencyjności: czy ujmować ją jako zjawisko statyczne, czy dynamiczne;
- 4) czy i w jaki sposób konkurencyjność może być mierzona.

Próby znalezienia odpowiedzi na powyższe pytania zajmują obszerne miejsce w literaturze z zakresu ekonomii, ze szczególnym uwzględnieniem ekonomii międzynarodowej i instytucjonalnej oraz w naukach o zarządzaniu¹⁰⁷. Koncepcje przedstawiane w tych opracowaniach są istotne także z punktu widzenia definiowania i konceptualizacji pojęcia konkurencyjności w odniesieniu do turystyki, i dlatego warto je omówić.

Syntezą ujęcia zakorzenionego w ekonomii i zarządzaniu są dwie koncepcje funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku: **pozycyjna i zasobowa**. Pierwsza z nich wskazuje na pozycję przedsiębiorstwa wobec konkurentów, dostawców i odbiorców jako istotny czynnik oddziałujący na wyniki przedsiębiorstwa. Druga koncepcja akcentuje rolę zasobów, którymi dysponuje przedsiębiorstwo i w tym czynniku upatruje

¹⁰⁷ E. Dziedzic, T. Skalska, *Metodologiczne podstawy oceny konkurencyjności Polski w obszarze turystyki*, Polska Organizacja Turystyczna, Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki, Warszawa 2013, s. 6.

źródła powodzenia w walce konkurencyjnej na rynku. Warto dodać, że w myśl tej koncepcji, zasoby rozumiane są szeroko, nie tylko jako kapitał finansowy lub uprzedmiotowiony, ale także jako wiedza i zaangażowanie personelu oraz marka i reputacja¹⁰⁸.

Sformułowano kilka koncepcji wyjaśniających mechanizmy skutecznego konkurowania, uwzględniających zarówno otoczenie przedsiębiorstwa czyli rynki, na których działa (koncepcja pozycyjna), oraz sposób, w jaki przedsiębiorstwo buduje zdolność do efektywnego wykorzystywania czynników produkcji (koncepcja zasobowa).

Chociaż o wynikach całej gospodarki decyduje suma działań pojedynczych przedsiębiorstw, dla lepszego zrozumienia zachodzących w niej procesów, niejednokrotnie analizie poddawane są całe ich zespoły, najczęściej pogrupowane według kryterium branżowego i/lub terytorialnego. Na rzecz takiego podejścia przemawia kilka argumentów: na ogół przedsiębiorstwa działające w danej branży na określonym terenie dysponują podobnymi technologiami, mają też podobny dostęp do czynników produkcji, dlatego konkurentami są dla nich nie tylko przedsiębiorstwa działające w tej samej branży, ale także przedsiębiorstwa z innych branż¹⁰⁹. Przedmiotem konkurencji jest w tym przypadku dostęp do środków produkcji, których właściciele będą dążyli do uzyskania za nie jak najlepszej ceny, a więc będą je sprzedawać przedsiębiorstwom z tych branż, które są w stanie takie ceny zaoferować. Wiąże się to z produktywnością czynników produkcji, którą osiągają przedsiębiorstwa. Produktywność ta jest zwykle mierzona jako stosunek wypracowanej wartości dodanej do wartości wykorzystywanego czynnika produkcji. Zaopatrywanie w środki produkcji branż charakteryzujących się najwyższą produktywnością jest korzystne nie tylko dla dostawców, leży także w interesie poszczególnych państw, ponieważ suma wartości dodanej, wypracowywanej w gospodarce, decyduje o poziomie życia jego mieszkańców.

Teorie lub koncepcje dotyczące przewag konkurencyjności i przewag komparatywnych można podzielić na trzy grupy, według charakteru zmiennych, które uwzględniają: podażowe, popytowe i podażowo-popytowe. Generalnie, więcej uwagi poświęcono podaży¹¹⁰. Do tej grupy należy teoria kosztów komparatywnych sformułowana przez D. Ricardo¹¹¹, który wskazywał, że krajowi opłaca się specjalizacja w eksporcie i produkcji tego dobra, które potrafi produkować – po relatywnie niskim koszcie, w porównaniu z innymi dobrami. Teoria ta w zasadzie nie zajmuje się zagadnieniem konkurowania z innymi krajami, które również chciałyby sprzedawać to samo dobro na rynku międzynarodowym. Problem przewag komparatywnych podjęli też E. Heckscher, B. Ohlin, P. A. Samuelson, którzy rozwijali teorię obfitości zasobów. W myśl tej teorii, kraje powinny specjalizować się w takich branżach, w których mogą wykorzystać występujące najobficiej zasoby w postaci pracy i kapitału¹¹². Z czasem ujęcie to zostało wzbogacone przez uwzględnienie dodatkowych czynników, szczególnie zasobów przyrodniczych oraz wiedzy, ucieleśnionej zarówno w kapitale materialnym, jak i tzw. kapitale ludzkim.

¹⁰⁸ Szerzej na ten temat: M. Żemła, *Wartość dla klienta w procesie kształtowania konkurencyjności obszaru recepcji turystycznej*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 2010, s. 178-183.

¹⁰⁹ E. Dziedzic, T. Skalska, *Metodologiczne podstawy oceny konkurencyjności Polski ...*, op.cit., s. 10-11.

¹¹⁰ J. Zhang, C. Jensen, *Comparative Advantage. Explaining Tourist Flows*, *Annals of Tourism Research*, nr 1/2007, s. 223-243.

¹¹¹ Poszczególne teorie i koncepcje dotyczące konkurencji na rynkach międzynarodowych omawia J. Misala, *Historia rozwoju teorii i polityki międzynarodowej*, SGH, Warszawa 2009.

¹¹² Ch. Ketels, *Michael Porter's Competitiveness Framework – Recent Learnings and New Research Priorities*. "Journal of Industry, Competition and Trade" nr 6/2006, s. 80-83.

W wyniku rozwoju różnorodnych koncepcji tłumaczących konkurencję na rynkach międzynarodowych, ciężar dyskusji przesunął się z konkurencji między przedsiębiorstwami na konkurencję między krajami. W tym kontekście zaczęto rozróżniać **przewagi komparatywne** i **przewagi konkurencyjne** gospodarki danego kraju¹¹³. Te pierwsze to absolutne (produkowanie po najniższych kosztach) i względne przewagi związane z dysponowaniem określonymi zasobami i sprawnością ich wykorzystania przez gospodarkę danego kraju w określonym momencie¹¹⁴. Przewagi konkurencyjne związane są z umiejętnością zwiększania korzyści z udziału w handlu międzynarodowym.

Ogólnie rzecz biorąc, oceniając zdolność do konkurowania i analizując przewagi komparatywne regionu, można opierać się na tych samych kategoriach, aczkolwiek badacze dokonują ich różnicowania. Nie istnieje jedna, powszechnie uznana kategoria uniwersalnych zmiennych, które należałoby brać pod uwagę. W dyskursie naukowym pojęcie konkurencyjności, podobnie jak pojęcie przewag komparatywnych, są definiowane w różnorodny sposób, a podejście do możliwości zwiększenia przewagi gospodarczej przedsiębiorstwa i kraju – stale ewoluuje.

Konkurencyjność w odniesieniu do regionów definiuje się jako przewagę nad innymi regionami, będącą wypadkową atrakcyjności oferty usługowej¹¹⁵. Postrzegana jest też w kontekście umiejętności adaptowania pozytywnych trendów pojawiających się w otoczeniu, kreujących korzyści wewnętrzne i zewnętrzne.¹¹⁶ W tym kontekście, za region konkurencyjny uznaje się taki region, w którym poziom wiedzy ludzkiej, rozumiany jako zdolność do wyprzedzania potrzeb oraz odkrywania nowej kombinacji i zastosowania istniejących lub nowych zasobów rzeczowych, pozwala na wytworzenie strukturalnej przewagi i skomercjalizowanie wytworów regionu¹¹⁷.

Konkurencyjność obszaru destynacji turystycznej, w szerokim rozumieniu, została zdefiniowana jako zdolność do uzyskiwania lub utrzymywania przewagi na rynku turystycznym w określonym czasie¹¹⁸. W ujęciu socjologicznym, konkurencyjność zdefiniowano jako zdolność obszaru destynacji turystycznej do zaspokajania potrzeb turystów, poprzez oferowanie usług, towarów i doświadczeń, skuteczniej niż inne regiony¹¹⁹. W tym ujęciu definiuje się również konkurencyjność jako zdolność do utrzymania przewagi konkurencyjnej, poprzez spełnienie oczekiwań klientów i udziałowców, przy stałym eliminowaniu zagrożeń i ciągłym wykorzystaniu nowych możliwości, które powstają w otoczeniu konkurencyjnym. Z ekonomicznego punktu widzenia, pojęcie to obejmuje zdolności regionu i podmiotów na nim działających do tworzenia wartości dodanej, która wspiera już istniejące zasoby, przy jednoczesnym utrzymaniu dominującej pozycji rynkowej w stosunku do konkurentów¹²⁰. Zdobywanie przewagi konkurencyjnej polega na przekształcaniu zasobów

¹¹³ E. Dziedzic, T. Skalska, *Metodologiczne podstawy oceny konkurencyjności Polski...*, op.cit., s. 13.

¹¹⁴ Ch. Ketels, *Michael Porter's Competitiveness Framework ...*, op. cit., s. 149.

¹¹⁵ D. Stawasz, *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju regionu – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2004, s. 203.

¹¹⁶ B. Filipiak, M. Kogut, A. Szewczuk, M. Ziolo, *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 264.

¹¹⁷ A. Bałtomiuk, *Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej UE*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003, s. 77.

¹¹⁸ A. M. Hauteserre, 2000, *Lessons in managed destination competitiveness: the case of Foxwoods Casino Resort*. *Tourism Management*, 21: 23-32.

¹¹⁹ L. Dwyer, Ch. Kim 2003, *Destination Competitiveness: determinants and indicators*. *Current Issues in Tourism*, 6 (5): 369-414.

¹²⁰ S. S. Hassan 2000, *Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry*. *Journal of Travel Research*, 38(3), s. 239-245.

i procesów w nowe wartości ekonomiczne¹²¹. Zależy też od zdolności miejsca turystycznego do radzenia sobie i organizacji swoich zasobów zgodnie z ekonomiczną logiką, prowadzoną przez strategię konkurencyjności¹²².

Reasumując, w niniejszym opracowaniu autorzy powołują się generalnie bardziej na koncepcję konkurencyjności (regionalnej), niż przewag komparatywnych, które należałoby widzieć w szerszym kontekście (międzynarodowym, globalnym).

Na osiągnięcie przewagi konkurencyjnej regionu turystycznego wpływają czynniki wewnętrzne – zależne i czynniki zewnętrzne – niezależne. Do czynników wewnętrznych zależnych zaliczają się działania przestrzegające czterech głównych zasad: ochrony środowiska, dominującego udziału sektora turystycznego w regionie, wzmocnienie kanałów dystrybucji oraz kreowanie przedsiębiorczości¹²³.

Na obecnym etapie badań uznaje się, iż określanie pozycji konkurencyjnej regionów turystycznych ma istotne znaczenie zarówno dla przemysłu turystycznego jak i sektora publicznego. Wynika to z praktycznej przydatności badań w zakresie programowania rozwoju regionu¹²⁴.

6.1.2. Czynniki konkurencyjności województwa podlaskiego

Analiza literatury z zakresu konkurencyjności regionu turystycznego pozwoliła na identyfikację kategorii i czynników decydujących o podjęciu konkurencji z innymi regionami turystycznymi. Pozwoliło to na opracowanie kafeterii czynników konkurencyjności województwa podlaskiego oraz identyfikację jego słabych i mocnych stron. Identyfikację tę przeprowadzono na podstawie badań ankietowych. Pytania z zakresu konkurencyjności zawierały kwestionariusze, opracowane na potrzeby badania, efektów projektów z Działów: 3.1., 3.2 oraz 6.3, z zakresu turystyki i kultury oraz kwestionariusze skierowane do turystów i mieszkańców. Szczegółowy ich opis zawarto w rozdziale 1 Tomu I *Potencjał turystyczny województwa podlaskiego*. Łącznie, w analizie wykorzystano 109 odpowiedzi podmiotów administracji samorządowej i podległych im jednostek, przedsiębiorstw turystycznych; jak również 1000 odpowiedzi osób odwiedzających województwo podlaskie.

W wyniku badania, wyodrębniono **siedem kategorii konkurencyjności regionu** turystycznego, tj.:

- 1) atrakcyjność walorów turystycznych (położenie organizacji w atrakcyjnej przestrzeni, oferty usług dodatkowych);
- 2) kapitał ludzki (wykształcenie pracowników i ich kreatywność);
- 3) innowacyjność podmiotu (dyfuzja wiedzy i uczenia się podmiotu oraz wiedza z zakresu wdrażanych zmian w branży, nowoczesne metody zarządzania podmiotem);
- 4) mechanizmy finansowe (dobra kondycja finansowa podmiotu, mechanizm obniżania ceny);
- 5) współpraca (działanie w sieci/klastrach, szeroka współpraca lokalna, posiadane kontakty z innymi podmiotami);
- 6) polityka regionalna;
- 7) promocja (uznana marka).

¹²¹ G. I. Crouch, J. R. B. Ritchie, 1999, *Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity*. Journal of Business Research, 44, s. 140.

¹²² M. F. Cracolici, P. Nijkamp 2008 *The attractiveness and competitiveness of tourist destinations: A study of Southern Italian regions*, Tourism Management 30 (2008) s. 336-344.

¹²³ A. Poon 1993, *Tourism, Technology, and Competitive Strategy*. CAB International: Wallingford, s. 24.

¹²⁴ J. R. Ritchie, B. Crouch, G. I. Crouch 2000, *The competitive Destination ...* op. cit., s. 1-7.

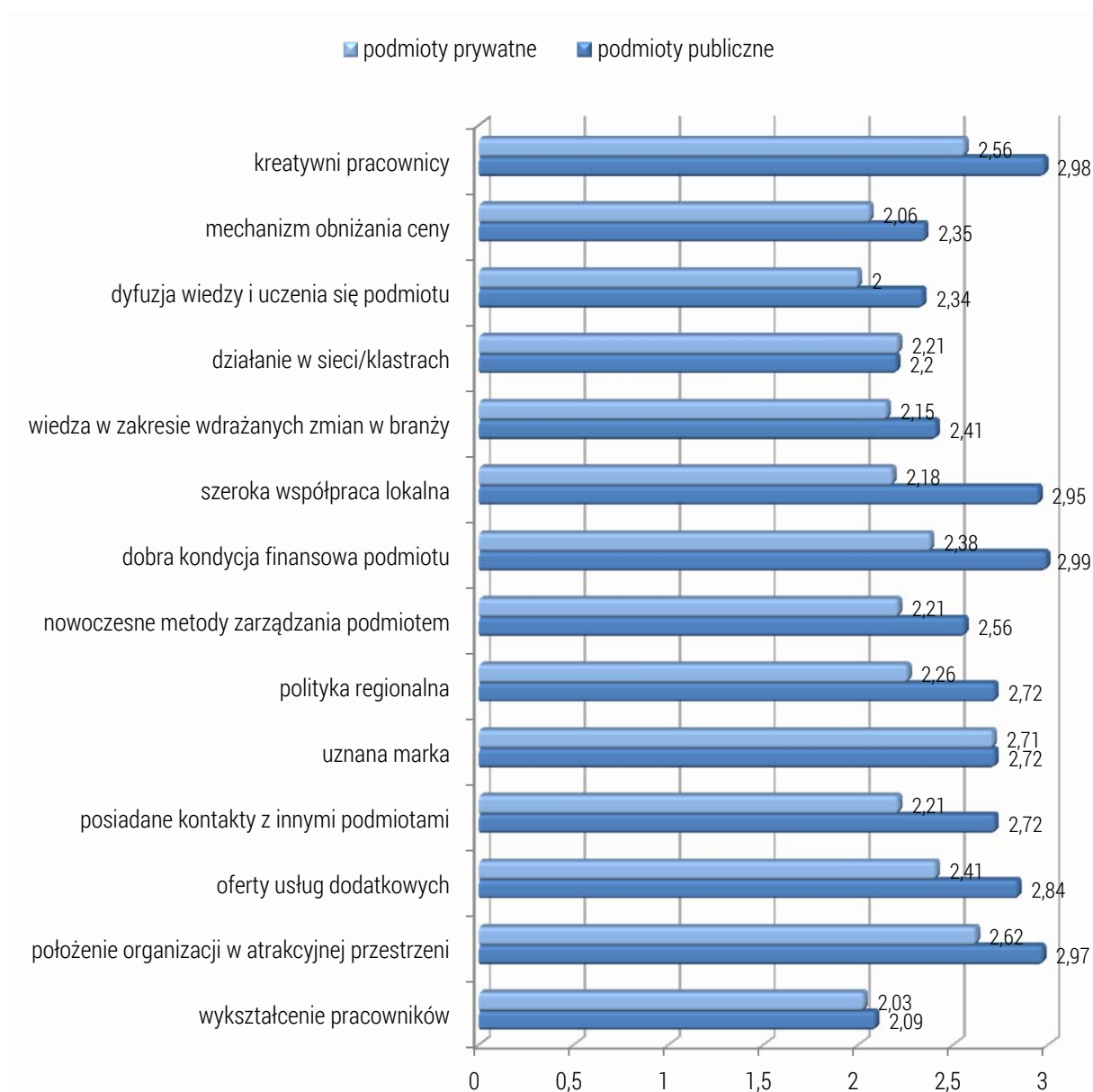
W wyniku przeprowadzonego badania, wśród podmiotów publicznych i prywatnych zdiagnozowano, iż na konkurencyjność regionu turystycznego mają wpływ przede wszystkim działania promocyjne w kreowaniu silnej marki oraz atrakcyjność walorów turystycznych. W drugiej grupie czynników znalazły się takie kategorie, jak: polityka regionalna, mechanizmy finansowe oraz kapitał ludzki. Najmniej istotną kategorią w kreowaniu konkurencyjności jest, w ocenie badanych, innowacyjność (tab. 99).

Tabela 99. Znaczenie kategorii konkurencyjności regionu turystycznego

Lp.	Kategoria konkurencyjności	Znaczenie kategorii
1.	Kapitał ludzki	2,42
2.	Innowacyjność	2,28
3.	Mechanizmy finansowe	2,45
4.	Współpraca	2,41
5.	Polityka regionalna	2,49
6.	Promocja	2,72
7.	Walory turystyczne	2,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych (N=124).

Szczegółową analizę znaczenia poszczególnych czynników konkurencyjności, w opinii podmiotów publicznych i prywatnych, zaprezentowano na rysunku 47.

Rys. 47. Znaczenie czynników konkurencyjności regionu turystycznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych: podmioty publiczne (N=89), podmioty prywatne (N=35).

Między badanymi grupami podmiotów wystąpiły nieznaczne różnice. Podmioty publiczne, za najważniejsze czynniki konkurencyjności regionu turystycznego uznają: położenie w atrakcyjnej przestrzeni turystycznej, współpracę lokalną, kreatywność pracowników, dobrą kondycję finansową podmiotów. W dalszej kolejności wskazują na politykę regionalną i współpracę. W szczególności ważne są kontakty z innymi podmiotami. Najmniej istotne czynniki to: wykształcenie pracowników oraz działanie w klastrach. Podmioty prywatne za najważniejsze czynniki konkurencyjności uznają z kolei: identyfikowaną, uznaną na rynku markę, działanie w atrakcyjnej przestrzeni turystycznej oraz kreatywność pracowników. W dalszej kolejności wskazują na dobrą kondycję finansową, politykę regionalną oraz nowoczesne zarządzanie. Najmniej ważnym czynnikiem konkurencyjności jest wykształcenie pracowników.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród turystów w zakresie czynników, które decydują o wyborze regionu turystycznego na miejsce wypoczynku pokazały, że najważniejsza jest atrakcyjność walorów turystycznych odwiedzanego regionu.

Tabela 100. Czynniki decydujące o wyborze miejsca podróży turystycznej

Lp.	Czynnik	Trudno powiedzieć	Nieistotny	Średni	Istotny
1.	Bliskość od miejsca zamieszkania	3,6%	42,5%	19,1%	34,8%
2.	Walory przyrodnicze	0,4%	4,8%	12,8%	82,1%
3.	Walory kulturowe	3,6%	17,2%	31,0%	48,2%
4.	Kuchnia regionalna	2,3%	13,4%	29,9%	54,3%
5.	Pozytywny wizerunek turystyczny regionu	2,4%	18,1%	25,0%	54,5%
6.	Zróżnicowanie oferty rekreacyjnej	4,7%	24,2%	33,0%	38,1%
7.	Oferta imprez rozrywkowych	7,5%	46,8%	24,3%	21,4%
8.	Możliwość spędzenia czasu w preferowany sposób	2,2%	7,4%	20,0%	70,4%
9.	Udział w konkretnej imprezie kulturalnej	8,2%	53,2%	22,5%	16,2%
10.	Bycie przejazdem w regionie	8,2%	48,2%	21,8%	21,9%
11.	Jakość dróg dojazdowych	5,3%	29,9%	25,8%	39,0%
12.	Połączenie komunikacyjne, kolejowe zewnętrzne	10,0%	61,1%	17,7%	11,2%
13.	Jakość dróg wewnętrznych umożliwiających sprawne przemieszczanie się po większym regionie	6,3%	40,1%	26,8%	26,8%
14.	Połączenia komunikacyjne wewnętrzne	8,9%	53,0%	18,8%	19,3%
15.	Jakość oferty noclegowej	7,9%	32,7%	25,8%	33,6%
16.	Oznakowanie terenu	5,0%	24,7%	26,0%	44,3%
17.	Ranga i znaczenie atrakcji turystycznej	3,4%	27,9%	34,4%	34,4%
18.	Niższe ceny pobytu turystycznego	7,4%	28,0%	25,6%	39,0%

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie badań ankietowych, przeprowadzonych wśród odwiedzających województwo podlaskie, zidentyfikowano czynniki decydujące o wyborze miejsca podróży turystycznej. Respondenci, jako główny i najbardziej istotny czynnik, który ma największy wpływ na wybór miejsca pobytu turystycznego, wskazali walory przyrodnicze danego obszaru (82,1%). Za drugi najważniejszy czynnik uznali możliwość spędzenia czasu w preferowany sposób, na wybranym przez siebie obszarze recepcji turystycznej (70,4%), (tab. 100).

Za ważne czynniki, mające wpływ na decyzję o wyborze miejsca wyjazdu turystycznego, respondenci uznali pozytywny wizerunek odwiedzanego regionu (54,5%) oraz możliwość spożywania dań kuchni regionalnej (54,3%). Znaczącą rolę w procesie podejmowania decyzji odgrywają także walory kulturowe

(48,2%), oznakowanie terenu (44,3%), jakość dróg dojazdowych (39,0%) i preferencyjne ceny pobytu turystycznego (39,0%).

Według respondentów, bardzo mały, wręcz nieistotny wpływ na podejmowanie decyzji o wyborze miejsca podróży turystycznej ma sieć kolejowych połączeń komunikacyjnych zewnętrznych (61,1%) i połączeń komunikacyjnych wewnętrznych (53,0%), a także jakość dróg wewnętrznych umożliwiających sprawne przemieszczanie się po większym regionie (40,1%). Badani nie organizują również swoich podróży w celu udziału w konkretnym wydarzeniu, imprezie kulturalnej (53,2%) oraz korzystania z oferty imprez rozrywkowych (46,8%). Ważne są czynniki takie jak: bliskość od miejsca zamieszkania (42,5%), bycie przejazdem w regionie (48,2%).

Podsumowując, należy stwierdzić, że z punktu widzenia odwiedzających województwo podlaskie, czynnikami decydującym o wyborze miejsca docelowego podróży turystycznej, a zarazem czynnikami konkurencyjnymi w odniesieniu do innych regionów, są przede wszystkim: **walory przyrodnicze i kulturowe, dostępność oferty umożliwiającej spędzenie czasu w ciekawy sposób oraz możliwość spożywania produktów i potraw kuchni regionalnej**. Istotny jest także **pozytywny wizerunek regionu**, który, jak wynika z przeprowadzonych analiz, jest bardzo często kształtowany przez rodzinę i znajomych, będących źródłem informacji o danym regionie (np. ze względu na wcześniejsze odwiedzinę przez nich danego miejsca lub ze względu na fakt zamieszkania w danym regionie).

Województwo podlaskie, w przypadku czynników związanych z posiadanymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi oraz dostępnością potraw i produktów regionalnych, co można stwierdzić na podstawie przeprowadzonych analiz, jest konkurencyjne w porównaniu do innych regionów. Zdecydowanej poprawy wymaga natomiast oferta możliwości spędzania czasu wolnego w preferowany przez odwiedzających sposób. Wskazane jest podjęcie działań mających na celu budowanie pozytywnego wizerunku województwa, w którym to kierunku zostały już poczynione pierwsze kroki (np. kampania reklamowa województwa podlaskiego w ogólnopolskich kanałach telewizyjnych). W działaniach ukierunkowanych na niwelowanie słabych stron (zgodnie z teorią konkurencyjności), wskazane byłoby wykorzystanie w procesie dostosowywania oferty spędzania czasu wolnego jak i promocji marki województwa, doświadczeń innych regionów, zajmujących lepsze pozycje.

6.1.3. Poszukiwanie czynników przewag komparatywnych województwa podlaskiego

Kierując się analizą literatury oraz wynikami badań potencjału turystycznego¹²⁵ województwa podlaskiego pod względem atrakcyjności walorów turystycznych, w procesie poszukiwania czynników ewentualnych przewag komparatywnych regionu, ocenie poddano 5 kategorii:

- 1) atrakcyjność walorów turystycznych,
- 2) promocja
- 3) współpraca,

¹²⁵ Wyniki badań potencjału turystycznego były przedmiotem zainteresowania Tomu I *Potencjał turystyczny województwa podlaskiego*.

- 4) polityka regionalna,
- 5) kapitał ludzki.

Najliczniej reprezentowane są czynniki związane z atrakcyjnością walorów turystycznych. Analiza pod względem atrakcyjności walorów turystycznych wykazała, że:

- Region posiada cenne, rzadkie i unikatowe walory naturalne (zróżnicowanie terenu). Zarówno utworzone przez człowieka (obszary chronione), jak i antropogeniczne (liczne zabytki, przede wszystkim sakralne, wskazujące na różnorodność kulturową i religijną, muzea, galerie). Region cechuje niewielkie zróżnicowanie wewnętrzne, dominują walory przyrodnicze leśne, urozmaicone w północnej części województwa obszarami wodnymi. Walory naturalne są przystosowane do rozwoju turystyki kwalifikowanej poprzez silnie rozwiniętą sieć szlaków turystycznych,
- Potencjał turystyczny regionu cechuje wysoka atrakcyjność wypoczynkowa oraz krajoznawcza. W większości obszarów potencjał ten nie występuje łącznie. Zdecydowana większość obszarów atrakcyjnych wypoczynkowo i krajoznawczo posiada słabo rozwiniętą działalność *stricte* turystyczną. Na terenie województwa podlaskiego występują walory o randze międzynarodowej, o czym decydują unikatowe i cenne walory przyrodnicze utworzone przez człowieka, pozwalające na rozwój turystyki kwalifikowanej. Na terenie województwa występują także walory o randze krajowej, decydują o tym walory naturalne, jak i antropogeniczne, pozwalające na rozwój turystyki wypoczynkowej na obszarach wiejskich oraz turystyki kwalifikowanej, a także turystyki kulturowej w miastach. Potencjał województwa umożliwia rozwój zróżnicowanych form turystyki, jednak jest on w bardzo niewielkim stopniu wykorzystywany. Na większości obszarów rozwija się turystyka wypoczynkowa.
- Walory potencjału turystycznego województwa podlaskiego są zróżnicowane rodzajowo i najczęściej w przestrzeni gminy nie występują łącznie. Są rozproszone przestrzennie na poziomie lokalnym. Rozproszenie przestrzenne walorów prowadzi do rozproszenia ruchu turystycznego i jednocześnie, ze względu na wysokie koszty wejścia na rynek podmiotów *stricte* turystycznych, notuje się niską aktywność działalności *stricte* turystycznej. Analiza na poziomie powiatu pozwala na wyodrębnienie przestrzeni turystycznych o wysokim potencjale turystycznym, usytuowanych wokół głównych ośrodków turystycznych. Największą przestrzeń turystyczną, ze względu na wysoką atrakcyjność potencjału turystycznego (wypoczynkową, krajoznawczą, międzynarodową i krajową) i występujący ruch turystyczny, należy wyodrębnić wokół miasta Białystok. Potencjał turystyczny występujący w powiecie białostockim występuje na obszarach gmin: Tykocin i Choroszcz, Michałowo, Gródek, Supraśl i Czarna Białostocka¹²⁶. Potencjał turystyczny *występujący* na terenie tych gmin wskazuje na bardzo dobre i dobre warunki do rozwoju większości analizowanych form turystyki¹²⁷. Ze względu na centralne położenie Białegostoku, rozwój turystyki należy traktować jako integralną część całego obszaru metropolitalnego. Przy czym należy pamiętać o niskim poziomie działalności *stricte* turystycznej w gminach ościennych: Choroszcz, Czarna Białostocka i Michałowo.
- Ważną częścią, uzupełniającą potencjał turystyczny obszaru metropolitalnego Białegostoku, jest potencjał turystyczny powiatów: sokólskiego, monieckiego i hajnowskiego. W powiecie sokólskim,

¹²⁶ W dalszej analizie pomija się potencjał turystyczny gminy Turośl Kościelna, gdyż na jej terenie większość analizowanych form turystyki nie ma warunków do rozwoju.

¹²⁷ Mowa jest o poddanych szczegółowej analizie następujących formach turystyki: wypoczynkowej, kwalifikowanej, kulturowej i w miastach, na obszarach wiejskich, zdrowotnej, biznesowej, religijnej, przygranicznej i tranzytowej.

w gminie Sokółka, potencjał turystyczny wykazuje bardzo dobre i dobre warunki do rozwoju większości analizowanych form turystyki, a zwłaszcza turystyki wiejskiej, zdrowotnej, religijnej i wypoczynkowej. Nieco niższą przydatnością do rozwoju turystyki wiejskiej, zdrowotnej, religijnej i wypoczynkowej cechuje się potencjał turystyczny występujący na terenie gminy Krynki. W powiecie monieckim, w gminach Trzcianne i Goniądz, możliwe jest rozwijanie większości z analizowanych form turystyki. W powiecie hajnowskim z kolei ważnym ośrodkiem rozwoju turystyki, charakteryzującym się bardzo dużą atrakcyjnością, jest gmina Białowieża. Nieco niższą atrakcyjność turystyczną posiadają gminy: Narewka oraz Dubicze Cerkiewne. Potencjał turystyczny wykazuje tu również bardzo dobre i dobre warunki do rozwoju większości analizowanych form turystyki.

- Drugą przestrzeń, o bardzo dużej o dużej atrakcyjności potencjału turystycznego, należy wyodrębnić w powiecie augustowskim, w gminie Augustów miasto oraz w gminach Nowinka, Płaska i Sztabin. Działalność *stricte* turystyczna jest silnie rozwinięta w Augustowie i gminie Płaska. Potencjał turystyczny tych gmin wykazuje jednocześnie bardzo dobre warunki do rozwoju większości analizowanych form turystyki (poza turystyką tranzytową i turystyką w miastach w gminie Nowinka).
- Istotnym elementem potencjału turystycznego województwa podlaskiego jest potencjał turystyczny występujący wokół miasta Suwałki. Przestrzeń turystyczną tego obszaru tworzą gminy powiatów sejneńskiego: Giby i Sejny, suwalskiego: Suwałki miasto i wieś oraz gmina Jeleniewo. Połączony potencjał sąsiadujących powiatów cechuje wysoka atrakcyjność walorów wypoczynkowych, krajoznawczych o randze międzynarodowej i krajowej. Potencjał ten stwarza bardzo dobre i dobre warunki do większości analizowanych form turystyki (wypoczynkowej, kwalifikowanej, kulturowej i w miastach, na obszarach wiejskich, zdrowotnej, biznesowej, religijnej, przygranicznej i tranzytowej).
- Poza dużymi skupiskami atrakcyjnej przestrzeni turystycznej, w województwie podlaskim występują dwie odrębne przestrzenie turystyczne znajdujące się na terenie powiatów: siemiatyckiego i łomżyńskiego oraz kilka atrakcyjnych punktów turystycznych. Potencjał gminy Mielnik cechuje wysoka atrakcyjność wypoczynkowa o randze krajowej, co stwarza warunki do rozwoju większości analizowanych form turystyki (wypoczynkowej, kwalifikowanej, kulturowej i w miastach, na obszarach wiejskich, zdrowotnej, biznesowej, religijnej, przygranicznej i tranzytowej). Potencjał gminy Siemiatycze cechuje wysoka atrakcyjność o randze międzynarodowej. Ponadto położenie tej gminy na styku trzech województw w odległości nie większej niż 120 km od trzech stolic województw (lubelskiego, mazowieckiego i podlaskiego) stwarza niepowtarzalne warunki do rozwoju turystyki biznesowej w miastach oraz turystyki religijnej.
- Wyodrębnione obszary należy traktować integralnie, jako całość, skupiając się na utworzeniu wewnętrznych korytarzy ruchu turystycznego¹²⁸.

Istotnym elementem wzrostu atrakcyjności walorów turystycznych, i tym samym podnoszenia konkurencyjności regionu, jest zagospodarowanie turystyczne pozwalające na tworzenie różnorodnych usług turystycznych w tym zakresie. Za przesłanki trend ten potwierdzające, należy uznać następujące argumenty:

- W regionie występuje liczna baza gospodarstw agroturystycznych na obszarach wiejskich oraz wzrasta liczba hoteli skategoryzowanych, jednak wciąż w województwie nie ma hotelu pięciogwiazdkowego.

¹²⁸ Teoretyczne rozwiązanie problematyki wewnętrznych korytarzy turystycznych opisano w artykule: M. Smoleński, *Modelowanie przestrzeni turystycznej peryferyjnych regionów turystycznych*, *Ekonomia i Zarządzanie* Nr 1, 2012, s. 64-91.

- Na obszarach o wysokim potencjale turystycznym, usługi noclegowe i gastronomiczne świadczone są na wysokim poziomie, obiekty noclegowe cechuje wysoki standard.
- Szybko rozwijająca się sieć obiektów noclegowych wyposażonych w sale konferencyjne umożliwia rozwój turystyki biznesowej. Słabą stroną sal konferencyjnych jest ich standardowe wyposażenie, nie pozwalające np. na realizację telekonferencji.
- Region cechuje mało zróżnicowana infrastruktura sportowo-rekreacyjna.
- Słabą stroną regionu jest mało zróżnicowana i niska liczba wypożyczalni sprzętu sportowo-rekreacyjnego oraz niski stopień zagospodarowania przestrzeni turystycznej w obiekty małej infrastruktury turystycznej, w tym zagospodarowanie terenów kąpielisk i brzegów jezior, szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych oraz szczegółowe oznakowanie terenów rekreacyjno-turystycznych.
- Obszary turystyczne cechuje niskie bezpieczeństwo sanitarne.
- Obszary o wysokim potencjale turystycznym cechuje niska jakość szlaków komunikacyjnych, w szczególności dojazdu do obszaru turystycznego.
- Regiony o wysokim potencjale turystycznym nie są ze sobą dobrze skomunikowane, brak jest połączeń pozwalających turystom na swobodne i szybkie przemieszczanie się pomiędzy przestrzeniami turystycznymi regionu.

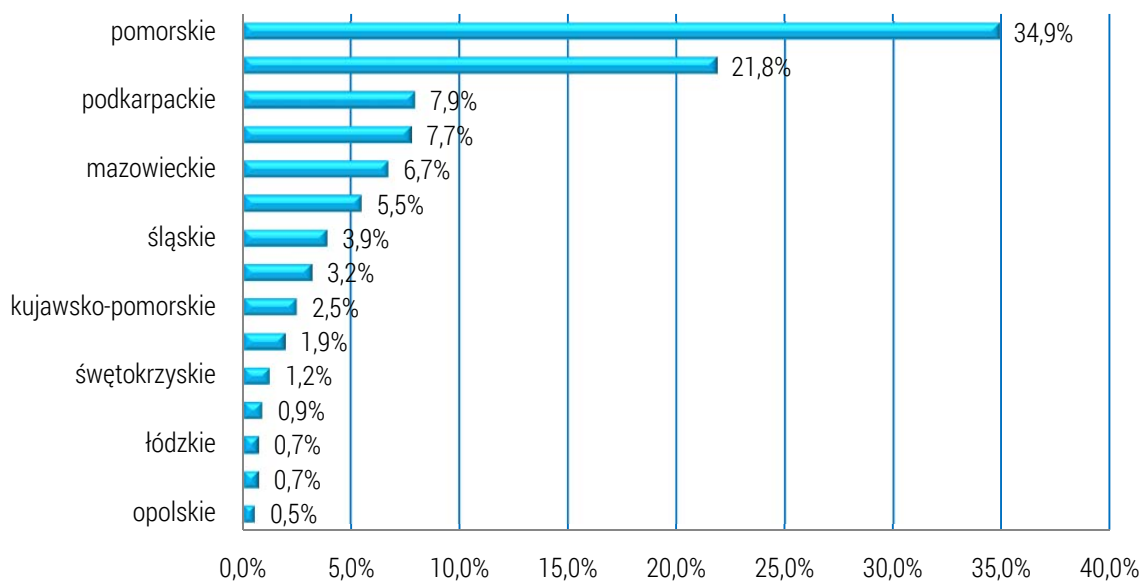
Na podstawie analizy badań jakościowych należy stwierdzić, że podmioty działające w regionie przeznaczają na działania promocyjne średnio do 10% wydatków inwestycyjnych, poza stroną internetową. Promocja obszaru prowadzona jest głównie na rynku lokalnym, a nie krajowym czy międzynarodowym. Podmioty działające na rynku turystycznym cechuje niski poziom współpracy, w szczególności niska aktywność występuje w kierunku współpracy między przedsiębiorcą a systemem zarządzania przestrzenią turystyczną; do najbardziej pożądanых form współpracy należy współpraca z obszarze promocji. Słabą stroną systemu zarządzania na poziomie lokalnym jest brak programów rozwoju turystyki, z czego można wnioskować o braku jednolitej polityki turystycznej w województwie oraz niewielkie wydatki budżetów gmin na turystykę i kulturę. Kapitał ludzki w regionie zidentyfikowany został w obrębie czynników społeczno-demograficznych, ich analiza wskazuje na niską aktywność społeczną. Bardzo korzystne czynniki występują głównie w miastach: Białystok, Suwałki, Hajnówka, Grajewo, Augustów, Łomża. Należy jednak zauważyć, że łącznie, tylko w 35. na 118. gmin, panują korzystne lub bardzo korzystne warunki społeczno-demograficzne.

6.2. Ocena pozycji konkurencyjnej

6.2.1. Identyfikacja regionów, z jakimi województwo podlaskie może podjąć realną konkurencję

Identyfikacji regionów, z jakimi województwo podlaskie może podjąć realną konkurencję określono metodą ankietową. Badania przeprowadzono wśród odwiedzających województwo podlaskie. Pozwoliły one na uzyskanie interesujących wyników. Województwami najczęściej wybieranymi na miejsce podróży turystycznej przez odwiedzających województwo podlaskie są: pomorskie (34,9%), warmińsko-mazurskie

(21,8%) oraz podkarpackie (7,9%) i małopolskie (7,7%). Wyniki przywołanych analiz szczegółowo przedstawia rysunek 48.

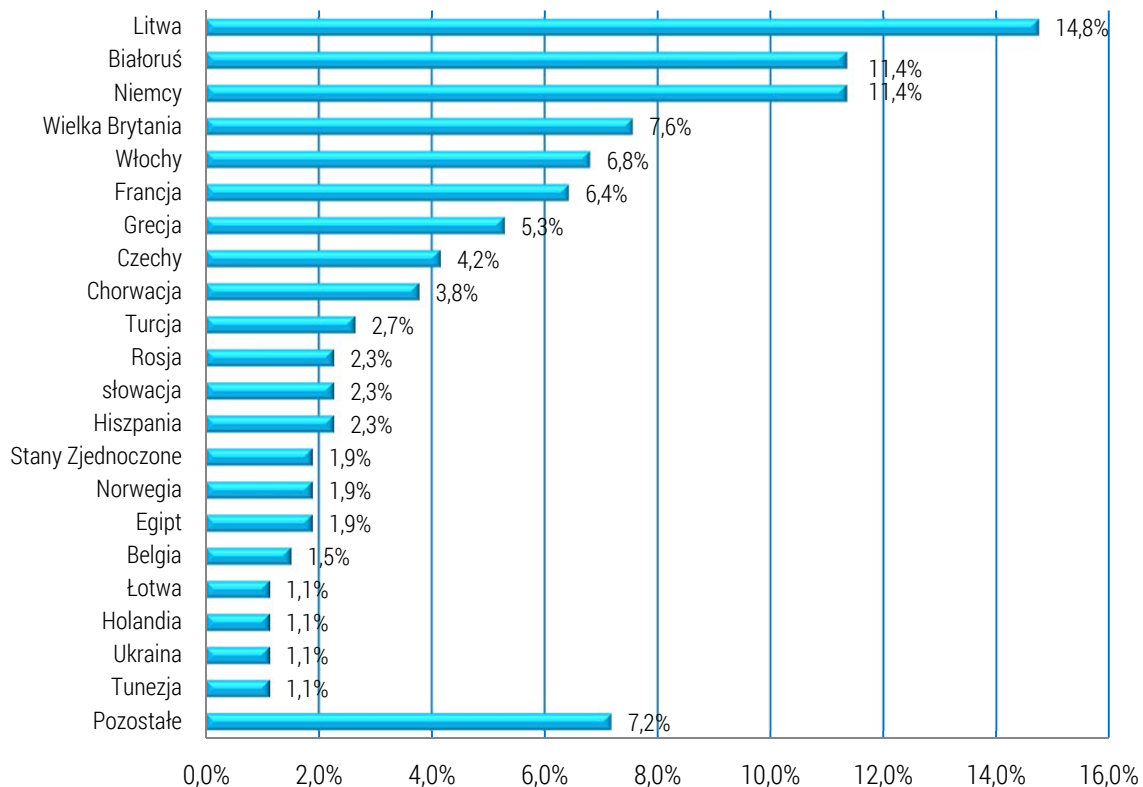

Rys. 48. Województwa w Polsce odwiedzane w celach turystycznych przez odwiedzających województwo podlaskie

Źródło: opracowanie własne.

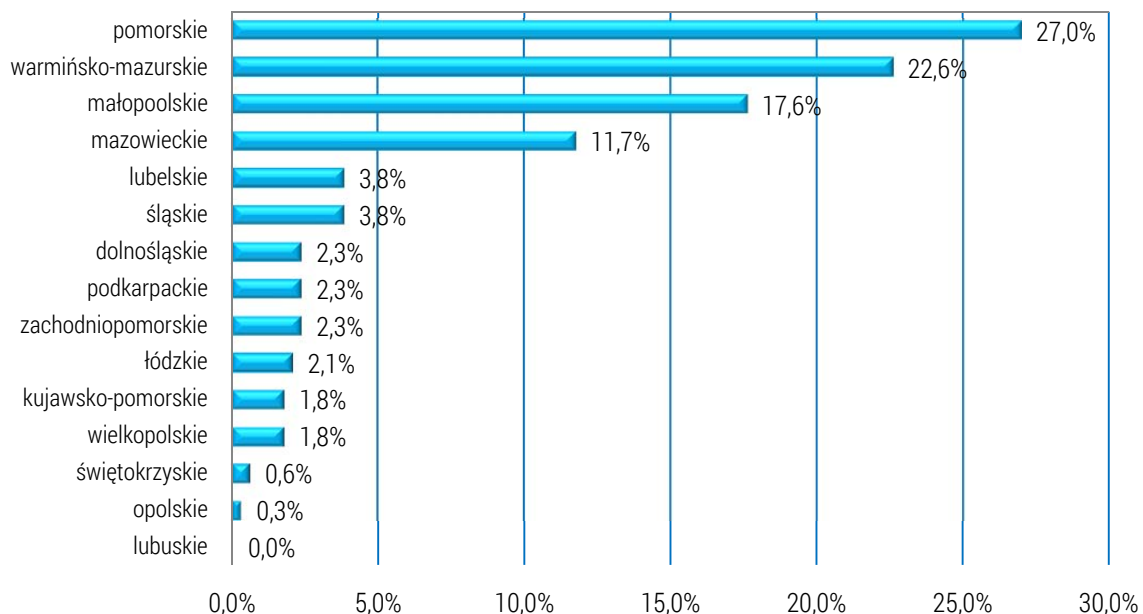
Krajami najczęściej wybieranymi na miejsce podróży turystycznej przez odwiedzających województwo podlaskie są: Litwa (14,8%), Białoruś (11,4%) oraz Niemcy (11,4%). Rzadziej wyjeżdżają oni do krajów bardziej oddalonych od Polski takich jak: Wielka Brytania, Włochy, Francja, Grecja (rys. 49).

Mieszkańcy województwa podlaskiego, uczestnicząc w krajowym ruchu turystycznym, najczęściej wybierają województwa: pomorskie (27%), warmińsko-mazurskie (22,6%) oraz małopolskie (17,6%), mazowieckie (11,7%), (rys. 50).

Rys. 49. Państwa odwiedzane w celach turystycznych przez odwiedzających województwo podlaskie

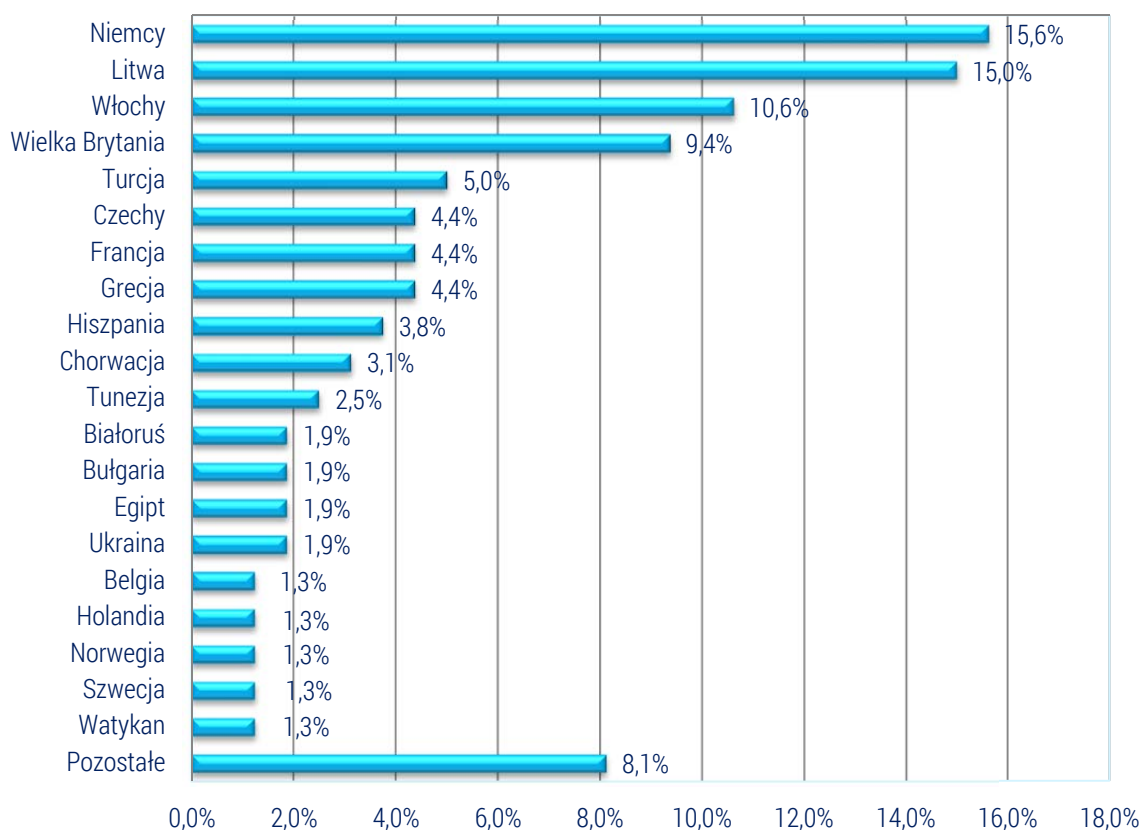
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 50. Województwa w Polsce odwiedzane w celach turystycznych przez mieszkańców województwa podlaskiego

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku wyjazdów zagranicznych, mieszkańcy województwa podlaskiego najczęściej odwiedzają: Niemcy (15,6%), Litwę (15,0%), Włochy (10,6%), Wielką Brytanię (9,4%). Rzadziej na miejsce pobytu turystycznego wybierają kraje takie jak: Turcja, Czechy, Francja, Grecja czy Hiszpania (rys. 51).

Rys. 51. Kraje odwiedzane w celach turystycznych przez mieszkańców województwa podlaskiego

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie badań ankietowych, przeprowadzonych zarówno wśród mieszkańców, jak i odwiedzających województwo podlaskie można stwierdzić, że poza województwem podlaskim na miejsce swoich podróży turystycznych najchętniej wybierają oni województwa sąsiadujące z regionem, czyli: warmińsko-mazurskie i mazowieckie oraz województwa oferujące wypoczynek nad morzem: pomorskie, i na terenach górskich: małopolskie i podkarpackie. W przypadku wyjazdów zagranicznych, najchętniej obieranymi kierunkami są kraje sąsiadujące z Polską: Niemcy, Litwa, Białoruś, oraz destylacje nieco oddalone: Wielka Brytania, Włochy. To z tymi krajami obszarami, województwo podlaskie konkuruje w obliczu wyboru przez odwiedzającego miejsca docelowego swej podróży turystycznej.

6.2.2. Ocena pozycji konkurencyjnej województwa podlaskiego na tle pozostałych województw i regionów zagranicznych

W wyniku badań porównawczych wykazano, że województwo podlaskie nie posiada „wiodących” zasobów, które w szczególności sposób wyróżniałoby je na tle kraju. Jedynie zmienna *emisja zanieczyszczeń pyłowych* (w tys. ton, z zakładów szczególnie uciążliwych), należąca do czynników przyrodniczych, będąca w województwie podlaskim na najniższym poziomie w kraju, korzystnie lokuje województwo wśród najczystszych, i może stanowić bazę do rozwoju turystyki opartej na walorach przyrodniczych (np. ekoturystyka). Ponadto inne czynniki determinują rozwój turystyki w tym regionie w następujący sposób:

- czynniki przyrodnicze plasują województwo na 7. lokacie, co nie wpływa korzystnie na poszukiwanie przewag w tym obszarze;
- mała liczba instytucji kulturalnych oraz zabytków może utrudnić poszukiwanie coraz bardziej wymagającego turysty;
- czynniki infrastrukturalne w największym stopniu wpływają na obniżenie pozycji podlaskiego w rankingu potencjału turystycznego. Mała liczba hoteli, innych obiektów zakwaterowania, a szczególnie infrastruktury gastronomicznej – w odniesieniu do innych województw sprawia, że województwo podlaskie jest mało konkurencyjne pod tym względem;
- niewątpliwie czynniki przyrodnicze w przyszłości mogą stać się jeszcze bardziej znaczące, szczególnie dla rozwoju turystyki aktywnej, jednakże bez odpowiedniej „obudowy” infrastrukturalnej, nie będą one „magnesem” przyciągającym turystów;
- warmińsko-mazurskie wydaje się być największym konkurentem województwa podlaskiego. Województwo to zdecydowanie dominuje nad podlaskim ilością usług turystycznych oferowanych w ramach podobnych rodzajowo produktów turystycznych oraz w wielu wypadkach infrastrukturą zagospodarowania turystycznego. Znajduje się tam wiele hoteli posiadających ofertę skierowaną do turystów mniej zamożnych. Baza noclegowa jest stale modernizowana, znajduje się tam dużo więcej obiektów hotelowych i gastronomicznych niż w woj. podlaskim. Jednakże podlaskie, w stosunku do warmińsko-mazurskiego, odznacza się niższym poziomem zanieczyszczeń oraz większym zainteresowaniem cudzoziemców, a także wyższymi nakładami samorządów na turystykę i kulturę.

W określeniu pozycji województwa podlaskiego na tle regionów UE, wykorzystano metody analizy skupień – metodę *Warda* oraz metodę *k-średnich*. Pozwoliło to na wskazanie miejsca województwa podlaskiego wśród 283. regionów, a także na wskazanie regionów podobnych do województwa ze względu na potencjał turystyczny.

Podczas analizy przeprowadzonej metodą skupień i analizy *Warda*, dla wszystkich 283. regionów Unii Europejskiej na poziomie NUTS2, dla danych z roku 2013, poszukiwano przewag konkurencyjnych województwa podlaskiego w stosunku do innych regionów UE. Wyróżniono trzy grupy regionów europejskich. Natomiast identyfikacji składu poszczególnych skupień oraz wyznaczenie średnich wartości poszczególnych zmiennych w skupieniach dokonano przy wykorzystaniu metody *k-średnich*.

Do pierwszego skupienia zakwalifikowały się regiony o najwyższych wartościach wskazanych zmiennych. W grupie tej znalazło się 10. regionów. Liderami okazały się regiony z Hiszpanii, Francji, Włoch i jeden z Chorwacji.

W drugim skupieniu znalazło się 35. regionów, które charakteryzują się przeciętnymi wartościami poszczególnych zmiennych diagnostycznych. W tej grupie znalazły się regiony reprezentujące głównie: Francję, Włochy i Hiszpanię, a także Niemcy, Grecję, Austrię, Wielką Brytanię i Holandię. Regiony z Polski pojawiają się dopiero w trzecim, najmniej konkurencyjnym skupieniu. Skupienie to charakteryzuje się najniższymi poziomami zmiennych związanych z rozwojem turystyki. W związku z tym, że skupienie trzecie było bardzo liczne (233 jednostki), przeprowadzono ponownie analizę skupień, ale tylko dla regionów wyłonionych w kroku pierwszym w skupieniu trzecim, w ramach którego wyłoniono pięć skupień. Skupienie (podskupienie) 1 (w drugim kroku) tworzą 34. regiony z: Niemiec, Hiszpanii, Francji, Włoch, Holandii, Szwecji i Anglii. Znalazły się też tutaj dwa województwa reprezentujące Polskę: małopolskie i zachodniopomorskie. Regiony z tego skupienia charakteryzują się najwyższymi poziomami zmiennych w grupie trzeciej – najmniej atrakcyjnych regionów Europy.

Drugie skupienie (podskupienie) składa się z 52. regionów. Charakteryzuje się ono przeciętnymi poziomami zmiennych diagnostycznych, w szczególności dość niskim poziomem zmiennej *liczba noclegów udzielonych rezydentom (total nights spent by residents)*. W kolejnym skupieniu 3, znalazło się tylko 15. regionów. Charakterystyczną cechą regionów tego skupienia jest bardzo wysoki, w porównaniu do skupień innych regionów, poziom zmiennej: *ogólna liczba noclegów rezydentów (total nights spent by residents)*. Skupienie (podskupienie) czwarte składa się z 64. regionów. Charakteryzują się one dość niskimi poziomami średnich wszystkich zmiennych diagnostycznych.

Ostatnie, najmniej konkurencyjne skupienie (podskupienie) – piąte składa się z 68. regionów o najniższych poziomach zmiennych diagnostycznych. W grupie tej znalazło się województwo podlaskie. W skupieniu prezentującym regiony Unii Europejskiej o najśłabszych wynikach (w zakresie dobranych wskaźników), województwo podlaskie sąsiaduje z regionami Hiszpanii, Niemiec, Austrii, Wielkiej Brytanii, Portugalii, Łotwy, Węgier, Luksemburga, Finlandii, Grecji, Rumunii, Bułgarii, Belgii i Słowacji. Spośród najbliższych sąsiadów województwa podlaskiego znalazło się lubelskie, które może być ewentualnym konkurentem regionu północno-wschodniej Polski. Pozostałe regiony sąsiadujące z województwem podlaskim (województwo warmińsko-mazurskie i region Olicki) znalazły się w skupieniu o wyższej konkurencyjności. Województwo mazowieckie także posiada wyższy potencjał, jednakże ze względu na omówione w poprzednim rozdziale czynniki – należy uznać je raczej za potencjalny rynek sprzedaży podlaskich ofert turystycznych, niż za konkurenta.

Porównania dokonane metodą analizy skupień pokazały bardzo niską pozycję województwa podlaskiego w porównaniu do pozostałych regionów Unii Europejskiej (NUTS 2). Jak już wspomniano, porównań tych dokonano w oparciu o dane dostępne dla wszystkich regionów (w czasie prowadzenia porównań statystycznych). Wprawdzie sytuacja regionu poprawiła się we wszystkich omawianych obszarach, najbardziej zaś w zakresie wzrostu liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom, jednak nadal jest to region znajdujący się wśród najrzadziej odwiedzanych przez turystów oraz o najmniejszej liczbie obiektów noclegowych.

6.3. Identyfikacja działań, jakie należy wdrożyć by województwo podlaskie mogło podjąć realną konkurencję

W celu wskazania założeń ukierunkowanych na podjęcie realnych działań umożliwiających województwu podlaskiemu osiągnięcie w przyszłości przewagi konkurencyjnej wśród województw Polski w sferze turystyki, jako uzupełniającej gałęzi gospodarki regionu, przygotowano i przeprowadzono badanie eksperckie metodą *Delphi*. Tezy do badania zostały sformułowane na podstawie przeprowadzonych analiz oceny potencjału turystycznego województwa podlaskiego oraz jego pozycji na tle województw Polski i regionów UE, oraz obserwowanych zmian w sektorze turystycznym w latach 2007 i 2013.

W badaniu wzięło udział 13. ekspertów posiadających wiedzę i kompetencje w zakresie turystyki. Badanie przeprowadzono w 3 etapach. W pierwszym etapie, zespół wykonawców, opierając się na przeprowadzonych wcześniej analizach, sformułował 5 tez, które brzmiały:

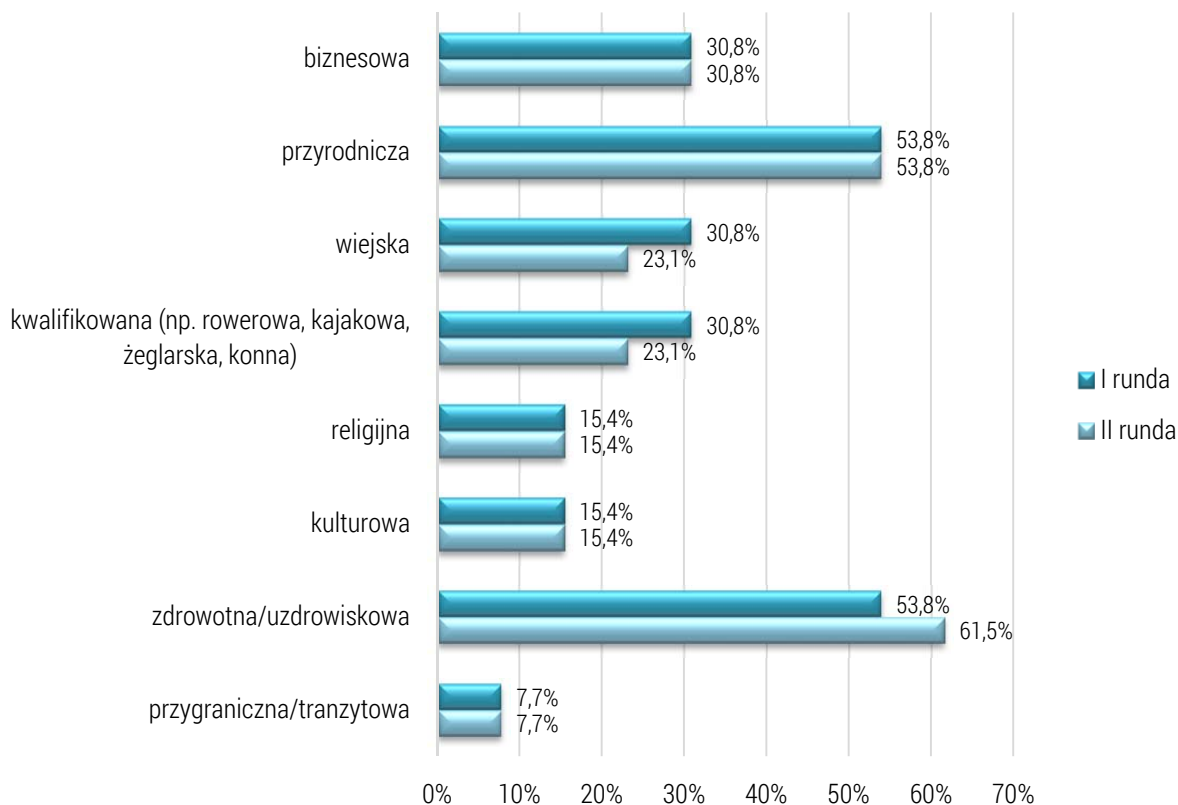
- **Teza 1.** Unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego będą stanowić podstawę do tworzenia zróżnicowanych produktów turystycznych warunkujących przewagę konkurencyjną regionu.
- **Teza 2.** W województwie podlaskim powstaną ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe.
- **Teza 3.** W województwie podlaskim zrealizowane zostaną inwestycje turystyczne podwyższające poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów.
- **Teza 4.** Aktywna współpraca pomiędzy wieloma podmiotami i instytucjami zdynamizuje rozwój turystyki w województwie podlaskim.
- **Teza 5.** Szeroko zakrojona promocja oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych przyczyni się do zwiększenia ruchu turystycznego.

Jednocześnie został przygotowany elektroniczny formularz badawczy, który w drugim etapie został rozesłany do 13. ekspertów z dziedziny turystyki. Po otrzymaniu uzupełnionych formularzy, zespół wykonawców przygotował zbiorcze analizy wyników z I rundy badania. W trzecim etapie badania eksperci ponownie otrzymali formularz badawczy, przy czym zostały w nim dodatkowo zaprezentowane w formie graficznej zbiorcze wyniki przedstawiające opinię wszystkich ekspertów biorących udział w I rundzie badania *Delphi*. Po zapoznaniu się z zaprezentowanymi wynikami w II rundzie badania, eksperci mogli zmienić swoją opinię na wskazany temat, zaznaczając na nowo odpowiedź lub pozostać przy dotychczasowej.

Teza 1. Unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego będą stanowić podstawę do tworzenia zróżnicowanych produktów turystycznych warunkujących przewagę konkurencyjną regionu.

W odniesieniu do tezy 1, eksperci wskazali, iż turystyka zdrowotna i uzdrowiskowa (61,5%) oraz przyrodnicza (53,8%), rozwijające się w oparciu o unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego, będą warunkowały osiągnięcie przewagi konkurencyjnej województwa w sferze turystyki wśród pozostałych województw Polski. Nieco niżej respondenci uplasowali turystykę biznesową (30,8%) oraz wiejską (23,1%), a także kwalifikowaną (23,1%), co oznacza, iż w ich opinii będą miały one mniejszy udział

w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej regionu w przyszłości. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania zaprezentowano na rysunku 52.

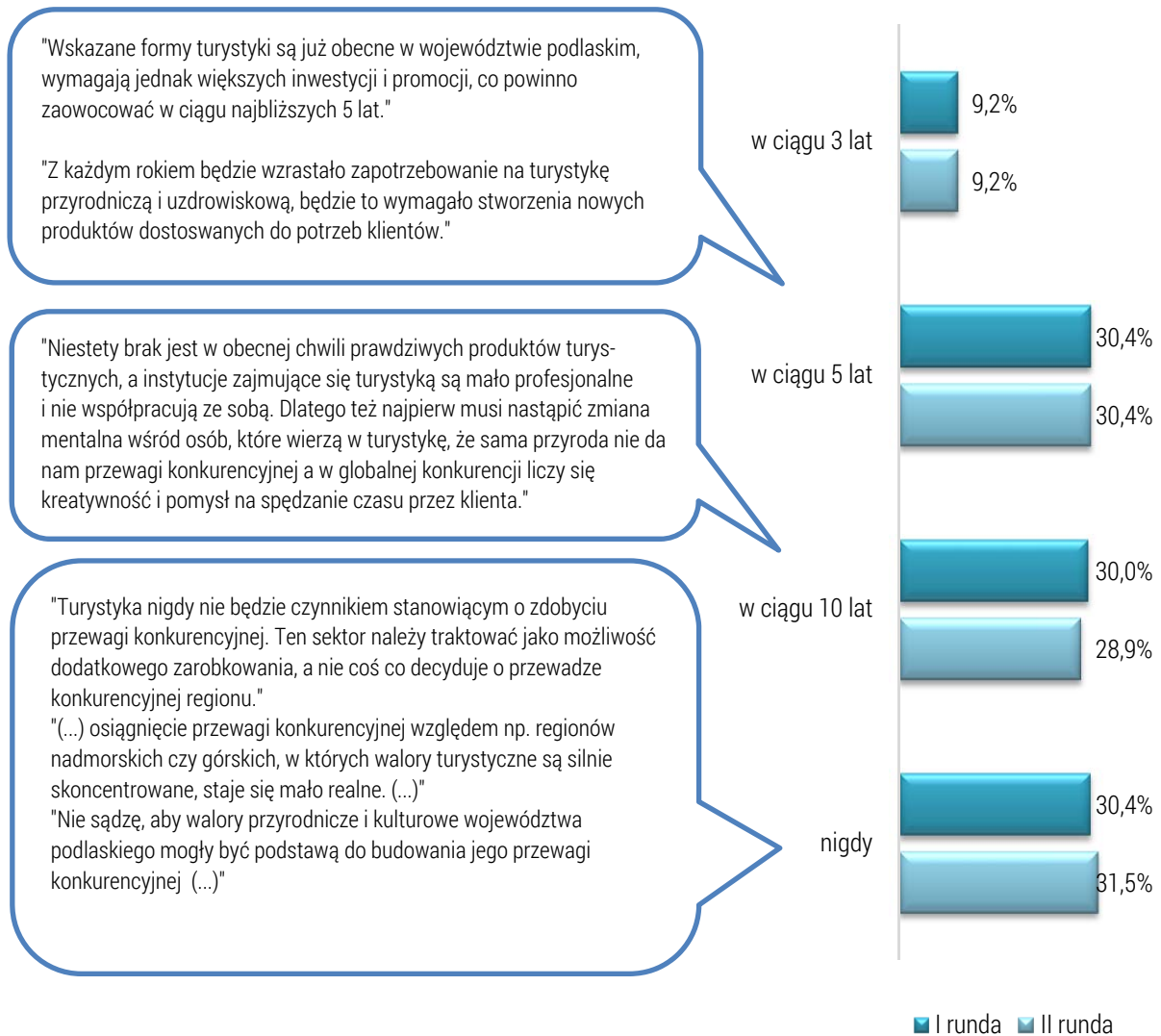

Rys. 52. **Formy turystyki warunkujące osiągnięcie przewagi konkurencyjnej województwa podlaskiego w sferze turystyki wśród pozostałych województw Polski – opinie ekspertów na podstawie badania Delphi**

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą *Delphi*.

Jednym z elementów badania metodą *Delphi* było określenie przez respondentów prawdopodobieństwa realizacji tezy w przyszłości. Możliwe było wskazanie trzech przedziałów czasowych: w ciągu 3 lat, w ciągu 5 lat oraz w ciągu 10 lat. Badania mogli również wskazać, iż teza w ogóle nie zostanie zrealizowana.

W przypadku tezy 1, eksperci mieli podzielone zdania zarówno w I, jak i II rundzie badania. Ostatecznie, iż realizacja tezy w ciągu 5 lat jest możliwa wskazało 30,4% badanych, a w ciągu 10 lat – 28,9%. Odmienną opinię, wskazującą na niezrealizowanie założeń tezy w przyszłości, wskazało 31,5% ekspertów. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania, wzbogacony o wybrane komentarze ekspertów odnośnie do poszczególnych przedziałów czasowych realizacji tezy, zaprezentowano na rysunku 53.

Rys. 53. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Zespół wykonawców badania, podczas przygotowywania kwestionariusza z pytaniami do tezy, opracował listę czynników mogących sprzyjać realizacji sformułowanych stwierdzeń. Wyłoniono 8 następujących czynników:

- Aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka;
- Posiadanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki i koncepcji zagospodarowania turystycznego;
- Korzystna polityka turystyczna władz regionalnych;
- Wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne;
- System edukacji ustawicznej, sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności;
- Inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną w regionie;
- Wsparcie merytoryczne dla sektora *stricte* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych;

- Rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze.

Zadaniem ekspertów było określenie stopnia, w jakim wymienione czynniki sprzyjają realizacji danej tezy. Oceny dokonywali oni, wykorzystując 5-stopniową skalę z wyróżnionymi punktami: w bardzo dużym stopniu, w dużym stopniu, w średnim stopniu, w niskim stopniu oraz w bardzo niskim stopniu. Ponadto, respondenci mogli zaznaczyć, iż nie mają zdania na dany temat, oraz że konkretny czynnik nie ma związku z założoną tezą.

W celu oceny, pod względem siły sprzyjania w realizacji danej tezy, dla każdego czynnika wyznaczono wskaźnik sprzyjania (Ws) realizacji tezy (według wzoru¹²⁹):

$$Ws = \frac{n_{BD} \cdot 100 + n_D \cdot 75 + n_S \cdot 50 + n_N \cdot 25 + n_{BN} \cdot 0}{n - (n_{NZ} + n_{nzw})} \quad (1)$$

gdzie:

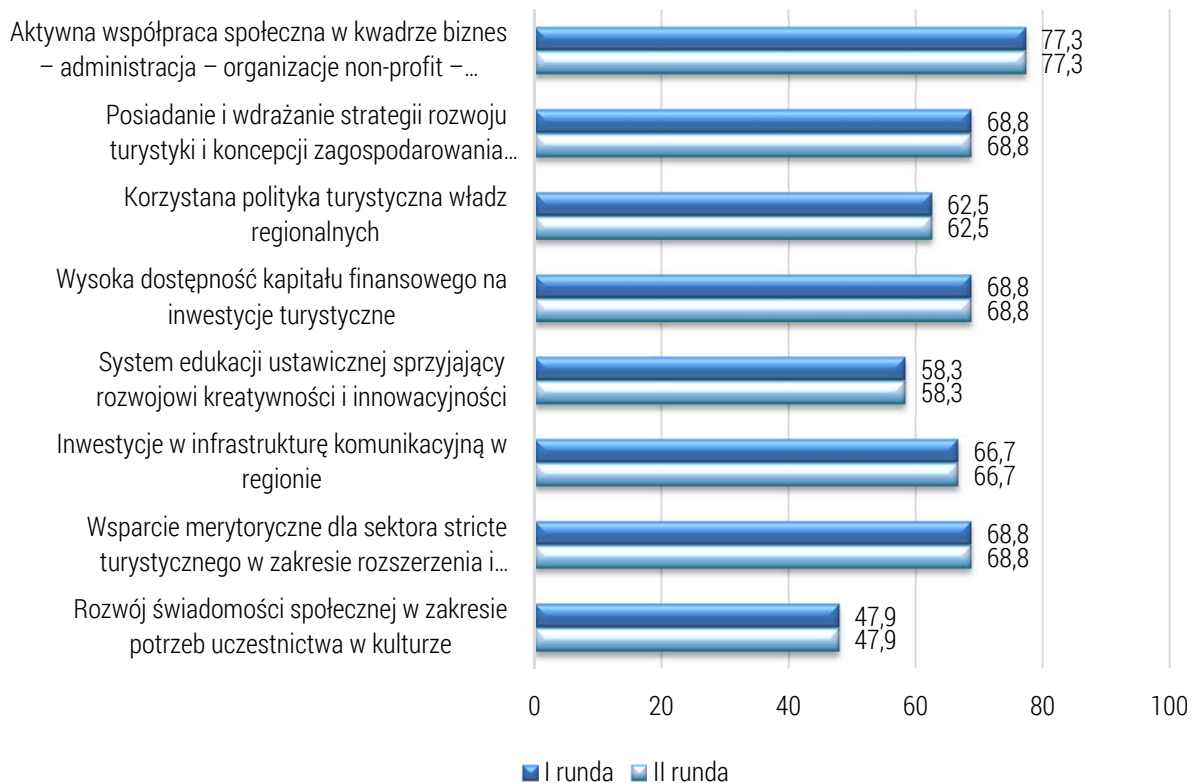
n_{BD} – liczba odpowiedzi „w bardzo dużym stopniu”,
 n_D – liczba odpowiedzi „w dużym stopniu”,
 n_S – liczba odpowiedzi „w średnim stopniu”,
 n_N – liczba odpowiedzi „w bardzo niskim stopniu”,
 n_{BN} – liczba odpowiedzi „w bardzo niskim stopniu”,
 n_{NZ} – liczba odpowiedzi „nie mam zdania”,
 n_{nzw} – liczba odpowiedzi „czynnik nie ma związku z tezą”,
 n – liczba wszystkich odpowiedzi.

Wskaźnik przyjmuje wartości z zakresu od 0 do 100, przy czym poziom liczbowy wskaźnika powyżej 50 świadczy o wysokim stopniu, w jakim czynnik sprzyja realizacji tezy. Im wartość wskaźnika jest bliższa 100, tym stopień sprzyjania jest wyższy. Wskaźniki poniżej 50 oznaczają niski stopień, w jakim dany czynnik sprzyja realizacji tezy. Im wartość wskaźnika jest bliższa zero, tym stopień jego oddziaływania jest niższy¹³⁰.

W przypadku tezy 1, zgodnie z którą unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego miałyby stanowić podstawę do tworzenia zróżnicowanych produktów turystycznych warunkujących przewagę konkurencyjną regionu, czynnikiem o najwyższym wskaźniku sprzyjania jej realizacji jest *aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka*. Według ekspertów, realizacji tej tezy silnie sprzyja także posiadanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki i koncepcji zagospodarowania turystycznego, wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz wsparcie merytoryczne dla sektora *stricte* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych. Czynnikiem najmniej sprzyjającym realizacji tezy 1 jest rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze (rys. 54).

¹²⁹ J. Nazarko, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Metodologia i instrumentarium badawcze*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowska, Warszawa 2013; J. Nazarko, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze rozwoju innowacyjnego mazowieckich przedsiębiorstw*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowska, Warszawa 2013, s. 106; J. Ejdyś, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze rozwoju lokalnego województwa mazowieckiego*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowska, Warszawa 2013, s. 112; K. Dębkowska, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze wzrostu gospodarczego województwa mazowieckiego*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowska, Warszawa 2013, s. 97.

¹³⁰ Tamże.

Rys. 54. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Zespół wykonawców badania, podczas przygotowywania kwestionariusza z pytaniami do tez, opracował również listę czynników ograniczających (barier) realizacji sformułowanych tez. Wyłoniono 11 następujących czynników:

- ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców;
- rozproszenie ruchu turystycznego w województwie;
- niskie kompetencje społeczeństwa;
- mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej;
- niedostateczna liczba kluczowych obiektów rekreacyjno-turystycznych w województwie;
- niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego;
- koncentracja działań promocyjnych w miejscu recepcji turystycznej;
- mało zróżnicowana oferta usług turystycznych;
- brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem;
- niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie;
- słabe skomunikowanie obszarów atrakcyjnych turystycznie.

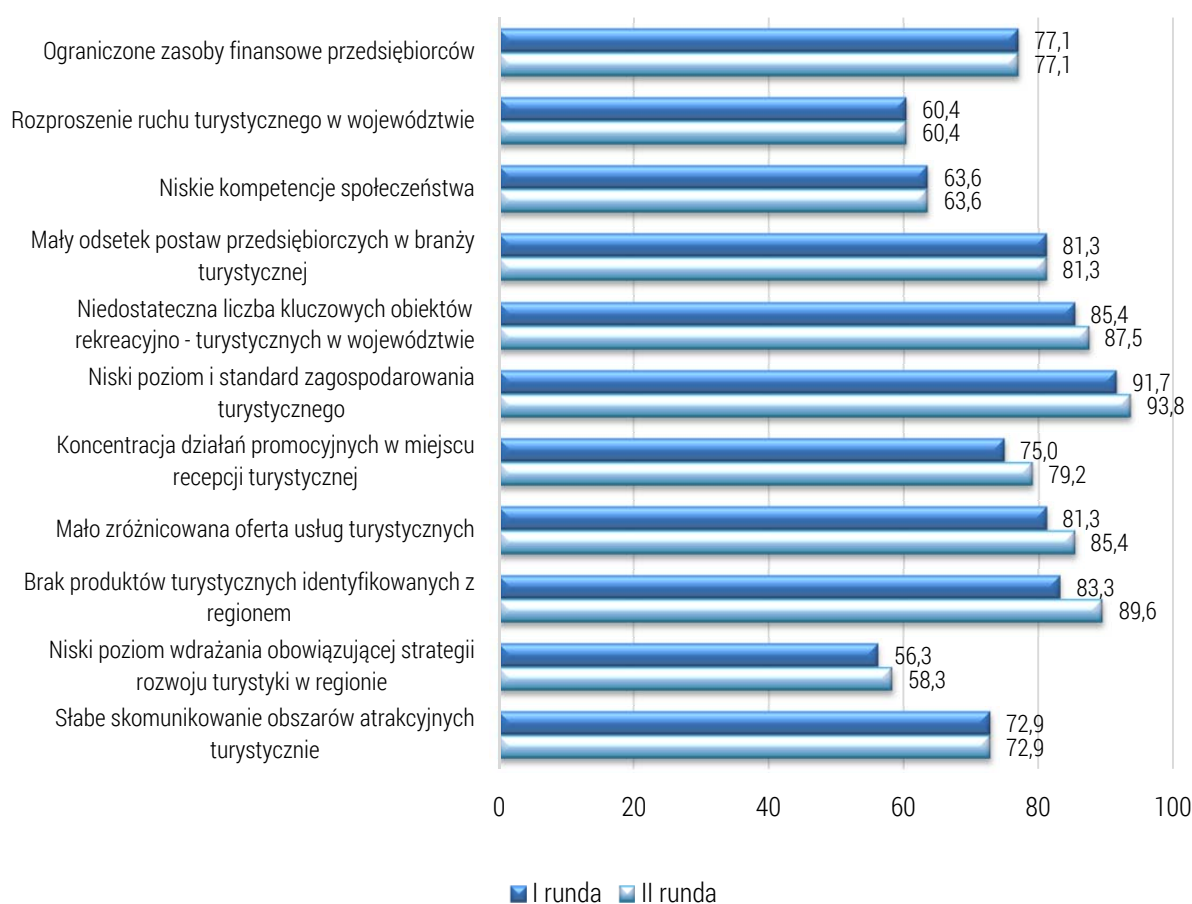
Zadaniem ekspertów było określenie stopnia, w jakim wymienione czynniki ograniczają realizację danej tezy. Oceny dokonywali wykorzystując 5-stopniową skalę, z oznaczeniami: w bardzo dużym stopniu, w dużym stopniu, w średnim stopniu, w niskim stopniu oraz w bardzo niskim stopniu. Ponadto, respondenci mogli zaznaczyć, że nie mają zdania na dany temat, oraz że konkretny czynnik nie ma związku z założoną tezą.

W celu oceny czynników, pod względem ich siły ograniczania (utrudniania) w realizacji danej tezy, dla każdego czynnika wyznaczono wskaźnik barier (W_B) realizacji tezy (według wzoru¹³¹):

$$W_B = \frac{n_{BD} \cdot 100 + n_D \cdot 75 + n_S \cdot 50 + n_N \cdot 25 + n_{BN} \cdot 0}{n - (n_{NZ} + n_{nzw})} \quad (2)$$

gdzie:

- n_{BD} – liczba odpowiedzi „w bardzo dużym stopniu”,
- n_D – liczba odpowiedzi „w dużym stopniu”,
- n_S – liczba odpowiedzi „w średnim stopniu”,
- n_N – liczba odpowiedzi „w bardzo niskim stopniu”,
- n_{BN} – liczba odpowiedzi „w bardzo niskim stopniu”,
- n_{NZ} – liczba odpowiedzi „nie mam zdania”,
- n_{nzw} – liczba odpowiedzi „czynnik nie ma związku z tezą”,
- n – liczba wszystkich odpowiedzi.

Rys. 55. Stopień utrudniania realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

¹³¹ J. Nazarko, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Metodologia...*; J. Nazarko, *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze ...*, op. cit., s. 112; J. Ejdyś, *Regionalny ...*, op. cit., s. 116; K. Dębowska, *Regionalny ...*, op. cit., s. 101.

Wskaźnik przyjmuje wartości z zakresu od 0 do 100, przy czym poziom liczbowy wskaźnika powyżej 50 świadczy o wysokim stopniu w jakim czynnik ogranicza (utrudnia) realizację tezy. Im wartość wskaźnika jest bliższa 100, tym stopień utrudniania jest wyższy. Wskaźniki poniżej 50 oznaczają niski stopień w jakim dany czynnik utrudnia realizację tezy. Im wartość wskaźnika jest bliższa zero, tym stopień utrudniania jest niższy¹³².

W przypadku tezy 1, czynnikiem o najwyższym wskaźniku utrudniania jej realizacji jest *niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego*. Według ekspertów, do znaczących barier realizacji tej tezy należą także elementy związane z brakiem produktów turystycznych identyfikowanych z regionem, niedostateczna liczba kluczowych obiektów rekreacyjno-turystycznych w województwie oraz mało zróżnicowana oferta usług turystycznych. Czynnikiem najmniej utrudniającym realizację tezy jest niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie (rys. 55).

W kwestionariuszu badawczym eksperci zostali poproszeni również o wskazanie działań, jakie należy podjąć, aby dana teza została zrealizowana. Respondenci wskazali następujące działania, które, ich zdaniem, są niezbędne do realizacji tezy 1:

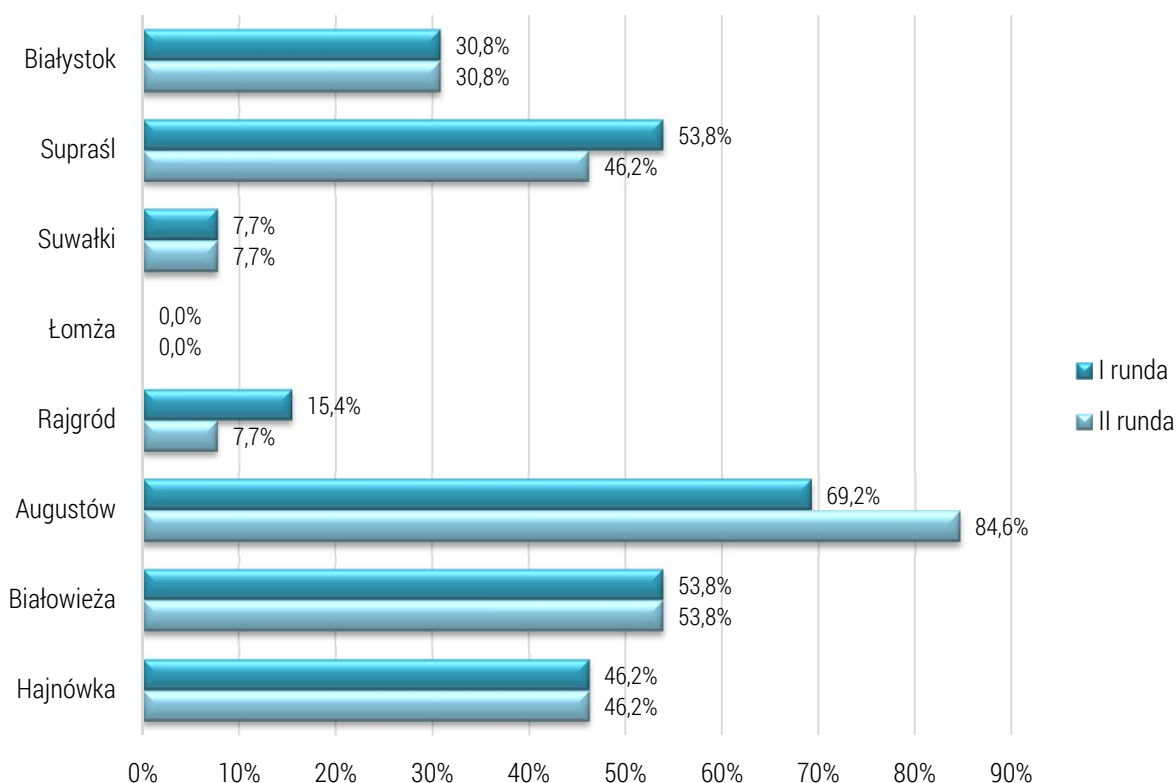
- „Stworzyć dobre programy rozwoju wskazanych form turystyki, skorelowane ze sobą w sferze organizacyjnej, inwestycyjnej i marketingowej. Przygotować atrakcyjne tereny pod inwestycje turystyczne”
- „Opracować nową strategię rozwoju turystyki w regionie”;
- „Opracować ofertę inwestycyjną dla światowego biznesu turystycznego, z dobrymi produktami turystycznymi i realnym biznesplanem”;
- „Rozpoznać potencjał dla rozwoju określonych form turystyki”;
- „Dokonać segmentacji potencjalnych rynków wysyłających i skoncentrować się na obszarach, w których oferta województwa jest już znana i które reprezentują duży potencjał popytu turystycznego”;
- „...Konieczne są prace zmierzające do sieciowania i tworzenia wspólnych, kompleksowych produktów turystycznych”;
- „Stworzyć atrakcyjną ofertę usług turystyki zdrowotnej/uzdrowskiej w regionie”;
- „Przeprowadzenie badań i wyodrębnienie jądra atrakcyjności turystycznej regionu pierwszorzędowego (obiekt lub miejsce identyfikowane z regionem, np. wieża Eiffla w Paryżu) i drugorzędowego, opracowanie marki regionu w oparciu o jądro pierwszorzędowe regionu, opracowanie kampanii promocyjnej opartej o markę regionu ...”;
- „...należałoby podjąć działania skierowane na skoncentrowany rozwój usług i zagospodarowanie turystyczne maksymalnie w kilku najbardziej atrakcyjnych turystycznie (unikatowych w skali kraju) lokalizacjach województwa (np. Białowieża). Działania powinny być dodatkowo skoncentrowane na potrzeby tych klientów, którzy mogą przyczynić się do znaczącego zwiększenia przychodów z działalności turystycznej, tj. przede wszystkim turystów zamożnych”;
- „Rozwój szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, w tym inwestycji o zasięgu regionalnym (tzn. takich, których powstanie będzie wiązało się z przyjazdami turystów odwiedzających region po raz pierwszy”.

¹³² Tamże.

Teza 2. W województwie podlaskim powstaną ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe.

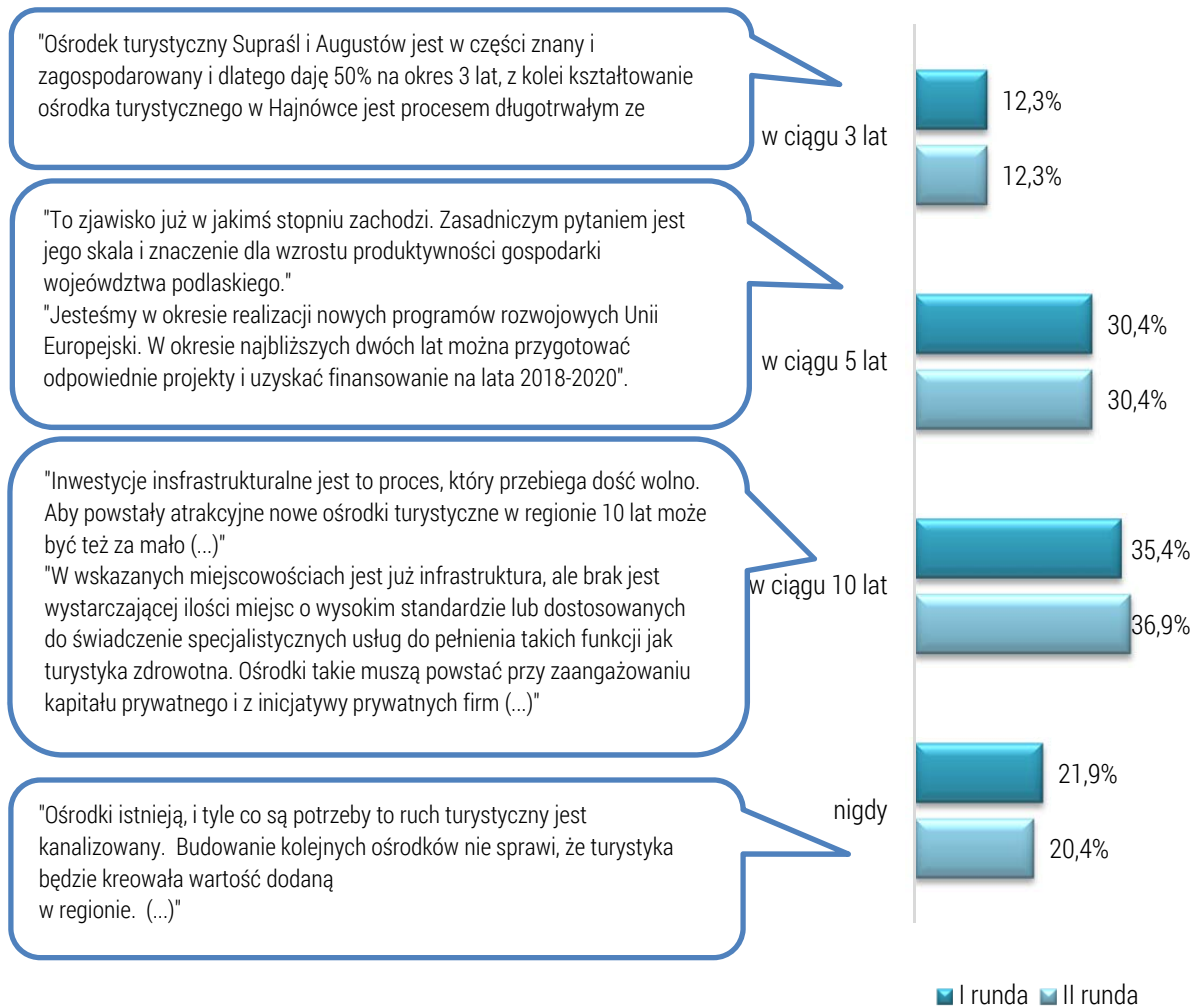
Ekspertci uznali, iż ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe powinny zostać zlokalizowane przede wszystkim w Augustowie (84,6%) i Białowieży (53,8%). W dalszej kolejności wskazali Supraśl i Hajnówkę. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania *Delphi* zaprezentowano na rysunku 56.

Rys. 56. **Miejsca lokalizacji ośrodków turystycznych – opinie ekspertów w badaniu *Delphi***

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą *Delphi*.

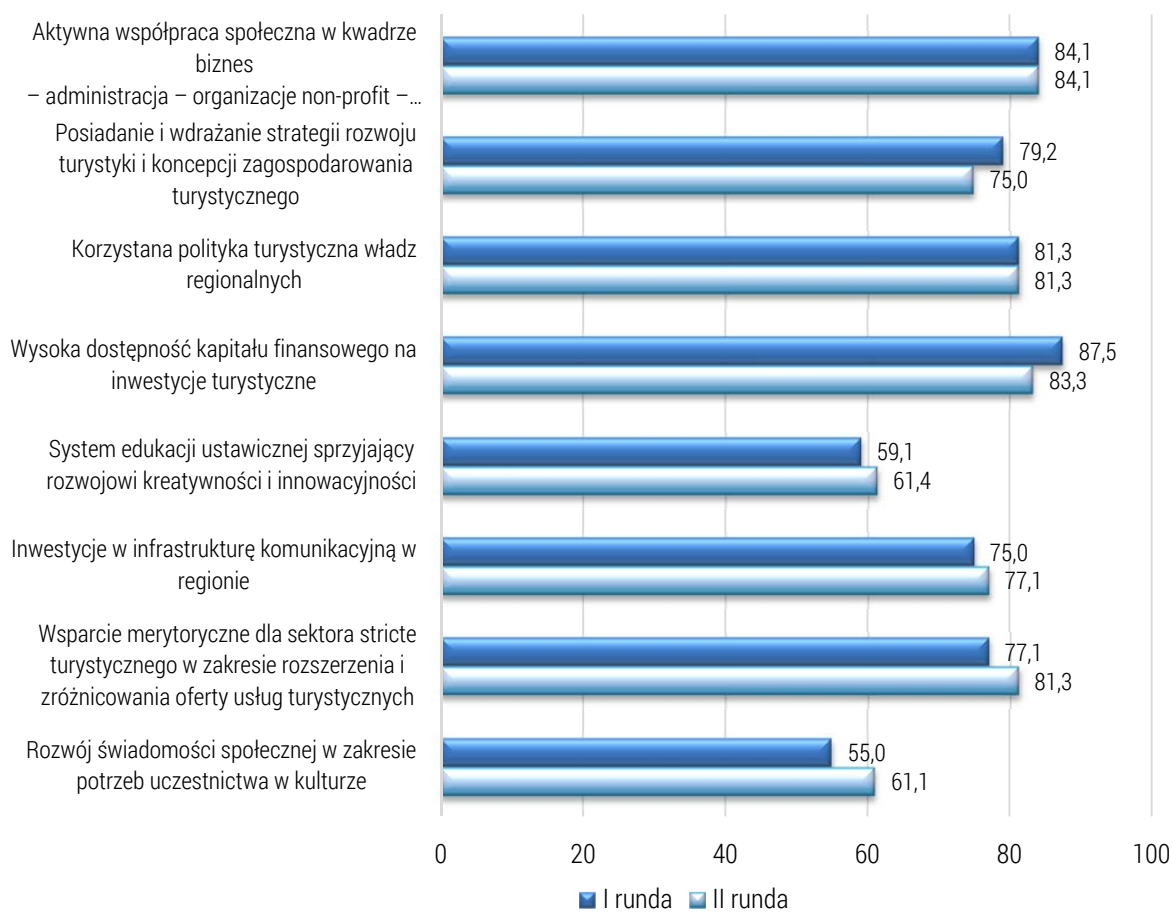
Ekspertci uznali, iż najbardziej prawdopodobny czas realizacji tezy, zgodnie z którą miałyby powstać ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe, to najbliższe 5 (30,4%) do 10 lat (36,9%). Odminną opinię, wskazującą na niezrealizowanie założeń tezy w przyszłości, wskazało 20,4% ekspertów. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania, wzbogacony o wybrane komentarze ekspertów odnośnie do poszczególnych przedziałów czasowych realizacji tezy, zaprezentowano na rysunku 57.

Rys. 57. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

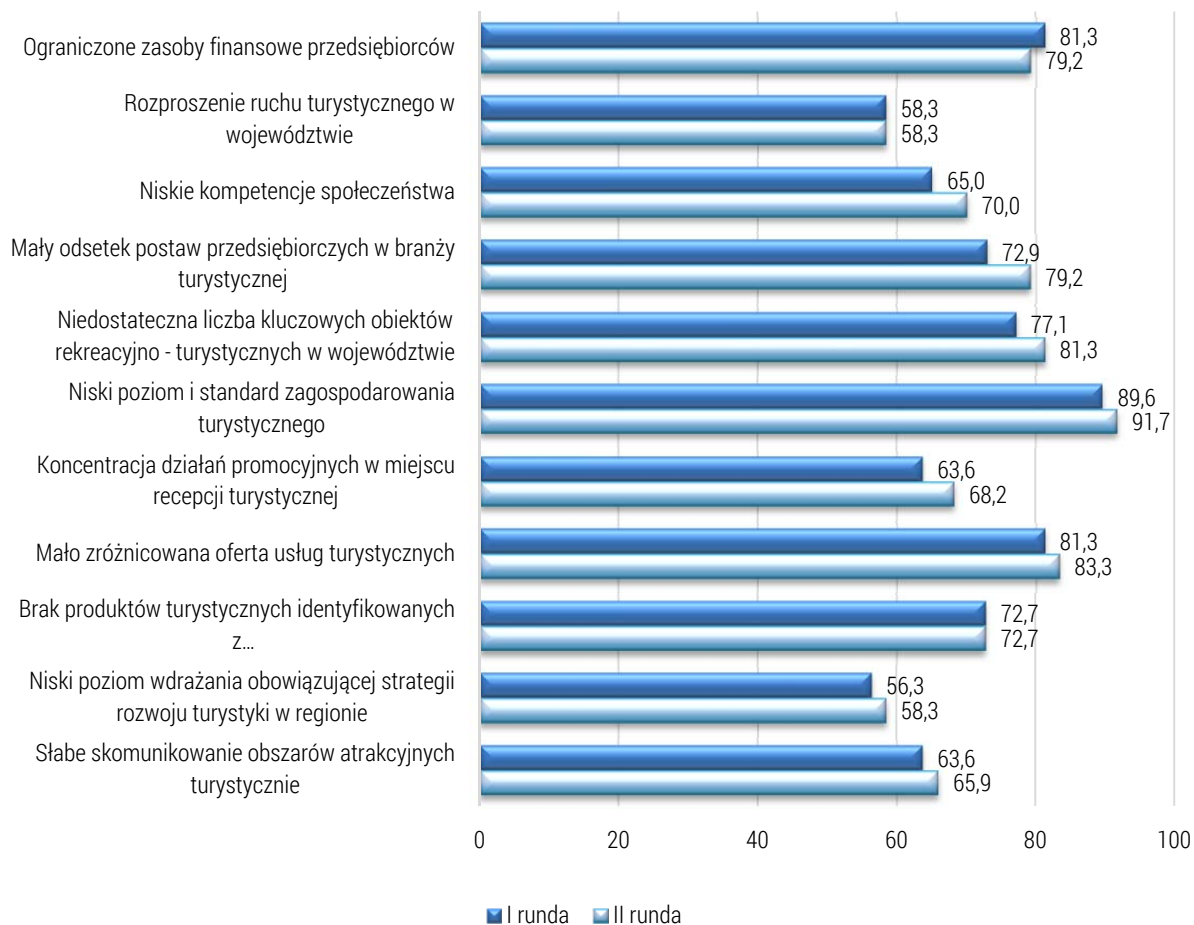
Za czynniki o najwyższym wskaźniku sprzyjania realizacji tezy 2, eksperci uznali *aktywną współpracę społeczną w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka* oraz *wysoką dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne*. Realizacji tej tezy sprzyja także wsparcie merytoryczne dla sektora *stricte* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych oraz korzystna polityka turystyczna władz regionalnych. Najmniej sprzyjającymi realizacji tezy 2 czynnikami są: rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze oraz system edukacji ustawicznej sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności (rys. 58).

Rys. 58. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Za czynniki o najwyższym wskaźniku utrudniania realizacji tezy 2, respondenci uznali *niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego, mało zróżnicowaną ofertę usług turystycznych oraz niedostateczną liczbę kluczowych obiektów rekreacyjno-turystycznych w województwie*. Według ekspertów, do znaczących barier realizacji tej tezy należą także ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców oraz mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej. Czynniki najmniej utrudniającymi realizację tezy, są: niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie oraz rozproszenie ruchu turystycznego (rys. 59).

Rys. 59. Stopień utrudniania realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

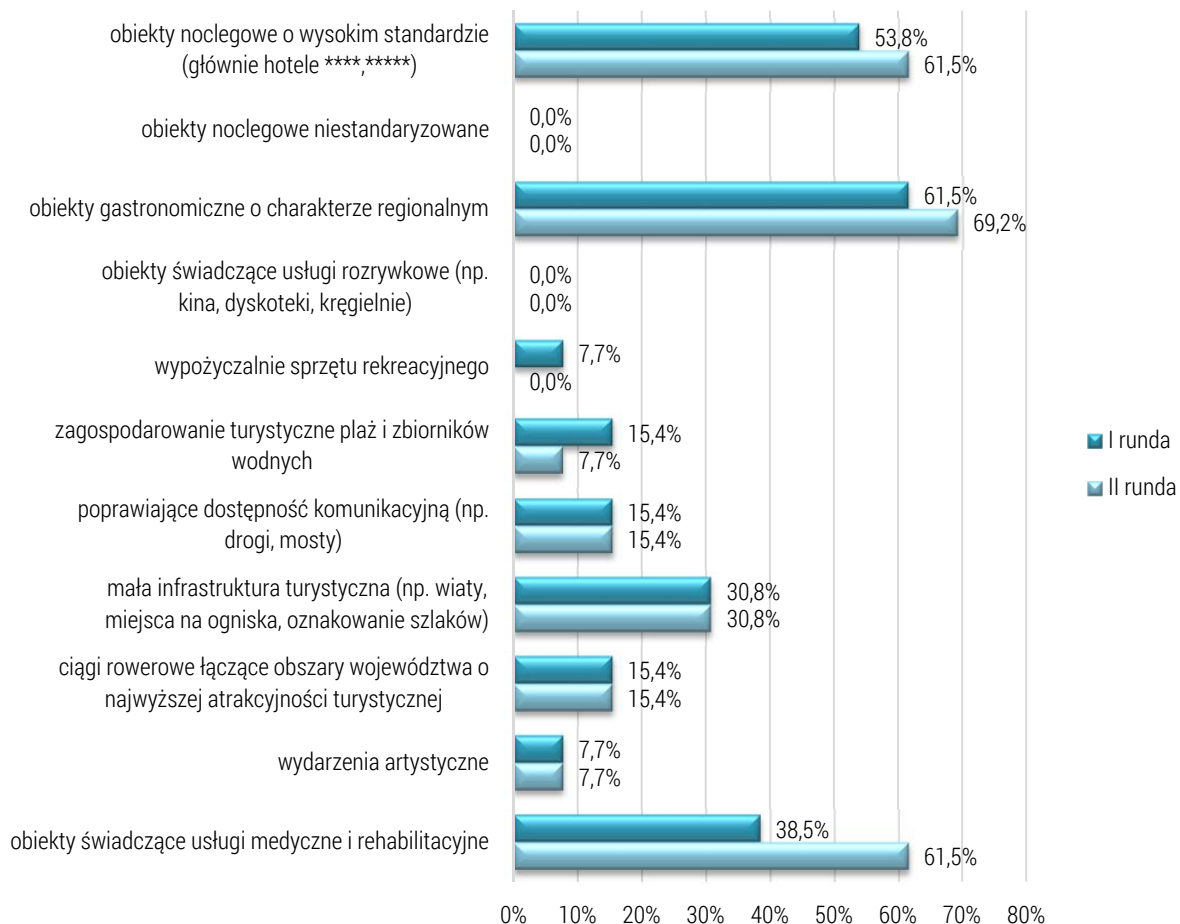
W trakcie badania respondenci zostali poproszeni również o wskazanie działań, jakie należy podjąć, aby dana teza została zrealizowana. W przypadku tezy 2, zdaniem ekspertów, należy podjąć następujące działania w celu jej realizacji:

- „Opracowanie planu zagospodarowania turystycznego dla województwa, a następnie, w oparciu o ten plan, stworzenie programów rozwoju turystyki dla wyodrębnionych ośrodków turystycznych”;
- „Samorząd wojewódzki, samorządy powiatowe i gminne powinny wskazać, a nawet wyznaczyć tereny pod wielkie inwestycje turystyczne, które mogą podjąć globalne przedsiębiorstwa turystyczne. Trzeba przestawić się na myślenie globalne. Może to być hasło „Tysiąc nowych hoteli do 2030 roku” Myślenie lokalne lub regionalne wielki kapitał turystyczny nie interesuje. Przyjęcie takiego hasła oznacza nowe spojrzenie na zagospodarowanie przestrzenne województwa, na infrastrukturę komunalną i turystyczną oraz na przygotowanie kadry dla potrzeb hotelarstwa i obsługi ruchu turystycznego”;
- „Wspólnie wypracować wizję rozwoju, sposób pozycjonowania danego ośrodka i jego oferty”;

- „Przygotować odpowiednie oferty, poszukać partnerów w województwie i poza województwem, także inwestorów”;
- „Należy nawiązać kontakty ze światowym biznesem turystycznym. Doprowadzić do wizyty w województwie możliwie dużej grupy biznesmenów, bankowców i innych specjalistów, którym przedstawić koncepcję „Zielonej Riwieri”, pokazać miejsca pod inwestycje, miejsca zielonej rekreacji i terapii oraz atrakcje turystyczne – przyrodnicze i kulturowe. Wizyta powinna być tak przygotowana i zrealizowana, aby zakończyła się podpisaniem listów intencyjnych dotyczącym zakresu dalszych prac koncepcyjnych”;
- „Zachęcać kapitał prywatny do inwestowania w regionie, przygotować tereny pod inwestycje turystyczne”;
- „Po pierwsze, należałoby skoncentrować działania na maksymalnie kilku obszarach. ... po ewentualnym wykształceniu się w tych obszarach pełnej infrastruktury, niezbędne wydaje się podjęcie współpracy tych ośrodków z sąsiadującymi z nimi jednostkami terytorialnymi. Pozwoli to nie tylko wpłynąć pozytywnie na ruch turystyczny w tych ostatnich, ale także może przyczynić się do wydłużenia pobytu ośrodkach o znacznie wyższym poziomie atrakcyjności turystycznej”.

Teza 3. W województwie podlaskim zrealizowane zostaną inwestycje turystyczne podwyższające poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów.

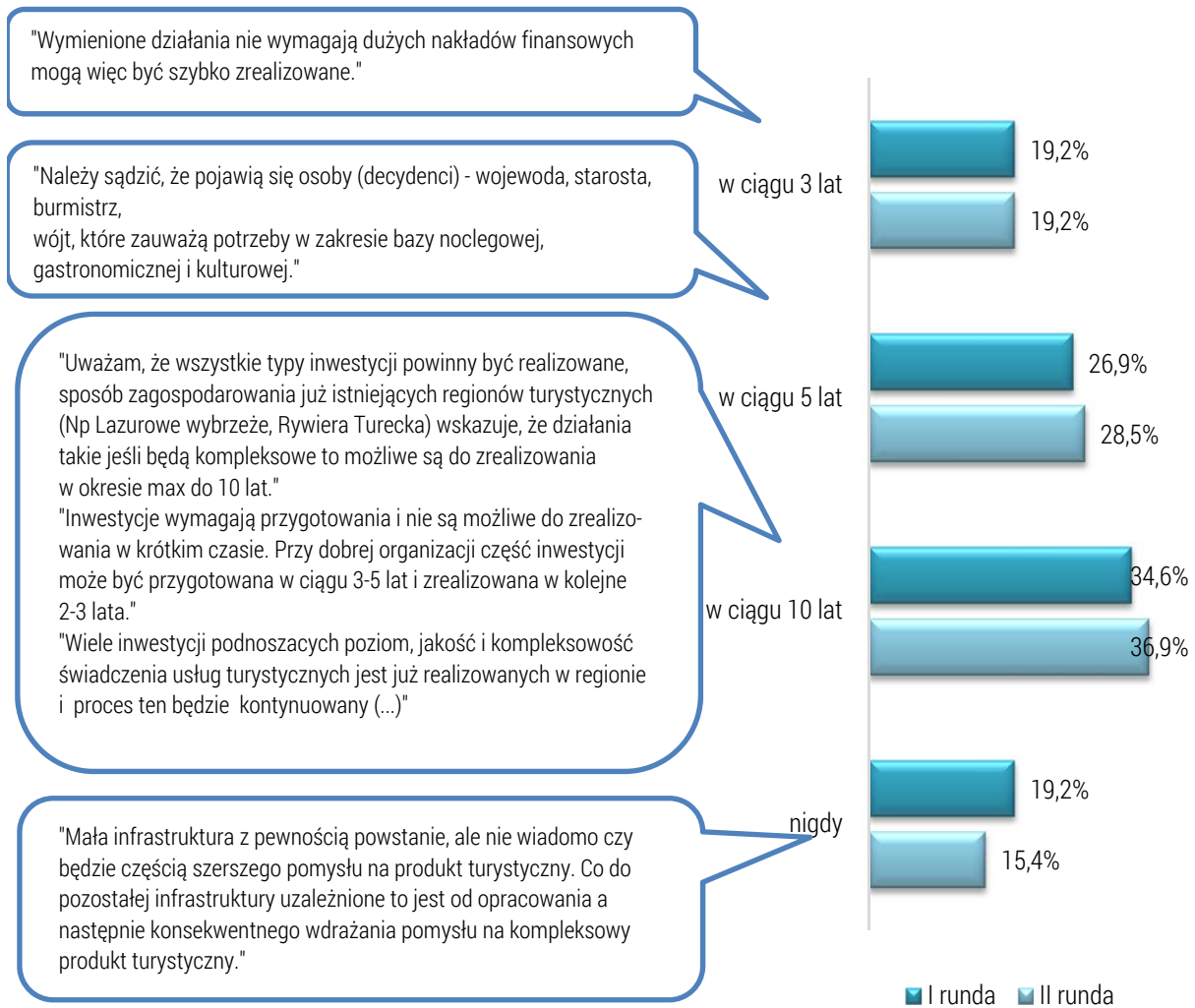
W odniesieniu do tezy 3, eksperci do niezbędnych, w celu zrealizowania inwestycji turystycznych, podwyższających poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów, zaliczyli stworzenie obiektów gastronomicznych o charakterze regionalnym (69,2%), wybudowanie obiektów noclegowych o wysokim standardzie (głównie hoteli ****, *****), (61,5%) oraz obiektów świadczących usługi medyczne i rehabilitacyjne (61,5%). W dalszej kolejności wskazali także przygotowanie małej infrastruktury turystycznej (30,8%). Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania zaprezentowano na rysunku 60.

Rys. 60. Rodzaje inwestycji turystycznych potrzebnych woj. podlaskiemu – w opinii ekspertów w badaniu Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

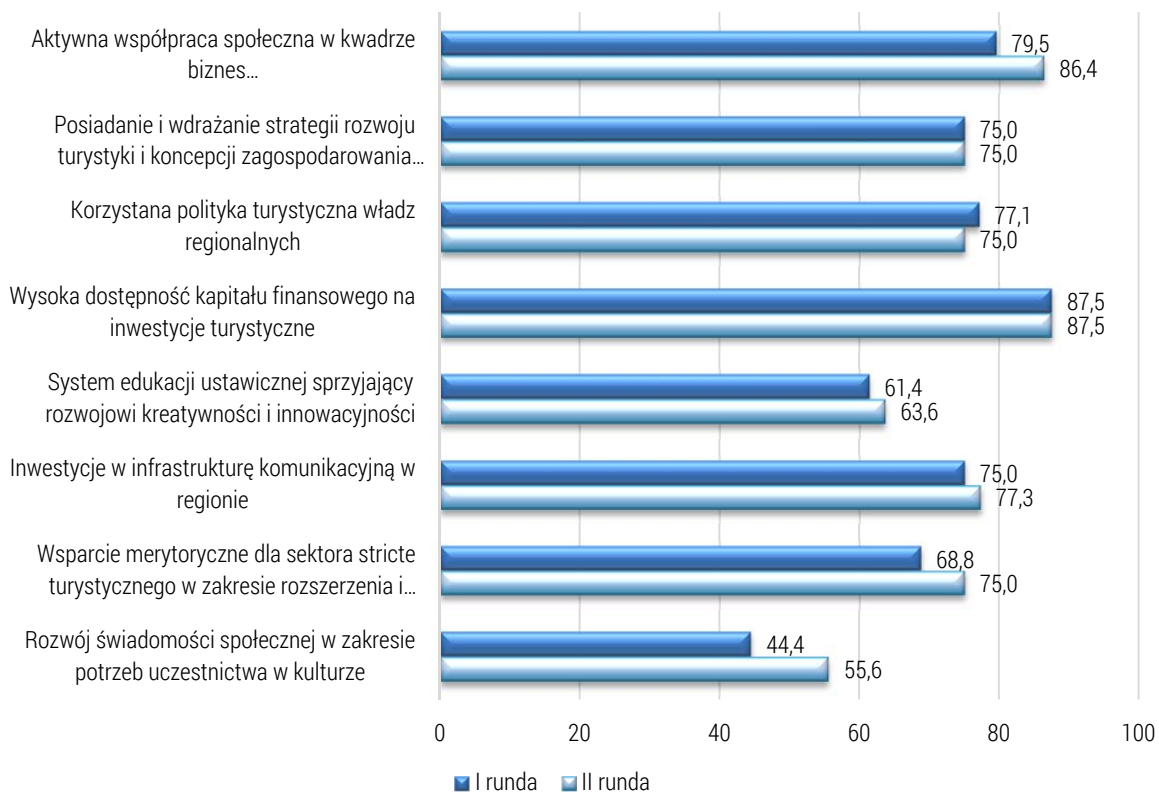
Badani wskazali, iż najbardziej prawdopodobny czas realizacji tezy, zgodnie z którą zrealizowane zostaną inwestycje turystyczne podwyższające poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów, to najbliższe 5 (28,5%) do 10 lat (36,9%). Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania, wzbogacony o wybrane komentarze ekspertów odnośnie do poszczególnych przedziałów czasowych realizacji tezy, zaprezentowano na rysunku 61.

Rys. 61. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 3 po I i II rundzie według eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą *Delphi*.

Eksperti biorący udział w badaniu za czynniki o najwyższym wskaźniku sprzyjania realizacji tezy 3 uznali *wysoką dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz aktywną współpracę społeczną w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka*. Najmniej sprzyjającymi realizacji tezy trzema czynnikami są: rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze oraz system edukacji ustawicznej sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności (rys. 62).

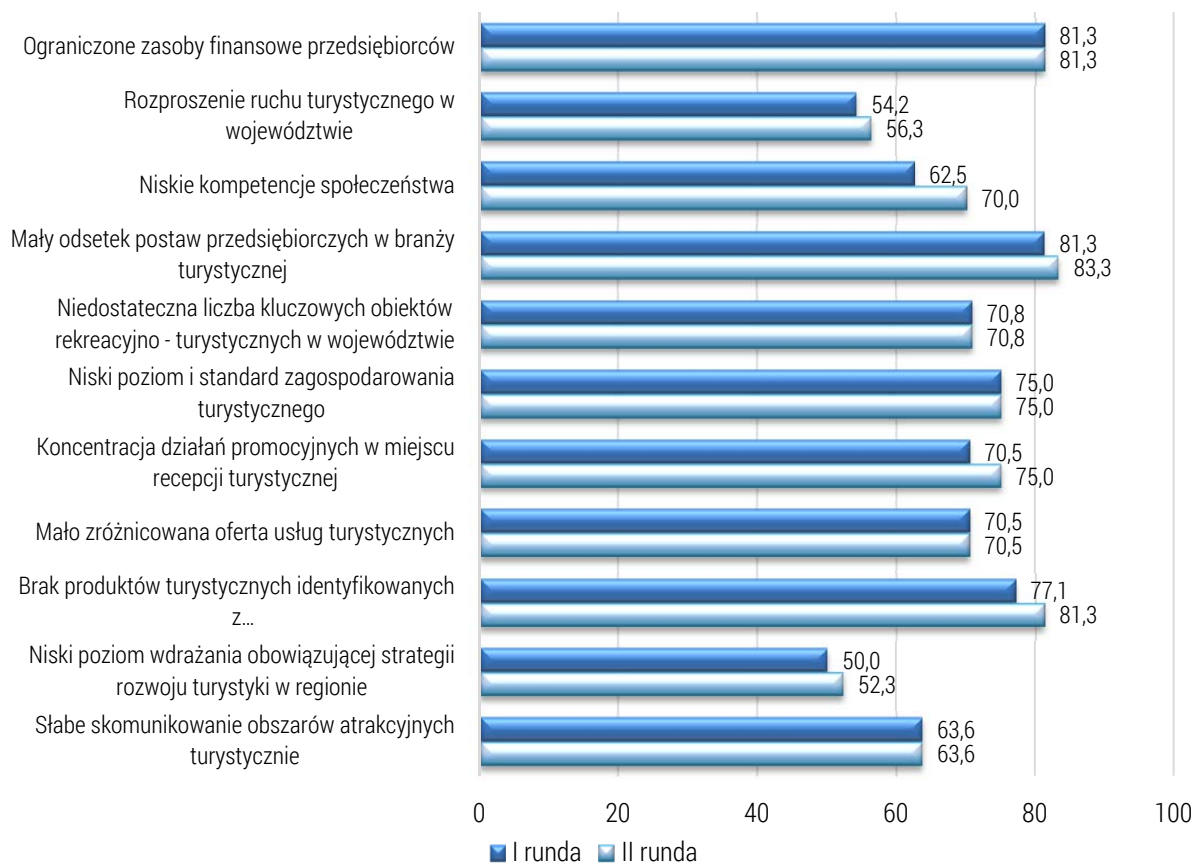

Rys. 62. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 3 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Eksperti biorący udział w badaniu, za czynniki o najwyższym wskaźniku utrudniania realizacji tezy 3, uznali *mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej, brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem oraz ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców*. Do znaczących barier realizacji tej tezy zaliczyli także niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego, a także koncentrację działań promocyjnych w miejscu recepcji turystycznej. Czynniki najmniej utrudniającymi realizację tezy, według nich, są: niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie oraz rozproszenie ruchu turystycznego (rys. 63).

Rys. 63. Stopień utrudniania realizacji tezy 3 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

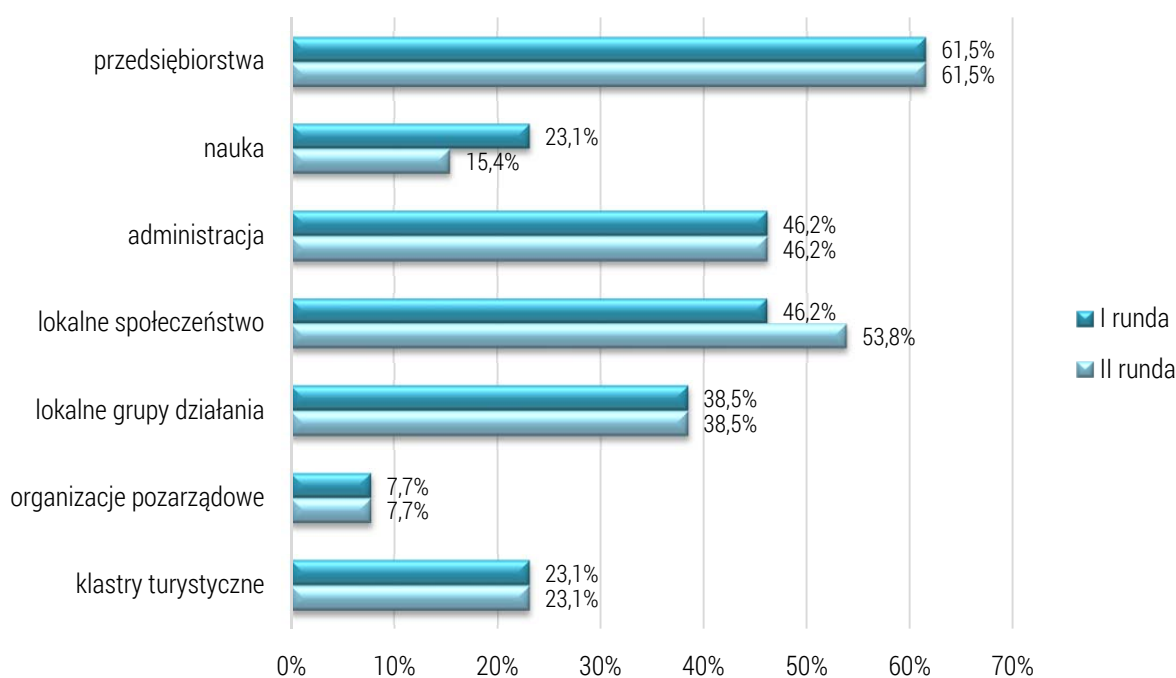
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Ekspertci zostali poproszeni również o wskazanie działań, jakie należy podjąć, aby dana teza została zrealizowana. W przypadku tezy 3, wskazali następujące działania niezbędne do zrealizowania:

- „Należy przemyśleć koncepcję poprawy infrastruktury komunalnej i komunikacyjnej przy zaangażowaniu środków samorządowych, programów Unii Europejskiej oraz globalnych inwestorów”;
- „Wytypować obiekty i tereny do objęcia programem i konsekwentnie go realizować, dbając o utrzymanie wysokiej jakości oferty”;
- „Edukować w zakresie jakości usług”;
- „Rozwijać współpracę na rzecz tworzenia kompleksowych produktów turystycznych w regionie”;
- „Podjąć szerszą współpracę między poszczególnymi samorządami w zakresie realizacji i promocji wybranych atrakcji (wybranych specjalizacji) turystycznych”;
- „Popularyzacja innowacyjności w turystyce, pozwalająca na zróżnicowanie typów inwestycji”;
- „Przyciąganie inwestorów zagranicznych, znane sieci hotelowe”;
- „Zachęty inwestycyjne (ulgi podatkowe) na wskazanych obszarach atrakcyjnych turystycznie”;
- „Należy zastanowić się nad nową redakcją strategii rozwoju turystyki w woj. podlaskim, ale dopiero po wizycie przedstawicieli globalnego biznesu turystycznego, poznaniu ich poglądu na naszą propozycję i oczekiwania”.

Teza 4. Aktywna współpraca pomiędzy wieloma podmiotami i instytucjami zdyktuje rozwój turystyki w województwie podlaskim.

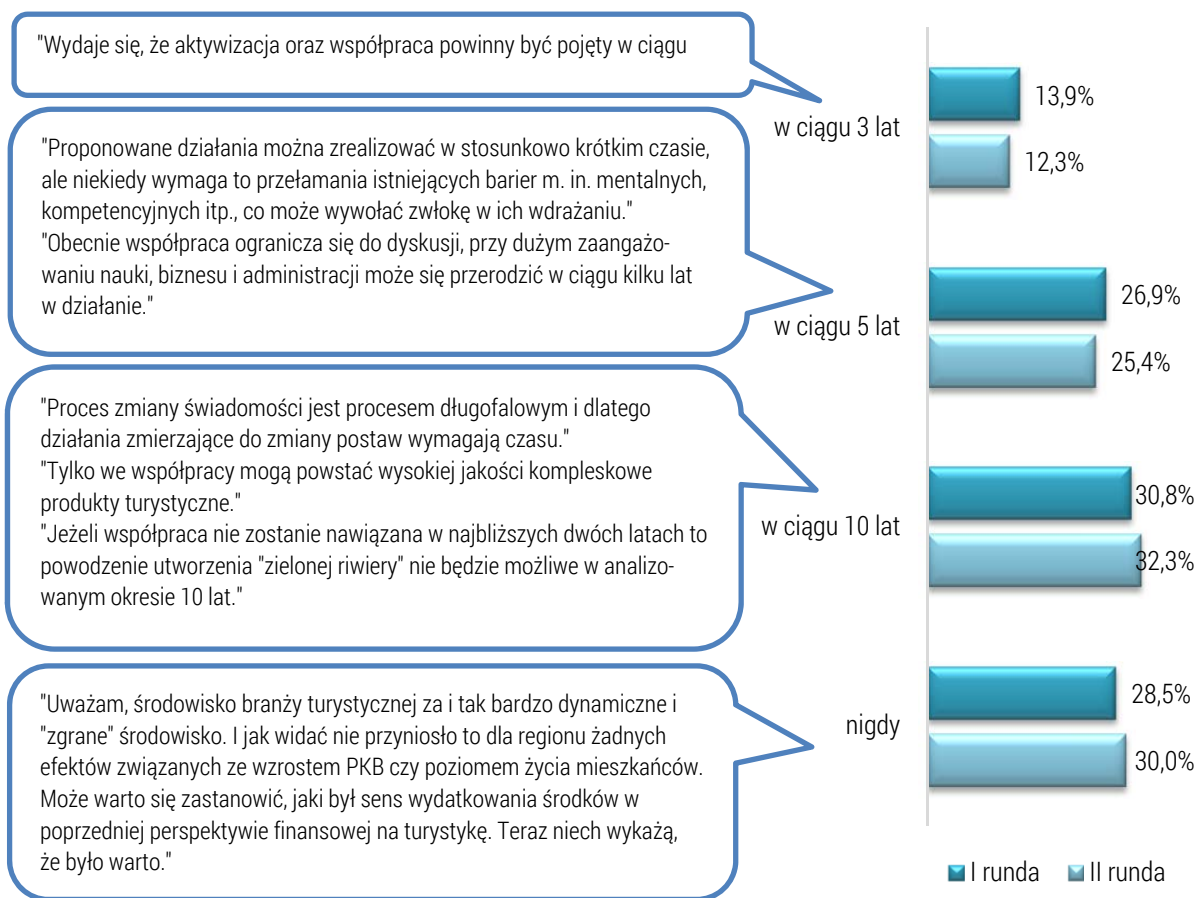
W opinii respondentów, stronami podejmującymi aktywną współpracę, mającą na celu zdyktowanie rozwoju turystyki w województwie podlaskim, powinny być przede wszystkim: przedsiębiorstwa (61,5%), lokalne społeczeństwo (53,8%) i administracja (46,2%). W dalszej kolejności eksperci wskazali także lokalne grupy działania (38,5%), klastry turystyczne (23,1%) oraz instytucje naukowe (15,4%). Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania zaprezentowano na rysunku 64.

Rys. 64. Podmioty mające największy wpływ na rozwój turystyki w woj. podlaskim – w opiniach ekspertów badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

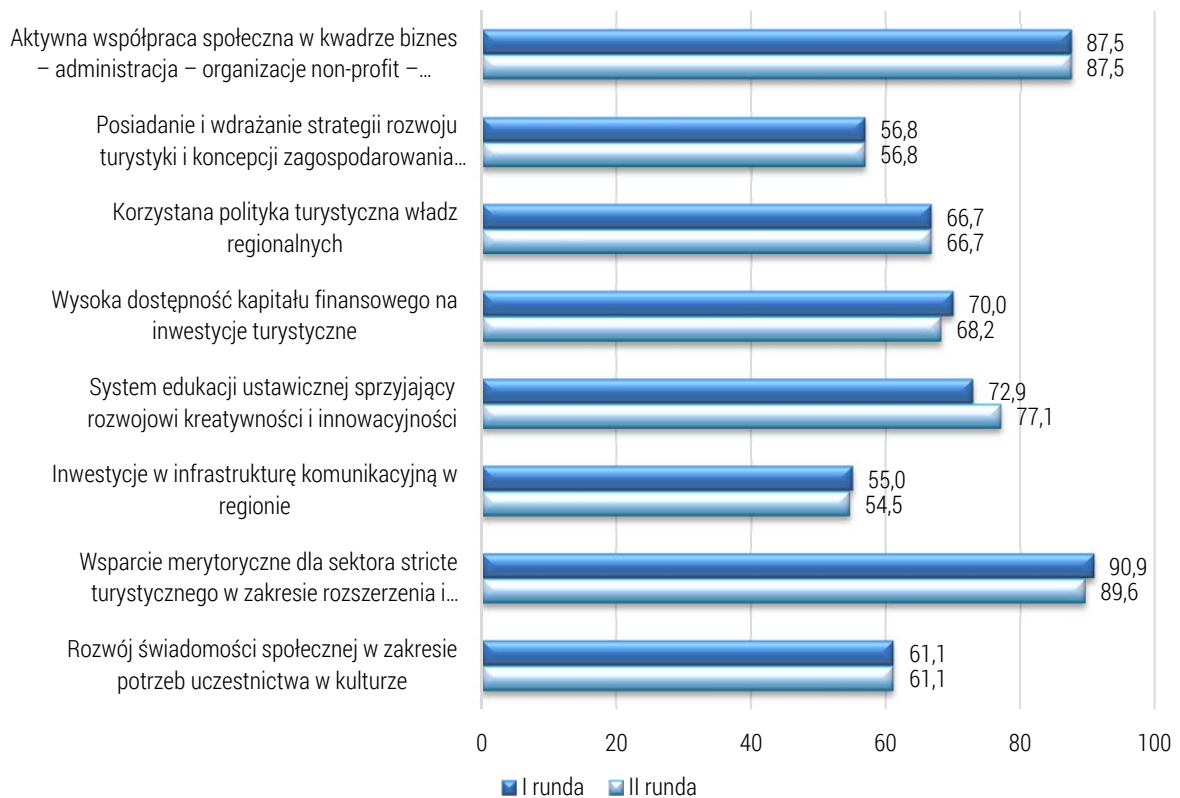
Ujęta w tezie 4 aktywna współpraca pomiędzy wieloma podmiotami i instytucjami, która ma na celu zdyktowanie rozwoju turystyki w województwie podlaskim, według 32,3% ekspertów nastąpi w ciągu 10 lat. Jednakże jednocześnie należy zaznaczyć, iż 30% respondentów uważa, iż założenie wskazane w tezie nigdy nie nastąpi. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania, wzbogacony o wybrane komentarze ekspertów odnośnie do poszczególnych przedziałów czasowych realizacji tezy, zaprezentowano na rysunku 65.

Rys. 65. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

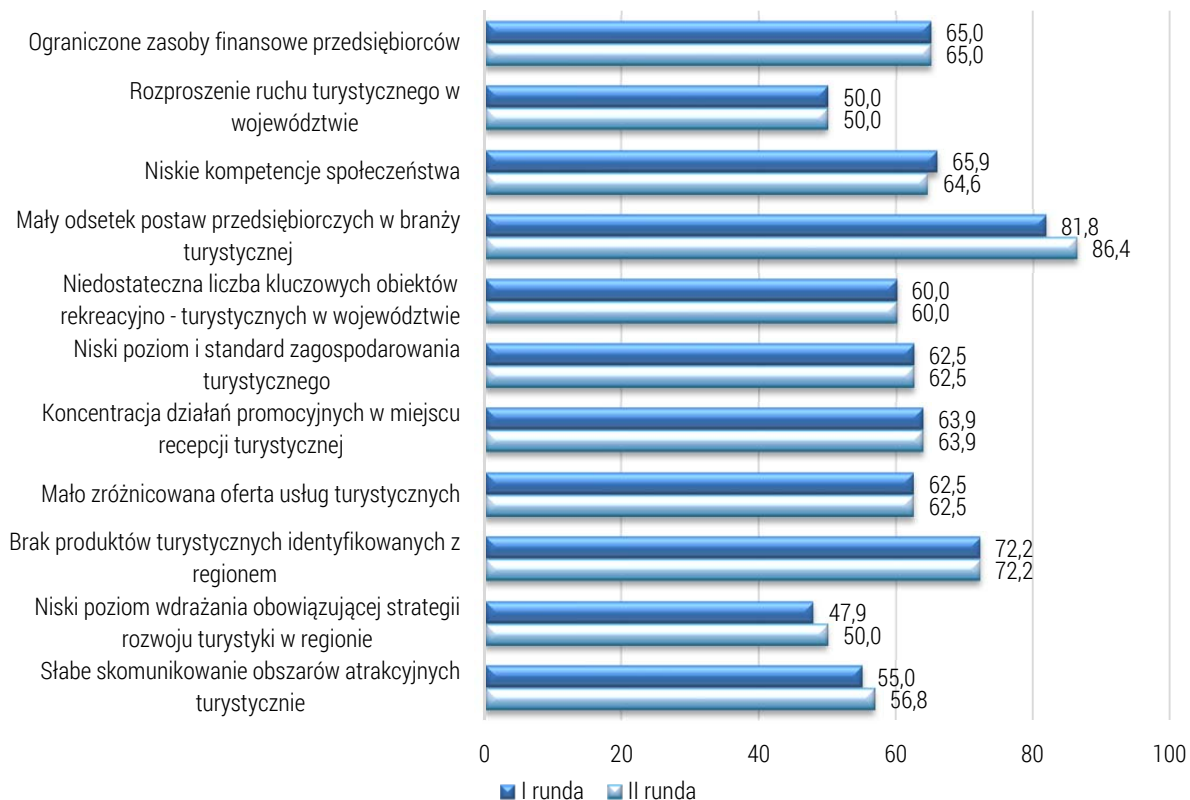
W przypadku tezy 4, czynnikami o najwyższym wskaźniku sprzyjania jej realizacji są: *wsparcie merytoryczne dla sektora stricte turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych oraz aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka*. Według badanych, realizacji tej tezy silnie sprzyja także: system edukacji ustawicznej, sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności, wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz korzystna polityka turystyczna władz regionalnych. Najmniej sprzyjającymi realizacji tezy 4 czynnikami są inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną w regionie oraz rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze (rys. 66).

Rys. 66. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania *Delphi*

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą *Delphi*.

W opinii ekspertów, czynnikami o najwyższym wskaźniku utrudniania realizacji tezy 4, są: mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej oraz brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem. Za znaczące bariery realizacji uznają oni także: ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców, niskie kompetencje społeczeństwa, a także koncentrację działań promocyjnych w miejscu recepcji turystycznej. Czynnikami najmniej utrudniającymi realizację tezy, są: niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie oraz rozproszenie ruchu turystycznego (rys. 67).

Rys. 67. Stopień utrudniania realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

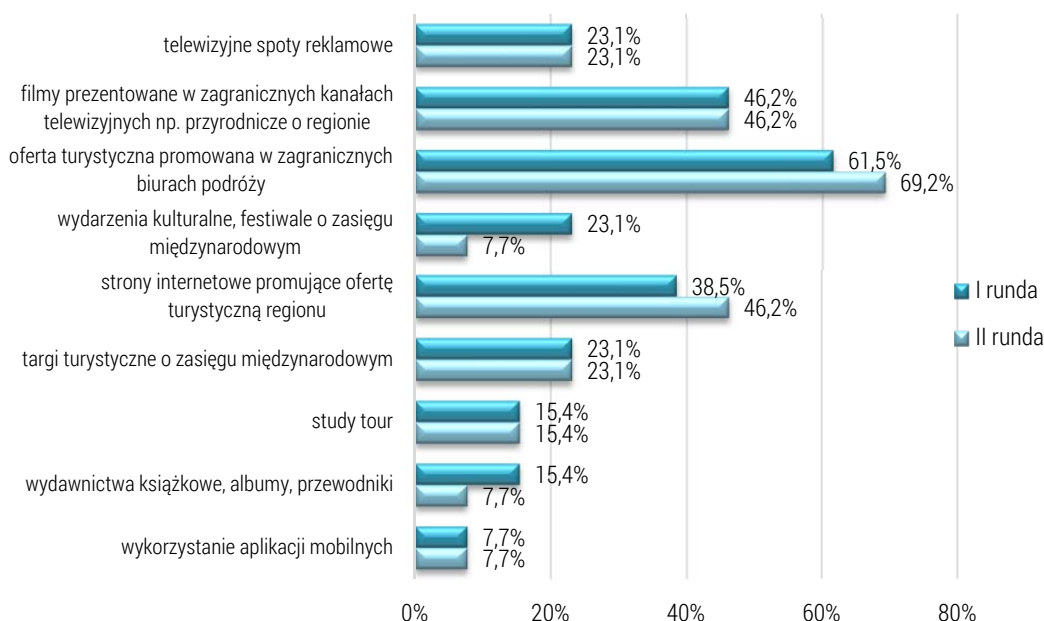
W trakcie badania respondenci zostali poproszeni również o wskazanie działań, jakie należy podjąć, aby dana teza została zrealizowana. W przypadku tezy 4, zdaniem ekspertów, należy podjąć następujące działania w celu jej realizacji:

- „Konieczne jest wyłonienie autentycznego lidera, który będzie umiał pomóc w wypracowaniu wizji rozwoju i wspomagał jej wdrażanie przez interesariuszy”;
- „Należy konsekwentnie budować kapitał społeczny, a to wymaga traktowania partnerów z szacunkiem, ale również odpowiedzialności za składane deklaracje, tj. konsekwentnego i uczciwego wdrażania uzgodnionych planów i strategii”;
- „Przygotować platformę współpracy, na bazie której mogłyby być realizowane wspólne projekty”;
- „Tworzenie klastrów turystycznych i aktywne zaangażowanie ich członków, wspólne przedsięwzięcia inwestycyjne”;
- „Wskazane jest stworzenie systemu motywującego do wspólnych działań, wyróżnianie najlepszych w danym roku, wsparte akcjami promocyjno-edukacyjnymi”;
- „Dokonać analizy stopnia pokrycia potrzeb ludzkich, niezbędnych dla funkcjonowania „Zielonej Riwieri”, doprowadzić do uruchomienia kształcenia specjalistów w technikach, szkołach pomaturalnych i na studiach. Zapewnić przygotowanie tłumaczy w podstawowych językach świata: angielskim, hiszpańskim, rosyjskim, mandaryńskim, japońskim, niemieckim i francuskim”;

- „Wskazane byłoby poszukanie partnerów do poszczególnych działań, spoza branż turystycznych i spoza województwa”.

Teza 5. Szeroko zakrojona promocja oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych przyczyni się do zwiększenia ruchu turystycznego.

Ekspertsi uznali, iż do najskuteczniejszych form i narzędzi promocji, które umożliwią prowadzenie efektywnej, szeroko zakrojonej promocji oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych, należy promowanie oferty turystycznej w zagranicznych biurach podróży (69,2%), prezentowanie filmów w zagranicznych kanałach telewizyjnych (46,2%) oraz tworzenie i udoskonalanie stron internetowych promujących turystykę w regionie (46,2%). W dalszej kolejności, za skuteczne uznali również telewizyjne spoty reklamowe (23,1%) oraz prezentowanie oferty regionu podczas targów turystycznych o zasięgu międzynarodowym (23,1%). Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i II rundzie badania zaprezentowano na rysunku 68.

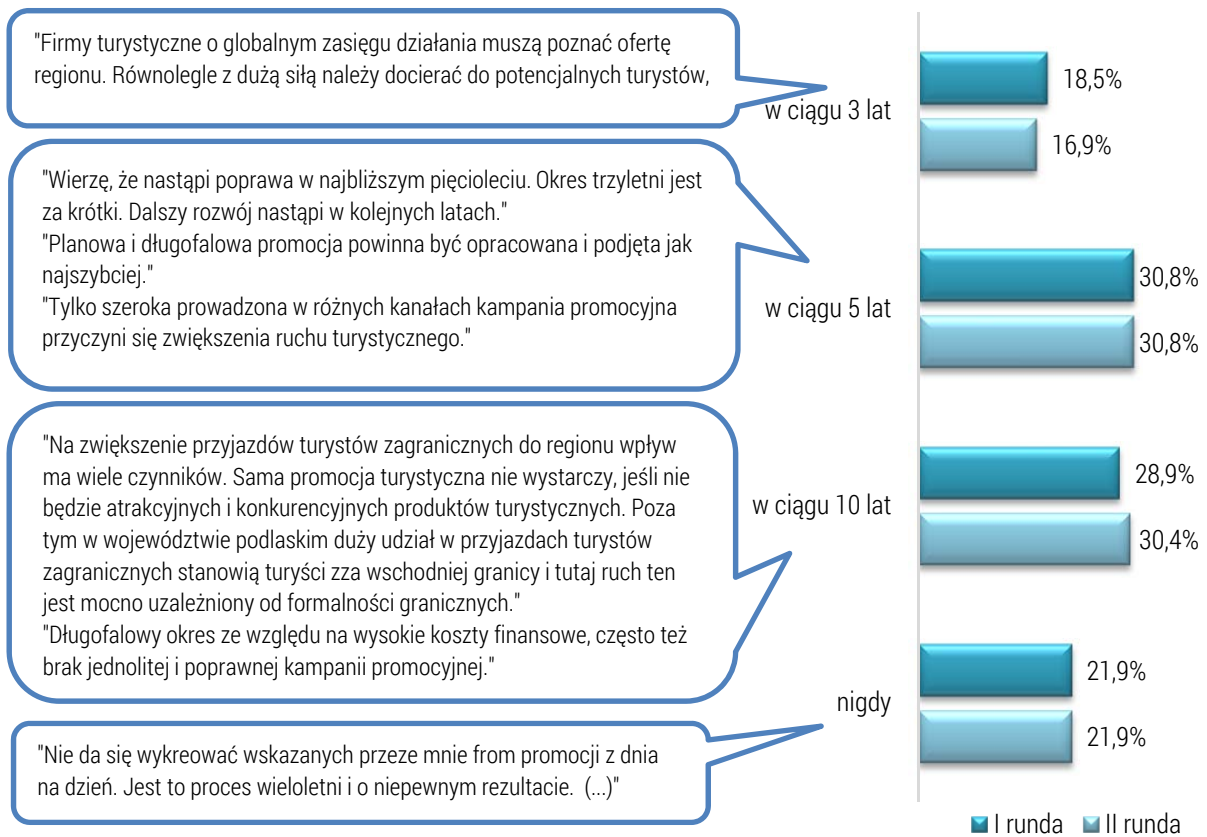

Rys. 68. Najskuteczniejsze formy i narzędzia promocji oferty turystycznej woj. podlaskiego na rynkach zagranicznych – opinie ekspertów w badaniu Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Według respondentów teza, zgodnie z którą szeroko zakrojona promocja oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych przyczyni się do zwiększenia ruchu turystycznego, zostanie zrealizowana w ciągu 5 (30,8%) do 10 lat (30,4%), przy czym należy zaznaczyć, iż 21,9% respondentów uważa, iż realizacja wskazanej tezy nie nastąpi w ogóle. Szczegółowy rozkład odpowiedzi po I i

II rundzie badania, wzbogacony o wybrane komentarze ekspertów odnośnie do poszczególnych przedziałów czasowych realizacji tezy, zaprezentowano na rysunku 69.

Rys. 69. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Za czynnik o najwyższym wskaźniku sprzyjania realizacji tezy 5, eksperci uznali *aktywną współpracę społeczną w kwadrze biznes-administracja-organizacje non-profit-nauka*. W ich opinii, realizacji tej tezy sprzyja także wsparcie merytoryczne dla sektora *stricte* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych oraz korzystna polityka turystyczna władz regionalnych. Czynnikiem najmniej sprzyjającymi realizacji tezy 5, są: rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze, inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną w regionie, system edukacji ustawicznej sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności (rys. 70).

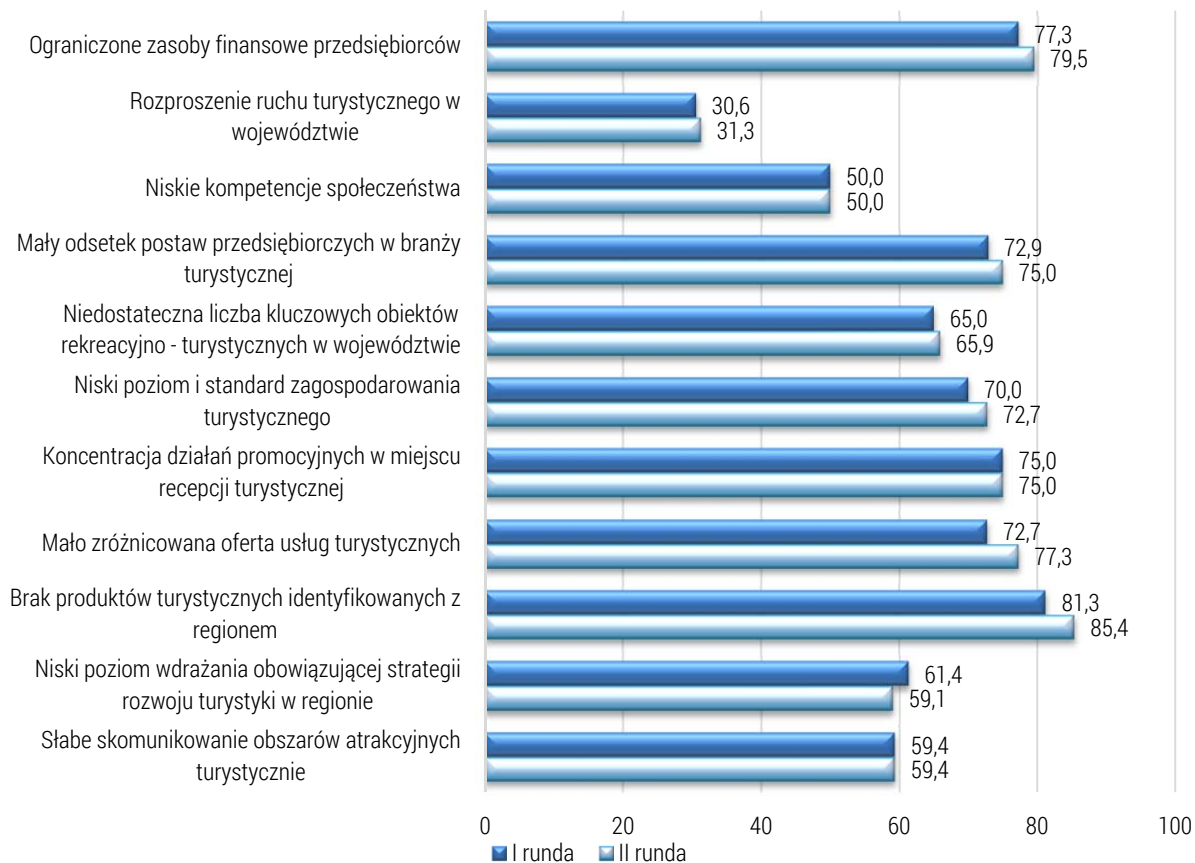

Rys. 70. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania *Delphi*

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą *Delphi*.

Za czynniki o najwyższym wskaźniku utrudniania realizacji tezy 5, badani uznali brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem oraz ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców. Według ekspertów, do znaczących barier realizacji tej tezy należy także mało zróżnicowana oferta usług turystycznych, także koncentracja działań promocyjnych w miejscu recepcji turystycznej oraz mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej. Czynniki najmniej utrudniającymi realizację tezy, są: rozproszenie ruchu turystycznego w województwie oraz niskie kompetencje społeczeństwa (rys. 71).

Rys. 71. Stopień utrudniania realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania Delphi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Ekspertci zostali poproszeni również o wskazanie działań, jakie należy podjąć, aby dana teza została zrealizowana. W przypadku tezy 5, wskazali następujące działania niezbędne do zrealizowania:

- „Trzeba zacząć od analizy celowości takiej kampanii promocyjnej i ewentualnego wytypowania segmentów rynku, które mogą być zainteresowane przyjazdami na teren województwa podlaskiego”;
- „Przeprowadzić badania i wyznaczyć jądro atrakcyjności turystycznej regionu, na jego bazie opracować markę regionu i opracować kampanię promocyjną regionu”
- „Powołać odrębną jednostkę organizacyjną, samorządową lub społeczno-samorządową do promocji atrakcyjności turystycznej regionu”;
- „Rozwijać współpracę ponadregionalną (np. wspólnej promocji na rynkach zagranicznych z woj. warmińsko-mazurskim) oraz transgraniczną (rozwój produktów transgranicznych i ich promocja)”;
- „Zwiększyć współpracę samorządów z przedsiębiorstwami turystycznymi, PROT i LOT-ami na rzecz promocji oferty regionu na rynkach zagranicznych”;
- „Konieczna jest współpraca z PROT i odpowiednie pozycjonowanie województwa”;
- „Przeznaczyć w budżecie województwa oraz budżetach powiatów „turystycznych” środków na promocję atrakcji turystycznych, rekreacyjnych i terapeutycznych woj. podlaskiego...”;
- „Przygotować lokalne firmy turystyczne do funkcjonowania w okresie zobligowania turystyki w regionie”.

Podsumowanie

W wyniku przeprowadzonych analiz, dokonano identyfikacji czynników przewagi konkurencyjnej regionu i występowania ewentualnych przewag komparatywnych. Na podstawie wyników tych analiz sformułowano tezy do badania *Delphi*, w zakresie oceny możliwości wykorzystania zarówno przewagi konkurencyjnej, jak i budowania przewag komparatywnych. Na podstawie przeprowadzonego badania metodą *Delphi* z udziałem ekspertów z zakresu turystyki, sformułowano następujące założenia mające na celu umożliwienie podjęcia realnej konkurencji w sferze turystyki, w oparciu o zidentyfikowane przewagi konkurencyjne oraz o charakterze komparatywnym, z pozostałymi województwami Polski oraz regionami zagranicznymi, z którymi województwo jest w stanie konkurować:

- W województwie podlaskim, przy wykorzystaniu unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu, powinny być tworzone zróżnicowane produkty w zakresie turystyki uzdrowiskowej i zdrowotnej oraz przyrodniczej. W perspektywie 5-10 lat, przy podjęciu odpowiednich działań związanych z ich przygotowaniem i wdrożeniem, będą one mogły mieć znaczący udział w procesie osiągnięcia przewagi konkurencyjnej regionu w sferze turystyki z pozostałymi województwami Polski.
- W województwie podlaskim, w Augustowie, Białowieży lub Hajnówce oraz Supraślu, powinny powstać ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe.
- W celu podjęcia realnej konkurencji w zakresie turystyki z innymi regionami, w województwie podlaskim powinny zostać zrealizowane inwestycje turystyczne, podwyższające poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów. W szczególności powinny powstać nowe obiekty gastronomiczne o charakterze regionalnym, obiekty noclegowe o wysokim standardzie (głównie hotele ****, *****) oraz obiekty świadczące usługi medyczne i rehabilitacyjne.
- Pomiedzy przedsiębiorstwami, społeczeństwem, administracją, a także lokalnymi grupami działania, klastrami turystycznymi oraz instytucjami naukowymi powinna zostać podjęta aktywna współpraca (a nie jak dotychczas – wyłącznie dyskusja), mająca na celu zdynamizowanie rozwoju turystyki w województwie podlaskim.
- W celu prowadzenia efektywnej, szeroko zakrojonej promocji oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych, należy promować ofertę turystyczną w zagranicznych biurach podróży, dążyć do prezentowania filmów w zagranicznych kanałach telewizyjnych oraz tworzyć i udoskonalać strony internetowe promujące ofertę turystyczną regionu.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż czynnikami najbardziej sprzyjającymi realizacji wyżej wymienionych założeń, sformułowanych na podstawie wyników badań metodą *Delphi*, opartą na 5 тезach dotyczących rozwoju turystyki w regionie, są: aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes–administracja–organizacje non-profit–nauka, wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz wsparcie merytoryczne dla sektora *stricto* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych (tab. 101). Należy zaznaczyć, iż czynniki te posiadają relatywnie wysoką siłę oddziaływania na wszystkie 5 тез rozpatrywanych w procesie badawczym.

Tabela 101. Stopień sprzyjania czynników w realizacji poszczególnych tezy poddanych analizom eksperckim w badaniu Delphi

Czynnik	Tezy				
	Teza 1	Teza 2	Teza 3	Teza 4	Teza 5
Aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes –administracja–organizacje non-profit nauka	77,3	84,1	86,4	87,5	87,5
Posiadanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki i koncepcji zagospodarowania turystycznego	68,8	75,0	75,0	56,8	70,8
Korzystna polityka turystyczna władz regionalnych	62,5	81,3	75,0	66,7	75,0
Wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne	68,8	83,3	87,5	68,2	67,5
System edukacji ustawicznej sprzyjający rozwojowi kreatywności i innowacyjności	58,3	61,4	63,6	77,1	57,5
Inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną w regionie	66,7	77,1	77,3	54,5	56,3
Wsparcie merytoryczne dla sektora <i>stricte</i> turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych	68,8	81,3	75,0	89,6	70,5
Rozwój świadomości społecznej w zakresie potrzeb uczestnictwa w kulturze	47,9	61,1	55,6	61,1	50,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Tabela 102. Stopień utrudnienia realizacji poszczególnych tezy poddanych analizom eksperckim w badaniu Delphi

Czynnik	Tezy				
	Teza 1	Teza 2	Teza 3	Teza 4	Teza 5
Ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców	77,1	79,2	81,3	65,0	79,5
Rozproszenie ruchu turystycznego w województwie	60,4	58,3	56,3	50,0	31,3
Niskie kompetencje społeczeństwa	63,6	70,0	70,0	64,6	50,0
Mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej	81,3	79,2	83,3	86,4	75,0
Niedostateczna liczba kluczowych obiektów rekreacyjno-turystycznych w województwie	87,5	81,3	70,8	60,0	65,9
Niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego	93,8	91,7	75,0	62,5	72,7
Koncentracja działań promocyjnych w miejscu recepcji turystycznej	79,2	68,2	75,0	63,9	75,0
Mało zróżnicowana oferta usług turystycznych	85,4	83,3	70,5	62,5	77,3
Brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem	89,6	72,7	81,3	72,2	85,4
Niski poziom wdrażania obowiązującej strategii rozwoju turystyki w regionie	58,3	58,3	52,3	50,0	59,1
Słabe skomunikowanie obszarów atrakcyjnych turystycznie	72,9	65,9	63,6	56,8	59,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania metodą Delphi.

Natomiast do barier, które w największym stopniu utrudniają realizację wskazanych założeń (zawartych w 5 тезach) i wpływają negatywnie na poziom konkurencyjności województwa podlaskiego w zakresie turystyki, należy zaliczyć: niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego, brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem, mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej oraz ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców (tab. 102). Czynniki te jednocześnie posiadają relatywnie wysoką siłę utrudniającą realizację wszystkich 5 тез rozpatrywanych w procesie badawczym.

Zakończenie

Celem głównym prowadzonych badań była ocena wpływu projektów z zakresu turystyki na rozwój społeczno-gospodarczy województwa podlaskiego. Dotyczyła ona oszacowania efektów projektów wspartych w ramach Działania: 3.1, 3.2 i 6.3 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego. Realizacji celu głównego służyły analizy o charakterze kontekstowym, pozwalające na ocenę obszarów posiadających istotny wpływ na ostateczne efekty wsparcia publicznego, kierowanego do sektora turystyki. Poza celem głównym, zrealizowano następujące cele badawcze:

1. Dokonano porównania potencjału turystycznego województwa podlaskiego z innymi województwami i regionami Unii Europejskiej.
2. Przeprowadzono analizę zmian zachodzących w sektorze turystyki w województwie podlaskim na przestrzeni lat 2007-2013, również w porównaniu z innymi województwami w kraju oraz regionami zagranicznymi.
3. Oceniono znaczenie sektora turystycznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.
4. Dokonano oceny przewag konkurencyjnych i przewagi komparatywnej województwa podlaskiego.

Zrealizowane cele pozwoliły na sformułowanie rekomendacji na przyszły okres finansowania.

Wyniki oceny potencjału turystycznego województwa podlaskiego zostały zaprezentowane w Tomie I *Potencjał turystyczny województwa podlaskiego*.

Porównania dotyczące potencjału turystycznego województwa podlaskiego do pozostałych regionów Unii Europejskiej pokazują, iż województwo podlaskie plasuje się wśród regionów europejskich o najniższym poziomie analizowanych zmiennych. Zarówno liczba obiektów noclegowych, jak i liczba łóżek oraz liczba noclegów udzielonych rezydentom i nie-rezydentom wskazują, że region nie cieszy się ani dużym zainteresowaniem inwestorów bazy noclegowej, ani turystów – na tle innych regionów europejskich, szczególnie liderów, takich jak Andaluzja. Nieco korzystniej wypada porównanie do pozostałych województw Polski. Należy podkreślić znaczny udział nie-rezydentów (cudzoziemców) wśród osób odwiedzających województwo (czwarta pozycja w rankingu). Natomiast wartość wskaźnika o charakterze środowiskowym wykorzystana przy konstrukcji miernika syntetycznego tj. *poziom emisji zanieczyszczeń* stawia województwo podlaskie w pozycji lidera wśród pozostałych województw w kraju.

W zakresie porównań dynamiki usług turystycznych w poszczególnych gminach, w latach 2007 i 2013, można zauważyć, że nastąpił wzrost zainteresowania wybranymi gminami województwa podlaskiego (Nowinka, Ciechanowiec, Tykocin, Juchnowiec Kościelny, Choroszcz). Odnotowano w nich duże zmiany w liczbie przyjazdów turystów. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie był znaczący wzrost liczby miejsc noclegowych w wybranych gminach, któremu towarzyszyła poprawa standardu bazy noclegowej.

Porównania między województwami dowodzą, że udział korzystających z noclegów cudzoziemców, w liczbie korzystających z noclegów ogółem wzrósł w regionie znacząco, o ponad 40% w 2013 roku w stosunku do 2007 roku, pomimo, że w większości województw odnotowano tendencję spadkową. Znacząco wzrosły też wydatki ponoszone przez samorządy na inwestycje w kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę. W roku 2013 były 3,2 razy wyższe w porównaniu z rokiem 2008. Na przestrzeni lat 2007-2013 nastąpiła 50% redukcja emisji zanieczyszczeń, co daje województwu podlaskiemu niepodważalną, pierwszą pozycję wśród pozostałych województw (awans z pozycji 3 na 1). Pogorszyła się jednak sytuacja związana z muzealnictwem (spadek liczby podmiotów z 30 na 27) oraz z liczbą galerii i salonów sztuki (spadek liczby podmiotów z 9 do 8). Wzrosła natomiast liczba teatrów i instytucji muzycznych, gdyż przybyły dwie placówki: Opera i Filharmonia Podlaska, Miejskie Centrum Usług Publicznych, Kultury i Sportu – sala koncertowo – teatralna w Suwałkach. Zwiększyła się liczba zabytków nieruchomości (wzrost o prawie 3%) oraz obiektów sakralnych, gdzie odnotowano 9% wzrost, co poprawiło pozycję regionu w rankingu z miejsca 14 na 13. Odnotowano prawie dwukrotny wzrost liczby hoteli 3*, jednakże struktura bazy noclegowej w województwie podlaskim nie jest korzystna, gdyż brak jest hoteli 5* i w badanym okresie noclegi oferują niezmiennie cztery hotele 4*. Mimo stosunkowo dużej dynamiki wzrostu liczby obiektów, w porównaniu z innymi regionami, województwo podlaskie plasuje się stale w grupie regionów o najmniejszej liczbie obiektów noclegowych w obu badanych okresach.

W porównaniach międzynarodowych, odnoszących się do dynamiki zmian w latach 2007 i 2013, pomimo pozytywnych zmian, województwo podlaskie znajduje się wśród regionów o zdecydowanie najniższym potencjale turystycznym w zakresie badanych czynników. Wprawdzie turyści krajowi podejmowali podróże po województwie podlaskim w roku 2013 nieznacznie częściej niż 7 lat wcześniej, jednak nadal utrzymywały się one na niskim poziomie, co plasuje województwo w grupie regionów o jednym z najniższych poziomów podróży obywateli państwa (rezydentów). Podobnie, pomimo znacznej dynamiki wzrostu liczby noclegów udzielonych nie-rezydentom, podlaskie nadal znajduje się wśród regionów o najniższych wynikach, w porównaniu z innymi regionami UE. Należy zauważyć, że w większości obszarów, w roku 2007 województwo znajdowało się i znajduje się obecnie wśród regionów najuboższych i o najniższym poziomie zagospodarowania w zakresie kultury i turystyki. Region Olicki, ze względu na bliskie sąsiedztwo oraz nieco zbliżone zagospodarowanie turystyczne (baza noclegowa i jej dynamika), wydaje się być naturalnym konkurentem województwa podlaskiego. W większości przypadków region ten charakteryzuje się większą dynamiką parametrów branż *stricte* turystycznych. Równocześnie w Regionie Olickim odnotowano siedmiokrotny wzrost liczby noclegów udzielonych nierezydentom w turystycznych obiektach noclegowych. Porównując jednak ogólne wskaźniki ekonomiczne (stopa bezrobocia, PKB *per capita*) są one bardziej korzystne dla województwa podlaskiego.

Z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, istotny jest wkład poszczególnych branż w ten rozwój. Dlatego w przypadku wkładu turystyki w rozwój społeczno-gospodarczy regionu, uznano, że największe znaczenie mają wydatki ponoszone przez odwiedzających dany obszar. Wykorzystano tu metodę rachunku satelitarnego turystyki (RST), która została opracowana jako narzędzie mierzenia wkładu turystyki w gospodarkę narodową. Dotychczas nie wykonywano w Polsce regionalnych rachunków satelitarnych turystyki i dlatego projekt dla województwa podlaskiego ma charakter pionierski. Omawiając rolę turystyki w rozwoju, należy rozróżnić efekty ekonomiczne i efekty społeczne, rozumiane w tym przypadku szeroko – jako oddziaływanie turystyki na jakość życia mieszkańców. Wkład turystyki w wartość dodaną wytworzoną w województwie składa się z dwóch elementów: wartości dodanej wytworzonej dzięki obsłudze

odwiedzających, przebywających na terenie województwa (zakwaterowanie, gastronomia, wynajem samochodów, usługi kulturalne i rekreacyjne, handel detaliczny), oraz wartości dodanej wytworzonej przez przedsiębiorstwa obsługujące odwiedzających, które są zlokalizowane na terenie województwa, ale mogą obsługiwać także osoby, które na jego terenie nie przebywały (biura podróży i przedsiębiorstwa transportowe). Turystyczna wartość dodana brutto wyniosła 377 mln zł, co stanowiło 1,25% wartości dodanej, wypracowanej w województwie w 2011 roku. Dla porównania, wielkość turystycznej wartości dodanej wytworzonej w Polsce w 2011 roku (bez uwzględniania drugich domów) wyniosła 19 544,93 mln zł, co stanowiło 1,46% krajowej wartości dodanej. Oznacza to, że wkład ten był niższy niż przeciętny dla kraju, przy czym udział województwa w turystycznej wartości dodanej Polski wyniósł 1,93% i był nieco niższy niż jego udział w bazie noclegowej, który kształtował się na poziomie 2%. Jeśli chodzi o strukturę wytworzonej turystycznej wartości dodanej, odbiegała ona od krajowej, gdyż 58,4% jej części wytworzono w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności, a resztę – w handlu detalicznym i pozostałych rodzajach działalności. Odpowiednie wartości dla kraju, to: 66% i 34%. Wyniki te można interpretować jako wskazówkę, że rynek turystyczny w województwie podlaskim znajduje się we wstępnej fazie rozwoju i zakupy odwiedzających, w tym nie-rezydentów, są na tyle duże, że nie są równoważone przez sprzedaż charakterystycznych usług turystycznych. Oszacowany turystyczny PKB w województwie podlaskim w 2011 roku wyniósł 466 mln zł i stanowił 1,36% PKB województwa. Był zatem niższy niż krajowy, który wyniósł 1,6%. Podatki dochodowe od osób fizycznych w turystycznych rodzajach działalności wyniosły w 2011 roku 27,56 mln zł, z czego bezpośredni efekt obsługi ruchu turystycznego to 8,74 mln zł czyli 31,7%. Wpływy z podatku CIT w omawianych rodzajach działalności wyniosły 1,56 mln zł, z czego bezpośrednio na turystykę przypadało 0,61 mln zł. Oszacowane spożycie turystyczne na terenie województwa podlaskiego wyniosło 971,56 mln zł, co stanowiło 2% spożycia turystycznego ustalonego na podstawie RST dla Polski za 2011 rok¹³³. Było to zatem nieco więcej niż udział w tworzeniu turystycznej wartości dodanej, co implikuje stwierdzenie, że gospodarka turystyczna w województwie podlaskim jest nieco mniej efektywna niż przeciętnie dla Polski. Należy też podkreślić silne zróżnicowane zjawiska turystyki w regionie, gdyż zdecydowanie dominują tu dwa powiaty: miasto Białystok i powiat augustowski.

Analiza dokumentacji projektowej oraz wyników badań ankietowych wskazują, że w obszarze turystyki i kultury, współfinansowane były typy inwestycji wskazane w dokumentach strategicznych. Wsparcie otrzymały inwestycje w zakresie budowy, rozbudowy i modernizacji bazy noclegowej i gastronomicznej, uzdrowisk związanych z rozwojem funkcji leczniczo-wypoczynkowej, centrów wystawienniczych i kongresowych, turystyki biznesowej, aktywnych form turystyki kulturalnej, centrów informacji turystycznej. Kierunki interwencji były zgodne z następującymi celami szczegółowymi:

- rozbudowa bazy turystycznej w regionie;
- poprawa dostępności do infrastruktury sportowej;
- poszerzenie oferty usług turystycznych, rekreacyjnych i sportowych w województwie;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzmocnienie tożsamości kulturowej regionu.

Łącznie w ramach 123 zakontraktowanych projektów z zakresu turystyki i kultury, wykonano 134 inwestycje, na które wydatkowano kwotę o wartości 1 204 436 205,15 zł., zaś wielkość dotacji wyniosła 526 802 381,18 zł. Największą skalą interwencji objęto powiat białostocki z miastem Białystok, suwalski

¹³³ *Rachunek...*, op. cit., s. 54.

z miastem Suwałki oraz łomżyński z miastem Łomża, a w dalszej kolejności powiaty: hajnowski i augustowski. Taki rozkład interwencji wskazuje na rozwój funkcji miejskich i metropolitalnych największych ośrodków miejskich w regionie. Największa skala środków finansowych została przeznaczona na infrastrukturę publiczną, ogólnodostępną, realizowaną przez podmioty publiczne. Na 25 badanych podmiotów prywatnych: 10 zwiększyło powierzchnię swoich obiektów o 15 828,49 m², 12 podmiotów badanych zwiększyło łącznie bazę noclegową o 654 miejsca. W dotowanych podmiotach publicznych i prywatnych, liczba turystów wzrosła średnio o 5%, w stosunku do okresu sprzed inwestycji. Obie kategorie podmiotów zwiększyły zatrudnienie. Na podstawie badań ankietowych podmiotów dotowanych stwierdza się, że utworzono 541 etatów pracy (EPC), zaś zakontraktowane, w ramach podpisanych umów, zostały 802,33 etaty.

Różnorodność realizowanych inwestycji w województwie podlaskim nie pozwala na określenie typów inwestycji wiodących. Ze względu na udział środków własnych oraz na koszt utworzenia jednego miejsca pracy, najbardziej efektywne były inwestycje sektora prywatnego. Biorąc pod uwagę liczbę utworzonych miejsc pracy, najbardziej efektywne były inwestycje w budowę i rozbudowę obiektów noclegowych oraz budowę obiektów rekreacyjnych (parki wodne).

Wzrost liczby podmiotów *stricte* turystycznych (na podstawie danych z bazy podmiotów REGON) zaobserwowano we wszystkich badanych sekcjach, poza sekcją transportu. W ramach uzyskanych efektów pośrednich, interwencja środków RPOWP przyczyniła się do wzrostu możliwości dywersyfikacji oferty turystycznej/kulturalnej, w obszarze działalności podmiotów dotowanych, jak również w regionie. Ponadto wskazuje się na poprawę dostępności rekreacyjnej dla lokalnych mieszkańców oraz wpływ na kształtowanie tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego regionu. Ogólnie rzecz biorąc, wsparcie inwestycji ze środków RPOWP w stosunkowo niewielkim stopniu przyczyniło się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu. Jednak znacznie wzrosła atrakcyjność uprawiania turystyki kwalifikowanej, rekreacji i turystyki poznawczej (zwiedzanie). Dodatkowa analiza podmiotów niedotowanych wskazuje, iż nie zauważa się różnic między podmiotami dotowanymi i niedotowanymi w zakresie wskaźników finansowych uzyskanych przez badane przedsiębiorstwa oraz zmian w zakresie liczby odwiedzających.

Istotne znaczenie w rozwoju konkurencyjności sektora turystyki w województwie podlaskim mają takie czynniki jak: aktywna współpraca społeczna w kwadrze biznes–administracja–organizacje non-profit–nauka, wysoka dostępność kapitału finansowego na inwestycje turystyczne oraz wsparcie merytoryczne dla sektora *stricte* turystycznego w zakresie rozszerzenia i zróżnicowania oferty usług turystycznych. Wymienione czynniki posiadają relatywnie wysoką siłę oddziaływania na pozycję turystyki w Polsce i wśród regionów UE, które rozpatrywano w procesie badawczym niniejszego opracowania. Unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe województwa podlaskiego miałyby stanowić podstawę do tworzenia zróżnicowanych produktów turystycznych, warunkujących przewagę konkurencyjną regionu. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki jest także posiadanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki i koncepcji zagospodarowania turystycznego.

Natomiast do barier, które w największym stopniu wpływają negatywnie na poziom konkurencyjności regionu, w zakresie turystyki, należy zaliczyć: niski poziom i standard zagospodarowania turystycznego, brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem, niski poziom przedsiębiorczości (postaw przedsiębiorczych) w branżach turystycznych oraz ograniczone zasoby finansowe przedsiębiorców.

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie rekomendacji, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w przyszłych inwestycjach dotyczących gospodarki turystycznej w województwie podlaskim.

Zalecenia w kierunku kształtowania polityki rozwoju turystyki w województwie podlaskim

Tabela 103. Zalecenia w kierunku kształtowania polityki rozwoju turystyki w województwie podlaskim

Pytanie badawcze wynikające z OPZ		Wniosek wynikający z analiz sektora turystycznego	Zalecenie
Czy region powinien rozwijać sektor turystyki i ewentualnie, jakie działania byłyby rekomendowane w celu zwiększenia znaczenia sektora turystyki w gospodarce regionu w odniesieniu do posiadanego potencjału?	Inwestycyjne	W celu podjęcia realnej konkurencji w zakresie turystyki z innymi regionami, w województwie podlaskim powinny zostać zrealizowane inwestycje turystyczne, podwyższające poziom jakości i kompleksowości świadczenia usług dla turystów. W szczególności powinny powstać nowe obiekty gastronomiczne o charakterze regionalnym, obiekty noclegowe o wysokim standardzie (głównie hotele ****, *****) oraz obiekty świadczące usługi medyczne i rehabilitacyjne.	Inwestycje turystyczne i rekreacyjne (poprawiające jakość życia mieszkańców i turystów) należy traktować odrębnie ze względu na źródło finansowania. Podział inwestycji powinien uwzględniać zasięg oddziaływania, przewidywane, generowane efekty i wielkość środków finansowych. Rekomenduje się dokonanie podziału inwestycji turystycznych na: <ul style="list-style-type: none"> – Inwestycje endogeniczne w małe formy zagospodarowania rekreacyjnego, typu: szlaki, plaże, miejsca biwakowe i inne miejsca rekreacyjne – wyłącznie na obszarach wykazujących, co najmniej wysoki potencjał do rozwoju turystyki. – Inwestycje endogeniczne ukierunkowane na efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego regionu, w celu dywersyfikacji oferty turystycznej na obszarach wykazujących, co najmniej wysoki potencjał do rozwoju turystyki. – Inwestycje egzogeniczne (mające wpływ na przyjazdy turystyczne i będące podstawą rozwoju gospodarczego np.: tworzące miejsca pracy, obiekty noclegowe z funkcją konferencyjną, w szczególności hotele 4* i 5*; obiekty uzdrowiskowe i sanatoryjne. Ze względu na wpływ inwestycji na generowanie przyjazdów turystycznych, priorytetowo należy traktować inwestycje kierujące swoje usługi do niszowych segmentów turystycznych.
	Organizacyjne Promocyjne	Pomiędzy przedsiębiorstwami, społeczeństwem, administracją, a także lokalnymi grupami działania, klastrami turystycznymi oraz instytucjami naukowymi powinna zostać podjęta aktywna współpraca (a nie jak dotychczas wyłącznie	W celu zwiększenia aktywności podmiotów działających w sektorze turystycznym i ich aktywizacji do współpracy, rekomenduje się podejmowanie wspólnych działań, wyłącznie na obszarach województwa wykazujących co najmniej wysoki potencjał do rozwoju. turystyki, w zakresie przygotowywania kompleksowej oferty turystycznej skorelowanej ze sobą w sferze organizacyjnej, inwestycyjnej i marketingowej, w zakresie turystyki kwalifikowanej, przyrodniczej, zdrowotnej i uzdrowiskowej.

		<p>dyskusja), mającą na celu zdynamizowanie rozwoju turystyki w województwie podlaskim.</p>	<p>Rekomenduje się realizację kompleksowych działań/inwestycji w zakresie tworzenia oferty</p> <ul style="list-style-type: none"> – przez kilku inwestorów z obszaru wsparcia, poparte wspólną analizą naukową i wykazanymi zależnościami pomiędzy realizowanymi inwestycjami, – projekty wielozadaniowe inicjowane na obszarach województwa wykazujących wysoki potencjał do rozwoju turystyki, realizujące kilka typów inwestycji, np. kompleks uzdrowskowo-rehabilitacyjny oraz towarzyszące obiekty zagospodarowania, np. typu park, oranżeria, ogrody kwiatowe, ziołowe, – projekty wielozadaniowe realizowane w konsorcjum np. obiekt noclegowy i towarzyszące mu obiekty rekreacyjne. <p>Rekomenduje się podejmowanie działań w zakresie aplikowania o środki zewnętrzne z RPOWP 2014 -2020, dostępne dla przedsiębiorców w ramach Osi priorytetowej I, Działanie 1.5 <i>Wspieranie przedsiębiorczości i zatrudnienia w gminach, których rozwój uwarunkowany jest siecią NATURA 2000</i>, dla podmiotów publicznych w ramach osi priorytetowej VIII, działanie 8.3 <i>Ochrona dziedzictwa kulturowego</i>; dla pomiotów działających na obszarze Natura 2000 w ramach osi VIII PO, działanie 8.6 <i>Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego</i>. Ponadto dostępne będą środki inwestycyjne na działania innowacyjne w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia.</p>
Zarządcze		<p>Bardzo wysoki potencjał turystyczny występuje tylko na nielicznych obszarach gmin województwa podlaskiego, wynika to z tego, iż walory turystyczne są rozproszone w przestrzeni. Rozproszenie ruchu turystycznego powoduje, że branża <i>stricte</i> turystyczna i powiązana nie są dostatecznie rozwinięte. Udział sektora turystycznego w strukturze wpływów do samorządów z podatków CIT maleje.</p> <p>„Eksperti uznali, że ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe powinny zostać zlokalizowane przede wszystkim w Augustowie (84,6%) i Białowieży (53,8%). W dalszej kolejności wskazali Supraśl i Hajnówkę.”</p>	<p>Opracowanie <i>Regionalnej koncepcji zagospodarowania turystycznego województwa podlaskiego</i>.</p> <p>Koncepcja powinna wyznaczyć:</p> <ul style="list-style-type: none"> – główne ośrodki turystyczne, – główne formy rozwoju turystyki, – inwestycje kluczowe. <p>Do zapisów <i>Regionalnej koncepcji...</i> można byłoby odwoływać się przy ubieganiu się o środki na dofinansowanie projektów inwestycyjnych.</p>

	Promocyjne	<p>W celu prowadzenia efektywnej, szeroko zakrojonej promocji oferty turystycznej województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych, należy promować ofertę turystyczną w zagranicznych biurach podróży, dążyć do prezentowania filmów w zagranicznych kanałach telewizyjnych oraz tworzyć i udoskonalać strony internetowe promujące ofertę turystyczną regionu.</p>	<p>W celu zwiększenia znaczenia sektora turystycznego w gospodarce regionu rekomenduje się realizację projektów promocyjnych. Projekty promocyjne powinny odzwierciedlać kompleksowość kampanii promocyjnej, w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – promocji województwa podlaskiego na rynkach zagranicznych, – promocji województwa podlaskiego w oparciu o rozpoznawalną markę regionu.
<p>Które kategorie/rodzaje turystyki, grupy docelowe, tam gdzie to możliwe produkty turystyczne oraz w której części geograficznej województwa podlaskiego (poziom powiatu ewentualnie gminy, obszaru funkcjonalnego), mają potencjał do stania się „Smart specialisation” turystyki w województwie podlaskim?</p>	<p>Ze względu na wysoką atrakcyjność potencjału turystycznego (wypoczynkową, krajoznawczą, międzynarodową i krajową) oraz występujący ruch turystyczny, należy wyodrębnić przestrzeń turystyczną:</p> <p>wokół miasta Białystok, w szczególności na obszarach gmin Tykocin i Choroszcz, Michałowo, Gródek, Supraśl i Czarna Białostocka, połączoną ciągami komunikacyjnymi z przestrzenią turystyczną w powiecie: sokólskim (gmina Sokółka), monieckim (gminy Trzcianne i Goniądz) i hajnowskim (gminy Białowieża, Narewka, Dubicze Cerkiewne),</p> <ul style="list-style-type: none"> – wokół Augustowa, (Augustów miasto oraz Nowinka, Płaska i Sztabin), – wokół miasta Suwałki (przestrzeń turystyczną tego obszaru tworzą gminy powiatów sejneńskiego: Giby i Sejny, suwalskiego: Suwałki miasto i wieś oraz gmina Jeleniewo), – odrębnie punktowo znajdują się atrakcyjne przestrzenie turystyczne na terenie gminy Siemiatycze, Mielnik, Łomża. 	<p>Wyodrębnione obszary należy traktować integralnie, jako całość, skupiając się na utworzeniu wewnętrznych korytarzy ruchu turystycznego, które będą łączyły się z głównymi ośrodkami turystycznymi. W regionie, w Augustowie, Białowieży lub Hajnówce, Supraślu oraz Suwałkach powinny powstać ośrodki turystyczne z pełną infrastrukturą turystyczną, z których ruch turystyczny będzie kanalizowany na atrakcyjne turystycznie tereny przyległe.</p>	
	<p>W województwie podlaskim, przy wykorzystaniu unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu, powinny być tworzone zróżnicowane produkty w zakresie turystyki wypoczynkowej, uzdrowiskowej i zdrowotnej, przyrodniczej oraz biznesowej.</p>	<p>Wśród rekomendowanych form turystyki, w przypadku, których powinien być stale podnoszony poziom jakości usług, należy wskazać turystykę wypoczynkową poprzez rozszerzenie oferty spędzania czasu wolnego; oraz turystykę kwalifikowaną poprzez budowę sieciowych produktów turystycznych. Do niszowych form turystyki, które ze względu na posiadany potencjał turystyczny i trend rozwojowy na świecie, mogą się rozwijać w województwie podlaskim należy zaliczyć turystykę zdrowotną i turystykę biznesową.</p>	

	<p>W perspektywie 5-10 lat, przy podjęciu odpowiednich działań związanych z ich przygotowaniem i wdrożeniem, będą one mogły mieć znaczący udział w procesie osiągnięcia przewagi konkurencyjnej regionu, w sferze turystyki, wobec pozostałych województw Polski.</p>	<p>Ze względu na:</p> <ul style="list-style-type: none"> – formy turystyki, na obszarach wykazujących co najmniej wysoki potencjał do rozwoju turystyki, powinny być wspierane inwestycje przyczyniające się do rozszerzenia usług turystycznych dla istniejących segmentów turystycznych, niszowych lub nowych segmentów turystycznych np. turystyki zdrowotnej, turysty przyszłościowego, – ze względu na formy turystyki i wpływ inwestycji na rozwój społeczno-gospodarczy regionu, rekomenduje się realizację na obszarach wykazujących co najmniej wysoki potencjał do rozwoju turystyki, inwestycji tworzących miejsca pracy m.in.: obiekty uzdrowiskowe i sanatoryjne wraz z infrastrukturą towarzyszącą, obiekty noclegowe z funkcją konferencyjną, w szczególności hotele 4* i 5*; parki rozrywki.
<p>Jakich działań na rzecz rozwoju turystyki dotychczas brakowało?</p>	<p>Brak produktów turystycznych identyfikowanych z regionem.</p>	<p>Rekomenduje się podejmowanie działań w zakresie tworzenia sieciowych produktów turystycznych, w tym produktów do których włączane będą już istniejące, rozpoznawalne pojedyncze produkty utworzone w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze.</p>
	<p>Mały odsetek postaw przedsiębiorczych w branży turystycznej.</p>	<p>Aktywizacja podmiotów branży na poziomie lokalnym w ramach działalności stowarzyszeń i związków międzygminnych, w tym Lokalnych Grup Działania, na obszarach wykazujących, co najmniej wysoki potencjał do rozwoju turystyki.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Założenia do rekomendacji przyszłych projektów podnoszących konkurencyjność turystyki finansowanych z RPOWP 2014 -2020

Opracowany dokument ma charakter praktyczny, a jego założenia służą wsparciu podmiotów działających w sektorze turystycznym. Opracowany został na podstawie wyników ewaluacji RPOWP 2007 -2013 oraz celów RPOWP 2014 -2020.

Cele operacyjne, będące wynikiem przeprowadzonych badań mają wyznaczać kierunki realizacji celów strategicznych i stanowić podstawę do formułowania konkretnych projektów i zadań mających bezpośredni wpływ na turystykę. Dla celów operacyjnych wyodrębniono szczegółowe efekty projektów zrealizowanych w latach 2007-2013 w zakresie turystyki, a także kultury. Uzyskane wyniki (w tym zastosowane wskaźniki oceny), powinny służyć do skonstruowania matrycy przyszłych projektów regionalnych funduszy UE.

Przy opracowywaniu rekomendacji dla rozwoju turystyki w województwie podlaskim należy brać pod uwagę czynniki związane ze środowiskiem naturalnym, dlatego istotny jest tu wpływ programu Natura 2000. Wynika to z faktu, że województwo podlaskie posiada predyspozycje do rozwoju turystyki aktywnej i poznawczej (w tym kulturowej) oraz wypoczynkowej i rekreacyjnej oraz zdrowotnej. Natura 2000 jest najmłodszą z form ochrony przyrody, wprowadzoną w 2004 roku w Polsce, jako jeden z obowiązków związanych z przystąpieniem naszego kraju do Unii Europejskiej. Obszary Natura 2000 powstają we wszystkich państwach członkowskich tworząc Europejską Sieć Ekologiczną obszarów ochrony Natura 2000. Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 to obszary o najcenniejszych walorach przyrodniczych i najbardziej reprezentatywnych dla naszego kontynentu ekosystemach, położone w granicach Unii Europejskiej. Sieć Natura 2000 powstała w odpowiedzi na niepokojące sygnały o drastycznym spadku liczebności wielu gatunków zwierząt, szczególnie ptaków oraz o degradacji ich siedlisk. Jeśli nic się nie zrobi, aby wyhamować ten proces, to w okresie najbliższych 20–30 lat wyginie w Europie ok. 15% gatunków ptaków, a wraz z nimi inne gatunki zwierząt i roślin. Polska, mimo wciąż bogatych zasobów przyrodniczych, nie jest wyjątkiem. W ostatnich latach notuje się wyraźny spadek liczebność ptaków krajobrazu rolniczego, płazów, ryb i ssaków, a także zanik lub zmniejszenie areału siedlisk przyrodniczych oraz związanych z nimi gatunków flory.

W skład Europejskiej Sieci Natura 2000 wchodzi dwa rodzaje obszarów powoływanych niezależnie od siebie:

- Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO) wyznaczone na podstawie tzw. "Dyrektywy Siedliskowej" (Dyrektywa w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory 92/43/EWG). Obszary te powoływane są w celu ochrony rzadkich lub zagrożonych siedlisk i zwierząt z pominięciem ptaków.
- Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) wyznaczone na podstawie tzw. „Dyrektywy Ptasiej” (Dyrektywa w sprawie ochrony dzikiego ptactwa 2009/147). Obszary te wyznaczane są z myślą o ochronie rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków.

Podstawy prawne regulują następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 z późn. zm.) Obszary Natura 2000 w Polsce są ustanawiane rozporządzeniem Ministra Środowiska.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 25 poz. 133 z późn. zm.), na podstawie którego ustanawiane są Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO).

W odniesieniu do obszarów specjalnej ochrony siedlisk (SOO) nie wydano jeszcze stosownego Rozporządzenia.

Założeniem sieci Natura 2000 jest dążenie do harmonijnego współistnienia człowieka i przyrody. Oznacza to, że brany jest pod uwagę nie tylko aspekt przyrodniczy, ale również interes człowieka, o ile nie zagraża on chronionym siedliskom czy gatunkom. Na obszarach Natura 2000 podejmować różnego rodzaju działalność, jeśli nie wpływa ona na stan chronionego obszaru. W wielu wypadkach działalność jest wręcz pożądana – niektóre siedliska przyrodnicze i związane z nimi gatunki fauny i flory wymagają ekstensywnego użytkowania rolniczego.

Podstawowym celem wprowadzania sieci obszarów chronionych Natura 2000 jest powstrzymanie wymierania gatunków zwierząt i roślin na obszarze Unii Europejskiej oraz ochrona różnorodności biologicznej kontynentu. W granicach województwa podlaskiego funkcjonuje obecnie 12 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz są projektowane 24 specjalne obszary ochrony siedlisk. W związku z tym w ramach inwestycji realizowanych na obszarach Natura 2000 w województwie podlaskim należy wspierać istniejące i nowe oferty turystyczne skierowane do odbiorców z regionu jak i odwiedzających krajowych i zagranicznych, szczególnie uprawiających niszowe formy turystyki rekreacji. Wydaje się, że realizacja projektów na obszarach Natura 2000, w zakresie rozwoju turystyki powinna opierać się o współpracę podmiotów, ukierunkowanych na rozszerzenie i podniesienie poziomu jakości oferty usług turystycznych. Przedstawione wyżej założenia powinny być realizowane w ramach Działania 1.5. Wspieranie przedsiębiorczości i zatrudnienia w gminach, których rozwój uwarunkowany jest siecią natura 2000. Działanie to przewidziano w „Strategii rozwoju województwa podlaskiego na lata 2014-2020”. Rekomenduje się w szczególności odniesienia do priorytetu inwestycyjnego 8b Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój. Odniesień należy szukać w realizacji celu szczegółowego: Wzrost poziomu zatrudnienia w gminach, których rozwój uwarunkowany jest siecią Natura 2000 (s. 62). Interwencja we wskazanym obszarze przyczyni się do zwiększenia liczby nowych miejsc pracy, które będą stanowić źródło dochodu dla miejscowej ludności.

Na tych obszarach wspierana powinna być każda działalność gospodarcza wpisująca się w koncepcję „zielonej gospodarki”, która będzie tworzyć miejsca pracy i powiększać dochód lokalnej społeczności. W ten sposób region ma szansę wykorzystać właściwie swoją „zieloność” i potencjał, m.in. w dziedzinie turystyki kwalifikowanej, rozproszoną energetykę opartą na źródłach odnawialnych oraz *business & biodiversity*. Wsparcie bezzwrotne będzie dotyczyło przede wszystkim działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw. Potencjalnymi beneficjentami przedsięwzięć będą mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, w tym przedsiębiorstwa społeczne. W wymiarze terytorialnym działania będą realizowane w ramach OSI określonego w SRWP, jakim są gminy, w których rozwój uwarunkowany jest siecią Natura 2000, rozumiane jako gminy inne niż miejskie, w których udział powierzchni obszarów Natura 2000 w powierzchni całkowitej jest wyższy od średniej dla EU27. Projekty będą realizowane tylko i wyłącznie na obszarze gmin należących do OSI Natura 2000. Projekty otrzymujące wsparcie w PI 8b powinny zapewniać zrównoważone korzyści społeczno-ekonomiczne i charakteryzować się efektywnością zatrudnieniową. W przypadku projektów realizowanych przez firmy z sektora turystycznego promowana będzie współpraca w zakresie rozwoju istniejących wspólnych produktów turystycznych. W ramach inwestycji lokowanych na obszarach Natura 2000 należy wspierać istniejące i nowe kompleksowe usługi i produkty skierowane do odbiorców z regionu jak i odwiedzających krajowych i zagranicznych uprawiających niszowe formy turystyki rekreacji. Na obszarach Natura 2000 zaleca się wpieranie projektów w zakresie rozwoju turystyki opartych o współpracę podmiotów, ukierunkowanych na rozszerzenie i podniesienie poziomu jakości oferty usług turystycznych.

Województwo Podlaskie powinno być obszarem turystycznym opartym na trwałych rozpoznawalnych markach turystycznych, konkurencyjnych wśród marek regionów turystycznych Polski Wschodniej i województwa warmińsko-mazurskiego, związanych z niepowtarzalnymi walorami obszarów prozdrowotnych. Wymaga to przygotowania i wdrożenia kompleksowej kampanii promocyjnej dla oferty turystycznej województwa podlaskiego, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych rynków zagranicznych. Przyciągnięcie do regionu turystów, szczególnie nierezydentów, nie jest możliwe bez spójnej i efektywnej promocji województwa podlaskiego w ramach promocji marek turystycznych, zintegrowanych ze sobą poprzez m.in. wspólne produkty turystyczne o charakterze sieciowym. Do lepszej promocji należy wykorzystać najbardziej skuteczne koncepcje marketingowe. Rynek produktów turystycznych jest wysoko konkurencyjny, znajduje się na nim ogromna liczba oferentów oraz wysoka różnorodność asortymentu. Dlatego też promocja staje się niezbędna. Podstawowym zadaniem promocji produktów turystycznych jest więc dostarczenie na rynek informacji kreujących zapotrzebowanie na konkretny produkt. Działania promocyjne sprzyjają korzystnemu zarówno dla oferentów jak i nabywców przesunięciu popytu poza letni sezon turystyczny.

W odniesieniu do promocji turystycznej najważniejszymi zadaniami samorządów terytorialnych i samorządu na szczeblu regionalnym powinny być przede wszystkim:

- promocja podstawowych dóbr turystycznych, czyli walorów i atrakcji danego miejsca, stanowiących podstawową siłę przyciągającą turystów,
- organizowanie lokalnego/regionalnego systemu informacji turystycznej,
- prowadzenie badań rynku turystycznego i udostępnianie ich wyników zainteresowanym, gdyż mogą one zdecydowanie sprzyjać osiągnięciu celów w zakresie działań promocyjnych,
- współpraca z branżą turystyczną w dziedzinie wspólnego promowania obszarów i ofert przedsiębiorstw turystycznych.

Kluczowe znaczenie ma tu współpraca, która zwiększa szansę na pozyskanie środków finansowych z różnych funduszy unijnych, w celu podnoszenia atrakcyjności turystycznej obszaru i działania promocyjne.

Promocja produktów turystycznych ma charakter komunikacji między odbiorcą i nadawcą i powinna ją cechować dwukierunkowość. Dialog z rynkiem powinien być prowadzony przy wykorzystaniu różnych narzędzi. W przedsięwzięciach promocyjnych powinno się koncentrować na obszarach o wysokim potencjale turystycznym oraz opracowaniu nowych (obok istniejących: Białowieża i Augustów) produktów turystycznych, obok już istniejących, takich jak Białowieża czy Augustów. Należy przy tym brać pod uwagę gminy, w których zdiagnozowano największy potencjał turystyczny. Dlatego przy opracowywaniu programowania wsparcia kolejnych projektów turystycznych powinno się brać pod uwagę te, które wpływają na rozwój małej infrastruktury dotyczącej zagospodarowania terenów rekreacyjnych na obszarach wykazujących wysoki i bardzo wysoki potencjał do rozwoju turystyki. Za najbardziej istotne należy tu uznać stworzenia warunków do rozwoju turystyki i wypoczynku, dotyczące głównie zagospodarowania szlaków turystycznych, miejsc wypoczynku (np. plaż), miejsc biwakowych, a także innych miejsc realizujących funkcje rekreacyjne. Zaleca się wsparcie projektów realizujących rozwój małej infrastruktury zagospodarowania terenów rekreacyjnych w postaci stworzenia warunków do rozwoju wypoczynku, np. zagospodarowanie szlaków, plaży, miejsc biwakowych i innych miejsc o funkcji rekreacyjnej, ale wyłącznie na obszarach województwa, o co najmniej wysokim potencjale do rozwoju turystyki. Zalecenie to wpisuje się w Działanie 8.6 Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego. Działanie to przewidziane jest w ramach priorytetu inwestycyjnego 9d obejmującego inwestycje dokonywane w kontekście strategii na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Działanie będzie realizowane w ramach celu szczegółowego: Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia poprzez realizację Lokalnych Strategii Działania (s. 160).

Przy formułowaniu rekomendacji należy uwzględnić dziedzictwo kulturowe województwa podlaskiego, które jest niezwykle bogactwem i oryginalnością konglomeratem sztuki wysokiej i ludowej, architektury sakralnej i rezydencjonalnej, wpływów Wschodu i Zachodu, kultury chrześcijańskiej, żydowskiej i muzułmańskiej. Na bazie tej różnorodności powinny powstawać produkty turystyczne. Szczególne znaczenie mają produkty sieciowe. Za produkt turystyczny uznaje się dostępny na rynku pakiet materialnych i niematerialnych składników oferty turystycznej, umożliwiających realizację wyjazdu turystycznego. Natomiast pod pojęciem sieciowych produktów turystycznych należy rozumieć produkty charakteryzujące się następującymi cechami:

- dużą ilością składników produktu występujących na konkretnym obszarze,
- powiązaniem wewnętrznymi między produktami i ich składnikami,
- silnymi powiązaniem między produktami a ich otoczeniem zewnętrznym, tworzącymi swoistą sieć zależności produktowo-obszarowych.

Produkty sieciowe charakteryzuje: rozproszona struktura podmiotów (organizatorów produktu), atrakcji, usług, obiektów, wspólna koncepcja funkcjonowania oraz wspólny wyróżnik produktu (marka produktu), porozumienie partnerów mające na celu uzyskanie przewagi konkurencyjnej, współpraca podmiotów prywatnych, publicznych oraz pozarządowych. Kreowania nowych produktów, szczególnie o charakterze złożonym (sieciowych), pozwala na pełne wykorzystanie wszystkich zasobów danego obszaru. Sieciowy produkt turystyczny powinien uwzględniać specyfikę obszaru, jego historię, kulturę, istniejącą infrastrukturę oraz potrzeby odbiorców. Szczególnie istotne jest wsparcie powstawania i realizacji sieciowych produktów turystycznych obejmujących obiekty kultury o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kraju i regionu.

Działanie 8.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego, w ramach osi priorytetowej VIII Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej, przewiduje tego typu działania. Precyzując cel szczegółowy 8.3. Efektywne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i instytucji kultury (s. 150), przewiduje się odpowiednie wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu może przyczynić się do wzrostu zatrudnienia, jak również – poprzez dywersyfikację oferty turystycznej – bardziej zrównoważonego wykorzystania środowiska. Dlatego też aby w ramach wsparcia obiektów kultury o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kraju i regionu, ze szczególną starannością wspierać obiekty wchodzące w skład sieciowych produktów turystycznych.

Rekomendacje zawiera odrębny załącznik na płycie CD.

Literatura

1. 2008 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008), Commission of the European Communities Eurostat Organisation for Economic World Tourism Organization Co-operation and Development United Nations, www.unwto.org
2. Adamkiewicz-Drwiłło H.G., *Uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
3. Aguas P., Vigas C., Reis H., *Competitive destination analysis in Southern European countries*, Worldwide Hospitality and Tourism Themes Vol. 2 No. 4, 2010.
4. Aguas P., Vigas C., Reis H., *Competitive destination analysis in Southern European countries*, "Worldwide Hospitality and Tourism Themes", nr 4/2010.
5. Andersson T. D., Lundberg E., *Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event*, Tourism Management 2013, nr 37.
6. Bałtomiuk A., *Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej UE*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
7. Barrio M. J., Devesa M., Herrero L. C., *Evaluating intangible cultural heritage: The case of cultural festivals*, City, Culture and Society 2012 nr 3.
8. Barteczko K., Grabowski J., Wrzosek A., *Analiza przewag konkurencyjnych Polski na międzynarodowym rynku turystycznym*, IkiCHZ, MGPIPS, Warszawa 2003.
9. Bedate A., Herrero L.C., Sanz J. A., *Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain*, Journal of Cultural Heritage 2004, nr 5.
10. Bobrica A., Cristureanu C., *The International Competitiveness of Trade in Tourist Services: Evidence from Romania*, [w:] *Advances in Tourism Economics. New Developments*, A. Matias (red.), P. Nijkamp, M. Sarmento, Physica – Verlag A Springer Company, Heidelberg 2009.
11. Brzozowska K., *Analiza rynku turystycznego Szwecji*, www.wtir.awf.krakow.pl/.../szwecja/ 2012_brzozowska_karolina_szwecja.pdf
12. *Budżety gospodarstw domowych 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012.
13. Buhalis D., 2000, *Marketing the competitive destination of the future*, "Tourism Management", 21,, za: M. Smoleński, *Modelowanie przestrzeni turystycznej peryferyjnych regionów turystycznych*, *Ekonomia i Zarządzanie*, Nr 1 2012.
14. Clark T. N., *The city as an entertainment machine*, Elsevier, Oxford 2004.
15. Cracolici M. F., Nijkamp P., *The attractiveness and competitiveness of tourist destinations: A study of Southern Italian regions*, Tourism Management 30, 2008.
16. Crouch G. I., Ritchie J. R. B., *Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity*. Journal of Business Research, 1999.
17. Dębowska K., *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze wzrostu gospodarczego województwa mazowieckiego*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, Warszawa 2013.
18. Dupeyras A., MacCallum N., *Indicators for Measuring Competitiveness in Tourism: A Guidance Document*, OECD Tourism Papers, nr 2/2013, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/5k47t9q2t923-en>.

19. Dwyer L., Forsyth P., Dwyer W., *Tourism Economics and Policy*, Channel View Publications. Bristol, Buffalo, Toronto 2010.
20. Dwyer L., Forsyth P., Rao P., *The Price Competitiveness of Travel and Tourism: A Comparison of 19 Destinations*. Tourism Management, 2000, 21 (1).
21. Dwyer L., Kim Ch., *Destination Competitiveness: determinants and indicators*. Current Issues in Tourism, 2003, 6 (5).
22. *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.
23. *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2014.
24. Ejdyś J., *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze rozwoju lokalnego województwa mazowieckiego*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, Warszawa 2013.
25. English Partnerships, The National Regeneration Agency, *Additionality Guide. A Standard Approach to Assessing the Additional Impact of Projects. Method Statement*, Second Edition, September 2004.
26. Enright M. J., Newton J., 2005, *Determinants of Tourism Destination Competitiveness in Asia Pacific: Comprehensiveness and Universality*, Journal of Travel Research, Vol. 43, May 2005.
27. European Commission, Working Document No. 6. *Measuring Structural Funds Employment Effects*, March 2007.
28. *Ewaluacja programów wydatków Unii Europejskiej: Przewodnik*, Dyrekcja Generalna ds. Budżetu Komisji Europejskiej, 1997.
29. Filipiak B., Kogut M., Szewczuk A., Ziolo M., *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
30. Florida R. *The rise of the creative class*, New York 2002.
31. Gibson H., Kaplanidou J. K., Kang S. J., *Small-scale event sport tourism: A case study in sustainable tourism*, Sport Management Review 2012, nr 12.
32. Grabiański T., Wydmus S., Zeliaś A., *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1998.
33. Gunn C. A. *Tourism planning: Basics, concepts, cases*, Taylor i Francis, Washington 1993.
34. *Handbook on Tourism Destination Branding*, WTO, ETC, Madrid 2009.
35. Hassan S. S., *Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry*. Journal of Travel Research, 2000, 38(3).
36. Hauteserre A. M., *Lessons in managed destination competitiveness: the case of Foxwoods Casino Resort*. Tourism Management, 2000, 21.
37. Healy R. G., *The role of tourism in sustainable development*, Materiały konferencyjne „IV World Congress on National Parks and Protected Areas”, World Tourism Organisation, 10-21 lutego 1992, Caracass.
38. <http://stat.gov.pl/bdl>
39. <https://regiony.poland.gov.pl/podlaskie/Walory,województwa,podlaskiego,101.html>.
40. Jones L., Woods M., *Alytus County*, Case study, Contextual report 9.
41. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., *Produkt turystyczny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
42. Kaur J., *Methodological approach to scenic resource assessment*, Tourism Recreation Research, 1981, nr 6;
43. Ketels Ch., *Michael Porter's Competitiveness Framework – Recent Learnings and New Research Priorities*, "Journal of Industry, Competition and Trade", nr 6/2006.
44. Kozak M., Baloglu S., *Managing and Marketing Tourist Destinations. Strategies to Gain a Competitive Edge*, Routledge, New York 2011.
45. Law C.M., *Urban tourism: Attracting visitors to large cities*, Mansell Publishing Limited, London 1993.
46. *Metodologia regionalnego rachunku satelitarnego turystyki dla Polski*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badań, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014, <http://www.msport.gov.pl/prace-badawcze-turystyka/metodologia-regionalnego-rachunku-satelitarnego-turystyki-dla-polski-oraz-rachunek-satelitarny-turystyki-dla-polski-za-rok->

47. Mihalić T., *Economic impacts of tourism, particularly its potential contribution to economic development*, [w:] *Handbook of Tourism Economics, analysis, new applications and case studies*, C. Tisdell (red.), World Scientific Publishing, Singapore 2013.
48. Misala J., *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna i międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej. Podstawy teoretyczne*, Politechnika Radomska, Radom 2007.
49. Mizgajska H., *Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską*. Prace habilitacyjne 4, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2002, 11.
50. *Monitur 2010*, http://exceltur.org/wp-content/uploads/2014/10/MONITUR-2010_INFORME.pdf.
51. Nawrot Ł., Zmysłony P., *Międzynarodowa konkurencyjność regionu turystycznego. Od programowania rozwoju do zarządzania strategicznego*, Proksemia, Kraków 2009.
52. Nazarko J., *Regionalny Foresight Gospodarczy. Metodologia i instrumentarium badawcze*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, Warszawa 2013.
53. Nazarko J., *Regionalny Foresight Gospodarczy. Scenariusze rozwoju innowacyjnego mazowieckich przedsiębiorstw*, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, Warszawa 2013.
54. Panasiuk A. (red.), *Marketing usług turystycznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
55. Panfiluk E., *Oddziaływanie instrumentów unijnych na działalność inwestycyjną w sektorze turystycznym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług nr 2 (22).
56. Panfiluk E., *Wyniki ekonomiczne działalności inwestycyjnej sektora publicznego w turystyce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2012, nr 229.
57. Panfiluk E., *Identyfikacja wskaźników i mierników oceny systemu zarządzania Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego w sektorze turystycznym*, *Ekonomia i Zarządzanie* nr 1 (2015)
58. Pearce D., *Tourism Development*, wyd. 2, New York Longman 1989.
59. Pismo Dyrektora Izby Skarbowej w Białymstoku nr WZ/033-17/lch/2014, z dnia 20 listopada 2014 r.
60. Poon A., *Tourism, Technology, and Competitive Strategy*. CAB International: Wallingford, 1993.
61. Porter M., *Enhancing the Microeconomic Foundations of Prosperity: The Current Competitiveness Index, The Global Competitiveness Report 2001-2002, 2003*.
62. *Program rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego woj. podlaskiego w latach 2010-2015*, listopad 2009.
63. Pylak K., *Podręcznik ewaluacji projektów infrastrukturalnych*, MRR, Warszawa 2009.
64. *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2005*, Instytut Turystyki, Warszawa 2008,
65. *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badań, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014, http://d1dmfej9n5lgmh.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/9746/original/RST_2005_pelny_02-ost.pdf?1334719022.
66. *Rachunek Satelitarny Turystyki dla Polski 2011*, Instytut Turystyki i Stowarzyszenie na rzecz Badań, Promocji i Rozwoju Turystyki, Warszawa 2014, http://www.academia.edu/7881803/Rachunek_satelitarny_turystyki_dla_Polski_2011.
67. Ritchie J. R., Crouch B., Crouch G. I., *The competitive Destination: A Sustainability Perspective*, *Tourism Management*, 2000, 21 (1).
68. Rosentraub M. S., Joo. M., *Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions?* *Tourism Management* 2009, nr 30.
69. *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.*, GUS, Warszawa-Rzeszów 2013.
70. Shaw G., Williams A.M., *Critical issues in tourism: A geographical perspective*, Blackwell Publisher, Oxford, 2002.
71. Smit A. J., *The competitive advantage of nations: is Porter's Diamond Framework a new theory that explains the international competitiveness of nations?*, "Southern African Business Review", nr 1/2010.
72. Smoleński M., *Modelowanie przestrzeni turystycznej peryferyjnych regionów turystycznych*, *Ekonomia i Zarządzanie* Nr 1, 2012.

73. Spencera D. M., Nsiah C., *The economic consequences of community support for tourism: A case study of a heritage fish hatchery*, *Tourism Management* 2013, nr 34.
74. Stawasz D., *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju regionu – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2004.
75. Szczepanowski A., *Walory i atrakcje turystyczne Województwa Podlaskiego*, Białystok, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, 2013.
76. Szymańska E., *Działania organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji*, [w:] *Strategia rozwoju turystyki w Polsce na lata 2007-2013 – założenia teoretyczne, jako inspiracja dla praktyki*, R. Rowiński, A. Dąbrowski, (red), Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Warszawa 2006.
77. Szymańska E., *Organizacje pozarządowe wspierające rozwój turystyki na obszarze Województwa Podlaskiego*, [w:] *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, M. Jalinik (red.), Agencja Wydawniczo-Edytorska Eko-Press, Białystok 2006.
78. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007*, J. Blanke, T. Chiesa (red.), WEF, Genewa 2007.
79. *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008)*, Commission of the European Communities Eurostat Organization for Economic World Tourism Organization Co-operation and Development United Nations, www.unwto.org.
80. *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*. WTO, UE, OECD, UN 2001.
81. *Tourism 2020 Vision, UNWTO Tourism Highlights 2011 Edition*, UNWTO World Tourism Organization, http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf.
82. *Trasy marzeń. Europa*, Wyd. Hachette, 2007.
83. Tryon R. C., *Cluster Analysis*. Ann Arbor, MI: Edwards Brothers, 1939.
84. *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2014.
85. *Turystyka*, W. Kurek red., Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2007.
86. *UNWTO Tourism Highlights 2011 Edition*, UNWTO, 2011.
87. Whitt J. A., *The role of the performing arts in urban competition and growth*, In: S. Cummings, *Business elites and urban development*, State University of New York Press, Albany 1988.
88. Wilde S., Cox C., *Linking Destination Competitiveness and Destination Development: Findings from a Mature Australian Tourism Destination*, Conference Paper presented at the Travel and Tourism Research Association (TTRA) European Chapter Conference – Competition in Tourism: Business and Destination Perspectives, Helsinki (Finland), April 23-25, 2008.
89. www.stat.gov.pl.
90. www.unwto.org.
91. Zareba D., *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
92. Zawicki M., *New Public Management i Public Governance – zarys koncepcji zarządzania publicznego*, w: *Studia z zakresu zarządzania publicznego*, red. J. Hausner, M. Kukielka (red.), Wydawnictwo AE Karków 2002, t. II.
93. Żemła M., *Wartość dla klienta w procesie kształtowania konkurencyjności obszaru recepcji turystycznej*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 2010.

■ Spis rysunków ■

Rys. 1. Procedura realizacji celów szczegółowych	17
Rys. 2. Przebieg badań	21
Rys. 3. Poziom zmiennej <i>róźnicowanie rzeźby terenu</i> według województw	38
Rys. 4. Wartości średnich diagnostycznych w poszczególnych skupieniach regionów	57
Rys. 5. Podział na skupienia za pomocą dendrogramu regionów o najniższych poziomach zmiennej diagnostycznej.....	60
Rys. 6. Wartości średnich diagnostycznych w skupieniach regionów o najniższych poziomach zmiennych diagnostycznych	60
Rys. 7. Obszary prawnie chronione w latach 2007-2013 w województwach (jako % powierzchni)	98
Rys. 8. Emisja zanieczyszczeń w województwach w latach 2007 i 2013 (w tys. ton)	99
Rys. 9. Wody powierzchniowe w województwach w latach 2007 i 2013 (jako % powierzchni).....	100
Rys. 10. Liczba muzeów i oddziałów muzealnych w latach 2007 i 2013 w województwach	102
Rys. 11. Liczba zabytków nieruchomych według województw w latach 2007 i 2013.....	103
Rys. 12. Lokaty poszczególnych województw ze względu na liczbę galerii i salonów sztuki w latach 2007 i 2013.....	105
Rys. 13. Liczba teatrów i instytucji muzycznych w latach 2007 i 2013 według województw	106
Rys. 14. Liczba obiektów sakralnych w latach 2007 i 2013 w poszczególnych województwach	107
Rys. 15. Liczba obiektów i sanatoriów uzdrowiskowych w latach 2007 i 2013	108
Rys. 16. Liczba obiektów wellness i spa według województw w latach 2007 i 2014.....	109
Rys. 17. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w latach 2007 i 2013.....	110
Rys. 18. Korzystający z noclegów ogółem w poszczególnych województwach w latach 2007 i 2013	111
Rys. 19. Liczba placówek gastronomicznych w województwach w latach 2007 i 2013	112
Rys. 20. Długość szlaków turystycznych według województw w latach 2007 i 2013.....	113
Rys. 21. Poziom PKB na jednego mieszkańca w poszczególnych województwach w latach 2007 oraz 2012 (w zł, w cenach bieżących)	115
Rys. 22. Inwestycje samorządów w kulturę, ochronę dziedzictwa narodowego i turystykę w przeliczeniu na 1 mieszkańca, w latach 2008 i 2013 (w zł).....	116
Rys. 23. Schemat konstrukcji rachunku satelitarnego turystyki (RST)	143

Rys. 24. Struktura turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim, według rodzaju działalności	153
Rys. 25. Liczba pracujących bezpośrednio na rzecz obsługi odwiedzających w województwie podlaskim w 2011 roku	155
Rys. 26. Bezpośrednie dochodowe podatki turystyczne w województwie podlaskim w 2011 roku	156
Rys. 27. Turystyczna wartość dodana według powiatów w 2011 roku (mln zł)	159
Rys. 28. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto (w zł)	162
Rys. 29. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 pracującego (w zł)	164
Rys. 30. Relacje pomiędzy nakładami, produktami i wynikami	185
Rys. 31. Zależności między wskaźnikami i efektami	185
Rys. 32. Mierniki opisowe identyfikacji efektów projektów	187
Rys. 33. Formy prawne podmiotów prywatnych objętych interwencją publiczną z RPOWP: Działania 3.2. oraz 3.1.	193
Rys. 34. Podmioty prywatne objęte interwencją publiczną z RPOWP Działania 3.2. oraz 3.1. według wielkości przedsiębiorstwa	194
Rys. 35. Formy prawne podmiotów publicznych objętych interwencją publiczną w ramach Działania 3.1	196
Rys. 36. Rozkład przestrzenny inwestycji objętych wsparciem RPOWP, według typów realizowanych inwestycji	198
Rys. 37. Rozkład wydatków na projekty według RPOWP Działań 3.1., 3.2., i 6.3. (w mln zł)	201
Rys. 38. Wielkość środków finansowych wydatkowanych na inwestycje wsparte z RPOWP 2007-2013 według powiatów	203
Rys. 39. Przeznaczenie uzyskanych środków dotacji w zakresie turystyki i kultury (skuteczne podmioty publiczne, N=21)	209
Rys. 40. Przeznaczenie uzyskanych środków dotacji (skuteczne podmioty prywatne N=25)	209
Rys. 41. Wpływ interwencji publicznej na bezpośredni rozwój sektora turystycznego (skuteczne podmioty prywatne i publiczne N=46)	210
Rys. 42. Efekty bezpośrednie interwencji, uzyskane przez dotowane podmioty (skuteczne podmioty prywatne i publiczne, N=46), w liczbach wskazań	211
Rys. 43. Efekty interwencji uzyskane przez podmioty dotowane w dłuższym okresie czasu (skuteczne podmioty prywatne i publiczne, N=46), według liczby wskazań	211
Rys. 44. Skala oceny efektów gospodarczych (wskaźnik użyteczności – efekt synergii)	217
Rys. 45. Poziom wzrost atrakcyjności turystycznej woj. podlaskiego	218
Rys. 46. Wzrost atrakcyjności turystycznej woj. podlaskiego ze względu na formy aktywności turystycznej	218
Rys. 47. Znaczenie czynników konkurencyjności regionu turystycznego	230

Rys. 48. Województwa w Polsce odwiedzane w celach turystycznych przez odwiedzających województwo podlaskie	236
Rys. 49. Państwa odwiedzane w celach turystycznych przez odwiedzających województwo podlaskie	237
Rys. 50. Województwa w Polsce odwiedzane w celach turystycznych przez mieszkańców województwa podlaskiego	237
Rys. 51. Kraje odwiedzane w celach turystycznych przez mieszkańców województwa podlaskiego	238
Rys. 52. Formy turystyki warunkujące osiągnięcie przewagi konkurencyjnej województwa podlaskiego w sferze turystyki wśród pozostałych województw Polski – opinie ekspertów na podstawie badania <i>Delphi</i>	242
Rys. 53. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	243
Rys. 54. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	245
Rys. 55. Stopień utrudniania realizacji tezy 1 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	246
Rys. 56. Miejsca lokalizacji ośrodków turystycznych – opinie ekspertów w badaniu <i>Delphi</i>	248
Rys. 57. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	249
Rys. 58. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	250
Rys. 59. Stopień utrudniania realizacji tezy 2 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	251
Rys. 60. Rodzaje inwestycji turystycznych potrzebnych woj. podlaskiemu – w opinii ekspertów w badaniu <i>Delphi</i>	253
Rys. 61. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 3 po I i II rundzie według eksperckiego badania <i>Delphi</i>	254
Rys. 62. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 3 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	255
Rys. 63. Stopień utrudniania realizacji tezy 3 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	256
Rys. 64. Podmioty mające największy wpływ na rozwój turystyki w woj. podlaskim – w opiniach ekspertów badania <i>Delphi</i>	257
Rys. 65. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	258
Rys. 66. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	259
Rys. 67. Stopień utrudniania realizacji tezy 4 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	260
Rys. 68. Najskuteczniejsze formy i narzędzia promocji oferty turystycznej woj. podlaskiego na rynkach zagranicznych – opinie ekspertów w badaniu <i>Delphi</i>	261
Rys. 69. Prawdopodobieństwo realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	262
Rys. 70. Stopień sprzyjania czynników w realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	263
Rys. 71. Stopień utrudniania realizacji tezy 5 po I i II rundzie eksperckiego badania <i>Delphi</i>	264

Spis tabel

Tabela 1. Szczegółowe pytania badawcze	18
Tabela 2. Zakres badań	19
Tabela 3. Zmienne diagnostyczne do oceny potencjału woj. podlaskiego na tle pozostałych województw kraju.....	23
Tabela 4. Wyodrębnione na potrzeby Zamawiającego branże <i>stricte</i> turystyczne.....	25
Tabela 5. Wyodrębnione na potrzeby Zamawiającego branże powiązane z turystyką	25
Tabela 6. Wyniki badań ankietowych	26
Tabela 7. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze <i>czynniki naturalne</i> (dane za rok 2013).....	37
Tabela 8. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze <i>historyczne i współczesne czynniki kulturowe</i> w 2013 roku	40
Tabela 9. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze <i>turystyczne czynniki infrastrukturalne</i> w 2013 roku (dane dla wellness i spa dotyczą 2014 roku).....	43
Tabela 10. Hotele według kategorii w poszczególnych województwach w 2013 roku	44
Tabela 11. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze <i>wykorzystanie bazy i czynniki infrastrukturalne</i> w 2013 roku	45
Tabela 12. Zestawienie pozycji województw Polski w obszarze <i>czynniki ekonomiczne</i> w latach 2012 i 2013 ...	48
Tabela 13. Ranking województw w obszarze <i>czynniki naturalne oraz historyczne i współczesne czynniki kulturowe</i> (kulturowo-historyczne i współczesne)	51
Tabela 14. Ranking województw w obszarze <i>czynniki infrastrukturalne oraz czynniki ekonomiczne</i>	52
Tabela 15. Ranking województw Polski ze względu na potencjał turystyczny w 2013 r.	53
Tabela 16. Skład skupienia nr 1 –najbardziej atrakcyjnych regionów turystycznych UE	58
Tabela 17. Skład skupienia 2 Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2).....	58
Tabela 18. Skład Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 1	61
Tabela 19. Skład Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 2	62
Tabela 20. Skład Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 3	63
Tabela 21. Skład Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 4	64
Tabela 22. Skład Reginów Unii Europejskiej (NUTS 2) skupienia 3, podskupienia 5	65
Tabela 23. Podstawowe informacje o zagranicznych regionach konkurencyjnych względem woj. podlaskiego (2013 r.).....	70

Tabela 24. Wybrane wskaźniki konkurencyjności turystycznej województwa podlaskiego na tle innych regionów zagranicznych w 2013 roku oraz ich pozycja w rankingu (zaznaczona w nawiasach).....	72
Tabela 25. Wybrane elementy konkurencyjności turystycznej regionów zagranicznych oraz pozycja w rankingu (dane za rok 2013, a w przypadku PKB <i>per capita</i> – za rok 2011).....	73
Tabela 26. Analiza SWOT dla turystyki w województwie podlaskim.....	75
Tabela 27. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013).....	78
Tabela 28. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, które nie posiadały tej infrastruktury w roku 2007 (w latach 2007 i 2013).....	79
Tabela 29. Wykaz gmin województwa podlaskiego, w których zaszły największe zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych (lata 2007 i 2013).....	80
Tabela 30. Zmiany w zakresie liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których odnotowano zmniejszenie liczby obiektów noclegowych (lata 2007 i 2013).....	81
Tabela 31. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013).....	82
Tabela 32. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, które w roku 2007 nie dysponowały żadnymi miejscami noclegowymi (lata 2007 i 2013).....	83
Tabela 33. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których wzrosła liczba tych miejsc w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2007.....	84
Tabela 34. Zmiany w zakresie liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w których odnotowano spadek liczby tych miejsc w roku 2013 w stosunku do roku 2007.....	85
Tabela 35. Zmiany w zakresie liczby rezydentów i turystów zagranicznych korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013).....	86
Tabela 36. Zmiany w zakresie liczby rezydentów korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego, w których nastąpił wzrost tej liczby w roku 2013 w porównaniu do roku 2007.....	87
Tabela 37. Zmiany w zakresie liczby rezydentów korzystających z noclegów, w gminach województwa podlaskiego, w których nastąpił spadek w roku 2013 w stosunku do roku 2007.....	88
Tabela 38. Zmiany w zakresie turystów zagranicznych korzystających z noclegów w gminach województwa podlaskiego (lata 2007 i 2013).....	89
Tabela 39. Zmiany w zakresie liczby muzeów z oddziałami oraz zwiedzających muzea i ich oddziały w gminach województwa podlaskiego, w których znajdują się te obiekty (lata 2007 i 2013).....	91
Tabela 40. Zmiany w zakresie wydatków budżetów gmin na turystykę oraz kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2007 i 2013).....	93
Tabela 41. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w poszczególnych gminach województwa podlaskiego (podstawowe statystyki opisowe za lata 2009 i 2013).....	94

Tabela 42. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego (lata 2009 i 2013).....	94
Tabela 43. Liczba i rodzaje zabytków nieruchomości w poszczególnych województwach Polski	104
Tabela 44. Podstawowe statystyki dla zmiennej: liczba obiektów: hotele, obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, pola kempingowe, włączając pola dla pojazdów kempingowych i pola namiotowe (NUTS 2)	119
Tabela 45. Rozkład liczby obiektów noclegowych w regionach europejskich w 2013 roku (NUTS 2)	120
Tabela 46. Liczba obiektów noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2) w latach 2007 i 2013 oraz średnie tempo zmian	120
Tabela 47. Podstawowe statystyki dla zmiennej <i>liczba miejsc noclegowych w obiektach</i> (NUTS 2)	121
Tabela 48. Liczba miejsc noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2)	122
Tabela 49. Podstawowe statystyki dla zmiennej liczba noclegów udzielonych rezydentom danego kraju w turystycznych obiektach noclegowych (NUTS 2)	122
Tabela 50. Liczba noclegów udzielonych rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (NUTS 2)	123
Tabela 51. Liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom w regionach europejskich (NUTS 2)	123
Tabela 52. Liczba noclegów udzielonych nie-rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów.....	124
Tabela 53. Przyjazdy do turystycznych obiektów noclegowych (hotelu i innych miejsc zakwaterowania) – rezydentów i nie-rezydentów w latach 2007 i 2013 (w tys.) oraz dynamika zmian	127
Tabela 54. Udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie przyjeżdżających do turystycznych obiektów noclegowych w latach 2007 i 2013 (w %) oraz obłożenie miejsc noclegowych w latach 2012-2013 (w %) i dynamika zmian	129
Tabela 55. Wybrane zmienne porównawcze określające konkurencyjność porównywalnych regionów w 2007 i 2013 roku oraz dynamika zmian.....	130
Tabela 56. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych dla rezydentów i nie-rezydentów w latach 2007 i 2013 (w tys.) oraz dynamika zmian	132
Tabela 57. PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca (w euro) w latach 2007 i 2011 (wraz z dynamiką zmian) oraz udział zatrudnienia w sektorze usług w latach 2008 i 2013 (wraz z dynamiką zmian)	132
Tabela 58. Wskaźnik zatrudnienia w grupie wiekowej 15-64 lata (w%) oraz stopa bezrobocia w latach 2007 i 2013 oraz dynamika zmian	134
Tabela 59. Charakterystyczne turystyczne rodzaje działalności	141
Tabela 60. Produkcja i podaż w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące mln zł).....	146
Tabela 61. Wartość dodana i PKB w Polsce i w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące mln zł)	146
Tabela 62. Źródła danych w rachunku produkcji i podaży	147

Tabela 63. Spożycie turystyczne w województwie podlaskim w 2011 roku (ceny bieżące, w mln zł)	148
Tabela 64. Średnie wydatki dzienne poszczególnych grup krajowych odwiedzających (w zł), średni czas trwania i liczba osób uczestniczących w podróży	150
Tabela 65. Produkcja, podaż i turystyczna wartość dodana w województwie podlaskim w 2011 rok (ceny bieżące, w mln zł)	151
Tabela 66. Wkład poszczególnych grup odwiedzających w tworzenie turystycznej wartości dodanej w województwie podlaskim (mln zł)	157
Tabela 67. Sekcje i rodzaje działalności według PKD 2007 uwzględnione w analizie wynagrodzeń	161
Tabela 68. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w latach 2011 i 2012 (w zł)	162
Tabela 69. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 pracującego w latach 2011 i 2012 (w zł)	163
Tabela 70. Struktura odwiedzających województwo podlaskie według rodzaju udzielonych noclegów	166
Tabela 71. Wydatki bezpośrednie odwiedzających, według rodzajów poniesionych wydatków	167
Tabela 72. Szacowana wielkość bezpośrednich wydatków odwiedzających w przeliczeniu na jeden rok	169
Tabela 73. Oszacowanie udziału bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów wybranych branż <i>stricte</i> turystycznych i branż powiązanych	172
Tabela 74. Udział bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów wybranych branż <i>stricte</i> turystycznych (wskaźniki struktury)	173
Tabela 75. Udział bezpośrednich wydatków odwiedzających w strukturze dochodów branż powiązanych (wskaźniki struktury)	173
Tabela 76. Wpływy podatkowe – wybrane branże <i>stricte</i> turystyczne (zł)	174
Tabela 77. Wpływy podatkowe – wyodrębnione branże powiązane (w zł)	175
Tabela 78. Udział wpływów podatku PIT i CIT w ogólnych wpływach podatkowych województwa podlaskiego	176
Tabela 79. Wyniki badań ankietowych dotyczących projektów RPOWP	188
Tabela 80. Zestawienie produktów zamierzonych i zrealizowanych, według stanu na dzień: 31.12.2014	191
Tabela 81. Beneficjenci Działania 3.1. <i>Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu</i> , według formy prawnej	192
Tabela 82. Beneficjenci Działania 3.2. <i>Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej</i> , według formy prawnej	193
Tabela 83. Beneficjenci Działania 6.3. <i>Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego</i> , według formy prawnej	194
Tabela 84. Beneficjenci publiczni Działania 3.1. <i>Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu oraz Działania 6.3. Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego kulturowego</i> – sklasyfikowani według formy prawnej	195
Tabela 85. Typy realizowanych inwestycji w ramach Działań 3.1, 3.2 oraz 6.3 współfinansowanych z RPOWP w latach 2007-2013	197

Tabela 86. Wielkość środków finansowych wydatkowanych na inwestycje wsparte z RPOWP według powiatów (w mln zł)	202
Tabela 87. Udział wydatków inwestycyjnych w turystyce i kulturze w łącznej wartości wydatków inwestycyjnych współfinansowanych z RPOWP 2007-2013	204
Tabela 88. Wielkość wzrostu sprzedaży usług skutecznych podmiotów prywatnych, według liczby wskazań	205
Tabela 89. Wielkość wzrostu zysku, rentowności i przychodów zanotowanych ze sprzedaży usług skutecznych podmiotów prywatnych, według liczby wskazań	206
Tabela 90. Analiza zmian w liczbie turystów korzystających z usług podmiotów dotowanych, według liczby wskazań	206
Tabela 91. Koszt utworzenia pełnego etatu pracy w wyniku działań inwestycyjnych, współfinansowanych z RPOWP 2007-2013 (w zł)	207
Tabela 92. Efekt mnożnikowy dochodowości, uzyskany w wyniku interwencji publicznej	213
Tabela 93. Efekt mnożnikowy dostawcy, uzyskany w wyniku interwencji publicznej	214
Tabela 94. Wielkość wpływów podatków CIT i PIT z branż <i>stricto</i> turystycznych i powiązanych w zł	215
Tabela 95. Transfer podatków CIT do samorządów woj. podlaskiego w latach 2001 i 2013.....	215
Tabela 96. Charakterystyka próby badawczej.....	219
Tabela 97. Analiza potrzeb finansowych w zakresie planów inwestycyjnych w turystyce.....	221
Tabela 98. Analiza barier inwestycyjnych.....	222
Tabela 99. Znaczenie kategorii konkurencyjności regionu turystycznego.....	229
Tabela 100. Czynniki decydujące o wyborze miejsca podróży turystycznej.....	231
Tabela 101. Stopień sprzyjania czynników w realizacji poszczególnych tez poddanych analizom eksperckim w badaniu <i>Delphi</i>	266
Tabela 102. Stopień utrudnienia realizacji poszczególnych tez poddanych analizom eksperckim w badaniu <i>Delphi</i>	266
Tabela 103. Zalecenia w kierunku kształtowania polityki rozwoju turystyki w województwie podlaskim	272

Spis załączników

Załącznik: Kwestionariusz ankiety (płyta CD)	26
Załącznik 1. Tabela danych (<i>Number of establishments, Number of bed-places, Total nights spent by residents, Total nights spent by non-residents</i>) dla regionów UE na poziomie NUTS 2 (płyta CD)	33
Załącznik 2. Zestawienie wyników analiz dla wszystkich 283. regionów w podziale na skupienia (płyta CD)....	57
Załącznik 3. Zmiany liczby obiektów noclegowych w gminach województwa podlaskiego, w latach 2007 i 2013 (płyta CD)	80
Załącznik 4. Zmiany liczby miejsc noclegowych w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD).....	82
Załącznik 5. Zmiany w zakresie liczby korzystających z noclegów turystów zagranicznych w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD).....	86
Załącznik 6. Zmiany w zakresie liczby korzystających z noclegów rezydentów w gminach województwa podlaskiego w latach 2007 i 2013 (płyta CD)	86
Załącznik 7. Zmiany w zakresie liczby muzeów z oddziałami oraz zwiedzających muzea i ich oddziały w gminach województwa podlaskiego, w których znajdują się te obiekty (lata 2007 i 2013) (płyta CD).....	92
Załącznik 8. Wydatki budżetów gmin województwa podlaskiego na turystykę oraz kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego (płyta CD)	93
Załącznik 9. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością turystyczną, dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego, lata 2009 i 2013 (płyta CD)	95
Załącznik 10. Zmiany w zakresie statystyki dla sekcji związanych z działalnością okołoturystyczną dotyczące liczby przedsiębiorstw w gminach województwa podlaskiego, lata 2009 i 2013 (płyta CD)	95
Załącznik 11. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych w analizie czynników przyrodniczych w latach 2007-2013 (płyta CD)	101
Załącznik 12. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analizy czynników kulturowych historycznych i współczesnych w Polsce w latach 2007-2013 (płyta CD)	107
Załącznik 13. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analiz czynników infrastrukturalnych w latach 2007-2013 (płyta CD)	114
Załącznik 14 Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do analiz czynników ekonomicznych w latach 2007-2013 (płyta CD)	117
Załącznik 15. Liczba obiektów noclegowych w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie obiektów (NUTS 2) w latach 2007 i 2013 oraz średnie tempo zmian (płyta CD)	120

Załącznik 16. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do obliczeń liczby noclegów udzielonych rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (NUTS 2) (<i> płyta CD</i>)	123
Załącznik 17. Zestawienie danych liczbowych wykorzystanych do obliczeń liczby noclegów udzielonych nie rezydentom w województwie podlaskim i regionach europejskich o zbliżonej liczbie noclegów (<i> płyta CD</i>)	124

*Badanie ewaluacyjne finansowane przez Unię Europejską
z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego
Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013*

Wydawca:
Urząd Marszałkowski Województwa Polskiego
Departament Rozwoju Regionalnego
ul. Poleska 89, 15-874 Białystok

publikacja bezpłatna

tom II ISBN 978-83-62528-85-1
ISBN 978-83-62528-83-7